

Tamás

ACZÉL TAMÁS

***A SZABADSÁG
ÁRNYÉKÁBAN***

SZIKRA KIADÁS BUDAPEST 1948

Felelős kiadó: Seress Géza

Független-nyomda, Budapest, Felelős: Földi Vilmos vállalatvezető.

Két-három tompa dörrenés után — a tüzéség zajához szokott fül könnyen megállapíthatta, becsapódás volt-e, vagy kilövés — ismét csend lett. Egy keskeny, vörös lángoszlop szökkent fel az égre, mint az üstökös; farka por volt, törmelék, téglá, cserép, némi húscsapat, üvegdarabkák, szakadt ruhák. Mindez egy ideig kivehetetlen forgatagban kavargott a földön, föld felett, aztán visszahullt, elült.

A csöndet most már — lövések helyett — a lezuhanó cserépdarabok, törmelékek kopogása zavarta. Már nem volt villany s a petróleumlámpa fénye is egyre halványodott. A gyufával takarékoskodni kell — gondolta Fülöpné —, felkelt, odament a lámpához és fölébehajolt, hogy rágyújtson. Nem emelte le az üvegsapkát, a kiáramló forró levegő elég volt ahhoz, hogy meggyulladjon a cigarettája. Mélyet szippantott, élvezettel, aztán leguggolt, kissé szórakozott mozdulattal és cipőjéről egy csepp olajat törült le a kezével. Most a cipője tiszta volt, a keze olajos; megrándult a válla s kezét beletörölte a falba.

Ez a hosszúra nyúló csend idegesítette. Az utóbbi napok iszonyatos lármája után — férfiak, asszonyok, gyerekek, gépek, házak, lakások lármáztak ebben a városban, pokoli összevisszaságban — a csönd is rossz volt, idegesítő. Körülnézett, vajjon észrevette-e valaki ezt a nem éppen társaságképes mozdulatot, amellyel kezét a mocskos, füstös falba törölte, de senki nem figyelt rá. Mulatott ezen a közönyön. Vajjon — gondolta — mit szőtt volna Kondói méltóságos asszony, ha valamelyik péntek délutáni fogadónapján a falba töröm a kezemet. Ez az ötlet most roppantul tetszett neki. Hirtelen maga elé képzelte az asszonyt, amint rózsaszín, nagymintás ruhájában vendégeit fogadja, akik mély meghajlással és kézcsókkal üdvözlik. Valójában mindig utálta ezt az idősödő nőt, aki kimérten s vékonyra-festett mosollyal köszöntötte az érkezőt, de mégis minden pénteken kötelességszerűen felöltözött — mint egy automata, pontosan,

mint egy automata —, taxiba ült és elhajtatott a Rózsadombra, a méltóságos asszonyhoz. Most arra gondolt, hogy ha legközelebb odamegy, a falba fogja törölni a kezét, történjék akármi, ha legközelebb...

Legközelebb? Vajjon mi lehet most a méltóságosasszonnyal és mi lehet a rózsadombi villával? Azt mondják, arrafelé heves harcok folynak, az oroszok onnan próbálnak betörni a Duna felé. Vajjon megvan-e még a villa s benne a rózsaszínruhas asszony? Úgy határozott, hogy már nincsen meg. Bizonyosan elpusztult — hiszen minek is maradt volna épségben? Utálatos.

A cigarettája már-már a körméig égett. Sajnálta, hogy a végére ért, de eldobta, miután még egy nagyot szippantott belőle. Még mindig ott állt, a petróleumlámpa mellett, egyedül. A többiek elszórva mindenfelé: a szomszédasszony, Örleyné, egy a fronton (fronton? az Erzsébet-körúton) harcoló őrnagy felesége, aki mély és megrendíthetetlen nyugalommal ült, ölbetett kézzel a legnagyobb bombazáporok idején s ha megszólalt, csak annyit mondott: meglássátok, egy napon belül megérkeznek a felmentő seregek; a Fábry-család: apa, anya és a lányuk; kicsit arrébb Visky mama, unokáival, két hallgatag, sápadt gyerekkel, akik fázósan remegtek, összehúzott lábszáraikat valami régi szeneszsákba burkolták, apjukról, anyjukról mit sem tudtak; még odébb egy ismeretlen, idegen asszony, egy mátészalkai állítólagos menekült, akitől időnként az a hír kavargott itt a pincében, hogy zsidónő, bizonyos Blumentál Sarolta, aki az oroszoknak kémkedik s fellobbanó gyufájával idecsalja az angol bombázókat — de ezt senki nem erősítette és senki nem cáfolta meg s így az asszony, névszerint Rózsi, nyugodtan heverészett a sajátmaga tákolta priccsen. Aztán egy ládán Valló bácsi, nyugdíjas trafikos és hadirokkant, aki részletes hírmagyarázatokkal látta el sorstársait, s akinek még a békevilágból remek összeköttetései voltak, amelyeket a Tőzsdepalotában működő trafikban szerzett — rajta túl egy ajtó, a második pincébe, aztán a kazánház, a központi fűtés kazánja, amelyet nemrégén repesztett meg a bennefelejtett s jéggé fagyott víz s azontúl egy ajtó, előtte finomfaragású szekrény — az ő szekrénye.

Karórájára nézett — az éjszaka közepén jártak már s még mindig csend volt odakint. Hátrament, az ágya alól kivett valami kenyérzsákfélét s azzal motozott. Szétpillantott, de Visky néni horkolt, Örleyné tenyerébe ejtette fejét, a gyerekek is szuszogtak s így elindult a szomszéd pince felé. Úgy igyekezett — nehogy valakinek a lábára lépjen —, hogy szinte nem is a földön járt.

A második pince lakói is aludtak. A sarokba nézett — ahol a viciék helyezték el szállásukat —, nem lát-e valami mozgást arra, mert úgy tűnt neki az utolsó napokban, mintha Karsó, a vici megszimatozott volna valamit. Feltűnően sokat érdeklődött a férjéről — Sándorról —, akit utoljára főhadnagyi kinevezésekor látott, feszes egyenruhában s akiről most azt tudta, hogy csapatteste visszavonult Vecsés köré. Az őrült — gondolta az aszony —, hiszen együtt jártak, együtt ittak egy időben, amikor még nagy divat volt a nyilas pártgyűlésekre járni. S most, ha rájönne valamire...! Elfintorította az orrát. Eleget figyelmeztette a férjét, hogy ne álljon össze mindenféle ócska prolivál, de az nem hallgatott rá. Igaz ugyan, hogy az utóbbi időben — különösen azóta, hogy megkapták a Weiszék üzletét — nem nagyon járogattak össze. Akkor kezdett ő feljárni a Rózsadombra, Sándor pedig jóbarátságba keveredett az egyik államtitkárral, a kereskedelemügyiben. A viszony azóta romlott köztük s csak éppen üdvözölték egymást, az utóbbi időben már nyiltan felemelt karral, amíg a férfi be nem vonult.

S ha most megtudná...!

Csendben lépett tovább, mintegy szimatolva, kimeresztett szemmel, macskamódra. Senki nem pisszent. A fáradtság és a váratlan csend elnyomta az embereket. Szerencséje volt. Már öt napja bujkált Sándor a szekrényben s öt nap alatt csak egyetlen egyszer sikerült ennivalót vinnie — amikor a vice éppen valahol kint kószált, vagy istentudja mit csinált. Átért a kazánon, elérte a szekrényt. Kulccsal nyitotta ki nagyon óvatosan. Volt nála egy zseblámpa, de nem merte felgyújtani.

*

Az álom — mert álom volt minden bizonnyal — így folytatódott: Hiavács őrmester bejött a barakba. Összezsapta a bokáját és tisztelgett:

— Főhadnagyság úr, alázatosan jelentem, áll a század.

Nyitvahagyta az ajtót s egy vékony résen besurrant rajta a hideg. Átkozott hideg! Csak rá kellett volna dörrennie az öregre, hogy nyitva felejtette az ajtót, de az álomosságtól még erre sem volt ereje. A bajusza alatt mormogott valami olyasfélét, hogy megértette s félig felnyitotta a szempilláját. A bunda alatt teste könnyedén megereszkedett. Újra lehúnyta a szemét. Az isten verje meg ezt a hiábavaló kivonulást! És ha már ki kell vonulni, mi

az ördögnek kell neki is kibaktatnia a századdal. Ha legalább a zászlóst kiküldhetné!

Hirtelen — mint akinek tűt szúrnak a fenekébe — felugrott.

— Maga még itt van őrmester? Ahelyett, hogy rendbeszedné azt a nyavalyás bandát? Maga úgylátszik nem tudja a parancsot teljesíteni, majd lesz gondom magára, őrmester, nyugodjon bele, nem felejttem el.

Órájára nézett.

— Három óra mult három perccel, őrmester úr! A századnak már régen úton kellene lennie és maga még itt lebzsel? Hol a zászlós úr? Hol a Fekete törzsőrmester? Maguk, úgylátszik, arra számítanak, hogyha én egy percre elalszom, el lehet bliccelni a kivonulást, mi? Maguk rosszul számítanak, biztosítom magukat, uraim, nagyon rosszul számítanak! Na, indulás, lelépni, vigyázz, irány az erdő, indulj! Értem?

Az őrmester — még most sem felejtette el az előírást — tisztelgett, szabályos hátra arcot csinált és ballábával keményen kilépet. Az ajtó becsukódott utána. A főhadnagy dühösen elnevette magát.

Lassan szedelődzködni kezdett. Felcsatolta derékszíját. Persze az ezredesnek könnyű, a városból irányítja az egész zászlóaljat és minden délelőtt kikocsizik a terepre megnézni: haladt-e a munka. Komisz dolog az ilyen utászszázad. De még mindig jobb, mint odakint a fronton. Még mindig jobb itt, ahol csak gödröket kell ásatni a legénységgel és csend van, mint ötven kilométerrel előbb, ahol füttyögnek a golyók. Jó, hogy egy kis protekcióval sikerült kiharcolni ezt az aránylag kényelmes helyet. És nem is került túlzottan sokba.

Kikémlelt a keskeny ablakon a gyakorlótérre. A század már nem volt sehol. Elhatározta, hogy elindul.

Egy ismeretlen tizedes jött vele szembe. Tisztelgett.

Megállította.

— Maga a napos? — kérdezte szárazon. Befelé reszketett a hangja.

— Alázatosan jelentem, gyengélkedő vagyok.

Felkapta a fejét. A vállát kissé hátrarántotta, a nyakát előredugta, kezét hátul összefogta a derékszíjon. A lábait megszétterpesztette. Ez volt kedvenc állása, amikor nagyon harcias akart lenni. Ilyenkor biztosnak, megingathatatlannak és fölényesen hidegnek érezte magát. A szeme úgy meredt a tizedesre, mintha meg akarná perzselni a bőrét. Egy pár pillanatig csak nézett és a fejét ingatta. A lehellet tisztán látszott a párás levegőben.

A tizedes alig lélekzett. Csak ő fújt nagyokat, mintha cigarettázna. Most jutott eszébe, hogy a barakkban felejtette a tárcáját. Ez még jobban felbosszantotta. Egy percig farkasszemet néztek.

— Szóval maga gyengélkedő? — kérdezte nagy nyomatékkal, mintha az előbb nem jól értette volna.

A tizedes alig érthetően válaszolt.

— Aztán, ha szabad érdeklődnöm, mi baja a tizedes úrnak, hogy ilyen csodálatosan szép időben nem méltóztatik önnek kivonulni? Halljam!

A fiú eddig keményen állta a nézését. Most levette a szemét róla és másfelé nézett. Nem válaszolt. Összeszorította a fogát.

— Ügylátszik — folytatta kissé gúnyosan —, ügylátszik Ön nem hajlandó válaszolni. Vagy rosszul értem?

Veszettül élvezte ezt a helyzetet. Egyszerre jó melege lett. Micsoda disznó! Gyengélkedik! Ezzel akarja kijátszani őt! Hja, a tisztas uraknak nem ízlik a kivonulás. Hát majd ő megmutatja, majd ő megmutatja, hogyha neki ki kell vonulnia, akkor egyetlen, rohadt paraszt sem fog bent lebzselni a vackán.

— Szóval nem méltóztatik feleletet adni a tizedes úrnak — évődött. A hangja harapott. A tizedes száján kiserkedt a vér.

— A csizma feltörte a sarkam — mondta nagyon csöndesen a tizedes. Vékony, szőke fiú, alig lehet több húszévesnél. Kicsit oldalra hajtotta fejét.

A főhadnagy felhördült.

— Ön utász — kérdezte széles mosollyal — ha jól látom, ön utász. S akkor netán azt is tudja, hogy amelyik utásznak a csizma feltörni a lábát, annak nem gyengélkedő, hanem fogda jár. Érti, kérem? Fogda. Node értem én az urakat. Esik mi? Egy kis köd is van? Nem jó ilyenkor aknakutat csinálni, jobb a meleg gyengélkedőszoba. De majd gondom lesz az urakra, csak bízzák rám. Leszek én még zászlóaljgyeletes, nem is olyan soká!

Elhallgatott, végignézte a tizedest és kiköpött.

— Lelépni, disznó, ne is lássalak!

Mikor a tizedes elfordult, elmosolyodott. Ezt remekül csinálta. Ha Olgi látta volna ezt az előtte reszkető alakot. Ha látta volna! Vajjon megszídná-e még most is, mint valaha, az üzletben: — „Te nem tudsz a segédekkel bánni, fiam, te nem szólsz rájuk, csak hagyod, hogy a fejedre csináljanak.“ Végignézett az egyenruháján. Az ember nagyon megváltozik katonáéknál. Kemény lesz, majdnem engesztelhetetlen. S lassan rájön, hogy van hatalma, tud bánni az emberekkel s van abban valami különösen jóleső, hátborzongatóan remek érzés — látni, hogyan kushadnak

le a bakák, hogyan zsugorodnak össze, olyan kicsivé, hogy nem is lehet őket látni. Ilyenkor az ember megnől, kinyújtózik, a szíve hevesen kezd dobogni és látja saját szemét, amint villámokat szór.

Lassan ment az úton, összehúzott háttal, ruhája és teste közé vékony levegőréteget eresztett. Az utat kétoldalt hatalmas jegegyéki szegélyezték. Fölöttük teljesen elveszett az ég. Köd lesz, hamarosan besötétedik, meg kell majd gyujtani a fényszórókat. Ezt a túlzottan nagy fényt nem szerette. Biztos célpont mindenféle éjjeli fligernek.

A járás kissé felmelegítette, már nem fázott annyira. Hirtelen az jutott eszébe, mi lenne, ha kivételesen nem a szokott úton menne, hanem felmászna a dombra s a hátuk mögött bukkanna fel? Ez az ötlet még jobban felmelegítette. Egészen belepirult. Eszébe ötlött, hogy az út elején — ott, ahol az emelkedő véget ér, mindig látott valakit ácsorogni, aki — mikor ő felbukkant a kanyarban — hirtelen eltűnt. Sziszegett a foga közt — persze azért dolgoztak ezek úgy mindig, mintha fizettek volna nekik. Figyelőt állítottak az útra, nem jön-e. Node most kitol velük, az anyjuk istenit, kitol ezzel a veszett bandával, fenemódon. Ezek a pesti stricik rontják el a századot, ezek verik bele az ellenkezést az engedelmes parasztfjekbe. Különösen az a Timár, az a csibész, node majd lesz rá gondja — az lázítja a népet, esténként nem egyszer látja, mikor csendben bemegy a barakba, hogy ott állnak, meg ülnek, köréje csoportosulva és tátott szájjal lesik, amit mond. Ennek a fickónak ki kell tekerni a nyakát.

Ha nem akar tovább végigmenni az úton, most fel kell vágnia a domb felé. Itt már nem folytatódik az út, az őszi sár előnti a földet. Minden lépésért külön kell megszenvednie a sikos lejtőn. Káromkodott, szuszogott, fújt. Bokrok között kellett áthaladnia, egy vékony ág az arcába suhintott és megkarcolta. Felkiáltott és előntötte a düh. Egy mozdulattal letörte az ágot. Néhány lépés után felért a tetőre. Még pár pillanat és meglátja a századot. Kicsit megállt, hogy kifújja magát. Aztán megigazította a pisztolytáskát és kilépett. Két lépés után a köd mögül előbukkant az út.

Az első szemébe ötlő kép egy magasan, egyenesen szálló füstoszlop felső, semmibe foszló karikája volt. Tekintete a füstöt követte, amelynek végén, a földön vizes rőzsecsomó pislákol s körülötte emberek álltak, guggoltak, kezüket, lábukat melengették. Elégedetten állapította meg, hogy nem tévedett s túljárt az eszükön. Kényelmesen, meglazított állással nézett körül. A szerzőszámok — ásók, csákányok, pajszerék — az árok szélén hever-

tek, rendetlenül, eldobálva s mikor kicsit távolabbra nézett, látta, hogy három-négy rőzserakásból kanyarog felfelé a kékes füst.

A főhadnagy leért az útra. Azt várta, hogy az emberek szétugranak és nekilátnak a munkának ész nélkül. Nem ez történt. Mindenki ottmaradt a helyén, mozdulatlan dermedtségben, hangtalanul. A szemek követték minden mozdulatát. Végtelen csend volt, valahol egy madár vijjogott. A sivítást tisztán, élesen hallotta. Az emberek közül többen most arra gondoltak, vajjon milyen madár az, amelyiknek ilyen furcsa hangja van.

Fülöp köpenyére felcsapott a sár; kínos, szinte túlzott elővigyázatossággal pöckölte le magáról. Aztán kiegyenesedett és megállt a holtta dermedt század előtt. Legszívesebben szélesen elvigyorodott volna.

Farkasszemet néztek. Egyszerre megzavarodott a tekintete. Szeme előtt összefutottak az emberek s egy furcsa alakatlan tömeget látott, amely félelmetes és ijesztő volt. Megborzongott. Arra kellett gondolnia, mi lenne akkor, ha ez a tömeg egyszerre megmozdulna, rárohanna, leteperné és megölné. Ezek egészen kiszámíthatatlanok — semmit sem tudna tenni ellenük, talán még annyi ideje sem lenne, hogy revolverét előrántsa. Ez a félelem egyre inkább befészkelődött a szívébe s jeges kézként markolászta. Teljesen védtelen, hiába is kiáltana, a szomszéd század, a zsidók, legalább félkilométernyire vannak ide s ha közel lennének, akkor sem várhatna tőlük segítséget. Elernyedtt, a szeme előtt alakatlan tömbbé összemosódott nyúlós pép megmozdult, felemelkedett. Védekezve maga elé akarta kapni a kezét s egy felvillanó gondolatban a revolvere is megjelent — de ekkor valaki — nem tudta még, hogy ki volt — közvetlenül mellette, nagyot, mélyet sóhajtott. Ez a sóhaj magához térítette. Megkönnyebbülten lélegzett fel, mintha halálos veszedelemből menekült volna meg. S egyszerre elöntötte a forróság, az útálat és düh. Ezekről az állatoktól ijedt volna meg? A látása kitisztult. Kezét hátratette, rákucsolta a derékszíjára. Köhintett.

— Nos — mondta. Egyetlen koccantó kis hang volt ez, semmi más. Ezt bevezetőnek szánta a többihez. — Nos? — ismételte mégegyszer, valamivel hangosabban. A hang elrebbent, beleütközött a hegyoldalba, kicsit keringett az emberek feje felett, aztán belehullt a tűzbe. Senki nem moccant. Most már idegesítő volt ez a nyugalom. Lehet — vélte — hogy nem is nyugalom ez, hanem csak félelem. A félelem, amely beléjük fagyasztotta a szót meg a mozdulatot. Örömet érzett, mert tudta, hogy tőle félnek.

Megint megszólalt. Most is csak egy szót mondott.

— Tehát?... — Kicsit kérdőn felhúzta a szó végét, mint aki feleletet vár. Tehát?... gondolta... tehát miről is van szó? Arról, hogy nem dolgoztak ezek a gazemberek és arról, hogy mindezért őt fogják letolni, irgalmatlanul és könyörtelenül. Márpedig azért, hogy ő egy pillanatig is kellemetlenül érezze magát, ezeknek itt fizetniök kell. Tehát... erről van szó! Pontosan erről. Érezte, hogy most már véget kell vetnie a hallgatásnak. Még mindig mozdulatlan volt a század, mint egy állókép.

— Emberek — mondta nagyon halkán — mit csinálnak? Drága fiaim, mit csinálnak maguk? Hát maguknak szép szóval nem lehet megmagyarázni valamit? Drága fiaim, nagyon szépen kérem önöket, magyarázzák meg nekem, hogy miért viselkednek így?

Senki nem válaszolt.

— Hát idefigyeljenek, emberek — mondta és magasra emelte a hangját — önök tudják, hogy én sok mindent eltűrök, sok mindent elnézek, azt sem bánom, ha a fejemre csinálnak, csak dolgozzanak. Maguk visszaélnék az én jószágommal, maguk nem dolgoznak. Hát ez nem megy. Maguk azt hiszik talán, hogy ezt lehet csinálni? Én biztosítom önöket, hogy nem, higgyék el nekem, a kutyaúrstenit. Enni a kincstár finom kosztját, igen? Hordani a drága ruhákat meg bakancsokat? (Egy pillanatra megállt, mert az előtte álló honvéd foszló, nyári zsávolyruhája beleütközött a szemébe.) Hát ez nem nyaraltatási akció, ez nem Oti. Dehát maguknak ez mind semmi. Maguk hajlandók enni és inni és aludni, de dolgozni nem hajlandók. Így van ez őrmester?

Nem várta be, amíg az öreg Hlavács kinyög egy szót. Felbuzdulva folytatta:

— Maguk bizonyára tudják, hogy háború van, ugye? Ha nem tudnák, hát csak jelentkezzenek nálam, egy-két pillanat alatt elintézem maguknak, hogy saját szemükkel is észrevehessék a háborút. Egy-két pillanat alatt meg lehet kapni a menetlevelet a büntetőszázadba, a frontra, miután maguk... önök... nem tudják megbecsülni magukat itt, ahol semmi veszélyben nem forognak. Mindez persze a honvéd uraknak semmi, a honvéd urak lógnak s mi több, a honvéd urak szabotálnak!... Szabotálnak — elfuladt a hangja — szabotálnak, node se baj, majd lesz gondom a szabotáló honvéd urakra, úgyszintén a tisztés és altiszt — pardon — tisztihelyettes urakra, lesz gondom rájuk, sose féljenek.

Fújt egyet és végighordta szemét a még mindig mozdu-

latlan társaságon. Aztán újra nekilendült. Boldog volt, alig tudta elfolytani mosolyát, mert élvezte, hogy milyen szabatosan és érthetően beszél.

— Ha azt hiszik, hogy ez megint csak olyan szokásos hegyi beszéd, mint amilyent már nem egy-egy alkalommal volt szerencsénk végighallgatni, hát nagyon tévednek, kedves szabotáló barátaim, nagyon tévednek.

Egyszerre felcsattant a hangja.

— Maguk magyar emberek? Hát nem tudják, miért harcolnak, véreznek hazánk legjobbjai? Maguk csak itt ülnek és tespednek, de odakint harcolnak a magyarok, nagy és szent célokért. Önök rosszabbak a zsidóknál, én mondom önöknek, pedig az nagyon szemét fajzat. Mert ha azok lógnak, hát lógnak, zsidók, — de maguk! Szégyeljék magukat, pfuj!

— Szakaszparancsnok, hozzám!

A századon könnyen zajló hullám morajlott végig. Továbbadták az üzenetet: szakaszparancsnok a főhadnagy úrhoz.

— A többiek meg folytatják a munkát. Büntetésből reggelig kint maradnak. Aztán odabent majd beszélünk tovább.

Megbillentette a sapkája szélét. Körülnézett.

— Lehel hol van? — kérdezte. Lehel a szolgálatvezetője volt. Kartai hadapród válaszolt. Olyan volt a hangja, mintha a nadrágja máris tele lett volna.

— Alázatosan jelentem, lement vételezni a faluba.

Fülöp bólintott. Azután kezdte a játékot újra előlről.

*

A szekrény szűk volt. Ha ki akarta nyújtani lábát, a fal ellenállt. Kényszerülten, kimerülten engedelmeskedett, visszahúzódott. Se ülni, se állni, se feküdni nem tudott már s mindennek tetejében az az iszonyatos félelem, hogy felfedezik! Ha lépéseket hallott, azt hitte, máris érte jönnek s viszik kivégezni. Kiszínezte, többször végigélte saját halálát. Beregffy felkoncolást ígért mindenkinek, aki megszökik a dicsőséges harcok elől. De ezek a harcok egyáltalán nem dicsőségesek, óh, egyáltalában nem azok.

Egyszer már — az összetörtség és fáradtság olyan hevesen idegessé tette — azon volt, hogy nem bánja, akármi történik is, feláll, kinyitja az ajtót és ha agyonlövik is, de nyújtózik egyet, kinyújtózik! Az utolsó pillanatban mégis meggondolta magát. Csak nem fog most ilyen ostobaságot csinálni, amikor három napot úgy-ahogy, de átvészelt s az oroszok talán nincsenek is messze.

Az oroszok! Rémület, válság volt számára ez a szó. Azt még nem tudta eldönteni, mi lesz vele, ha az oroszok elfogják, s azt sem tudta, hogy mi lenne jobb, visszaszökni valamilyen harcoló csapathoz és továbbmenni velük nyugat felé, vagy ernyedten fog-ságba esni. A szökést nem ő tervezte ki, hanem a felesége, aki a pestszentlőrinci frontra egy teljes öltözet civilruhát, pénzt, néhány polgári, felmentő iratot küldött be hozzá.

Mikor a csomagot megkapta, három vagy négy napig nem húnnya le a szemét az izgalomtól. Sejtelve sem volt arról, hogy mit tegyen. Szólni nem mert senkinek; akkor már napirenden voltak a szökések. Tímár valahol Szilágysomlyó környékén szö-kött meg, a kukac zászlós Debrecenben bújt el egy pincében s azóta nem látták. Andrassy ezredes tájékozva vette tudomásul a szökéseket, de nem tehetett semmi mást, csak fenyegetődött. Nyir-egyházánál azután kitölthette bosszúját, két munkaszolgálatoson, akit egy fűzesben fogtak el, miután harmadszor is kiverték az oroszokat. Andrassy maga elé vezettette a két vacogó fiút, egy-ideig nézte őket, összehúzott szemmel; aztán kivezényelt egy sza-kaszt és beléjüklovetett. A hullákat otthagynia, temetetlenül s a századnak végig kellett néznie ezt a szörnyűséget. Nem sokat saj-nálkozott a zsidókon — úgy kellett nekik, minek szöktek s amúgy sem kár értük — de a maga sorsa egyre inkább az eszébe járt. Később Andrassy egy honvédet is agyonlovetett — idegen hon-véd volt, sohasem látták, egy parasztházból piszkálták ki, ott bújkált az anyjánál s az udvaron azonnal ledurrantották, minden teketória nélkül. Tudta: ez a parancs, de elképzelhetetlen volt számára, hogy mindez vele is megtörténhet.

Ilyen állapotban vonult vissza a csapat — gyalog, szekéren, teherautón, még seholsem harcoltak, de a napokban érkezett tit-kos parancs szerint legközelebb bevetésre kerülnek. Ez már itt történt Pest környékén, amikor az oroszok minden oldalról tá-madtak s néhol alig félkilométer távolságnyra voltak már tőlük. Már Debrecen alatt elhatározta, hogy mindenesetre Pest felé jön s akkor egy őszi hajnalon — csípős és hideg éjszaka után — arra gondolt, hogy valójában nem felesleges-e tovább harcolnia, ha ezt egyáltalán harcnak lehet nevezni?

Ez a gondolat nem ilyen egyszerűen, egy pillanatnyi han-gulat hatása alatt érlelődött meg benne; már régebben kezdett motoszkálni az agyában a hiábavalóságnak fogvacogtató gondja. S bár azt már Nagyvárad körül kezdte észrevenni, hogy valahol baj van, határozni mégsem tudott. Hiszen nem volt más hátra — szerinte —, mint átesni az oroszokhoz, akik amúgyis kivégzik —

méghez a tiszt is volt — vagy ha nem — s az a legjobb eset — Szibériába viszik, kényszermunkára s onnan sohasem kerül vissza, ezt bizonyosra vette. Két malomkő közé került — a szökés és a további kitartás közé — ez még szeptemberben volt — s ha az egyik pillanatban megnyugtató érvet talált ki a szökésre, a következőben már megcáfolta önmagát s hirtelen átsapott az ellenkező végletbe. Tulajdonképpen — s ez volt a legnagyobb baj — abban sem volt egészen biztos, hogy helyesen cselekednék-e akkor, ha, tegyük fel, megszökik. Igaz, hogy az oroszok hevesen és nagy erővel támadnak, de az is igaz, hogy a magyar s főként német páncélosok nem egy helyen erős ellenállást tudnak kifejteni.

Egyszer egy vasuti sín mellett táboroztak s ott egy teljes délelőttön át megszakítás nélkül áramlott a hadianyag, kelet felé, tankok, ágyúk, LKW-k tömegei. Ebből arra következtetett, hogy a németek még erősen állnak a lábukon; ez megtévesztette s egyszerre bizonytalan lett.

Ugyanaznap délután — amikor a visszavonuló páncélkocsik, autók, SS-gépkocsik, trének, fényszórók, fogatolt járművek, motorkerékpáros alakulatok végtelennek tetsző torlódása leszorította őket az országútról — azt a képzetet keltették benne, hogy ez nem lehet más, mint a vég, a végső felbomlás, az utolsó vonaglás s ahogy a mezőn az esőben lassan baktattak a szürkévé váló alkonyatban, egyre inkább visszabillent a mérleg s most ismét előtérbe került a szökés gondolata.

De megszökni, egyszerűen, egy alkalmas útkanyarnál, úgy, ahogy többen tették, századából s a többi századból, szinte járványszerűen, ezt nem tudja megtenni. Hiszen biztosan ő lenne az, akit elkapnának már szökésének első percében s ilyenkor a sárban vagy porban baktatva — elfogta a félelemnek és ijedtségnek lábatremegtető vacogása.

Nem volt ez más, mint tétova vergődés, amely hol erősödött, hol gyengült, de egy pillanattig sem hagyott alább. Márpedig — ez lassan világossá vált előtte — ezt így továbbcsinálni majdnem lehetetlenség. Az egymást váltó elhatározások szüntelen ostorcsapásai közt úgy érezte magát, mintha már nem is élne, csak egy automata váltatná vele a lépéseket s amikor este megpihentek s a legénye lehúzta róla a csizmát, oly hirtelen vesztette el öntudatát, mint akit leütöttek. De még álmában sem volt nyugta. Hol a németek fogták el szökésért, hol az oroszok; futni akart, de nem tudott s nem egyszer rúgott bele hatalmas csizmájával az a Tímár, akit annakidején kikötetett nem is emlékezett már arra sem, hogy miért.

Október tizenötödikén délután Gyöngyösön értesültek a fegyverletételről és a Horthy-proklamációról. A meglepetés először fejbeverte. A tisztek egy része veszettül szidta Horthyt; elhatározták, hogy nem teszik le a fegyvert és tovább harcolnak a németek oldalán. A többiek sápadtan, szóttanul hallgattak. Aztán este meghallották, hogy Szálasi Ferenc vette át a hatalmat. Egész éjszaka ittak, hordatták a bort s még az sem zavarta őket, hogy itt-ott berobbanó lövedékek sivítő hangja szólt bele az éjszakai mulatozásba. Reggelre aztán — mikor elindultak most már az új Hadúr vezetésével — mindent kicsit piszkosabbnak, émelyítőbbnek talált. Be kellett vallania, hogy megzavarodott az ítélőképessége. Amit látott, az sehogyan sem akart megegyezni azzal, amit mondtak neki s amit mindennap órákon át hallgatott a rádióban. Az lehet ugyan, hogy másutt nagy német támadások, sőt győzelmek is vannak, az Északi-tengertől a Földközi-tengerig terjedő keleti arcvonal e szakaszán, azonban, ezen a reggelen nem látott mást, mint három lezuhant még erősen füstölő harcirepülőgépet — szárnyukon a kereszt is kivehető volt — az országúton pedig egy végeláthatatlan sorban, gyorsított menetben visszavonuló oszlopot, amelyben mindenfajta fegyvernem megtalálható volt, kivétel nélkül s ha jól megnézte, még a német repülők kékes-szürke egyenruháját is kivehette a tülekedő színek orgájában.

Ha körülnézett, józan fejjel — és reggelre egészen kijózanodott — a ragyogó napsütésben meg kellett állapítania, hogy százada az éjszaka folyamán két részre bomlott. Az egyik rész arcán valami különös és megmagyarázhatatlan sugárzás ült, majdnem azt mondhatta volna, hogy a győzelem sugara, míg a másikkra sötétszürke felbő telepedett s ez teljesen eltakarta arcuk eredeti vonásait. De a századdal már nem sokat törődött, szabadjára engedte őket, mert érezte, hogy nem tud uralkodni felettük.

Így ment országutakon, dűlőkön, füstölő roncsok és fémremesztelt tanyák mellett, émelygő gyomorral és a vakságig mély bizonytalansággal. Nemsokára Pest környékére érkeztek s a várost szinte érezni lehetett a levegőben. Ha esténként kiállt vecsési lakóhelyének udvarára, hatalmas fényekkel villódzó toroklattüzeket látott. S néha-néha belegurgulázott fülébe az ágyúzás zaja is. A háború utólérte.

Mindennek ellenére nem szökött meg, egészen karácsonyig. Sikerült kieszközölnie, hogy egyetlen egyszer sem került bevetésre és egy parancsra visszavonták a városba. Itt látszólag az volt a helyes, hogyha marad s nem szökök. Minden perc külön kínszenvedés volt számára s egyszer amikor az árpádsávós ké-

szültséggel razziát kellett tartania, hányingere támadt, rosszul lett, lefeküdt s attól kezdve gvingélkedőt jelentett. Ott feküdt az Albrecht-laktanya gyengélkedőszobájában karácsonyig. Akkor áttették a Mária Teréziába, a városparancsnokságra. A századjáról ekkor már régen nem tudott semmit — ugyancsak keveset érdekelte mindez s most már nem volt mit tennie, ha nem akart résztvenni a harcban, cselekednie kellett. Nekifohászkodott, felrántotta civilruháját, amelyet régóta szorongva rejtegetett s egy óvatlan pillanatban — hamis papírjait lobogtatva nekilendült a kapunak. Szerencsésen túljutott rajta. Hazamenni nem mert, egy barátjához indult. Nem találta otthon, csak a feleségét. Fellner Oszkár százados valahol a Dunántúlon táborozott. Az asszony irígykedve nézte s megjegyezte, hogy a férje volt olyan ostoba és továbbment a csapatával, ahelyett hogy megszökött volna. Nem sokat beszélgettek, mert nem maradhatott; az asszony nem merte lakásában tartani. — Itt minden nap razzia van és ha elfogják — mondta és mélyet sóhajtott. Arra gondolt, vajjon nem lett volna mégis okosabb a csapatnál maradni s vajjon nem volna-e helyes visszamenni és jelentkezni. De már nem volt egyenruhája — otthagya a laktanyában — s egy szál öltönyben és egy vékony kabátban vánszorgott egyik ismerőstől a másikig. Később egy zugszállóban vett ki szobát.

Január tizennegyedikén aztán rászánta magát arra, hogy hazamegy. A naponta érkező, kutató, mindenhova bepillantó razziák végkép tönkretették. A feje elsötétült, zúgott, a robbanások, az ajtócsapkodás, a gépfegyverropogás összemosódott s az egész hangzavarból csak saját fogainak vacogását hallotta. Egy délután — korán sötétedett — fogta kabátját és nekiindult.

Bár ezekben a napokban minden felmentett gyanús volt, szerencsésen átért a nehezebb vonalakon is, megúszott három vagy négy igazoltatást és este megérkezett a házuk elé.

Egy ideig ténfergett, nem tudta, mihez kezdjen, aztán egy anyókat látott arrafelé csoszogni, azt szólította meg, hogy vigyen egy levelet a feleségéhez. Valahogy aztán bejutott a pincébe s szerencséjére a szekrényük ott állt a kazánház mögött, mintha egyenesen a számára készítették volna oda.

*

A pince bejárata után közvetlenül az ajtó fölé függesztett halványlángú petróleumlámpa égett; sugarai alig világítottak valamicskét s a belépő csak elmosódó foltokban láthatta a pin-

cét. Először a folyosót pillantotta meg, amely sötéten és titokzatosan futott a feketeségbe, mögötte csak sejteni lehetett a pince belső beosztását. A lakók, akik most már közel három hete ideleltéltek, megszokott, útott léptekkel mentek végig a folyosón, ott mintegy szokásból balra fordultak s beléptek a következő ajtón, amely az első pincerészbe vezetett. A bejárat fölött itt is égett, illetve most már csak pislákoltt egy lámpa, amelynek kormos üvege nemrégén megrepedt egy nagyobb bombatámadás légnyomásától; a huzat az utcáranyító ablakból egyszerre — mint gonosz szellem — berobbant a pincébe, megrángatva a székeket, lábasokat, egyéb edényeket, felemelve a takarókat a priccsekről, díványokról, szükségfekvőhelyekről, fellobbantva a tűzhelyen lassan szunyókáló tüzet. A szélroham a falnak lendítette a lámpát, amely megrepedt, de nem tolt el s tovább pislákoltt. Ennél a fénynél nem lehetett volna meglátni a pince valódi magját, amelyben — mint az anyaméhben — sürgés-forgás, születő, alakuló élet volt s ha nem imbolygott volna még három vagy négy — néha öt-hat — láng, a helyiségben a belépőt ködös és borzadt homály fogadta volna.

A belépőt a fellobbanó lángok köré gyülekező emberek fogadták, akik néhány nappal ezelőtt még kíváncsian fordultak volna az újonnan érkező felé, de ma már az ostrom harmadik hetében a fáradtság és fásultság szürke köpenyébe burkolózva ültek, majdnem mereven s csak néha emelték fel fejüket vagy néha szóltak egymáshoz egy-két szót, halkán és röviden.

Az ajtóhoz legközelebb a Fábri család foglalt helyet. Az asszony egy bőröndön ült, azon vetett ágyat magának. Ebben tartogatta kincseit, családi ékszereit, relikviáit, levelezését — még leánykorából — ruháit s főleg katona fiának civil ruháit. Senkit nem engedett a bőrönd közelébe, mint egy örökösen éber Cerberus vigyázott rá s ha valaki — akár az ismerősök közül is — csak közeledni merészelt hozzá, majdnem rávicsorított. Mindenki gyanus — szokta mondani — mindenki gyanus, aki ebben a pincében él, én nem bizok meg senkiben, ne bizzon senki énbennem. Az emberek ilyenkor már nem is emberek, igaz Zoltán? — vetette oda a férjének, annak az alacsony, szemüveges, sovány embernek, aki karcsu íróasztalfotelban ült s alig látszott a széles, testes asszony mellett. Az asszony, bár az ostrom fáradalmai és izgalma erősen megviselték — súlyosan és nehezen terpeszkedett el a széken, mint egy Buddha szobor. A pince lakóit nem szerette, nem tudott velük megbarátkozni. Nem régen laktak itt, egy kiigé-nyelt zsidólakásban, amelynek tulajdonosát a gettóba — (vagy

hová a nyavalyába) cipelték. Saját lakásukat egy háromszobás, összkomfortos „apartmant a Damjanich-utcában” — ahogy az asszony emlegetni szokta — még a nyár folyamán szőnyegbombázás érte s a leszakadt mennyezet alatt ottmaradtak mindazok az értékek, amelyeket a támadást megelőzően nem csomagolt be abba a bőröndbe, amelyen most ült. Nem sokkal a bombatámadás után költöztek ebbe a házba s hiába volt ez is nagyszerűen berendezett, kényelmes otthon, az asszony idegenül járt-kelt az ismeretlen lakásban, amely, bár most már az övé volt, mégis minden sarkával, bútordarabjával, rongyfoszlányával idegen emlékeket és idegen életeket juttatott eszébe. Egy percre sem sajnálta a lakás előző lakóit, de hiába szedette le a képeket a falról, hiába rendezte át a bútorokat, valamilyen sötét fenyegetés lengett az átrendezett bútorok és felcserélt képekkel díszített falakon. Szenvedett ebben a lakásban és saját kinlódásán keresztül mindinkább megutálta azokat, akik itt laktak s akiknek végeredményben ezeket a kellemetlen órákat köszönheti

Ült a bőröndön, testét zsibbadt fáradtság borította, a fürdetlenség és piszkosság viszkető kínja sanyargatta. A homály és köd, a fáradtság és kimerültség mindegyre lehuzta a fejét — el-elbóbiskolt — s mint az ülve alvók — álmában, amely nem volt mély, csak zavaros képekkel teli — fel-fel kapta a fejét, ijedten, mintha megrázták volna.

A távolban és közelben folytatódtak a lövések, amelyek megrázták a pince belsejét, a folyosót, az első, a második, a harmadik pincét, ahol emberek ultek, feküdtek, vagy szunyókáltak.

Fábri Zoltán is aludt, lehajtott fejjel, vékonyakat húzva az elhasznált levegőből. Mellette a lánya, Marianne széke támlájára támaszkodva, keresztbevetett lábbal, amelyen tisztán és épen villant meg a hibátlan selyemharisnya. Marianne nyugodt volt, majdnem közömbös, hidegen hagyta anyjának kibírhatatlan idegessége, nem érdekelte apja kicsinyessége, amely minden ebédnél vagy ételmisszerkiosztásnál az első sorba kényszerítette apró alakját, ahol éhes szemével s majdnem elcseppenő szájával figyelte ki, mekkora adagot kap a mindenkinek egyformán kijáró ételből. Marianne megvetette ezt a kicsinyességet, gyűlölte, lenézte érte az apját, mert nem is szorult rá ezekre az adagokra, amelyet kizárólag azok számára készítettek — voltak itt olyanok is néhányan — akik csak így boldogultak, egy kis zsír, egy kis liszt meg bab hozzáadásával. Fábri — ha adott — részen felül követelt magának mindig s kínos pontossággal követelte a mérlegen való szét-

osztást — s ha nem adott semmit a főzéshez, tátott szájjal és kerekrenyilt szemmel figyelte az evőket, akik nem tudtak ilyen tekintetnek ellenállni, majdnem minden alkalommal megkínálták. Fábriné nem avatkozott be ezekbe a dolgokba, gondjai mögé rejtőzve figyelte az egyre gyorsabban, egyre vadabbul tomboló eseményeket, amelyek ebbe a pincébe is bedobták fenyegető kézi-gránátjukat. Marianne megvetette anyját is, ezt a bőrröndön trónoló, féltékenyen fogát vicsorgató, értékeire ügyelő kövér asszonyt, mert nem értette, minek vigyáz olyan dolgokra, melyek alapján véve csak emléket, értelmetlen, haszontalan ostoba emlékeket jelentenek számára.

Marianne egyetlen gondja a ruházata, minden nap tetőtől-talpig megmosakodott, átöltözött, bőrröndjébe szépen belehelyezte levetett ruháját s így frissen, tisztán, illatosan állt ebben a levegőtlen, piszkos, sötét helyiségben. Bár férfiak most nem érdekelték, mégis jól esett, ha Raskó, a házparancsnok, bazedovos szemeit meresztette utána s szinte felfrissült, ha magán érezte a tekintet éles, majdnem hasító vágyát. Jól esett az is, hogy a többi asszony irigykedve, majdnem utálattal nézi finoman csillogó harisnyáit, hófehér bluzait, sötétkék téli kosztümjét s valamennyi ruháját, amely az ostrom hetei alatt mind előkerült a bőrrönd fenekéről. Ha irigyelnek — gondolta Marianne — akinek ez volt egyetlen szórakozása ezekben a napokban — menjenek ők is és mosakodjanak a jéghideg vízzel, hurcolják ide a szomszéd házból vödörrel, nem törődve a közelben sivító és robbanó aknákkal. De a többi asszonynak ehhez nem volt kedve és Marianne így egyedül élt ebben a magateremtette illatosan tiszta világban. Ami odakint történt, alig érdekelte. A hírek, amelyek naponta többször fenekestől felforgatták a pince nyugalmaát s oroszokról, háborúról, a város elestéről s a felmentő seregekről szóltak, hidegen hagyták. Csak azt szerette volna tudni, mikor végződik be az az istentelen komédia, mikor mehet fel a szobájába, állhat egy olyan tükör elé, amelyben egész alakját végignézheti.

Az egyetlen asszony, akivel nagynéha szóbaállt, a szomszéd-nője itt lent (és ott fent a harmadik emeleten is) Fülöp Sándorné volt, de ezzel is csak ritkán és keveset beszélt, mert az asszony állandóan valamilyen heves idegizgalomban élt, amely könnybeborította a szemeit s heves csuklást idézett elő. Fülöpné gyakran tördelte a kezét — ilyenkor Marianne elfordította a fejét — s szinte értelmetlen susogással morgott maga elé.

Fülöpné mellett Rózsi feküdt. Marianne nem szerette ezeket

a hevesen, majdnem kéken fekete hajakat, inkább a fakó szőkét, lágyabb és finomabb színűeket. Rózsi magas, karcsú, fiatal lány volt s az egész pincéből leginkább ő illet volna hozzá, de már bemutatkozásuk első percében idegenkedett tőle, amikor a süket Örleyné lehozta őt a pincébe. — Kérem, bemutatom új lakómat, — mondta vékony, sipító hangján — fogadják szeretettel, nagyon redes lány, mátészalkai menekült, apját, anyját meggyilkolták. — Lehet, hogy ez a bevezetés okozta, de lehet, hogy az a bizonyos első pillanat, amely minden alkalommal határozott bizonyossággal megmondja, hogy kell-e vagy nem kell, elfogadom, vagy nem, tetszik-e vagy nem — Marianne nem tudta, de ettől az első pillanattól kezdve távortartotta magától a lányt. Az, hogy Rózsiról már a harmadik vagy negyedik napon suttozni kezdték, hogy zsidó, az egyáltalában nem érdekelte. — Ha zsidó, — mondta anyjának, aki azonnal át akart küldeni a nyilas testvérekért, — ha zsidó, legyen zsidó. Mi a fenének akarod innen kipiszkálni. Az anyja felháborodottan tiltakozott. — Te még mindig olyan ostoba vagy, mint voltál. Még mindig nem tudsz semmit. Hirtelen meggondolta. — Eh, mit vitatkozom veled. Olyan vagy, mint az apád, tutyi-mutyi, meghuzódó. Mit tudod te, hogy mit kell tenni, vagy mit nem.

— Raskó úr, — mondta az arrahaladó házparancsnoknak — Raskó úr, — legyen szíves egy pillanatra. — A férfi odajött és Marianne felhuzta a vállát. Tegye az anyja azt, amit akar. Végeredményben nem is az ő dolga. Láttá, hogy sugdolóznak, Rózsi felé pislognak s látta, hogy a lány nyugodtan, szinte mozdulatlanul fekszik az ágyon. Végeredményben utálja ezt a nőt, minek avatkozzék a dolgába? Raskó elment, nemsokára két árpádsávos nyilassal jött vissza. Szélesen, hevesen tessékelté őket előre. Belépésük pillanatában a zsongó pincében halotti-csönd lett.

De Rózsinak rendben voltak az iratai, a nyilasok morogva elmentek, az órák lassan multak, este lett, reggel, megint este, megint reggel. Közben a szomszéd ház beomlott, egy repülőgép füstölögve két házzal odébb zuhant le a Batthyány-térre.

A pincében mocorogtak, sóhajtoztak s az éjszaka megtelt a különböző emberek hangjával. Voltak, akik nyugtalanul forgozódtak az ágyakon, voltak, akik felkeltek és kicsoszogtak a folyosóra egy cigarettát elszívni. Voltak horkolók és mélyen alvók, voltak olyanok is, akik oly éberén aludtak, hogy saját szuszantásuk is felzavarta őket.

Korán aludtak el, kimerülten s mindig összetörten ébredtek.

Nem volt ez igazi pihenés, az álom és álmatlanság egyszerre megtörte őket s ha ébren voltak a félelem, ha aludtak, lázálmok törtek meg egyre lankadó ellenállásukat.

Ezen a reggelen is — mint már néhány napja mindig — Fülöpné ébredt fel először. A zavaros álom megizzasztotta, feje nehéz volt, áthatolhatatlan köd ült az agyán. Mikor kissé magához tért, hirtelen mozdulattal felkattantotta féltve őrzött zseblámpáját. Háromnegyed négy volt, hajnal. A csönd, amely e hajnali órákban hihetetlenül éles, szinte hasító volt, ma sokkal inkább ránehezedett, mint bármikor. Ez a csönd már-már elviselhetlenné vált s azt kívánta, hogy valami zaj, robbanás, gépfegyver vagy bomba — mindegy — csak zavarja meg, mert úgy érezte, hogy sikoltania kell. Szájához rántotta kezét és elfojtotta a hangot. Fel kell kelnie, mert ilyenkor még mindenki alszik. Ágya alá nyúlt és egy csomagot halászott elő. Óvatosan felkelt, megrázta a fejét s lassan elindult. Tapogatózva ment, bár jól ismerte a járást, de tudta, hogyha zajt csap, esetleg elárulja magát és a férjét. Ennivalót vitt Sándornak, mert két napja nem adott neki semmit. Tegnap hajnalban a vici megzavarta. Sikerült őt félrevezetnie s azt mondta, hogy álmoságában eltévedt, tulajdonképpen a vécére indult. S bár Karsó oly kétkedve fogadta ezt a magyarázatot, hogy szíve majdnem kiugrott a melléből izgalmasában, mégis el tudta terelni az ember figyelmét. Ma sikerülni kellett a tervének; dobogó szívvel haladt át az első pincén, majd a másodikon. A pince közepe táján megállt, hallgatózott. Itt-ott sóhajtoztak, szuszogtak, hallotta Raskó horkolását. A csend még élesebb, még fülsiketítőbb volt most, szinte síkokra bontotta és felosztotta az egész pincét, amelynek apró zajai csak méginkább élesebbé tettek. Elérte a harmadik helyiséget, áthaladt a viciék előtt. Valaki jobbfelé megnyikkant, aztán mélv morgó hangot hallott, mint amikor a szél távozik az ember beléből. Egy test forgott a pircsen, amelynek faeresztékei megreccsentek. Hátranézett, a tulsó pincében egyenletesen égett a halvány, alacsonyra csavart petróleumlámpa. Szerencsésen átért a pincén, bement a kazánházba. Itt már szabadabban mozgott, a fal mellett, mert nem igen ismerte a járást. Tudta ugyan, hogy a harmadik vagy negyedik lépésnél egy benzineshordó áll, amelybe ha belerug, iszonyú zajt csap. Elérte a szekrényt a pince tulsó végében. Halkan megpöccintette az ajtót. — Én vagyok — lehelte, száját a hús politurra szorítva. Bent apró nyögés hallatszott. — Ennivalót hoztam. A szekrény halk nyikorgással nyílt. Fülöpné odanyújtotta a csomagot.

— Mi van — hallotta a férfi hangját, amely ebben a pillanatban végtelenül távolinak és idegennek tűnt. — Semmi — mondta és hátrasímtotta a haját — semmi, semmi. — Dehát odakint — türelmetlenkedett a férfihang — valaminek kell lenni. Nem bírom sokáig ezt. Lesz, ami lesz. Még egy nap és kimászom. Az Isten se tudja annyira összegyűrni magát. Az asszony megijedt. — Sanyikám tarts ki, lehet, hogy a németek visszajönnek... A férfi felszisszent. — Az szép história lesz — suttogta — úgy kinyírnak, mint a pinty. Az asszony tétován, segélykérően nézett körül. Lehunyta szemét. — De az is lehet, hogy bejönnek az oroszok, azt mondják, már nincsenek messze... — Az még cifrább — dörmögött a férfi, az még sokkal cifrább. Szép kis ügybe kevertél bele, mondhatom. Bár inkább mentem volna a csapattal, micsoda ostobaság volt, az isten verné meg, milyen helyrehozhatatlan ostobaság. Kicsit hallgatott. — Mindegy — mondta aztán — most már mindegy. Majd lesz valami. Az asszony fülelt, mintha lépéseket hallott volna. — Megyek vissza, a vici nagyon gyanakszik. Ha elkapnak végünk. — Dögöljön meg — mondta a férfi s az ajtó szárnya egyszerre becsukódott. Az asszony feje zúgott, kavargott, olyannak érezte, mintha egy nagy bunkóval fejbeverték volna. Hiszen nem akart rosszat... De agya nem dolgozott tovább.

A csend ebben a pillanatban megrepedt, hatalmas dörrenés vágott bele a levegőbe, irtózatoss csattanás, utána leomló, szétröppenő házak, tégladarabok kopogása az utcán. Az alvó pince egyszerre riadt fel. Egy-két gyufa lobbant, meggyulladtak a lámpák. Szerencséjére tuljutott a veszélyen. Saját pincéjének közepén állt.

— Kezdik, megint kezdik — suttogta egy rekedt, vékony hang. Fábri volt. Fábriné felült a bőröndön. — Ez nagyon közel lehetett, mondta és megdörzsölte a szemét. — No tessék, — tette hozzá mérgesen — Marianne már megint nincs itt. Már megint odakint kujtorog. Én nem csodálnám, ha eltálná egy golyó, vagy a fejére esne egy tégl. — Hagyd — dörmögte Fábri — ő legalább mosakszik. Én már öt napja nem mosakodtam. Úgy szúr a szakállam —tette hozzá panaszosan, majdnem sírva. Felült ő is és a nyakkendőjét igazgatta.

Fülöpné visszament az ágyához. Mellette Rózsi nyitott szemmel, feje alatt összefont karral bámulta a pince tetejét. Az asszony nyaka megrándult. Idegesen csapta le magát a székre. Micsoda pokoli história, micsoda iszonyat. Könnyei lassan végig-

folytak az arcán, a nyakán, be a ruhája, a bőre mögé. Rózsi felült mellette. — Ne sírjon Olgi, ne sírjon — mondta nagyon fáradt, fakó hangon. — Most már hamarosan vége lesz. Az asszony könnyek mögül nézte. — Igazán — kérdezte sírva — komolyan mondja, vagy csak engem akar vigasztalni? — Rózsi összehuzta mellén a kabátot. Fázott. Átkozottul hidegek ezek a hajnalok. Az asszony cipőjét nézte. Egyáltalán nem figyelt arra, amit Fülöpné mond. Csak a hangot hallja. — Hogy mondta — kapta fel a fejét — mit mondott...? Fülöpné elmotyogta mégegyszer. — Ugye komolyan vége lesz ennek a szörnyűségnek? Ugye drágám komolyan? — Ez a lány segíthet rajta, mert erős, nem fél. De neki olyan szerencsétlen dolgai vannak, istenem, olyan rémes helyzetbe került, akár az oroszok, akár a németek, egyikre sem jó gondolni. Szerette volna, ha a lány megvigasztalja, magában bocsánatot kért tőle, amiért egyszer ő is meggyanusította, hogy zsidó... Rózsi hallgatott.

Fülöpné a szomszéd pincéből gyermekhangokat hallott. Biztosan Visky mama költögeti a srácokat — gondolta. Az öregasszony és két unokája néhány nappal ezelőtt költözött át a szomszéd pincébe. Ennek akkor örült. Idegesítette ez a két gyerek, aki könnyen, majdnem biztos mozdulatokkal úszott a mindenkit egyformán sodró ár felett. Gyerekésszel a helyzetnek csak izgalmát látták s nem a veszélyét, ez vidámakká, kipirultakká tette őket. Péter kirohant az első pincébe. Utánna dörnyögve jött a nagymama hangja. — Eredj pisilni Peti — dünnyögte a mély, nyugodt hang.

Fülöpné érezte, hogy lassan kiszáradnak a könnyei. — Mondja Rózsi, — fordult a lányhoz, aki még mindig csukott szemmel, mozdulatlan arccal feküdt — igaz lehet, hogy itt vannak az oroszok? — A lány felnyitotta a szemét. — Azt hiszem, — mondta vontatottan — azt hiszem. Tegnap olyasmit mondtak, hogy már a Keletinél vannak. — Fülöpné megint csuklott. — De azt is mondták, hogy a német felszabadítás is megérkezhet még idejében. Én remélem, hogy megérkezik. — Rózsi felkönyökölt.

— No, — mondta — az sem lesz valami különös, isten bizonny nem. — A hangja halk volt s valamilyen különös fanyar fáradtság vegyült bele, amely egyszerre ellenszenvessé tette Fülöpné előtt. Hirtelen felötlött benne — vajjon nem zsidó mégis ez a lány, hogy ilyeneket mond? — aztán hozzátette. — De azért az mégis sokkal jobb lenne, mint az oroszok, sokkal jobb ugye? Az oroszok meg fognak gyilkolni minket, egy szálíg, le fognak ölni minket...

Rózsi hallgatott. Később csak ennyit mondott: — lehet. — Örleyné ekkor érkezett vissza a klozetról. Leült az ágyára, csendben összehajtotta a törülközőjét és lefeküdt.

Pillanatnyi csend volt. A gyertyák halkan sercegetek. Fábri a szemüvegét tisztította. Mennyivel okosabb lett volna még a nyáron vég'eg kiköltözni a szentendrei villába. Ott nem lett volna ostrom, se légítámadás s most már túl lennének az egészen. Igaz, hogy Szentendrén már oroszok vannak? Megborzongott. Odafordult az asszonyhoz. — Én mondtam magának fiam, hogy menjünk ki Szentendrére, maga nem akart, tessék itt van. — Az asszony ránézett, de nem felelt. Az utóbbi napokban mindennap tizszer elmondta már ezt. Nem mentünk, nem mentünk, kész.

Szuszogott. Minek erről annyit beszélni? Marianne jött. Fekete selyemruha volt rajta, széles zöld övvel. Friss volt, tiszta és nyugodt. Útközben a körmét piszkálgatta. — Inkább a lányára szólna — morgott az asszony — hogy ne járkáljon ki kora reggel, amikor kezdődik a lövöldözés. — Marianne megvetően nézte anyját. — Nem sokáig járok — mondta utálkozva — nem sokáig. Holnapra itt lesznek az oroszok. Fábri sápadtan felugrott. — Ne terjessz rémhíreket. Nem tudod, hogy a rémhírterjesztés hazafüggel. — Marianne megemelte szoknyáját és leült. — Csak sose izgulj apa — mondta — nem terjesztek rémhíreket. Kint a kapu előtt beszélgettem egy katonával, az mondta.

A pince, amely eddig csendben mozgott, egy fejként emelkedett fel. Hangok hallatszottak összevissza a sarokból, a szomszéd pincéből, férfi- és női hangok, magasak és mélyek.

— Mit mondtak?

— Ki mondta? Ismételje el!

— Ha nem igaz, felelni fog érte!

— Hazudik, szemét!

— Zsidóbérenc, hogy mondhat ilyent!

— Fogja be a száját, ne zavarja fel az embereket!

Marianne nyugodtan, mosolyogva ült a rázuduló szóáradatban. Felnézett. — Csendesebben — mondta — mit ordítanak. Süketek? Azt mondtam, hogy holnapra itt lesznek az oroszok. — E másodszori kijelentését dermedt csend fogadta. Fábriné nehézkesen felemelte a kezét. — Óh istenem, éppen az én lányomnak kell ilyen megátalkodottnak lenni. — Marianne a földre nézett. — Nem hiszed? Eredj kérdezd meg attól a német SS-örmmester-től, aki itt ül a kapu előtt egy géppisztollyal.

A szomszéd pinceajtóban Raskó állt. Húsos, vastag karjait

féltőn nyújtotta ki. — Én kimegyek — mondta — de figyelmeztetem... — Marianne közbevágott. — Ne figyelmeztessen. Menjen ki. — Raskó az ajtó felé indult.

Ebben a pillanatban — Rózsi jól látta, mert éppen a folyosó felé eső ajtóra nézett — egy sötét tömeg lódult be a pincébe, amely tompa puffanással emberi test zuhanására emlékeztette. A zajra mindenki felnézett. Raskó odaugrott. — Egy katona — ordította, de hangját elnyelte egy szörnyű robbanás. A pince pillanatok alatt felkerekedett. A tömeg a földön fekvő köré csoportosult. — Megsebesült? — kérdezte egy fiatalasszony. — A feje vérzik, — mondta Raskóné. — Hozzanak vizet, — rendelkezett Raskó — azonnal hozzanak vizet. — Valaki elszaladt a szomszéd helyiségbe a vödörért. — Van valakinek tapasza? — Egy kendőt kellene a fejére tenni. — A zubbonyát gombolják ki — tanácsolta egy női hang.

Ketten felemelték az élettelen testet és feltették egy üres priccsre. Fábriné szuszogva odament melléje. — Szegény gyerek — mondta sajnálkozva, — szegény gyerek, milyen sápadt. Gombolják ki a zubbonyát, ne legyenek olyan tehetetlenek.

Raskó megtámasztotta s az asszony odatartotta a szájához a vizet. De a katona csukott szemmel feküdt, nem moccant. — Hagyják — mondta Fülöpné — hagyják pihenni, majd magához tér. — Orvosért kellene szaladni — mondta Örleyné. — Nem megy senki orvosért? — Fábriné fújt. — Honnan a nyavalyából kerítsünk egy orvost. Micsoda emberek? — Fejét csóválta.

A katona kinyitotta a szemét; nehezen, mintha szempilláján ólmos súlyt tartana. A tekintete először a levegőbe futott, aztán nehezen végigmászott a körülállók arcán. A katona — fiatal, barnahajú, vékonytestű gyerek — végignézte a körülötte álló, kíváncsi, sajnálkozó, részvétteljes arcokat. Végtelenül hosszú útra emlékezett, amely tele volt ledőlt házroncsokkal, üszkös fadarakokkal, kiürült, elhasznált löveghüvelyekkel, elhagyott autókkal, kocsikkal, lőtetemekkel s ahol neki — parancs szerint végig kellett volna rohannia, hogy a szomszéd ütegnek hírt vigyen, mert a telefondrótot akna vágta szét. Most látta az arcokat és erőlködve figyelt. Agyában még ködöt és homályt érzett, de a kép egyre tisztult. Néhány métert futott is, akkor sívítást hallott. Előírászerűen leguggolt, majd hasradült. A bomba nem messzire csapott le, fel akart állni, de újra hallotta a sívítást. Ismét odanyomta magát a földhöz. Szája a hóhoz ért, amelynek — erre világosan emlékezett — nem volt meg az a régi, kedves hóíze,

amit valaha gyerekkorában érzett, hanem keserű, égett füstíze, majdnem epeíze volt. Fűtyült és sívított a bomba, behuzta a fejét, egy Ratát is hallott a feje felett elsuhanni, vagy Messerschmidt? már nem ért rá megállapítani, ütést érzett a fején, az isten — gondolta — éppen most... de akkor a gyomra tájékán is érzett valami nyomást, amitől egyszerre nagyon melege lett, hirtelen mintha kiverte volna a veríték, úgy vélte a fülében ropant recsegés van, olyan recsegés, amely nem emlékeztette semmire, sőt, mintha minden emléket kiölt volna belőle. Minden multat és minden jelent és jövőt.

Most már tisztán látta az arcokat és az arc kifejezéseket. Valaki poharat tett a szájához, nagyott ivott, ettől jobban lett. A köd felszállt a szeme elől, a vonalak felvették eredeti alakjukat.

— Jobban van? — kérdezte egy nő halkán, kicsit ijedten. — Köszönöm — mondta a tizedes — köszönöm jobban. — Feküdjék vissza az ágyra, feküdjék csak vissza — mondta Raskóné, akinek ijedtsége nem is annyira a katonáért, mint inkább önmagáért volt. A félelem, amely eddig csak fojtogatta, megborzogatta s inkább csak halvány sejtésekben élt benne, egyszerre testet öltött, az alakatlan köd hirtelen formát kapott s megtelt fájdalommal, vérrel, sebesüléssel. Ezen keresztül megértette, hogy mit is jelent valójában a háború. Sírni kezdett, zsebkendőjét görcsösen rágha. — Iszonyú, — nyöszörögte — iszonyú... ilyeneket csinálnak... — A katona erőlködve mosolygott.

— Ügylátszik még nem tetszett az utcán járni... ott mi van... — Egyszerre öten kérdezték. — Mi?

— Az isten szerelmére — mondta szuszogva és nyögve Fábriné — mondja meg fiam, mi van odakint. — A katona behunyta a szemét. — Lassan beszélni kezdett, mintha önmagát is távol akarná tartani e sok szörnyüség-től.

— Hát... hát az ott maga a pokol... higyjék el kérem, maga a pokol. Bombák, meg aknák, meg golyók, meg repülőgépek, meg tankok. És hangok, úristen, mennyi hang összeviessza, az ember nem tudja merre kapkodja a fejét. — Megrázkódott.

— Ne bántsák — mondta Marianne — nem látják, hogy kimerült? Hagyják békén feküdni. — Raskó ellenségesen nézett a lányra. — Mit akar — kérdezte megránduló szájjal — mit akar? Nem tetszik? Menjen és ne nézzen ide. — Marianne elfordult. A fene egye meg ezeket a barmokat — gondolta — még pihenni sem hagyják ezt a szerencsétlent! Fábriné megint előretolakodott. Vad, piros, könnybeúsztató szemekkel nézte a fiút. Nem

is őt látta, hanem a saját fiát, akiről hónapok óta nem tudott s akiért ha kellene, az életét is szívesen odaadná. Fábris is előre-furakodott.

— Mondja fiam — kezdte — nem tudja, körülbelül hol vannak az oroszok? — A tizedes még mindig húnyt szemmel feküdt. Erre a kérdésre felnyitotta szemét s megkereste a kérdezőt. Az apró, fáradt emberke, borostás állal mulatságosnak látszott. Biztos nagyon fél a rusziktól. Óh bár már itt lennének, akkor legalább vége lenne ennek a szörnyűségnek. — Hát — mondta s kicsit tétovázott — már nincsenek nagyon messze. Tegnap már túljutottak a Keletin — tette hozzá — azt hiszem délre elérik a Körútat.

Rózsi figyelmesen hallgatta a katonát s szavai nyomán egyre mélyült benne az öröm. Hosszú hetek óta ma volt az első nap, amikor a megmenekülésre gondolt s pirosodó arccal állt a katona előtt, mert észrevette, hogy az egyenesen hozzá beszél. A mélységből egyszerre csak felbukkant a szajoli állomás jólismert képe, amelyet utoljára 1944 januárjában látott, amikor Pestre jött dolgozni. Töredezett és fakó képekben feltűnt előtte utolsó vonatútjának reggele, szürke, ködös, havas téli reggel. Látta az állomásfőnök piros sapkáját s észrevette azt az áruló, gyors mozdulatot, amellyel a főnök — aki éveken át apja jóbarátja és kártyapartnere volt — másfelé fordult, amikor a Blau család, apa, anya és kisöccse kiérkezett a pályaudvarra. Akkor ezt a mozdulatot belső megvetéssel fogadta, most ökölbesorult a keze és még inkább kipirosodott az arca. Hirtelen felbukkant előtte anyja feketekabátos törekeny alakja, amelyet akkor — most emlékezett rá — mintha fájdalmas ködfátyol burkolt volna be. Látta arcát, vékonyan erezett, halvány bőrét, kissé piros orrát, amelyet a hideg és a sírás festett meg. Hogy anyja fájdalmát elterelje — ő talán már előre érezte a búcsúzás jelentőségét — azt a tanácsot adta neki, hogy hazamenetele után feltétlenül vazelinozza be kifújtt orrát, az használ. Milyen világosan emlékezett anyja lemondó, kissé fáradt kézmozdulatára, amely egyszerre jelzett feleslegeset és hiábavalót, reménytelen és megváltozhatatlant, mindezt egy apró kézmozdulattal, amelybe vékony jókedv is keveredett. Apját is látta, fekete ruhában, prémes, nagy városi bundában — arca e pillanatban kifürkészhetetlen sötétbe borult — látta szivarját és kesztyűtlen kezét — soha, a legnagyobb hidegben sem hordott kesztyűt s büszkén tette oda a jéghideg arcához mindig kellemesen meleg tenyerét. Öccse is felmerült az alvilág e régen elfelejtett s a megmaradásért folytatott kíméletlen

harc által érdektelenné és jelentéktelenné tett mezejéről — öccse, apró, szolnoki gimnázista, fázós fülekkel, behúzott vállal. Aztán a ködből előfurakodó vonatfűttyre gondolt, majd a kibukkanó mozdonyra, szeneskocsikra, a másod- és harmadosztályú kocsikra. Bár a búcsúzás pillanata — mindannyian érezték, hogy valami különleges, felejthetetlen dolog történik velük — fájdalomosan szomorú volt a visszaemlékezés e szinte örömet adó pillanataiban, mindez könnyűnek s nem is olyan hihetetlennek tűnt. Vajjon mi lett velük — gondolta Rózsi. Valaki dúrván oldalbalökte. Raskó előrefurakodott a katonához. Rózsi most vette észre, hogy egy veszekedés kellős közepébe érkezett vissza hazulról. Raskó felemelt ököllel hadonászott.

— Én megmondtam — ordította — én megmondtam, hogy ebben a házban ne terjessen ilyen híreket. — Fábriné közbesívalkodott. — Maga közönséges kommunista, lesz majd gondom magára. A katona sápadtan hallgatott. Nem, nem akart ilyen vihart felidézni. — Menjen, Raskó testvér — kiabálta az aszszony — hívassa csak ide a pártszolgálatot, majd ellátják az ilyenek baját. — Azt meri mondani, hogy az oroszok győznek! — Raskó fejébe nyomta a kalapját. — Megyek — morogta az ajtóban — az ilyen veszett dögök pusztuljanak. A katona érezte, hogy kiszalad a vér a fejéből. Ez a gazember képes és kihívja a készséget. Felkönyökölt, megtapogatta revolvertáskáját.

— Álljon meg — kiáltott a férfi után — álljon meg, mert keresztül lövöm, mint egy kutyát, aztán mehet az istenhez panaszra. — Raskó egy szemvillanás alatt megfordult. Arcán torz, majdnem értelmetlen mosoly ült.

— De a kutya istenit — lihegte a katona — hát maguk így fogadnak egy sebesült honvédet? Maguk magyar emberek? — Kiköpött. — S fel akarnak jelenteni, mert megmondtam az igazat? Én szétlövök mindenkit, aki ki meri tenni innen a lábát. Majd adok én maguknak feljelentést. — Kimerült, a pisztoly remegett a kezében. De erre a lapra tett fel mindent. Ha ez a disznó hívja a nyilasokat, könnyen lebukhat. Pedig semmit nem mondott, mint azt, hogy az oroszok... Raskó észrevétlenül visszasompolygott. — Bocsásson meg — mondta halkán — igazán tizedes úr, nem gondoltam komolyan, csak azért fel voltam izgulva kissé... Tudja ilyenkor az ember idegei nincsenek egészen rendben, mi is már három hete... — A tizedes közbevágott. — Három hete? No ne is mondják. Három hete? Vegyék tudomásul, hogy mi három éve csináljuk ezt az értelmetlen ostobaságot. Amíg maguk idehaza mulatoztak, mi odakint döglöttünk

a fronton. — Fújt. Mi a fenének izgassa magát. Reggelre úgyis vége az egésznek. Azt a mosolygó női arcot kereste, akinek az előbb beszélt. Ott állt nem messze a lábától, most ijedtség tükröződött rajta és félelem. A tizedes megértette, hogy őt félti. Magában mosolygott. Vajjon ki lehet ez a nő? — gondolta s visszalökte tokjába a fegyverét. — Meg ne moccanjon valaki — mondta halkán... mert...

Halk szipogás kerekedett mellette. Odanézett. Az a szörnyű kövér asszony nyöszörgött egy bőröndön, szemét törülgette s egy képet nézegetett. Fábriné egyhangúan, az imamalom unalmaságával ismételte. — Mi lehet a fiammal... jaj mi lehet Pistával... november óta semmi hírem róla... istenem ugye nincs baja a fiamnak? — Ez a monoton zümmögés elálmosította. Igyekezett ébren maradni, nem tudhatta, hogy alvása közben nem hozzák-e nyakára a nyilasokat. Nagynehezen fenttartotta szemhéjját.

Kint mintha közeledett volna a dörgés. Néha-néha elszórt géppisztolysorozatot is hallott, ami talán a közeledő csapatokat s az élénkülő csatát jelentette. De ebben nem volt biztos, mert füle anyira zúgott, hogy könnyen hallucinálhatott. A pince moraja is csendesedett. Egyetlen monoton hangot hallott, fáradhatatlanul kerepelt mellette Fábriné. Változatlanul a fiát hívta. Az álmoság most már legyűrhetetlenül közelébeférkőzött, szörnyű súly nehezedett a szemhéjára, nem bánta, lesz, ami lesz, csak aludni tudjon, aludni, aludni... Az alvás most mindennél szebbnek, kíváncsábbnak tűnt számára, a zajok, zörejek, tompa dörrenések belemerültek egy nagyobb, egységesebb zajba, saját álmának készülő monotóniájába. Félfüllel még elkapott egy-egy szót: novemberben... utóljára... a fiamat...

*

Az első csoport — egy őrmester, két tizedes, három őrzetető s nyolc baka — még napszállta előtt, délután öt óra tájban érkezett a faluhoz. Fáradtak, agyonhajszoltak, piszkosak voltak; a menekülés három napja tartott, jóformán megállás nélkül. Az orosz gyalogság egyik napról a másikra hirtelen átkelt a Dunán, előrenyomott néhány tankot s Pécs jóformán puskalövés nélkül elesett. A katonaság, amely viszonylag biztonságban érezte magát, kényelmesen berendezett szállásaiban, fejvesztve menekült. Ki merre látott — északra, nyugatra. A szekerekre, kocsikra, vonatokra lázasan hányták fel a kiszemelt holmikat, gépeket, szer-

számokat, ládákat, súlyos kincsekkel telt bőröndöket — kinek mi jutott, az utóbbi hetek fosztogatásai során. Senki nem akarta otthagyni nehezen szerzett dolgait s a menekülés e fejvesztett percében minden egyformán kedvesnek, fontosnak tűnt. Nehéz volt a válogatás, így aztán a kocsik megteltek az értékes és érték-telen tárgyak halmazával. Az embereknek alig jutott hely rajtuk; azok lent mentek tovább a földön s káromkodva szidták azokat, akik felfértek a kocsikra. Az utak szempillantás alatt megteltek csíkos dunyhákkal, párnákkal, paplanokkal s volt, aki széket is vitt magával. A civil lakosság, ha lehetett még fejvesztettebben menekült a katonaságnál. Se láttak, se hallottak, felhányták a cőkmókot a sebtiben szerzett vagy saját kocsira és hajrá! A cél, az út, az érkezés vagy időzés kérdése e fékevesztett pillanatban teljesen másodrendűnek látszott.

Mindebből csakis a menekülés, a futás volt a fontos, mert úgy érezték, hogy lehetetlen ottmaradni, ahová talán órák, talán napok múlva az oroszok beteszik a lábukat.

Az egységek szétszakadtak. Az irányítás megszűnt, vagy alig volt; a tiszteknek legfőbb gondjuk csomagjuk megmentése volt, azután önmaguk kényelembehelyezése s csak aztán a legénység. Az élelmiszerraktárt, ahogy lehetett továbbszállították. A berakodásnál mindenki annyit lopott, amennyit vinni tudott, a számfejtők, GH hadnagyok, őrmesterek eleinte riadtan nézték a nagy kipakkolást, de a bakák kezén úgy folyt el a rengeteg élelmiszer, mint valami sebes hegyipatak. Aztán belátták a helyzet reménytelenségét és maguk is nekifogtak az áru „beszerzésének“. Így aztán a legrövidebb időn belül majdnem teljesen kiürültek a rak-tárak.

Az ellenség közeledett, erre felgyújtottak mindent. A szomszédos utcában hatalmas WH jelzésű teherautókra rakodtak, SS-legények hordták a holmikat teljes csendben, vészes gyorsasággal s hihetetlen pontossággal. A rakodás pergett, mintha soha életükben mást nem csináltak volna; mindenesetre nagy gyakorlatuk volt. A készletek szinte hiánytalanul jutottak a teherautókra, amelyek felbúgva indultak tovább.

Így kezdődött ez a háromnapos futás, amelynek harmadnapján az őrmester és kísérete egy faluba boflott. Még nem volt hideg — szokatlanul enyhe november — inkább sár, nehéz, ragacsos, mindent betöltő és elnyelő sár, amely mázsás súlyokat rakott a bakancsokra s tízszeresen megnehezítették a járást. Átmásztak a töltésen, átbújtak a távíródrótok alatt. Előttük vizes, felázott

mező terült s azon túl látták a falut. Az őrmester a bajusza alatt morgott. — Verje meg az Isten ezt az egészet — mondta —, már azt hittem, kint hálunk a mezőn. — Megállt és rugdosni kezdte a sarat bakancsáról. — No — mondta a tizedes — ma nem lesz bakancsvízit, annyi bizonyos. — Máskor nevettek volna a tréfán, most megvetően hümmögtek. Az egyik pirosképű, haragosarcú baka meg is jegyezte. — Hol vagyunk már attól, tizedes úr, hogy a rosseb egye meg.

— A franc se tud eligazodni ezen a vidéken — mondta az őrmester. — A hadnagy úr azt mondta, hogy majd Zalagyömrőn találkozunk, de azt nem mondta, hogy a fenébe jutunk el addig a francos faluig.

A század többi része isten tudja merre botorkált. A mező túlsó oldalán látni lehetett egy lassan imbolygó csoportot. A falu felé igyekeztek azok is, éppen csak a másik oldalról.

— Ocsmány kis falu ez — mondta az őrmester. — Csupa zsupp az egész. Majd jól beázunk itt éjszaka. — Megrázkódott. — Pedig inkább egy csata, mint egy beázott éjjel, nem bírom, ha vizes lesz a kapcám. — Krárogott, a torkát tapogatta. — Ha még sokáig kószálunk ebben a dög időben, megfájdul a torkom.

Elérték az első házakat. Keskeny út vezetett a kerítés oldala mellett, egyesével mentek rajta végig. Az utolsó baka erősen bicegett, a bakancs feltörte a lábát. A fiú — nem volt több tizenkilenc évesnél — lassan, szomorúan lépkedett. Megbánta már régen, hogy eljött hazulról, amikor megérkezett a bevonulási parancs. Nyugodtan elbújhatott volna a padláson, vagy a veremben, kutya sem kereste volna. S akkor most már szabad ember lehetne, mert az mégsem valószínű, hogy az oroszok mindenkit leölnek. Halott olyat is, hogy mindenkit elengednek, mehetnek haza dolgozni. Oldalt pislogott, már napok óta latolgatta fejében a szökés gondolatát, de mikor úgy látta, hogy alkalom kínálkozik, nem merte megtenni. Mindig megijedt a fenyegetésektől, a felkoncolási parancsoktól, amelyeket napjában kétszer is felolvastak a század előtt. Dühös volt, hogy éppen ezzel a csoporttal kellett jönnie, szívből utálta Kuti őrmestert, nagyszájú, ordító szájhősnek tartotta. De nem volt mit tennie, az őrmester különösen a bakákon nagyon rajta tartotta a szemét. Nem egyszer ordított velük. — Majd adok én nektek szökést — kiabálta mindenok nélkül — majd adok én nektek oroszokat! Jöttök és harcoltok, vagy megdögöltök. — Szélesen himbálta a kezét, mintha le akarná taglózni őket. Bajusza fel-le mozgott és az orrából nedvesség csöppent.

Mire a falu közepére értek már a másik csoport is beérkezett. Azok is sápadtak, kimerültek és sárosak voltak. Kedvetlenül köszöntötték egymást. Megálltak a falu közepén, nézelődtek. Néhány bábész szájtató gyerek keringett körülöttük, egy-két kapuban férfiak, asszonyok álldogáltak. Távolról ütemes dörgés hallatszott. — Ez nincs több harminc kilométernél — mondta az egyik. — Nagyon a nyakunkon vannak — tette hozzá az őrzető. Lassan sötétedett. — Jó lenne szállást szerezni, mielőtt este lesz — mondta valaki Györkiék csoportjából. Pislogtak, ásítottak. Közben befutott még két csoport, harminc-negyven emberrel. — A félszázad már majdnem itt van — sipította Györki és csóválta a fejét. — Majd itt lesz a többi is — mondta Kuti. — Gondoskodjanak maguk szállásról, a rosseb törődik velük. Szeretnék már ledöglenni egy szalmazsákra.

Az egyik utcából kocsizörgés hallatszott. Mindannyian odanéztek. A kocsi kifordult a térre s odaállt melléjük. Akkor ismerték meg a hadnagyot. Összekapták magukat. Az őrmester odaállt a kocsi elé. — Hadnagy úr alázatosan jelentem ennyien vagyunk — a csoportra mutatott. A fiatal tiszt felemelkedett ültéből, összehúzta szemöldökét. — Számoljon — mondta az őrmesternek — úgy álltok itt, mint az ökörhugyozás. Nem tudtok rendesen sorbaállni? — Nem kiabált, de fáradt hangjából is olyan parancsoló súly áradt, hogy a bakák önkéntelenül kiigazodtak. Az őrmester számolni kezdett. 43 ember — jelentette a hadnagy felé fordulva. Állt, vigyázzban, várta a parancsot. A hadnagy hallgatott. — Hát a többiek hol az istenbe kószálnak, nem mondaná meg? — kérdezte halkán. Az őrmester alázatosan jelentette, hogy nem tudja. — Szállástok van? — kérdezte a tiszt. — Nincs — mondta az őrmester — most érkezünk, alig öt perce. — No — mondta a hadnagy gyorsan — úsgyi szállás után. Aztán jelentést kérek. De kis helyre húzódjatok össze, mert nemsokára itt lesz a fél zászlóalj. Péter — rámutatott az egyik tizedesre — te keress helyet a többieknek. Te — mutatott egy másikra — elmész a bíróhoz és megmondod neki, hogy jön az ezredes úr, csináljon neki fürdőt meg szállást. Értem? — Felcsattant a hangja és lesújtott, mint egy korbács. A hadnagy nagyon jól érezte magát. Markában tartotta az embereket, parancsolt nekik s egy-egy ilyen jólsikerült parancsosztás után, mindig a kielégülés, örömet érezte. Szinte szikrát vetettek a szemei. Bőrkesztyűs kezét csípőjére tette. — Lelépni! — Valamennyien tisztelegtek. Az őrmester vezényelt. — Hátra arc! Utánam indulj!

Egy gyerek jött a közelébe, felrezzent. Lovai fújtak, meghajszoltatta őket a kocsisával, hogy előbb érjenek ide, mint Hadházy ezredes. — No gyerünk — mondta a kocsisnak, — állj oda az út mellé. — Leugrott a szekérről, megropogtatta a csontjait. Néhány tehén ment el mellette, felcsapták a sarat. Fojtottan káromkodott. Végignézett a házakon. Egyik sem tetszett neki különösen. Előtte egy cipésműhely volt. Ide nem megy. Belépett a következő házba.

A konyhában idősebb asszonyt talált. Sapkájához emelte a kezét. — Van itt szoba? — kérdezte kurtán. — De tiszta — tette hozzá és a levegőbe bámult. Az asszony felnézett. Kenyeret dagasztott, keze ragacsos volt a tésztától. Idegenül, vontatottan beszélt. — A tiszt úr részére? — kérdezte és a teknő oldalába törölte csírizes kezét. Fábri bólintott. Az asszony a belső szoba felé intett.

— Tessék megnézni. — A szobában kékesfekete félhomály volt, nehéz áporodott illat ütötte meg. A kemence mellett egy öregember meg egy fiatal, szőke, befonthajú lány ült. Mikor meglátták, felálltak. Az öregasszony pillantást sem vetett rájuk, átment a szobán és kinyitotta a túlsó ajtót.

Nem valami nagyszerű — gondolta a hadnagy — de egy éjszakára megfelel. Micsoda élet. Micsoda hajsza! De ez az igazi élet, ez a mély, kínos, fáradtságos, harcos élet, amelyre mindig vágyott, de eddig sohasem ért el. Az egyetem padján is erről ábrándozott, háborúról, kalandról, mindennap más nőről és más szobáról. Arca nem mutatta örömét. Lehúzta a kesztyűjét és a magas ágyra dobta.

— Szóljon a legényemnek, hozza be a kocsirol a dolgaimat — mondta.

A falbasüllyesztett ablakon át látta a homályos árnyakat. Kintről hangokat hallott. Megismerte Kuti hangját. Kinyitotta az ajtót. — Itt vagyok — mondta — mit akar?

Az őrmester jelentette, elhelyezték a legénységet. Magában füstölgött, hogy neki istállóban kell aludnia, míg ez a fickó, aki végeredményben fia lehetne, ilyen kényelmes szobában, ágyban alszik. Közben a hadnagy legénye behordta a bőröndöket. Fábri csendben nézte. — Van valami harapnivalójuk? — kérdezte. — Nincs — mondta az őrmester — csak egy kevés száraz. — Hát ma már nem kapnak meleget, — mondta Fábri — a konyha, ha meg is érkezik, csak holnap főz. Egyék amijük van. Majd holnap megyünk vételezni. — Kuti nyelt egyet. Meg volt róla győződve, hogy a hadnagy már megrendelte a vacsoráját, mikor

bejött látta, hogy a tűzhelyen rotyog valami étel. Kintről több kocsi zörgését hallották. Néhány perc múlva — az asszony éppen hozta a vizet s hozzákezdett a mosakodáshoz — a legénye jött be. Jelentette, hogy Hadházy ezredes, Fábry százados (csak névrokonok), Mezey főhadnagy és még egy ismeretlen tiszt megérkezett és kérik a hadnagy urat. Fábri földhözvágta a szapant. — Hogy a fene — dühöngött — ezek is mindig a legrosszabbkor jönnek. — Megmutattátok az ezredes úrnak a szállást? — morogta a legénye felé.

— Igenis.

— És a többi uraknak?

— Azoknak is — mondta a fiú.

— Elmehetsz.

Megmosta a kezét meg az arcát s megtörülközött. Kicsit frissebbnek érezte magát. Felvette a köpenyét, felcsatolta a revolverét. Mielőtt kiment volna a szobából, megnézte, csőre van-e töltve. Megelégedetten símogatta végig a fegyvert és visszadúgta a tokjába. Döngő léptekkel ment végig a földes szobán. Az öreg meg a lány még mindig ott kuksolt a kemence mellett. A kemence tetején halvány petróleumfény égett, megvilágította az arcukat. Ejha — gondolta Fábri — egész jó nő. Egy pillanatig nézte fonott szőke haját, keskeny, finoman ívelt száját, vékony orrcimpáját, amely — e rossz fényben is látta — izgatottan remegett. Egész jó dög, majd ha visszajövök meglátom. Biztosan lehet vele kezdeni valamit. Hirtelen forró hullám öntötte el s szűk lett neki a szoba. Az isten verje meg, három hete nem érintett nőt, alig látott egyet is. Élesen nézte a lányt, aki egyenesen a földet figyelte, mintha valami érdekeset látna ott.

Kilépett a kertbe. Erősen felhős volt az ég, csak egyetlen vékony résen sütött át a hold s ez a halk fény sápadt kékbe vonta az egész falut. A házak nesztelenül imbolyogtak a gyér holdsugárban.

Az ezredesnél már vártak rá. Feszesen tisztelt.

— Alázatosan jelentem a legénység körleteit vizsgáltam — mondta, mert az ezredes szűrő tekintetéből megértette, hogy elkésett. Hadházy bólintott. Magas, öszülő férfi volt, régen nyugdíjas s csak most a háború utolsó évében reaktiváltatta magát, hogy előrelépjen s több legyen a nyugdíja. Bemutatta az ismeretlen tisztnek. — Fellner, utász-százados. — Nem kérdezte, hogyan került ide. Leültek az asztal mellé. Gyengefényű lámpa állt közepén. Az ezredes félretolta. Körülhordozta a tekintetét.

— Azért kértem ide az urakat — mondta csendben, mi-

közben elégedetten vizsgálta a körülötte ülő tisztek arcát — hogy megbeszéljük a heizetet. Elhelyezkedtek már? — Fábry százados nemet intett. — Még alig volt időm. El kellett helyeznem a konyhát meg a GH raktárát — mondta éles, magas hangon, szinte rikácsolva. Megköszörülte a torkát. Sokat dohányzom — gondolta — árt a torkomnak. Cigaretta-t vett elő és a petróleumlángnál rágyújtott. Mélyet szippantott.

Az ezredes is rágyújtott s a százas szimfóniás dobozt végigkínálta a tisztek között. Az idegen százados vett csak belőle, csontos, vékony ujjával idegesen ropogtatta a cigaretta-t. Fábri egy pillanatra megdöbbent, amikor ezeket az ujjakat meglátta. A tiszt arcvonásait alig vehette ki a halvány fényben, annyit azonban mindenesetre kivett, hogy hegyes, előreugró álla fölött keményen ívelt orr ül, keskeny száj, mélyenfekvő, karikás szemek, amelyek arra engedtek következtetni, hogy a százados kimerült lehet. A haját — amelyet többször idegesen túrt végig ujjával — nem látta, de úgy képzelte, hogy félig kopasz lehet. Ebből a férfiből ideges, szikrázó nyugtalanság áradt, a hadnagy az ellenfelet sejtette meg benne.

Az ezredes felcsattanó hangja zavarta meg révedezésében. — Uraim, — mondta — el kell Önöknek mondanom, hogy mit tapasztaltam idevezető úton. Előrebocsátom, fel vagyok háborodva. Hát ez kérem skandalum. Ez kérem katonaság? Hát nem. Ezt az összevisszaságot, ezt a rendetlenséget, a szabályoknak és előírásoknak ezt a tökéletes figyelmen kívül hagyását, hosszú katonai tapasztalatom alatt — mondhatom önöknek, pedig megjártam már én is egy háborút — ezt még nem tapasztaltam. Tegnap délelőtt voltam a hadtestnél. Tudják kérem, mi van ott? Láttak már feltúrt hangyabolyt? Hát az. Ez azonban nem lenne baj. Jól van, menni kell, készülődnek. De senki nincs a helyén. Akartam beszélni a kegyelmes úrral, mosakodott. A segédtsízzel, csomagolt, az irodák zárva voltak, a távirósok a drótokat göngyölték, a fogatoltak abrakoltattak, a gépkocsizók tankoltak, a repülők bejáratották a motorokat, a légénység zabált vagy csomagolt. Hát kérem, így nem lehet háborút vezetni, így nem lehet dolgozni. Végre nagynehezen találkoztam a segédtsízzel. Mentegetődzött, széttárta a tenyerét, nagy a felfordulás. Szemébe mondtam neki, hogy ez nekem smafu. Ez nem hadsereg, ez kupleráj. Tétován nézett — ismerik? — azt mondta, hogy holnapután Oszkón megbeszéljük a teendőket, ott lesz a hadtest, ezúttal végleg berendezkednek. No és, mondom, mi van az oroszokkal — semmi feleli ő —

megállítottuk a támadást, sőt egy helyen vissza is nyomtuk. Éppen telefonhoz hívták s közölték vele, hogy egy páncélos német ezred előretört a Dunához. Ez a hír volt az egyetlen, ami elviselhető volt ebben a pizsofkészekben.

Elhallgatott, látszott rajta, hogy újraéli dühét. — Szóval, hogy ne szaporítsam a szót. azt a parancsot kaptam, hogy az ezredet gyűjtsük össze s holnapután vonuljunk be a hadtesthez Oszkóra. Hátranyult s széken függő zubbonyáról egy térkép-tartót akasztott le, kitergette az asztalra. Mindannyian fölfehajoltak. Az ezredes kisimítgatta a papírost. — Itt vagyunk mi — bökött a térképre — és itt van Oszkó. Ujjával mérte le a távolságot. Körülbelül ötven kilométer, lehet, hogy annyi sincs. Zalavég, Bérbaltavár — közelebb hajolt, összeráncolta a szemöldökét — itt van Oszkó. Ez a völgy az egész falu.

Felemelte a fejét, a tisztek visszacsúsztak helyeikre. Fellner százados idegesen dobolt hosszú ujjával az asztalon. Nem szólt senki, mindenki az ezredest nézte. Fábri hadnagy magában nevetett. Jól felhúzták az öreget a hadtesten — egész szép cirkusz lehetett. De az a fontos, amit az ezredes mondott, hogy visszanyomták őket a Dunáig. Fellobbanó vágyat érzett. Bár csak ő is bent ülhetett volna egyik ilyen tankban, hogy sisterege, láng és dörrenések között nyomulhatott volna előre, le-föl, dombon, völgyben, akadályokat nem ismerve. Nyomorult tétlenség! — Most megint ott fog lebzselni az egész nyavalya a hadtest körül. Az öreg úgylátszik nem nagvon akar vonalba menni, azért szaladgál folyton parancsokért. Ez bosszantotta.

— Mi a véleményük, uraim, — kérdezte az ezredes — mi a véleményük a helyzetről? Az ellentámadás Fehérvárnál indul meg s ahogy a segédtiszt úr felvilágosított, hamarosan a pesti gyűrűig kell érnie.

Fábry százados bólintott.

— Meggyőződésem — mondta, — hogy a hadtestnél kitűnő katonák vannak, akik precizen számolnak. S tökéletesen tisztában vannak az ellenség anyagi erejével. S ha ott ilyen kijelentéseket tesznek, az nem épülhet másra, mint a helyzet és az adott erők pontos és megcáfолhatatlan ismeretére. Különben — folytatta kis mosollyal — ismerem a német haditechnikát is s azt az urak is tudhatják, hogy az sohasem tévedett, egyetlen milliméternyit sem. Minden úgy történt, ahogy tervezték. Azt hiszem — tette hozzá kis gondolkozás után — ha télen nem is, tavaszra minden biztonnyal végezhetünk az oroszokkal.

Az ezredes bólintott. Árnyéka megnyúlt a falon s feje len-

dűlése olyannak tűnt Fábri előtt, mintha lepottyanna nyakáról.

— Az én véleményem az — mondta az ezredes — és remélem, hogy az urak is osztják, hogy a Duna vonala az a pont, amelyen meg kell és meg is lehet az oroszokat állítani. Tudomásom van arról, hogy az oroszok gyenge erőket vetnek be Magyarországon, egyrészt, mert tökéletesen kimerülés előtt állanak, másrészt a német fronton erősen támad az új SS. Így hát mirajtunk a sor. Igaz?

Helyeseltek. Fábrinak úgy tűnt, hogy Fellner százados nem mozdította a fejét. De nem tűnődhetett rajta, az ezredes megszólította. — Hadnagy úr, remélem te is egy véleményen vagy velem. — Fábri az asztal alatt összezsápta a bokáját. — Természetesen, ezredes úr. Ez nem lehet máskép. Nekem különben sincs véleményem. Én katona vagyok és teljesítem a parancsot. Én csak azt mondhatom, ezredes úr engedelmével, hogy nagyon szeretnék már az arcvonalba menni, a századommal együtt.

Az ezredes bajusza alatt elmosolyodott.

— No jó — mondta — fiatalság-bolondság, emlékszem, valamikor bennem is így tüzelt a vér, valamikor én is úgy vetettem bele magam a csatába, mint valamilyen úszómedencébe. Azért nem kell úgy sietni, fiatalember, hány éves vagy te?

— Huszonegy, parancsára. — Ketten nevettek. — Huszonegy, huszonegy — mondta az ezredes — jól van, jól. Látják az urak, az ilyen fiatalok mentik meg a mi nagyszerű fajtánkat, amelynél nincs különbség a világon. Magunk közt vagyunk, tisztiek vagyunk, megmondhatom. A német faj hozzánk képest szar. Csakhát — mondta vontatottan — sokan vannak. És ez a szerencsájuk.

Mégegyszer rámosolygott a hadnagyra. Fábri érezte, hogy szerencsésen beszélt. Egész biztos, hogy a legközelebbi előléptetésnél rá fog gondolni az öreg. Akkor pedig — micsoda nagyszerű dolog — huszonegy éves korában főhadnagy lesz. S mire végetér a háború, már százados is lehet. Aztán bemegy a vezérkarba. Szeme ismét Fellner sötétbeborult arcára tévedt. A százados szeme szikrákat vetett éles fehér fényben vált el ez a két szem sötétbarna háttéréből. Ujjai pergő gyorsasággal doboltak az asztalon. Az ezredes odafordult. — Ma még nem hallottam a százados úr szavát, bár vendég s nem tartozik hozzánk, szívesen meghallgatjuk a véleményét. — A százados egy kurta mozdulattal maga alá rántotta a székét. A széklába a földön apró, nyikkanó hangot adott. Felemelte a fejét.

— A véleményemre kíváncsi, ezredes úr. — mondta lassú,

mély hangon, amely mögött szinte vörös izzással parázslott az indulat, — a véleményemre? Noshát nekem az a véleményem, hogy mi mindannyian hülyék vagyunk.

A tisztek majdnem egyszerre mozdultak meg. Az ezredes leintette őket.

— Azt hiszem a százados úr kicsit helytelenül fejezte ki magát. Itt nálunk vannak bizonyos formák, amelyeket be kell tartanunk, még akkor is, ha valaki vendégként ül az asztalnál. Ne feledje el a százados úr, hogy magyar királyi százados nem használhat — keményen tagolta a szavakat — nem használhat ilyen hangot egy magyar királyi ezredessel szemben. — Mintegy jóváhagyást kérve nézett körül. A tisztek feszesen ültek.

— Eh — mondta Fellner — ezek formaságok. Ha formaságokkal töltjük az időt, soha nem lesz semmiből semmi. A mi hadseregünk még mindig ott tart, hogy amikor az ellenség tíz kilométernyire van tőle, a bakákat tisztelni tanítja a följjebbvalói előtt. — Lehalkította a hangját. — De nem erről van szó, a kutyaistenit, nem erről van szó. Arról van szó, hogy mi magyar királyi századosok, hadnagyok, őrnagyok és ezredesek a világ leghülyébb pofájával ülünk és nézzük, hogy a németek tönkreteszik az országot, tönkreteszik a hadsereget és tönkreteszik végül önmagukat is, az ma már nem is kétséges. Nem kérem — felemelte a kezét — ne tessék tiltakozni ezredes úr, tessék engedni végigbeszélni, mert így van, akár tetszik, akár nem. Azt hiszem, önök is tudják, hogy a háború elveszett, nemcsak mi magyarok, hanem ők, a németek is elvesztették és erre már nincs pardon. Mi pedig még ma is hajlandók vagyunk továbbszolgálni, hogy így mondjam, kiszolgálni őket, amikor már semmi értelme nincs. Vagy önök talán azt hiszik, hogy megnyerjük a háborút?

Elhallgatott. Látszott rajta, hogy végsőkéig hevült. Megbotránkozott csend. A tisztek lopva az ezredesre néztek, vajjon mit szól mindehhez. A százados lehajtott fejjel ült s Fábri hadnagy látta, hogy halántékán hatalmasan lüktet egy ér.

— Szóval ön szerint mi valamennyien barmok vagyunk — kezdett hozzá az ezredes, alig észrevehető gúnnyal a hangjában. Így tervezte, gúnnyal. De nem bírta fékezni magát. Felugrott és az asztalra csapott. — Hát nem! Vegye tudomásul, hogy zsidóvédőkre, angolbarátokra, bolsevistákra nincs szüksége a magyar hadseregnek. Nem és nem. Ön azt állítja, hogy elvesztették a háborút? Hát mire alapozza a megállapításait? Arra úgye, amire a zsidók? Vagy Churchill? Vegye kérem egyszer és mindenkorra

tudomásul, hogy tévedett. És köszönje meg, hogy nem jelentem magasabb parancsnokánál.

Fellner az ezredest nézte. Álla szögletesen rajzolódott ki az egyre inkább homályosodó szobában. A korom a lámpa sapkájára rakódott, a tartályban alig volt petróleum. A bél szárazon sercegett.

— Önök azt hiszik — mondta nagyon fáradtan Fellner — azt hiszik, hogy én most megijedtem. Kérem valóban igazuk van, nem vitázom tovább, bocsássák meg ezt a kitörésemet, igazán a kimerültség és fáradtság erőt vett rajtam. Hetek óta nem tudom, mi van a feleségemmel Pesten. Csak azt szeretném önöknek mondani még, búcsúzóul, hogy a németek Sztálingrádtól kerültek ide Pécsig. Gondolják az urak, hogy azért, mert erősebbek voltak, mint az oroszok? Én nem hiszem. Az angolok is partra tudtak szállni. Pedig Hitler kijelentette, hogy azon a parton hat óránál tovább nem lesz élő angol katona. Nézzék kérem — Párizs régen elesett. Azért van ez, mert a németek még mindig erősebbek az angoloknál?

Tenyérébe hajtotta a fejét. Az ezredes krákogott. Fábri hadnagy szikrázó gyűlölettel nézte a századost. Legszívesebben odaugrott volna és úgy megpofozta volna... Ilyen tisztekkel kell neki együtt dolgozni, ilyen gyalázatos hazaárulókkal, ilyen senkiháziakkal. És az öreg, ahelyett, hogy lecsukatná, mégcsak nem is dobja ki. Tovább ül vele egy asztalnál.

Az ezredes felemelte a kezét. — Meg kell mondanom önöknek — szólt — hogy a hadtestnél tegnap beszéltem egy német ezredessel. Az elárulta nekem taktikájuk igazi elgondolásait. Nos, a németek az elkövetkező napok egváikében bevetik az új fegyvert, amely egyetlen nap alatt megfordítja a háború sorsát. Meg is mondta nekem, mi az, de szavamát adtam, hogy nem adom tovább. Engedjék meg, hogy ne részletezzem. Én csak arra figyelmeztetem a százados urat, hogyha ez bekövetkezik, meggondolatlan kijelentéseinek konzekvenciáit majd akkor vonja le. Az úi fegyver megnyeri a háborút s — körülmutatott — ez szól önöknek is. Adják tovább, terjesszék. Az ilyen emberekre, mint ön százados úr, nincs szüksége a magyar hadseregnek. Én a tisztjeim nevében is szégyenlem magam. Végeztem.

Felállt, magasra lendítette a karját. — Éljen Szálasi. Reggel hétkor parancskiadás, nyolckor indulás. Jó éjt, uraim.

A tisztek valamennyien viszonozták a köszöntést. Fábri figyelte, hogy a százados nem mondott semmit. A gyűlölet még jobban fellobogott benne.

Előreengedte a tiszteket. Az ezredes utánaszólt.

— Örülök, hogy a többség olyan, mint te vagy. Büszke vagyok rá, apád is büszke lehet. Ha Pestre megyünk, elmondom neki. Biztosan örülni fog. Szervusz.

Mire Fábri kiért az utcára, egyedül találta magát.

Míg bent voltak az ezredesnél, szél kerekedett s az égen gyorsan kergette a felhőket. A vakító holdfényt néhány pillanat alatt teljes, koromfekete sötétség váltotta fel. Egy hirtelen felhőmentes villanásban meglátta azt a feszületet, amely a falu közepén állt. A háznak itt kell lennie a közelben. De a villanásban egyben megtalálta azt az elhatározást is, hogy a holnapi nap folyamán feljelenti Fellner századost, vagy levélben, vagy szóban, ahogy módja lesz rá. Ez a gondolat megnyugtatta s most mérge hirtelen örömbé lendült. Ismét az ezredes dicsérő szavait idézte magában, amelyek nemcsak örömmel töltötték el, hanem meg is erősítették előbbi elhatározásában.

Az ajtóban puha gomolyag feküdt, talán egy kutya. De nem morgott — bizonyára vén dög — szó nélkül felállt és elsompolygott. Benyitott a konyhába.

— Van valami vacsora? — kérdezte hangosan. Az öregasszony előre jött. — Csak ami magunknak volt — mondta — ne tessék haragudni. Fábri elfintorította az orrát. — Hozzanak amit akarnak, csak sok legyen, mert mindjárt megeszem magukat. — Elmosolyodott, ezt tréfának szánta, mert érezte, hogy a szobában már belépésekor megfagyott a levegő. Ennek valójában örült, mert saját tekintélyének tiszteletét érezte ki e némaságból, de bosszantotta, hogy ezek a buta prostrók ilyen ostobán hallgatnak. Nem is ment be szobájába, leült az asztalhoz, levette köpenyét és sapkáját. A derékszíjat mindenesetre magáracsatolta — ilyen ellenséges idegen helven soha nem lehet tudni.

Az asszony lábost hozott meg tányért. Aztán újra kiment a konyhába és hatalmas kenyérrel tért vissza. A lábas gőzölgött. Fábri orrába belemászott a sültkrumpli illata. — Só nincs? — kérdezte az asszonytól.

— Nincs. Errefelé már napok óta nem kapni sót.

Hozzáfogott az evéshez, de egy pillanat múlva lecsapta a kést.

— Mondják, maguk mi az istennyilának húzódnak oda a sarokba. Félnék tőlem? Nem vagyok én emberevő. Ha eszem, azt akarom, hogy maguk is legyenek itt. Úgy tesznek az emberrel, mintha gyilkos lenne. Vagy talán nem tetszik, hogy itt vagyok, he?

Az asszony tiltakozva emelte fel a kezét. — Isten őrizz, hadnagy úr, isten őrizz, magyarok vagyunk mink is. Csakhogy ide ritkán járnak be ilyen urak, aztán az apám meg a lányom kicsit meg van szeppenve. No gyertek ide, üljetek le, a hadnagy úr olyan kedves, hogy meghív benneteket — fordult a sarokban húzóódók felé. Az ember meg a lány lassan kisompolygott a sötétből. Fábri most látta csak, hogy milyen vékony, finom vonásai vannak a lánynak. Félénk a kicsike, de azért biztosan szereti, ha összefogdossák. Melyik nem — gondolta — melyik nem! — No üljenek csak le nyugodtan — intett a lány felé. Maga kitől fél szép lány, csak nem tőlem? Hát olyan félnivaló pofám van nekem — mondta és zsírosan röhögött. Két kézzel hányta magába az ételt, gyorsan akart végezni, hogy hamar nekiláthasson ennek a nőügynek. Érezte, hogy mindig izgatottabb lesz s ez az izgalom lassan-lassan étvágyát is elveszi.

Az asszony közben ki-bejárt. Fábri úgy érezte, beszélnie kellene a nővel. — Hogy hívják magát kislány — kérdezte halkán s megtörülte a száját. A lány nem válaszolt, ijedten nézte a tisztet. — Mi az istent félnek maguk tőlem — fakadt ki a hadnagy bántottam én magukat?

A lányra nézett, aki az abroszt bámulva ült az asztalnál. Lehet, hogy hülye ez a dög? — Hogy hívják magát szép lány? — próbálkozott mégegyszer. — A lány felnézett rá.

— Esztinek — mondta nagyon halkán. A szó, mint a lehellet, úgy szállt ki a száján.

— Eszti — mondta a hadnagy — az nagyon szép név. — Nem tudott mit mondani. A rosseb egye meg, mi az istennyilát társalogjak ezzel a paraszttal? Mit mondjak neki, hogy ne bámuljon rám ilyen tétován? Vagy lehet, hogy tetszem? — Hát aztán a maga apja hol van, Esztike? — kérdezte. A lány szomorúan nézett. — Nem tudom. — ő is katona. — Hol szolgál? — kérdezte Fábri és lábát lassan előrefeszítette. Elérte a lány cipőjét. — Legutoljára Oroszországból jött híre — mondta a lány. — Lehet, hogy fogságba esett, lehet, hogy meghalt. — Fábri csóválta a fejét. Bizony Oroszországban sok paraszt ott hagyta a fogát — gondolta. — No, talán még megjön — mondta fojtottan. Már egész combját odanyomta a lányéhoz. A lány türte. Ez egészen felkavarta. — Esztike — motyogta — Esztike... tudja, hogy maga nagyon szép lány? — A lány felnézett rá, hitetlenül. Elmosolyodott.

— Ne mondjonilyent a hadnagy úr — mondta vontatottan. Fábri kinyújtotta a kezét és megsimogatta a lány kezefejét. Az

most sem vonakodott. Úgy látszik menni fog. Combjával meglökte a lányt. De az meg se moccan. Kétszer-háromszor végig simogatta a kezét. Az asszony bejött, egy pillantást vetett az asztalra, de egyetlen mozdulattal sem mutatta, hogy észrevett volna valamit. Átment Fábri szobájába.

A lány hirtelen felugrott és kiszaladt a konyhába. A hadnagy felállt, utána indult. Legalább ott nem fognak zavarni — gondolta és becsukta maga mögött az ajtót. A lány háttal állt a tűzhelyen babrált. Egy hirtelen mozdulattal odaállt eléje. Szembefordultak. — Eszti ke — mondta a hadnagy — maga tesszik nekem. — Igyekezett elkapni a lány kezét, de az a háta mögé dugta. — Hallgasson meg — súgta Fábri — ne legyen ilyen kis vadóc. — A lány nem válaszolt. Fábri egy lépést közelebb lépett. Tüzelt a teste, a szeme előtt vörös karikák táncoltak. Egy lépés után elérte a lányt, aki hátrált, de megakadt a falban. Testét odaszorította a nőhöz. A lány mellének érintése még inkább feldühítette. Mit vonakodik ez a kis ringyó, minden parasztsuhancnak lefekszik, csak velem csinálja ezt a nagy cirkuszt? A lány lehajtotta a fejét. Odanyúlt az állához és felémelte. Arca sápadt volt, ajka vértelen. A hadnagy még jobban odanyomta magát a lányhoz.

— Nézzen rám Eszti ke — ne féljen, nem akarom bántani. Kinyult és megfogta a mellét. A lányon egy rezzenés futott végig. — Hadnagy úr — mondta — ne tessék . . . — A férfi ismét megfogta az állát. — Ne csacsiskodjék. — Fábri minden izgalma ellenére únta ezt a cécót. Mennyit hagy udvarolni magának ez a nyomorult. A lány feje ismét lecsuklott. Ruhája kettényílt a mellén. Fábri egy gyors mozdulattal benyult a blúzába. A forró kéz érintésére a lány elrándult. Szemében rémület villant fel, kezét a szájához kapta, aztán kinyújtotta, mintha figyelmeztetni akarna valakit. A holdfény ebben a pillanatban beömlött a konyhába, hihetetlen élességgel mutatta a tárgyak vonalait s a lány arcára rajzolódó ijedtséget. Fábri rögtön tudta, hogy az ajtóban van valaki. Hirtelen megfordult. Egy alak surrant el odakint. Egy ugrással az ajtónál termett, felrántotta. A holdfény élesen sütött, az ember az istálló felé futott.

— Állj! — üvöltött a futó felé. — Állj vagy beléd lövök. Előkapt a revolverét s a levegőbe lőtt. A futó alak megállt. Fábri füstölő pisztollyal szaladt utána. Idősebb férfi volt, borostás arccal, katonasapkában. Tisztelgett, amikor meglátta Fábrit.

Ez a pizok' zsidó elrontotta estéjét. Pedig már-már sikerült

legyőznie azt a kis ringyót, amikor ez a szemét... Revolverével a ház felé terelte. — Menjen csak, menjen — mondta lihegve, majd odabent beszélgetünk.

A férfi oldalába nyomta a fegyvert. — Mozogjon, mozogjon, mert lelövöm — mondta sziszegve. Az anyád büdös istenit. Majd adok én neked éjnek idején magyarokhoz járkálni, majd adok én neked.

Beterelte a szobába. Azok hárman csendben húzódtak a kemence mellé. Odapenderítette a lámpa elé s kutatva nézett a szemébe. Néhány pillanatig csend volt. A szoba megtelt fojtott izgalommal. Villamos szikrák röppentek egyik embertől a másikig. Körülnézett. — Ismerik ezt az embert? Az asszony bólintott. asszonytól. A lány felállt. — Üljön le — üvöltött rá — üljön le. Azt kérdeztem, ismerik-e ezt az embert? Az asszony bólintott.

— Itt laknak az istállóban — mondta halkan.

A hadnagy feltette a lábát a székre.

— Úgy, ú-úgy? Szóval maguk szóbaállnak a zsidókkal? Ezt mindenesetre tudomásul veszem. — Öklével rácsapott az asztalra. — Álljon vigyázzba a kurva istenit, ha velem beszél, álljon vigyázzba, mert kinyomom a szemét, mit gondol, hol van, a zsinagógában? — A férfi ijedten vigyázzba kapta magát. — Mit keresett itt — kérdezte a hadnagy — mondja meg nekem fiam — hirtelen lággyá erőszakolta a hangját (de lágyságából a férfi kiérezte a fenyegető veszedelmet) mit keres itt? — Nem kapott választ. Ellökte a széket, felborult. Odaállt szorosan a férfi mellé. — Szóval magának nem tetszik válaszolni, mi? Maga dacosan összezárja eperajkait és nem válaszol? — Hátracsapta a fejét. — A zsidó úrnak nem méltóztatik válaszolni, mi? — Felcsattant a hangja. — Azt kérdeztem, mit keresett ebben a lakásban? — Most sem kapott választ.

Az asszony szólt közbe. — Szoktunk neki adni egy kis krumplit néha — mondta csendesen.

A férfi még mindig mozdulatlanul hallgatott. Tudta, hogy mi vár rá. Negyven-ötven körüli, szakállas, alacsony ember volt, félig nyitott szemmel nézte a tisztet. Várt.

Fábris felemelte a széket és leült az asztalhoz. — Most felvesszük a tényvázlatot — mondta hivatalos hangon. — Hogy hívják?

— Schwartz Salamon — mondta a másik, alig hallhatóan. Látta, hogy mindez csak komédia. De még nem tudta, hogy mi lesz a vége. Fábris felállt. — Jóestét, Schwartz úr — mondta szí-

végyesen —, üdvözlöm szerény otthonomban. — Újra leült. — Foglalkozása?

— Kereskedő.

— Úgy — mondta a hadnagy —, hát kereskedőnek méltóztatik lenni, seftelünk, seftelünk? Aztán hol, ha szabad érdeklődnöm?

— Désen — mondta a másik —, Désen Erdélyben, Erdélyben — tagolta a hadnagy, — no, ne mondja. Kitanít bennünket Schwartz úr, kitanít bennünket? Ez valóban kedves öntől, valóban igen kedves. Megmondaná még azt is, hogy milyen megyében? — A férfi nem válaszolt. Összeszorította a fogát. Fábri teljes erejéből fültövön vágta. A férfi feje meglódult, szemei előtt szikrák, karikák táncoltak. — Gyere vissza — hallotta a hadnagy hangját — gyere vissza, mielőtt... De már a másik oldalán is csattant a pofon. Védekezőleg emelte fel a kezét. Le a kezét — hallotta füle zúgásán keresztül valahonnan nagyon távolról. Leejtette a kezét, de a pofonok most már egymásután záporoztak rajta, hihetetlen erővel.

Fábri először kimért örömmel pofozott, de mindjohban belemelegedett. Most már tulajdonképpen nem is a zsidóért pofozott, hanem önmagáért, sportszerűen, egyre inkább kiélezve a pofonok vonalát, pontos irányt adott a tenyere és karja lengésének, — elhelyezte a súlypontot. Élvezte, hogy karja milyen könnyedén emelkedik és csapódik, de ahogv az ide-oda lengő alakot látta maga előtt, mindinkább dühbe jött. Most már nem a sport vezette, hanem a méreg, egyre inkább belemelegedett a pofonokba, amelyek megállás nélkül csattantak a szembenálló férfi arcán.

Az öregember, az asszony és a lány lélekzet visszafojtva figyelték a záporozó verést. — Eredj — hörögte Fábri. Már teljesen kimerült az erős testi és idegfeszültségben. — Eredj, amíg agyon nem lölek. A férfi megbottlott a küszöbben, lezuhant. Fábri csak az összeomló testet látta, azt az alaktalan tömeget, amely hangnyi mukkanás nélkül mint egy darab rongy lezuhant az ajtó előtt. Odabotorkált, szíve a torkában dobogott, karja súlyos volt, mintha száz kiló lenne. Belerúgott a fekvőbe. Hallotta, hogy a zsák felnyög, csizmáján keresztül is érezte, hogy puhába rúgott. Az alak kezével igyekezett eltakarni fejét, csúszva-mászva húzódott ki az ajlón, még egyszer belerúgott, most csontot ért, valószínűleg a lábát. Az ajtó egyszerre meglengett előtte. Hátrafordult. A lámpa utolsókat pislákkolt, a szobában majdnem teljesen sötét volt. Szemei előtt összefutottak a bútorok, az asztal, a szé-

kek, a lámpa, a kemence mellett hangtalanul kuksolók. — Így jár az... — lihegte — aki megszegi a parancsot. Előrebötorkált a szoba felé. Mintha őt verték volna meg, karja, lába mázsásan nehéz volt. Így jár... motyogta tovább, de nem volt ereje befejezni. Beesett a szobába, rázuhant az ágyra. Csukott szeme előtt zagyva összevisszaságban megfordult az ezredes képe, a lányé, Fellner százados sapkarózsáját látta, aztán a zsidó félig lehúnyt szempilláját s hirtelen örvénnyel szédítően mély álomba merült.

Másnap legénye rázására ébredt. Hirtelen felugrott, megdörzsölte a szemét. — Milyen idő van — kérdezte. A legény vállat vont. — Esik az eső, verje meg az Isten. — Fábri fázott, borzongott. Ezt a nyavalyás időt! Felkelt, hideg vízzel megmosta az arcát. Akkor jutott csak eszébe a tegnapi este. Nevetett.

— Te, Jancsi — mondta, miközben arcát és nyakát dörzsölte a törülközőjével. — Tegnap este csuda hecc volt itt. — A legény abbahagyta a csomagolást és felnézett. — Irtóra összevertem egy zsidót, véletlenül betévedt ide. — A legény nem válaszolt, tovább motyogott a ládában. — Micsoda hecc volt — idézte tovább a hadnagy — jól megkapta a fickó, az anyja istenit. — Órájára nézett. — No gyereink, mindjárt sorakozó van. Te maradj itt, végezd a dolgod.

A friss levegő megcsapta. Szürke felhős ég volt, nehézkesen csöpögött egy-két szem eső. Kint a téren már ott szorongott egy fél zászlóaljnyi legénység. Utat nyitottak neki, vigyázzba állva. Éppen a vonal elé ért, amikor megérkezett az ezredes, a tisztekkel. Körülnézett, Fellner századost nem látta sehol. Fábry százados súgta oda neki. — Az a disznó úgylátszik meglépett az éjjel. A gyáva gazember. — Aljas dög — mondta a hadnagy, csodálom, hogy az öreg ilyen erélytelen volt vele.

Az ezredes odafordult hozzájuk.

— Az éjjel parancsot kaptam. Megalakult a Szent László hadosztály. Első bevetésük Budapest felszabadítása lesz. Önként jelentkezőket kérünk.

Fábrinak megdobbant a szíve. Ez az, ez neki való. Össze csapta a bokáját. — Alázatosan jelentkezem. Hadházi végignézte, mosolygott.

— Ezt vártam tőled, te fogod vezetni az itt jelentkezőket.

A sor szétnyílt, Fellner százados lépett ki. Tisztelgett és szó nélkül hátraállt a legénység mellé. Az eső most már tisztességesen megeredt. A bakák feltűrték a gallérjukat és topogtak.

Hadházy magához intette a hadnagyot. — Én most kihirdetem ezt a parancsot és felszólítom a legénységet, hogy jelentkez-

zenek. Aki jelentkezett, bevisszük az irodába, lajstromozzuk. Aztán megkapod majd a további parancsot.

— Emberek — emelte fel a hangját Hadházy — az éjszaka parancsot kaptam. — Elismételte, amit az előbb a hadnagynak mondott. A végén magasra emelte a papirost a kezében. — Önként jelentkezőket kérnek, mert egyheti kiképzés után azonnali bevetés következik. Kis szünetet tartott. — Ti tudjátok, hogy mit jelent ez. Hazánk nagy szükségben van. Budapest felé törnek az oroszok. Egyes páncélos ékek már elérték a főváros határát (ezeknél a szavaknál a reggeli csend után ismét beledördült a távoli ágyúszó).

Az ezredes kis szünet után tovább beszélt. — Nekünk olyanokra van szükségünk, akik tudják, hogy akár életüket is fel kell áldozni hazájukért. Emberek, nincs értelme sokat beszélni, aki jelentkezik, tartsa fel a karját.

Dermedt csend. Egyetlen ember sem mozdult. A bakák morogtak. Valaki a sorban halkán suttogott. — Most dögöljek meg, amikor már majdnem vége van és megúsztam Oroszországot?! — Egymást lökdösték. Néhány tisztesszaladgált ide-oda a sorok közt. Kuti őrmester elbújt a bakák háta mögé.

Hadházi türelmetlenül nézett szét a sorokon. — Emberek, mégegyszer elmondom. Fábri szikrázó dühvel nézte a mozdulatlan sorokat. — Senki — kiáltott fel harsányan — az én századomból senki nem jelentkezik? A morgás erősödött, de kar nem lendült a levegőbe. — Piszok, aljas, szemét banda — üvöltötte a hadnagy — ti mondjátok, hogy katonák vagytok? Rosszabbak vagytok a zsidóknál is, az, rosszabbak. Gyáva dögök. Én vezetek benneteket, jelentkezzetek.

Ismét csend. Fábri hadnagyért nem rajongtak a századjaiban. Féltek tőle, mert egyetlen apró szabálytalanságért kikötett. Most menjenek vele megdöglenni? Ehhez senkinek nem volt kedve. Az ezredes lassan pirosodott.

— Még öt perc gondolkodási időt adok — mondta — aki akar gondolja meg. — Fábry százados alakulatában négyen feltették a kezüket. Fábri hadnagy szeme felcsillant. — Maguk álljanak ide félre — rendelkezett. Órájára nézett. — Még van három és fél perc. — A saját századában is akadt két ember. De hat ember egy fél zászlóaljából? Az ezredes felemelte a kezét. — Az öt perc letelt. Miután önként jelentkező nem akadt, a századparancsnokok maguk jelölik ki az induló embereket. Minden alakulat ad nyolcvan embert. Kérem a listákat az irodába. Ha megvan sorban mindenki odajön és aláírja a jelentkezési ívét. — Fel-

csattant a hangja. — Mindenki tudomásul veszi, hogy önként jelentkezett. Megértették? Végeztem. Összeírás után a jelentkezők ittmaradnak, a zászlóalj elindul Oszkóra. Kitarítás!

A tisztek felemelték kezüket.

Fábi a távolodó ezredes után nézett. Megy tehát a vonalba. Milyen hamar beteljesedett a kívánsága. Hirtelen maga elé képzelte az orosz tankokat, amint füstölögve rohannak a házak között, Budapest utcáin. Láttá önmagát, amint egy páncélöklöt tart kezében és pozdorjává lövi a feléje közeledő páncélkocsit. Legénye riasztotta föl. Felolvasta a századnévsort. Kijelölte az önként jelentkezőket. Aztán bement a házba reggelizni, frissen fejt tejet és fehér kenyeret.

*

Mikor Zentay György gépészmérnök meggyőződött arról, hogy a Raták — amelyek jónéhány perce keringtek a gyár felett — végkép elrepültek, s visszatérésükre ebben a pillanatban már nem számíthat, felgombolta kabátját, felrántotta a kesztyűjét s a keskeny betonúton kiszaladt a teherautókig. Egy pillantással végigmérte a huszonnégy kocsit, amely szorosan egymáshoz zárkózva állt s nemcsak a gyár kerítése mellett, hanem jóval tovább azon, aztán úgy határozott, hogy a második autóra száll.

Megpróbált elhelyezkedni a rakomány tetején. Örömmel látta, hogy a Raták a Duna felé fordultak, nem tüzeltek rájuk s ha nehézkesen is, de beburkolta magát egy szőnyeggel, hátát egy íróasztalnak támasztva, lábát jól maga alá húzva. Előtte futott a többi kocsi, púposra rakott szállítmánnyal — a gyár összes holmiját vitték magukkal. A kis gépteremben még ottmaradt néhány gép — az iszonyatos zűrzavarban nem is tudta leltárba venni, hogy mi — de az irodákban a csupasz falakon s egy ócska Wertheim-szekrényen kívül nem maradt semmi. Büszkén nézett végig a mozgásbalendülő soron; okossága és szemfülessége megmentette a gyárat s nem engedte, hogy az oroszok kezére kerüljön a felbecsülhetetlen értékű nyersanyag és gép. Keze most is ökölbeszorult, ha az oroszokra gondolt. Átkozottak!

Egyik legutóbbi jelentésből arról értesült, hogy az oroszoknak sikerült Bicskénél áttörést kieroszakolniuk s erős iramban haladnak a Duna felé. Közben eltávolodtak a gyártól, s az utolsó pillantás, a búcsúzás és méreg összefonódásában született. A köd néhány perc alatt — ez a kocsiknak néhány métert jelentett, mert a sikos úton nehezen mozoghattak — befutotta a gyárat s ekkor

már nem látott mást, mint a merev ágakat, amelyek síkosan, vi-
zesen csillogtak a szemerkélő esőben. A Váci-út kihalt volt, majd-
nem néptelen e korareggeli órákban. Itt-ott lehetett csak látni egy-
egy alakot vödörrel a kezében, a villamossínek vizesen csillogtak,
a házakon — sok helyen — még a nyári bombázások nyomai lát-
szottak. A romok, amelyeket félig eltakarítottak, de nagyrészt még
szanaszét heverték, ahogy a bomba szétröpítette a téglákat, falda-
rabokat, néhány fürdőkád roncsát, ismeretlen rendeltetésű holmi-
kat, ismét kettős érzést váltottak ki belőle. A szánakozás azonban
kisebb volt benne, mint a düh s ha az előbb az oroszokat átkozta
a búcsúzás ez utolsó perceiben az angolok felé fordult; akik e
pusztítást előidéztek.

Végigsimította az állát. A négynapos borotvátatlanság enyhe
sörtéket csalt az arcára, — az utolsó négy napban egyetlen pilla-
nat ideje sem volt, jóformán alig aludt. Mióta megkezdték a gyár
leszerelését, a kivezényelt katonák lassúsága, a szabotáló zsidó
munkaszolgálatosok renyhése miatt egész napja ordítózással, ve-
szekedéssel, emeletek fel-le ugrálásával, intézkedésekkel és féle-
lemmel telt, mert eközben egyetlen percre sem szűnt az ágyúzás
és a légitámadások sorozata. A kis és nagy riadók ideje már meg-
szűnt s a rendszertelen támadások, mint a rendszertelen étkezé-
sek és székelés egyre nyomasztóbb idegállapotban tartották. Mióta
sikcrült elintéznie, hogy a gyárat mégis leszereljék és elszállítsák
— (eleinte úgy látszott, hogy erre nem marad idő, kocsi, üzem-
anyag és emberhiány miatt) — egész élete szaladgálás és vesze-
kedés volt. Ez még december elején történt s egészen december ti-
zenkilencig mást sem tett, mint parancsnokságtól parancsnokságig
futkosott, hogy kocsikat, embereket, benzint, olajat szerezzen. A
gyár leszerelése közben mutatkozó nehézségek, méginkább tüzelték
s a fáradtság görcsös fejfájásokkal jelentkezett, míg az álmoság
inkább nyomasztó elnehezüléssel. Már ekkor nem járt haza. La-
kását lezárta, (anyja egy szobában is elfér) becsomagolta szüksé-
gesnek látszó dolgait — két rend ruhát, néhány inget, alsónadrá-
got, három pár cipőt s ami még szükséges volt, aztán felvette bőr-
kabátját meg a bilgerlijét és kiment a gyárba.

Öt éve dolgozott a gyárnál, mint vezető főmérnök s fiatal
kora és szorgalma mellett e kitüntetést hű szolgálatainak köszön-
hette. Különösen az orosz háború megindulásakor kifejtett tevé-
kenységéért, amikor a gyár láthatólag más érzelmű és beállított-
ságú öt öreg munkását büntetőszázaddal az akkor nyíló orosz
frontra küldette. A nyilas párt iránta való bizalmának megszilár-
dulása Zentay pozíciójának fokozatos erősödésére vezetett s amíg

egyik oldalról rettegetek tőle — miután tette köztudomású volt a gyárban, — a másik oldalon a gyárvezetőséggel egyetemben kedvteléssel figyelték munkáját. Nőtlen, eléggé száraz ember volt, a nők nem nagyon érdekelték, testi szükségletének periodikus elvégzésén kívül (anyja mosott, főzött és takarított rá) csakis munkájának élt, amelyet a háború győzelmes befejezésére irányított. Volt egy találmánya, egy becsapódás előtt robbanó löveg, amelyet eladott a németeknek, s amelyet már sikeresen alkalmaztak az orosz fronton. Az a tudat, hogy ezzel a fegyverrel sikerülhet az eddiginél több oroszot pusztítani, biztonságot és nyugalmat adott neki további munkája elvégzéséhez.

A fáradtság és álmom most kétszeres erővel tört ki rajta, fülébe a motorok egyenletes zakatolásán kívül alig ért valami. Szemét lehúnyta, az eső belepacskolt arcába, végigfolyt szemhéjján. A köd kissé felengedett, mígha a távol magasban napot is sejtett volna.

A Duna felől rácsapódó hidegebb levegő, amely az eső alól meglegyintette, kissé magáhoztérítette. Feljebb huzodott a magakészítette ülésen. Egész testében vacogott. Lábára nehéz géprész súlyosodott, lábfejét mozdítani sem tudta. A Lánchíd közepéről visszánézett Pestre. A köd sok helyre befurakodott, de a magasabb háztetők s néhol ablakok, kapuk kivillantak e hullámozó takaró alól. Láta a Tudományos Akadémiát s messzebb a házat, ahol gyermekkorában lakott. Láta egy-egy elvétett pillanatra a korzó fáinak lebbenő száraz ágait, a híd oldalának két oroszlanját. Jól ismerte természetét s egy cseppet sem érzékenykedett el, amikor például négy nappal ezelőtt egy bujkáló zsidóasszonyt átadott a pártszolgálat készülségének, de most csodálkozva érezte, hogy meghatódik. Nem, sohasem érzékenyült el, még apja temetésén is száraz szemmel állt. (Akkor is ilyen vígasztalan idő volt, mint ma.) De a várostól való búcsúzás e pillanataiban mégis, mint-ha kissé elszorult volna a szíve. Nem volt ez semmiféle heves kényszer, amely könnyeket csal a szembe és torokba, csupán enyhe mosolygás jelent meg a szája szélén. A Margitszigetet kereste a ködben. Vajjon nem pocsékolta el fölöslegesen az idejét az állandó kísérletezések és pártbajárások alatt, ahelyett, hogy valamilyen szebb dolgot is művelt volna? De nyomban eszébejutott e kísérletek országos fontossága a háború szempontjából s rögtön belátta, hogy ezekben az időkben pusztán egy feladata lehetett; minden erejével a háború szolgálatába állni.

Négyszer is jelentkezett önkéntes frontszolgálatra, de, sajnos, egyetlen egyszer sem sikerült kijutnia, munkájának jelentősége

mindig túlnőtt személyi érdekeinek súlyán. De a jelentések nyomán sokszor elképzelte, hogy micsoda küzdelem lehet odakint Oroszországban. Ha csak egyetlen egyszer részt vehetne például egy partizánvadászaton! Megmutatná fajtájának és nemzetének fölényét. Vajjon mit tenne egy ilyen elfogott partizánnal? Lassan érzelmi életének központi problémája lett ez a gondolat. Többször és többféleképpen elképzelte ezt és mindannyiszor (álmában és ébren) a végső kínzások tenyérárgató örömét érezte, azt az örömet, amit akkor érzett — ha kisebb mértékben is —, amikor a háború közepe táján, talán 1943-ban az ő feljelentésére letartóztatták egyik munkatársát, egy fiatal mérnököt, mert kiderült róla, hogy a földalatti kommunista párt tagja. Még jól emlékezett a jelenetre, amikor az irodában álltak, hárman, ő, az elnök, Kondói és ez a bizonyos Szerda István, ez a vékony, szőkebajuszú fiú és akkor ő hirtelen felindulásában, mérhetetlen mérgében és dühében oly iszonyatos ütéssel sujtott a mérnök arcába, hogy orrán, száján eleredt a vér. Még egyet és még egyet ütött, amíg a nyomozók, akik már az ajtó előtt álltak, a fiú ordítására be nem jöttek és ők vették át ezt a szerepet. Sem azelőtt, sem azóta nem érezte azt a már majdnem kéjjé váló érzést, amelyet a vér látása, illata ad az embernek s újjai alatt a roppanó csontok szinte kifejezhetetlen gyönyörűséggé változó felejthetetlen ritmusát. S a front még fokozottabb gyönyöröket tartogathat!

S most mégis így elérzékenyült? Apró mosoly ült a szájaszélen. De ez nem komoly meghatottság, pusztán az emlékekből és multból összeálló világ egy rezzenése, amely nem agyában, hanem szívében jelentkezik.

Az alagút, mint hatalmas állat suhant el előtte s a pillanatnyi elérzékenyülés azt is egy keretbe foglalta, az emlék, a mult, a gyerekkor keretébe.

Már Budafok körül jártak. Kinyitotta a szemét. Előtte egyforma távolságra futottak a teherautók. Még nem tudta, de érezte, hogy az elmaradó Budapest megfejtethetetlen változást rejt magában. Hideg szaladt végig a hátán, szeme előtt élesen felbukkant a vidék. A köd felszakadt s a hideg mintha kicsit engedett volna. A levegő, bár párás volt, mégis telítve feszültséggel, és pattanó szikrákkal, arcába kergette a vért.

Nyugodtnak, pontosnak, halálosan biztosnak érezte magát, olyanak, mint régen, amikor a logarléc és a gépek zúgása adta meg rendíthetetlen önbizalmát s mikor hideg fejjel, pontos mondatokkal, nyugodt, szinte túlzottan kimért tagoltsággal adta elő a

Hűség Házában mindazt, amit agyárról tudott, tekintet nélkül arra, hogy kiről van szó, elnökről vagy munkásokról.

Szerette ezt a hidegfejű világosságot. Miképpen fogja odakint biztonságba helyezni a gyárat, hogyan fogja üzembeállítani? Csakis a gépek lendülete küzdené le végképp elkeseredett dühét. Nemsokára megindulnak a tartalékban állomásozó német és magyar hadosztályok Budapest felmentésére s bár nem gondolt arra, hogy gépeit és szerszámaint hamarosan visszavihetné Pestre, úgy tervezte, hogy ő maga visszatér és akkor megmutatja, hogy ki volt Zentay György. Elmegy a szomszédasszonyhoz, akiről tudja, hogy katonafiát rejtegeti s akit még máig sem értett fölületességből nem jelentett fel. Hazamegy és lecsukatja az asszonyt, óh, nem azért, mert nem jelentette fel fiát, hanem azért, mert utolsó találkozásuk pillanatában észrevette kissé gúnyoros ajkbiggyesztését, mint aki azt mondja, hiába vagy te nagy nyilas, mégis kijátszottunk, mégis bujkál a fiam, s most már végleg megszabadulunk tőled, s nem kellemetlenkedsz többé. No, ő majd megmutatja, hogy őt nem lehet egykönnyen átejtetni s csak úgy gúnyos szemvillanásokkal lefitymálni. Majd megmutatja, hogy rettegni fog az asszony és rettegni fog a fia, akit haditörvényszék elé állíttat és negyed óra alatt főbelövet, erre megesküszik.

Van még néhány elintéznivalója. Varró bácsira gondolt, az öreg nagybajuszú portásra, aki időtlen idők óta ott strázsál a gyár kapujában, nagyokat köszöngetve az elnöknek, valamivel kisebbet a vezérnek s még kisebbet neki, ami talán nem is lett volna olyan nagy baj, ha nem látta volna, hogy milyen mély tisztelettel és kedves, szinte baráti mosollyal üdvözlí Szerda Istvánt. Tehát felírta agyába Varró bácsit. Emlékszik még a kérdésére, amelyet akkor válasz nélkül hagyott, de ha hazajön, felel rá.

— Elviszik a gépeket, — kérdezte Varró bácsi kissé ijedten és tágranyilt szemmel — a főmérnök úr elviteti a gépeket?

A kérdés elröppent a levegőben, válaszra nem maradt idő. Rakodni kezdtek. Az öreget elkergette.

Ez már kettő, három és még sokan vannak, akikkel le kell számolni.

Az álmoság egyre jobban befúrta magát a fejébe. Többször elbóbiskolt, de mindannyiszor felrázta magát. Végül mégis elaludt és Keszthelyig fel sem ébredt.

Később, ha visszagondolt rá, ez volt életének öt legszörnyűbb napja. Ötödik napja kucorgott már a szekrényben a félelem, az éhség, a fáradtság, az izgalom keresztűzében.

Nem tudhatta, hogy ellenség vagy barát közeledik a szekrényhez s a közeledő lépések minden esetben rémképeket idéztek fel benne. Nem tudta, hogy miképpen is áll a hadihelyzet s ahogy felesége informálta, a szörnyű végnek mindkét oldalról közelednie kellett. Azt sem tudta, hogy reggel van-e vagy este, éjszaka vagy nappal. Csukott szeme mögött tüzes, sárga karikákat látott, tagjai, amelyek az első két napban még sajogtak, elvesztették érzékelőképességüket s felhúzott lába elhalt, érzéketlenné vált. A bombázás ide csak vékony, rengő lökésekben érkezett el, távoli mennydörgésként, amely emlékeztette Fülöpöt azokra a balatonmenti nyárestekre, amikor karórával a kezén a villámlást figyelte s a másodpercek számlálásával igyekezett a vihar távolságát megállapítani.

Egy percre elbóbiskolt, de a közeledő lépésekre felriadt. Megismerte felesége cipőkoppanását. A lépések gyorsan közeledtek. Az asszony felrántotta az ajtót. Vékony fénysugár lobbant be. Napok óta ez volt az első fény, amit látott. A keskeny résen bebujt az asszony feje, éles, hasítóan hideg, idegen levegő áradt be. A fény most már erőteljesebb volt s Olgi kezében a zseblámpa is adott valamicske világosságot. Egymásra néztek, hunyorogtak, mintha különös, soha nem látott szörnyeket látnának. Odakint géppuska-sorozat káttant el.

— Megjöttek?

— Meg. Negyedórával ezelőtt. — A férfi lehajtotta a fejét.

— Történt valami?

— Még semmi — mondta az asszony kissé hangosabban. — Egy katona jött, megkérdezte, vannak-e itt németek. Mondtuk neki, hogy nincs, erre kiment. — Elhallgatott, száraznak és porosnak érezte a torkát.

— Kedvem lenne kimászni innét — mondta a férfi —, de azt hiszem, nem tudok megmozdulni. Lennél szíves segíteni? — Az asszony tétova mozdulatot tett. — Nem volna jobb, ha ittmaradnál? Fülöpben ismét végigfutott az elmúlt négy nap. Meddig bírná még? Aligha sokáig. A zsibbadtság kígyói rátekeredtek s már-már fojtogatni kezdték.

— Nem — mondta —, inkább az oroszok, majd ha kell, elbujok valahol újból. De most már nem bírom tovább. — Az asszony szipogott.

— Szegény drágám — megsimogatta a férje fejét — sokat

szenvedtél? — Egy percig magára gondolt, azokra a napokra és órákra, amikor — különösen az utolsó napokban — élete nem volt más, mint örökös rettegés, hogy mikor fedezik fel katonaszökevény férjét. S kiben bízhatott ebben a pincében, istenem, kiben? Itt mindenki a maga javát akarta, sajátmaga hasznát. Senki nem törődött a másikkal s csak azt leste, hogyan részesedhet valamivel több ennivalóban vagy több vízben.

Átkarolták egymást, úgy bicegtek a pincén át. A férfinak az volt az érzése, hogy nem is a lábain, hanem valami puha, kocsonyás húsfélén jár, mert a csontok nem engedelmeskedtek, minduntalan összecusuklottak, térde remegett, mint egy ijedt kis nyúl; talpába millió tű szurkált. Félelme kissé alábbhagyott. Az, hogy az oroszok megjelenésük első percében nem lőttek agyon mindenkit, akit a pincében találtak, némi megnyugtató színt kölcsönzött az egész históriának, bár nem lehetett tudni, hogy már a következő perc hoz-e valami kellemellen meglepetést. A pince odakint szinte egyöntetű nyikkanással fogadta. Ijedt és dermedt szemek pillantottak feléje, valaki a háta mögött sikított. Az első ember, akit megismert, Örleyné volt, aztán sorban felbukkantak előtte — mint egy tó fenekéről — az ismert arcok. Olyan lehetek — gondolta, — mintha megsebesültem volna.

Sikerült gyorsan megmagyaráznia, hogy mi történt. Igyekezett minél kevesebb szóval beszélni, mert fáradtsága e rövid út után még jobban jelentkezett. — Itt a szekrényben — mondta negyedszer — igen itt a szekrényben, hátul. Már négy napja, négy teljes napja. Hát bizony nem volt kellemes. De ki lehetett bírni.

A kérdezők hamar elfáradtak. Mindenki visszavánszorgott a helyére és leült. A pince visszanyerte előbbi képét. Az emberek arcán a várakozás és izgalom kettős barázdája ült. Mindenki beszélni szeretett volna, de senki sem szólalt. Nehéznek, nyomasztónak, keservesnek érezték a csendet, mégsem beszéltek. Senki sem hiányzott. Még a leginkább kijáráskélók, a legbátrabbak, akik az ostrom közepén az aknák és gépfegyverek tüzeiben is dicsekedve álltak kint a kapu előtt s részletesen, szinte kínos pontossággal számoltak be a kinti eseményekről, még e bátrak is bent ültek vagy állva cigarettáztak. Most senki sem szólt rájuk, hogy menjenek az előtérbe dohányozni.

Kintről nem hallatszott semmi nyugtalanítóan újszerű zaj. Csak a régi morgást lehetett hallani, a repülőgépek zúgását, fegyverek durrogását s ez e pillanatban szinte barátságosnak tűnt. Az

emberek feszülten figyeltek, nem hallanak-e valamilyen újszerű lármát.

Örleyné felállt.

— Maguk azt hiszik, hogy nem jönnek ide, — mondta szinte mindanyikok gondolatára feelve —, az oroszok nem olyan gyors emberek. A férjem mesélte, előfordult, hogy négy-öt napig is vacogni hagyták az áldozataikat. — Különös, nyugodt hangszúllyal ejtette a szavakat, mintha élvezné őket, minden szót megfontolva, öblögetve ejtett, megforgatta a szájában, Marianne egyre inkább undorodott ettől a nőtől, s — az idő múlásával — mindenkitől a pincében. Egy ideig nézegette az új jövevényt, akin az ötnapos bujkálás tetemes bajuszt és szakállt növesztett. Ez az ember az első pillanatban nem látszott túlzottan ijesztőnek s megjelenésében, könnyed válaszaiban volt valami közvetlen és megnyerő hangsúly, de ahogy továbbfigyelte, egyre inkább erősödött benne az a meggyőződés, hogy Fülöp pontos mása a feleségének férfiában, mert gyáva, alattomos, könnyen ingerelhető és bosszúálló.

A beszélgetés elkezdődött, innen is, onnan is beleszóltak.

— Én nem hiszem, hogy az oroszok olyan kegyetlenek lennének — mondta egy fiatalasszony és megigazította a haját — én nem hiszem, miért tennék? Mi nem csináltunk semmit ellenük. Még ha a katonákat elfogják, hát azok harcoltak, de mi? Igazán, én nem hiszem el.

— Nem szégyenlik magukat — szólalt meg egy hang a második pincéből —, nem szégyenlik magukat ilyesmiről beszélnék, helyett, hogy örülnének a felszabadító hadsereg érkezésének.

Mindannyian odanéztek. A katona volt, aki tegnap sebesülten bezuhant hozzájuk. Fábriné felhorkant. — Fiatalember, maga még túl tapasztalatlan, hogy a kommunistákról ítéletet mondjon. Hány éves maga? — Mindjárt válaszolt sajátmagának: — Nem lehet több huszonegynél. Nohát, fiam, akkor maga még a tóban úszkált, amikor én ott voltam a magyar kommünben. Maga hát csak ne beszéljen.

— Az isten szerelmére — mondta a katona és előbbrejtött. Fogta a derekát, mert erős fájdalmat érzett a sebe helyén. — Az isten áldja meg magukat, hát elhiszik ezeket a sületlenségeket, maguk bevették azt a kefét, amit a németek etettek magukkal?

Raskó méltatlankodva felemelte a fejét. — Mi nem vettünk be semmiféle kefét. Mi csak a hivatalos jelentéseket olvastuk s tudjuk, hogy azok megbízhatók. A főhadiszállás nem ad ki hazug jelentést.

A katona nevetett. Micsoda megrögzött vakok ezek. Érde-
mes az erejét rájuk pazarolni? Legyintett. — Igazán örülök, hogy
ennyire bíztak Szombathelyiben vagy Werthben, igazán.

— Én is voltam a fronton, láttam, hogy ott mi történt. Arról
inkább tudnék beszélni, hogy a magyar tisztek — talán az ön fia
is (Fábrinéra mutatott) pisztollyal kényszerítették a legénységet a
harcha, éhezették őket, miközben ők maguk halálra zabálták
magukat. Én láttam Voronyezsnél télen égni egy ruharaktárt,
amelyben tízezer és tízezer báránybőrbekecs volt, amit nem adtak
ki a legénységnek a negyven fokos hidegben, mert azt mondták,
majd ha hidegebb lesz. Amikor jöttek a ruszlik, zsupsz! egyszerre
elégették, mert kiosztani nem volt idő, otthagyni meg sajnálták.
Hát ez is benne volt a hadijelentésekben?

Fábriné alulról felfelé nézte végig a vékony s a hangos be-
széd fájdalmától s a szenvedélyes előadástól remegő fiút.

— Hazudik! Egy szava sem igaz! — Néhányan csatlakoztak
hozzá. Raskó a fejét csóválta. Nem tanácsos kikezdeni a katoná-
val, aki láthatólag az oroszok kémje. Inkább jó lenne összebarát-
kozni vele.

— Oh — mondta — hát bizony volt sok igazságtalanság. —
A hangját felemelte, megédesítette. Marianne hátán a hideg futko-
sott. A tizedes arca szürke volt, néha-néha megvonaglott fájdal-
mában.

Fülöp szótlánul feküdt. Sehogy sem tudott eligazodni. Ez a
már hetek óta tartó bizonytalanság, amely egyik percről a má-
sikra sírássá tudta változtatni legszívbőljövőbb nevetését, végképp
kimerítette idegeit. Már a visszavonuláskor tapasztalta ezt az ér-
zést, amely akkor kezdődött, amikor felismerte, hogy a németek
elvesztették a háborút. Voltak pillanatok, amikor ez világos volt,
voltak, amikor megrendült újonnan szerzett hitében s hajlandó
lett volna bűnbánóan megtérni. S most az oroszok! A két oldalról
jövő ellentétes vélemények hol az egyik, hol a másik oldalra dob-
ták, bízott is meg nem is. Óvatosan felemelkedett, hogy kipró-
bálja teste zsibbadtságának felengedését. Csontjai mintha kissé
olajozottabban fordultak volna; ez megnyugtatta, mert testi erejé-
nek visszatérésével lelki megerősödését is remélte. Tekintete Fáb-
rinéra esett, aki szuszogva, fujva trónolt bőröndjén.

Fábriné szemöldöke összeráncolódott, fejét előrehajtva sze-
mét még jobban kimeresztette. Önkéntelenül maga mellé nézett.
Egy üres ágy állt mellette — nem értette, mit néz azon az asz-
szony. Fábriné felcsattanó szavára kapta vissza a fejét.

— Hol van az a Mosonyi-lány? — kérdezte élesen, nagyon

ellenségesen az asszony. — Ki látta? — Mariannának rémlett, hogy néhány órával ezelőtt, talán éppen az orosz katona bekukkantása után látta kimenni Rózsit, de nem volt biztos ebben. Semmi kedvet nem érzett ahhoz, hogy anyjával vitatkozzék, hallgatott. Fábriné megismételte a kérdést. Raskó felállt.

— Azt hiszem — mondta elnyújtva —, én láttam kimenni ezelőtt néhány órával. — Fábriné az ágyra mutatott.

— És azóta nem jött vissza?

— Ne-em — mondta Raskó tűnődve — valóban észre sem vettem, hogy hiányzik. Szegény — tette hozzá sajnálkozva — biztos... Kezével jelezte, hogy milyen sorsra juthatott Rózsí. De Fábriné haragosan csóválta a fejét. — Fenét — mondta, — fenét, maga nagyon jól tudja, hogy nem így van. Ostoba, — sziszegte a foga között. — Megszökött az a nő. Fülöpné felkönyökölt az ura mellől.

— Miért szökött volna meg?

— Miért — csattant fel Fábriné hangja — maga nagyon jól tudja, hogy miért. Mert zsidó! Mert zsidó, az a bűdös kurva és most ment feljelenteni bennünket az oroszoknak. Ugy-e megmondtam magának, Raskó úr, hogy menjen a nyilasokhoz és fogassa el azt a ringyót, aki itt szédített minket. Kígyót melengettünk a testünkön.

— Hiszen voltam a pártházban — sóhajtott Raskó —, de rendben voltak az iratai. — Fábriné nem elégedett meg ezzel a válasszal.

— Magának is csak a szája járt, hogy a zsidók így, a zsidók úgy, amikor tenni kellett volna valamit, állt, mint szamár a hegyen. Ki kellett volna kérdezni — folytatta indulatosan, miközben orráról egy csepp verítéket törölt le. Most már ott tartott, hogy minden erőteljesebb mozdulatnál, arca, hónalja és a lába izzadni kezdett. Kölnivize tegnap kifogyott s így ő maga is erősen érezte testének egészségtelen kipárolgását, amit azelőtt a kölnivel próbált — úgy-ahogy — ellensúlyozni. — Ki kellett volna kérdezni, elmondani vele egy Miatyánkot, fogadom, hogy nem tudta volna. Raskó ingatta a fejét. — Nagysádnak is mindig ilyenkor jutnak eszébe ezek a dolgok. — Egy pillantást vetett a szomszéd pinceaajtó felé, ahol a katonát sejtette. A férfi nem volt ott. Raskó mindenesetre felerősítette a hangját.

— És különben is, különben is minek bántották volna szegény lányt. Ha zsidó volt, hát legyen zsidó. Az is csak ember, annak is élni kell. Ha megmenekült, hát meneküljön. — Fábriné

a bőrröndre csapott. Az ütés nyomán sűrű, köhöggető, orrcsiklandó porfelleg szállt fel.

— Maga mond ilyent Raskó úr, pont maga? Én nem hittem volna ezt, istenbizony nem mertem volna hinni, node mindegy. Majd csak arra vagyok kíváncsi, hogy mit fog szólni, amikor ez a kis ringyó fejünkrehozza az oroszokat, én csak arra vagyok kíváncsi, vajjon akkor is ilyen nagylelkű lesz-e. Mert abban biztos vagyok, hogy idehozza őket, meglátja nem is telik bele sok idő...

Az ajtó hangos csattanással nyílt. Visky Feri rontott be rajta. Sapkáját a kezében tartotta, vállán nagy csomó hó ült. Elrikkantotta magát. — Jönnek az oroszok!

Fábriné diadalmasan nézett Raskóra. A házparancsnok előbb elsápadt, aztán elvörösödött. A pincében majdnem hallható csönd támadt. A csevegést, amely most már, amikor úgylátszott, hogy mégsíncsen közvetlenebb veszély, a kedélyek felengedését jelentette — hirtelen, mintha éles késsel kettévágták volna. Raskóné felállt, odavánszorgott az ajtóhoz és becsukta.

— Merre mennek — kérdezte a gyereket, aki ijedten menekült Fábriné szorításából.

— Nem erre, — mondta — úgy láttam, felmentek az emeletre. — Fábriné elengedte a fiút.

— Nos vége. Ami ott fent van az emeleten, annak vége.

— Azt hiszi? — kérdezte Fülöpné —, azt hiszi, hogy... — A sarokban valaki tüszszentett. A Raskóék melletti pricesen fekvő fiatalasszony szólalt meg. A hangja, amely általában lágy és kellemes volt, most érdesen, majdnem keményen hangzott a sírástól és izgalomtól.

— Most érnek fel az első emeletre — mondta s kimeresztette a szemét, mintha látná a kanyargó lépcsőházban felfelé haladó orosz katonákat. Már fel is értek — tette hozzá hangosan — befordultak a folyosóra. Raskóné idegesen tördelte a kezét. — Az első ajtó a mienk — mondta. — Ott megálltak — idézte tovább a fiatalasszony és merően nézett a levegőbe. Mindannyian követték tekintetét. — Most kulcsot vesznek elő — mondta az asszony — már ki is nyílt az ajtó. — Raskóné fájdalmasan nyöszörgött. Szeme előtt megjelent az előszoba, a szobába nyíló ajtók, az újonnan kárpitozott fotelok; a két hatalmas könyvszekrény, amelyet a szomszédban lakó Ferenciéktől vitettek el, akiket már régen — még a németek bejövetelekor elhurcoltak, mert kommunisták voltak. Látta hálószobáját, az ágyakat, a tükröt, amely

mögé a padlóba rejtette pótolhatatlan kincseit, platina fülbevalóját, néhány aranykarkötőjét.

Fábriné hasonlóan számbavette a lakást. Örleyné is. Pont-ról pontra végigkövette a fiatalasszony szavai nyomán, ahogy a katonák behatolnak lakásába, felforgatnak és kirabolnak mindent. Az asszonyok itt a pincében csakúgy, mint a férfiak, végignézték a lakásukat, így képzeletben, végigkövették a katonákat. Szemük előtt felvonultak a kincseik; apró díszek a falon, vitrinek, diványpárnák, mindenre olyan világosan és tisztán emlékeztek, még olyan darabokra is, amelyek mellett hosszú éveken át megszokottan mentek el s ha valaki azt kívánta volna tőlük, mondják el vitrinjük berendezését, talán nem is tudtak volna válaszolni rá. De most minden az emlékezés és félelem kettősen világító éles reflektorfényében jelent meg s az életükért való remegést csak erősítette tárgyaikért való remegésük. Már nem tudták pontosan hol, kinél, melyik lakásban lehetnek az oroszok, honnan mit visznek el, kinek mije marad meg, mindenki önmagát érezte megalázottnak, kiraboltnak, kifosztottnak, szégyenletesen magára maradottnak.

E magábamélyedt s bonthatatlan csendet a fiatalasszony törte meg, aki még mindig meredten bámult a levegőbe s végigkövette az oroszok vélt útját a folyosókon, lakásokban, lépcsőházban. Ennyit mondott.

— Most indulnak lefelé a lépcsőn.

A szó eldördült a pincében. A merengés hirtelen valósággá változott. A párnák, nipek, vitrindarabok, képek helyébe az orosz katona alakja lépett. Valaki hátul a sötétben felállt. — Meg kellene nézni, hogy mit visznek — mondta a hang —, meg kellene lesni őket.

Raskó felállt.

— Vállalkozik valaki az urak közül? Csend volt. — Menjen az, aki kitalálta — mondta Fábriné. — No menjen, csak nem fél? A férfi, akit nem nagyon ismertek, mert csendben, a sarokban meghúzódva, egy darabka deszkán élte végig az ostromot, megindult kifelé. Valamennyien őt nézték. Egykedvűen ment, egyik lábát sántítva húzta. Marianne érdeklődve nézte, mert különös vonzódást érzett mindenfajta sánta és félkezes férfiakra. Nem szánalmat, s nem is megvetést, mégcsak nem is könyörületes irgalmat, csupán egy kis erotikus vonzódást.

A férfi lassan kiment a pincéből s behúzta maga mögött az ajtót. A nyikorgás után egy pillanattal némi morajlás sistergett végig a pincén. A fiatalasszony, még mindig maga elé meredve

ült, szája mozgott, de hang nem jött ki rajta. Vártak. A percek nehezen futottak, kínosan, kemény pillanatok voltak ezek.

Az emberek alig lélekzettek, úgy szívták magukba a feszült csend sugárzását, mint valamikor tavaszi délelőttökön a napfényt. A csend megérintette őket, körüljárta testüket és melléjük telepedett. Ha akartak se tudtak volna most beszélgetni. Valamennyiök torka száraz volt, mintha hetek óta nem ittak volna vizet. Mozdulatlanokká váltak, érzéketlenné, mint akiket nyakig beástak a homokba, levágták szempilláikat s bekenték arcukat mézzel, hogy a hangyák meg méhek rágják le róluk a bőrt, a húst. A félelem hangyái jártak rajtuk, szinte érzékelhetően, pórusról-pórusra mászva, hideg tapintással.

Így ültek percekig, amikor egyszerre felszakadt az ajtó. A betóduló levegő megrezzentette őket. A férfi, aki az előbb kiment, csendben bejött, becsukta maga mögött az ajtót. A száraz torkok egyként beszélni szerettek volna, de csak tátogtak, mint a partra vetett halak. Végre Fábriné megszólalt, de ő is csak ennyit tudott mondani. — Nos?

A férfi lassú léptekkel a pince közepe felé tartott, ott megállt és megfordította a fejét. Előrenézett.

— Kérem — mondta nagyon halkan —, egy lelket sem láttam. — Maga elé tartotta a kezét, mintegy mentegetőzve. — Felmentem az emeletekre is, mert a házban csend van. Ott sem volt senki. Az ajtók érintetlenek. Én azt hiszem, — mondta még halkabban —, hogy tévedtünk. Nem volt itt egy orosz sem.

Összecsukta a tenyerét, mintha imádkozna. Ezzel a mozdulattal bocsánatot kért, hogy megfosztotta a többieket valamilyen szenvedélyes izgalomtól, attól, hogy a gyűlölet szabadon ömölhessen a pince padlójára. Marianne, — aki mindvégig nyugodtan, élesen figyelt s érezte, hogy az előbbi feszült csend helyén bosszuszus, határozottan rosszindulatú csend támadt — hangosan, jókedvűen nevetni kezdett. Megbotránkozva néztek rá, de mintha érezték volna e nevetésben rejlő ítéletet, nem szóltak semmit.

*

A járdaszélén egy német tank füstölgött, féloldalra billenve. Nem messze tőle egy használhatatlanná vált páncéltörőágyú hentergett, kerekei véresek voltak. Mögöttük egy ház roncsait látta Krancz, amikor végre — tíznapi lapulás után — kimerészkedett az utcára. Még tartott az ostrom, a Duna felől erős ágyuzást, gépfegyverropogást hallott. Fölötte el-el zúgott egy-egy Rata; német

repülőt már keveset lehetett látni. Krancz nem törődött az ágyuzással, aknatűzzel. A bujkálás megnyomorította, csak a legnagyobb önmege tartóztatással bírta ki ezt az utolsó tíz napot is. Amikor az oroszok — három nappal ezelőtt — végre felszabadították, örömeiben azonnal kimászott odujából, de egy közvetlenül az orra előtt lecsapó gránát megsebesítette a karját, bár ijedtsége nagyobb volt sebesülésénél. Nem volt már fiatal ember Krancz, akkor volt az, amikor tiszteségesen végigharcolta az első világháborút. Így hát nem nagyon törődött a háborúval — már nem hívták be, elmúlt ötvenöt éves —, nyugodtan dolgozhatott a gyárban, baj nélkül. A munka pedig egyre fokozódott, a megélhetése sem volt nehéz, magafajta esztergályos szakmunkás megkereshette a hárompengős órabért is, s ha egy keveset túlórázott — még erre sem volt nagy szükség —, könnyen megéltek kettesben a feleségével. A fiáról régen nem tudott semmit. Valamikor, még a háború előtt hallott róla, csak annyit, hogy megszökött a váci fogházból s a nyomok az orosz határ felé vezettek. Bizonyára átszökött Oroszországba, vélte akkor az öreg s ha nem is helyeselte fia életmódját (illegális kommunista tevékenységért fogták el), sohasem vádolta, egyetlen percre sem. Ő maga is több, mint negyven éve szervezett munkás volt, tagja a szakszervezetnek és a szociáldemokrata pártnak s ha tagsága nem is terjedt sokkalta túl a tagsági díj befizetésénél, mégis megőrizte fiatalkorának forradalmi emlékeit, hűségét a mozgalomhoz, amelyben felnőtt s amelyhez ragaszkodott. Egy ízben — közvetlenül tizenkilenc után — le is tartóztatták s bár néhány nap múlva sikerült kiszabadulnia, ettől az emléktől nem szabadulhatott. S ha fiatalkorában levékeny volt, az évek múlásával mindinkább felhagyott pártéletével, jobban szeretett vasárnap sörözni menni a szaktársakkal valamilyen váciúti kocsmába, mint gyűlésekre járni, agitálni, szemináriumokat hallgatni. A háborút aztán egyre növekvő aggodalommal figyelte. Régi munkásmozgalmi múltja nem hagyta cserben, egészséges ösztönével párosulva, már a háború kezdetekor világosan látta, hogy ez semmiesetre sem fog jóra vezetni s hogy a háború Magyarország részére csak veszteséggel végződhet. Voltak pillanatai, amikor a német győzelmek megrendítették, ám ezek a percek sem voltak jók; a világháborúban szerzett tapasztalatai alapján, csendben és kitartóan gyűlölte a németeket. Még élénken emlékezetében élt a galíciai tél, amikor sebesülten a hóban fetrengve, szétroncsolt vállal könyörgött a német szanitécnek, hogy vegye fel őt is a kocsira s világosan emlékezett a német tiszt mozdulatára a pisztoly felé. E meg-

győzödését nem rejtette véka alá, különösen Sztálingrád után nem, amikor már nyíltan hangoztatta a német vereséget. Emiatt aztán többízben kellemetlenségei voltak. Zentay, gyárának főmérnöke, nem egyszer behívatta magához — jól tudta, hogy az öreg régi szociáldemokrata —, ordított mint egy sakál, kommunista disznónak, aljas hazaárulónak nevezte, amire ő csak bólintott és hallgatott. Nem küldték el, mert nélkülözhetetlen szakmunkás volt s a hadiüzemben minden egyes emberre szükség volt, akit a háborús termelés szolgálatába lehetett állítani.

Zentayt csendesen utálta Krancz, hacsak lehetett kitért az útjából, utasításait legszívesebben másodkézből vette át. Kettőjük közt az évek folyamán kimondatlan, egyre növekvő gyűlölet szövődött. Így jutottak el a román fegyverletételig, amikor már minden ember előtt világosan kellett, hogy álljon a háború sorsa. Legalább is így magyarázta ezt el Krancz, amikor az üzemben a munka beszüntetésére akarta rábírní az embereket. De azok néhány kivétellel nem hajlottak a szavára. Élete egyre elviselhetetlenebbé vált, Zentay napról-napra jobban kellemetlenkedett, az öreg bajsza alatt dünyögött s lassan-lassan megérlelődött benne az elhatározás, hogy kilép a gyárból. De ezt nem tehette meg könnyen, mert a hadiüzemi szabályok nem engedték. Választania kellett, vagy tovább marad és alkalmazkodik az előírásokhoz vagy kilép s abban a pillanatban vállalnia kell a szökést, bujkálást s — nem lehetetlen —, a meghurcolást is. Biztosra vette, hogy ebben az esetben Zentay a csendőrök és rendőrök legjobb kopóit uszítja keresésére. De itt nemcsak ez volt a probléma. Már napok óta jártak nála, ismeretlen fiatal emberek és öreg szaktársak, akik valamilyen földalatti szervezkedésről beszéltek neki, ellenállási mozgalomról, amelyben kötelessége volna résztvenni. Kranczot egyre jobban bántotta lelkiismerete. Végül aztán még október tizenötödike előtt, egyik reggel nem ment be a gyárba. Ettől a naptól kezdve maga is szökevény lett, mint a fia, de öreg csontjaiban ismét a fiatalság merész lendületét érezte, a forradalmi munkát, amelyre ma is úgy emlékezett vissza, mint ifjúságának legnagyobb napjaira.

Így érte az ostrom — a mozgalom igen jó hasznát vette —, a város körülrzárása után hazamerészkedett a feleségéhez. Az asszony sem tétlenkedett, egy ismeretlen kislányt rejtegetett az ágyában, az utcán szedte fel, a szüleit ott gyilkolták meg a házukban a nyilasok s a kis gyerek — öt- vagy hatéves lehetett — éppencsak kisurrant a kapuból. Krancz az ostrom utolsó napjaiban végleg hazament. De ezek a napok már a szabadság vágyá-

nak révületében teltek el, úgy vágyott arra, hogy visszamenjen a gyárba, megnézze mi történt a gépekkel, szerszámokkal, felszerelésekkel, mint gyermekkorában a medvecukorra. Nem tagadhatta, sok köze volt a gyárhoz — egyfolytában huszonnyolc évet töltött el ugyanannál az esztergapadnál. (Éppen szökése idején akarták kicserélni a padot, egy nagy, új, villanymotoros gépre.) Az orosz katonákat hangos örömkiaáltással fogadta, magához ölelte őket, kutatva nézett a szemükbe, mert mindegyikbe a fiát kereste, aki — úgy sejtette — az oroszoknál szolgálhatott. A felszabadulás első órájában rohanni akart a gyárhoz, akkor érte a kellemetlen baleset.

Most szimatolva, boldogan lépett ki a kapun, borotvátalan arcát simogatva. Körüljárta a füstölő tankot, az ágyut, aztán kifelé indult a Jász-utcán a Róbert Károly-körútra. Sietve lépdelt, izgatottan. Sejtette, hogy a gyárnak valamilyen baja eshetett, mert lehetetlennek tartotta, hogy sérülés nélkül megússza ezt a szörnyű ostromot. Kiszínezte, eljátszotta magában a találkozást gépével. A Teve-utca sarkán ismerős alakot látott futni. Kimerésztette a szemét — a szemüvegét az ostrom alatt eltörte — s próbaként elkiáltotta magát. — Veress! Állj meg! — Az igyekvő ember megtorpant, hátranézett a hang felé. Ő volt, Veress, az edző, akivel elég jó barátságot tartott fenn a gyárban. Ez az ember mintha hajlott volna a szavára, legalább is ezt mutatta, s ha ingadozott is, az utóbbi hetekben (amikor még bent dolgozott) úgy látszott, hogy az edzőt sikerült meggyőznie a háború haszontalanságáról. A férfi alacsony, vereshajú kis emberke volt, egyik lábára bicegett. Krancz szélesretárt karral üdvözölte.

— Hová mész? — kérdezte az első szavak után, amelyben mindegyikük a másik hogyléte felől érdeklődött. Az edző kimutatott a Duna felé.

— A gyárba igyekszem, megnézem mi történt arrafelé. Krancz arca felragyogott.

— Én is oda megyek, gyerünk együtt. Boldog volt, hogy akadt még egy ember, akinek fontos volt a gyár. Lelkesen beleskarolt a férfiba. Kifordultak a Váci-útra. Útjukat zavartalanul folytatták. A vékony edző kissé ijedten nézte az úton torlódó, meglóduló forgalmat, a tankokat, páncélkocsikat, teherautókat s a fegyvereseket a kocsik tetején. Igyekezett az eresz alatt menni, bár tudta, hogy az nem védi semmitől, legfeljebb az esőtől. Mégis, a fal bizonyos védettséget nyújt. Már napok óta készült erre a kirándulásra, de nem tudta elszánni magát. Ma reggel aztán a felesége kikergette. — Eredj — mondta az asszony —,

nézd meg, megvan-e a pénz a műhelyben. Mennie kellett. Vagy nyolcszáz pengőt és egy aranyláncot rejtett el a tűzhely alatt még december elején. Aztán többet be sem ment a gyárba, mert úgy hallotta, hogy a munkásokat viszik Németországba, ehhez pedig semmi kedve nem volt. — Igaza volt az öreg Krancznak — sóhajtottá gyakran a feleségének az ostrom alatt —, nagy marhaság volt belemenni ebbe az ostromba. De csak kerülünk ki belőle, majd egészen másként lesz minden. Arról, hogy milyen lesz, ez a „másként“, sejtelve sem volt, még csak elképzelése sem. Szeretett volna ismét bejárni a gyárba, mert tartalék élelmiszerei erősen fogyóban voltak, sőt egy-két nap alatt kimerültek. A ház, ahol laktak találatot kapott, mindenük bennégett, csak a testükön lévő ruhát tudták megmenteni.

Éles sziszegést hallott s az öreg hangját. — Vágd hasra magad, akna! Levágódtak a földre, a sziszegés durranássá változott, alig tíz méternyire tőlük vágódott be az akna éles pukkánnással.

— A fenne vinné el a németeket, még mindig nem takarodtak a fenébe — mondta Krancz. Feltápáskodtak, leverték magukról a havat. — Elég hideg van — didergett az edző — egyetlen szál kabátját nézegette. — Verje meg az Isten a háborút, minden ruhám elégett — tette hozzá szomorúan. Az öreg megcsóválta a fejét. — Nem baj, Feri, majd lesz másik. Remélem nemsokára már dolgozni fogunk. — Az nagyon jó lenne — mondta Veress —, hiszen lassan éhenveszünk, ha még sokáig tart. — Miért tartana sokáig? — mondta örömmel az öreg. — Nemsokára kiverik innen is a németeket, aztán hajrá. Ezt a sok romot egyszer rendbe kell hozni, ahhoz meg melósok kellenek. — Veress csóválta a fejét.

— Szép, szép — csak aztán legyen hol dolgozzunk. — Az öreg megütközve, mintegy ellenségesen nézett rá. Amíg nem bizonyosodott be a gyár pusztulása, addig nem is szeretett erről még hallani sem.

— Hát azt maga honnan tudja — kérdezte hidegen.

— Nem tudom — vontá meg a vállát az edző — csak sejtem. Tegnap beszéltem Omakellel, azt mondta, hogy arrafelé nagy harcok voltak és a gyár is kapott egy-két találatot. — Az öregben forrt a méreg. — Omakel egy piszok nyilas, te sohasem adj arra, majd a saját szemünkkel győződünk meg az igazságról. — Én Omakelt becsületes embernek tartottam — vitatta tovább az edző — legalább is jó szerszámos. — Az öreg mérgesen bólogatott. — Az, hogy valaki jó szerszámokat csinál, még nem biz-

tos, hogy becsületes ember. Én emlékszem rá, Omakel ment a Zentayhoz engem piszkolni, amikor a román békénél kijelentetem, hogy nekünk is abba kellene hagyni ezt a sületlenséget. — Veress hallgatott. Igen, hallott erről az esetről, mégsem hitte; Omakelt csendes, jó munkás, becsületes embernek tudta, akinek nem voltak apró, piszkos ügyei. Arról ugyan hallott, hogy belépett a nyilaspártba, de ez nem jelentett semmit, hiszen ő maga is tagja volt a pártnak még ezerkilencszáznegyvenben. Akkor aztán megsértették (valamilyen ostoba ügy miatt) s kilépett; ez azonban nem jelentette azt, hogy ne rokonszenvezzen velük.

Többször meg kellett lapulniok, mert egymásután jöttek az aknák. Krancz egyszer úgy érezte, mintha találat érte volna, de a szétfoszló füstfelhő után végigtapogatta tagjait és nem érzett semmi sérülést. Továbbmentek.

— Vajjon mi lehet azzal a piszok Zentayval — tűnődött hangesen. — Ha kezembe kerül, most kitekerem a nyakát, rohadt nyilas. Az kergetett ki engem is a gyárból, addig macerált, héklizett, míg nem birtam tovább. — Veress bólintott. Ő is szívből gyűlölte Zentayt — mint mindenki a gyárban —, mert hirhedt hajcsár volt, orditozó és aljas. Az akkordot ő vezette be, ő szabta meg az első normákat s attól kezdve — szegény lányok minden nap mentek panaszra az öreg Kranczhoz — szinte naponta nyomta, szorította lefelé az akkordbéreket s növelte a teljesítményt. Panaszra nem mehettek sehová; egyízben felmerészkedtek a hadiüzem parancsnokához, egy tűzérezredeshez, aki kékültzöldült ekkora merészség láttán s rugdosva, orditozva, káromkodva szórta ki a lányokat a folyosóra. Zentay attól kezdve még durvább, még komiszabb lett s egyre azon igyekezett, hogy minél több munkát préseljen ki az agyongyötört nőkből, akik még a munkahelyüket sem hagyhatták ott az ezredes-parancsnok külön engedélye nélkül. S az persze szoros kapcsolatokat tartott fenn Zentayval, aki így élet és halál korlátlan ura volt a gyárban.

— Biztosan meglógott — mondta Veress —, biztosan meglógott, nem mert itt maradni.

— Túl sok van a fején — mormogta Krancz —, az ilyen ember jobban is teszi, ha meglóg. Még sokkal rosszabb volt a Kondói méltóságos úrnál — folytatta kis szünet után. — Az legalább már hónapok óta be sem járt a gyárba. — No — mondta Veress — (és maga elé idézte a gyártulajdonos alacsony, kopasz alakját, kínosan rendes ruháját, örökös fehér ingjét és keménykalapját. Kondói megkövetelte, hogy mélyen hajoljanak meg előtte,

méltóságos urazzák, de egyebet nem. Mindent Zentayra bízott). — Ez a zshivány ki is használta a hatalmát — motyogta az öreg esztergályos —, az öreg Kondói nem sokat csinált itt, legfeljebb aláírt, meg utasításokat adott. Nem nagyon törődtek az elnökkel, aki pontosan reggel kilenckor érkezett meg az autóján és pontosan déli tizenkét órakor elhagyta a telepet. Két teljhatalmú úr volt a gyárban, Martin vezérigazgató — aki saját kérelmére még 1943-ban a frontra ment és állítólag orosz fogságba esett, aztán Zentay, akit nélkülözhetetlen munkája miatt nem engedtek bevonulni, pedig az — erről is tudtak — több ízben kérte kiküldését a frontra.

Már meglátták a gyárat, dobogó szívvel szaladtak feléje. — Odanézz — kiáltotta Krancz s igyekezett úgy futni, hogy hasra ne vágódjék a sikos havon — odanézz, nem égett le.

— Nem — lihegte a másik, de valami füst tekereg ott az automataszárnynon.

Krancz megnyujtotta a nyakát. Valóban az épület túlsó oldalán mintha halványkékes füst szállt volna fel. Csak nem gyulladt ki? Azt hiszem, nem az épület ég — vetette oda a mellette futónak. Az nem válaszolt. Elérték a kerítést és még a kapuig loholtak. A nagy szárnyas, drótos kapu tárva nyitva volt. S a portásfülke üveglablaka kitörve, a fülke üresen, félig szétlőve tátongott. Az öreg Varró bácsi padja hiányzott belőle. Ajtajában egy ócska német kabát s egy rohamsisak hevert. Felnéztek a gyárra. Az ablaküvegek összetörve heverték az épület alján futó keramitkockákon. A szél ki-be fütyült az emeleteken. Lábujjhegyen közeledtek a feljárathoz. A tábla „Idegeneknek tilos a bemenet, hadiüzem“ egy szögön még ott fitvegett a kapu fölött. A lépcsőház üres volt. — Menjünk az esztergába — súgta oda az öreg Veressnek. Valamilyen furcsa kényszert érzett, nem mert hangosan beszélni. — Jó — bólintott a másik — aztán lemegyünk az edzőbe. Felmásztak a lépcsőkön. Közben a félemeleten be akartak nyitni a szerszám-műhelybe. A vasajtó zárva volt. A hideg itt még élesebben süvített az üres folyosókon, mint odakint. De nem érezték, csak másztak, mint a megszállottak.

Az esztergaműhely ajtaja leszakadva lengett. Fölötte egy nagy lyuk üresedett. Beestek az ajtón.

Krancz szeme végigsiklott a termen s a gépét kereste. Az edző ijedt sikoltást hallott s az öregre pillantott. Az kezébe tette arcát, úgy állt. Valóban ijesztő volt ez a kép. A hatalmas, negyvengépes esztergateremben egyetlen gép állt. A többinek csak

betonalapja volt meg; a csavarok ott fityegtek a hatalmas collos menetekén. A szél ki-behordta a havat, hol egyik, hol másik betonvázra telepedett, mint a futóhomok. Krancz tétova mozdulattal indult befelé. — Istenem — suttogta — ezt leszerelték és elvitték. — Az edző értelmetlen szavakat motyogott. — Elvitték... elvitték... mormolta... ki a fene vitte el... — Krancz hátrakarta a fejét, a szeme szikrázott. — Nem az oroszok, te marha, nem az oroszok. Ez német munka, nem látod? Alaposan kicsináltak minket, még a gyárainkat is elhurcolták. Nézz oda az az egyetlen ócska norton pad maradt itt, az sem azért mert ócska, hanem biztosan nem volt idejük elvinni.

A meglepetés első fájdalmas perce után most már mély gyűlölet öntötte el. Mind meg kellene ölni, aki ilyet csinált, mind. Ezek számára nincs kegyelem, nincs irgalom. Fel-alá járkált az üres teremben. Néha-néha felkapott egy pár hópihét, azokat gyurta s feldobta a levegőbe. — Ezt nem hittem volna — arra gondoltam, hogy leégett, vagy kibombázták, de hogy így kiraboljanak mindent... így kifosszanak... — Vissza kellett tartania a könnyeit.

Az edző ide-oda szaladgált. Maga is megzavarodott a pusztulás láttán. Elképzelte a saját műhelyét, ott sem maradhatott sok. Hová vihették ezt a rengeteg szerszámot, meg gépet, meg anyagot — forgatta az agyában. Odaállt a megmaradt pad mellé s megpróbálta megrendíteni az amerikánert. De a befagyott tengely nem fordult. — Hagyd — szólt rá Krancz — hagyd a fenében. Menjünk inkább nézzük meg a többit. — Másutt is ez lesz a helyzet mondta nagyon halkan az edző. — Ha akarja lemehetnénk az edzőműhelybe. Szeretném tudni, mit hagytak meg nekem. — Kifelé indultak.

A félemeletlen gyanus zörgést hallottak a szerszámműhelyben. Megálltak az ajtó előtt.

— A szél — mondta Veress. Krancz fülelt.

— Ez nem szél — mondta — itt járkál valaki. Nekifeszült az ajtónak, de az bevágódott. Bebuckázott a műhelybe. Az edző utánaugrott.

— Krancz úr — hallották a kiáltást — hát maga mit keres itt? Az öreg feltápáskodott, szeme végigsiklott az üres termen s megállt a műhely tulsó oldalán álló alaknál. Bordás volt az, a raktáros. Nem szerette ezt az embert, strébernek, tulságosan kedveskedőnek tartotta. Olyasvalakinek, aki felfelé kedves, lefelé vág. Munkásból lett raktárnok, éppen e viselkedése eredménye-

ként. De meglepetése most e rossz érzést is elfelejtette vele. A férfi közelebb jött. Egy csomó reszelő volt a kezében. Az öreg kikapott egyet. — Ez mi? — kérdezte tétován. Dörgést hallottak, a közelben egymásután nyolc akna robbant; ez alatt az idő alatt dermedten lapultak a falhoz. Aztán elhalt a repülőgépzaj s újra csak a távoli ropogást hallották. Krancz értelmetlenül bámult a kezében levő reszelőre. — Ez maradt — hallotta Bordás hangját — összeszedem, ami maradt, jó lesz odahaza. — Maga már volt odafönt — kérdezte Veress halkan. A másik bólintott. — Voltam.

— És másutt?

— Mindenütt.

— Mindenütt ugyanez a helyzet?

— Mindenütt.

— Nem hagytak semmit?

— Nem ám, alaposan kifosztottak bennünket.

Elhallgattak. A csend most megnőtt, betöltötte a termet.

— Csak legalább tudnám, ki csinálta ezt a pusztítást, ki szabadította ide a németeket, — mondta Veress — annak tekerném ki a nyakát. — Krancz gyűlölködve nézett maga elé.

— Nem kellett azokat olyan nagyon idehozni. Tudták maguktól is, hogy hova menjenek. — Nagyon vágyódott egy pipa után, de az elindulás izgalmában otthonfelejtette a dohányát. — Nincs maguknak egy cigarettájuk véletlenül — kérdezte. Bordás kivett egyet a zsebéből. Eleinte azon tűnődött elfogadja-e ettől az embertől, aztán mégis elvette. Lefejtette róla a papírt és beletömökdte a pipájába. Megint csend volt, csak az öreg pipája szor tyogott. Bordás odament a satukhoz, a többiek követték.

— Hány satú állt itt? — kérdezte. — Ötven — mondta a másik és végignézett a hosszú asztalon. — Körben a teremben száztizenkettő.

— Száztizenkét szerszámos, — tűnődött az öreg — nyolcvanöt esztergályos. Vajjon mi van velük?

— Nem tudom — mondta szárazon Bordás — azt hiszem sokan meghaltak. Egy-kettőről tudok is. — Kiről? — fordultak feléje mindketten. A férfi maga elé nézett. — Akarják látni? — kérdezte. Intett, hogy jöjjenek. Elindult. A másik kettő szorongva követte. Átmentek egy keskeny folyosón — az edzőműhely felé. Veress izgatottan figyelt. Bordás megállt egy kis raktárhelyiség előtt. Ide hoztam be szegényt — mondta — nézzék csak meg. Benyitottak. A földön kabátjával leterítve egy férfi feküdt. Veress meglibbentette a kabátot. Fölébehajolak. — Varró bácsi —

kiáltottak megrettenve, egyszerre — szegény öreg... — Az — mondta halkán Bordás. Itt halt meg szegény az ostrom alatt.

— Pedig akkor már nem sok őriznivaló akadt — mondta Veress. A férfi visszahajotta a kabátot. — Mihelyt lehet, eltemetjük. Maguk tudnak arról, hogy volt az öregnek valaki hozzátartozója? — Kérdőn néztek egymásra. — Nem — mondta aztán Krancz vontatottan — senkiről sem tudok. Felesége régen meghalt, gyerek meg úgyhiszem nem volt. — Én is ezt tudom — mondta Bordás. — Menjünk ki innen, nem szeretem ezt látni.

Bezárták a kis ajtót és továbbmentek. Krancz látta, hogy Bordást izgatja, fojtogatja valami. Idegesen, kapkodva beszélt, nyakát egyre hevesebben rángatta. Krancz ismerte ezt a szokását, de akkoriban ez enyhe fegyelmetlenség, könnyű idegesség volt, míg most látta, hogy mély felindulás remegteti az embert. — Mi van magával — kérdezte a lépcsőfordulónál. Bordás megállt. — Akarják tudni, ki szereltette le a gyárat? A másik kettő megtorpan. Bordás egy levelet vett ki a zsebéből.

— Idénézenek, az öreg Varró zsebében találtam. Nekem címezte, de maguknak is szól. Krancz reszketve kereste a boríték nyílását.

Hangosan olvasni kezdte. — Kedves Bordás úr, lehet, hogy már nem találkozunk, azért meg kell magának mondanom, hogy a mai napon (1944 december 19-én) Zentay főmérnök úr német teherautókkal elvitette az egész gyár berendezését. Itt voltam, amikor a kocsik jöttek, de a főmérnök úr elkergetett. Aztán később megint visszajöttem, de akkor már nem találtam semmit. Kérem, ha lehet értesítse a többieket erről. Tisztelő híve: Varró Mátyás.

Remegve futott végig még egyszer a tintaceruzával írt kusza sorokon. — No — kérdezte fennhangon Bordás — mit szólnak ehhez? Nem is hitték mi? — Attól a csirkefogótól minden kitelt, ez is. Én nem is csodálkozom — mondta Krancz, akin maga sem tudta miért, hűvös, nyugodt biztonság áradt el.

— És mi lehet most Zentayval? — érdeklődött Veress. Bordás lenézett rá, mintha egy bogárra pillantott volna. — Nyugodt lehet, hogy nem ül a Visegrádi utcai lakásban. Azok a teherautók őt is elvitték. Már jóval túl lehet a határon.

— Nem baj — mondta Veress — majd visszajön. Bordás a térdére csapott. Nem baj — kiáltotta — nem baj, hát most itt állunk minden nélkül, kifosztva, egy szem anyag, egy darab gép nélkül? Mit érünk azzal, ha visszajön az a gazember? Az mi-rajtunk nem segít.

Krancz érezte, hogy a biztonság nyugodt hulláma, amely

előbb kezdte a testét bizsergetni, most már teljes egészében elömlött rajta. Mintha kellemes, meleg kályha mellett ülne s átfázott tagjait melengetné, olyasmit érzett. Végignézett az üres termen. — Maga mindent megnézett Bordás úr? — kérdezte aztán nagyon nyugodtan. A csendes hangra mindketten felfigyeltek.

— Nem egészen. Még nem voltam lent az anyagraktárban — odalent a pincében, tudja, ahova a légitámadások elől hordtuk le az acélt meg a vasat, aztán nem voltam a szerszámteremben, ahol a gépalkatrészeket tartottuk.

— Jól van — mondta Krancz — most elmegyünk megnézzük mit találunk. — Elindult. Bordás állva maradt. — Mi a fenének strapálja magát Krancz úr? És ha talál három rúd stáoszt vagy négy rúd ezüstacélt? Mit kezd azzal, ha nincs egy gyalúja, amivel a rozsdát leszedné róla, mi? — A férfi visszafordult. Most nem az a lényeg, hogy munkát kezdjek, az a fontos, hogy megtudjam mi maradt. — A másik vállatvont.

— Ha a Kondói méltóságos urat nem érdekli, engem mi a fenének érdekeljen? Ő csinálta az egészet, most jöjjön, szedje is rendbe. Mit akarnak tőle? — Krancz nézte.

— Akkor hát minek ólálkodik itt, mondja? A másik figyelte a szájából felszálló párákat.

— Kedvem volt megnézni, mi lett ebből a kuplerájából, semmi egyéb, higgye el nem rejtettem itt el semmiféle kincset. — (Veress megrezzent). — Nekem elegendő van. Ha kedve tartja menjen nézze meg a raktárakat. Odaadom magának a kulcsokat is. Egy kulcsosomót nyújtott Krancz felé. Ujjával megbökött egy Wertheim kulcsot. — Ez nyitja a raktárt, ez meg az alkatrész-műhelyt, Bár azt hiszem nem nagyon kell magának kulcs, bizonyára nyitva van mindkettő.

Az öreg hirtelen zsebredugta a kulcsot. — Szóval maga nem jön — kérdezte Bordást. A raktáros vállat vont. — Ide? Minek? Azt hiszi megindul ebben a gyárban valaha is a munka? Azt hiszi, fog itt még egyszer maga esztorgályozni? Hacsak hógolyókat nem — tette hozzá gúnyosan. — De acélt korántsem. Ez a gyár kész, meghalt, ámen. Mi a fenét ácsorog itt tovább?

Krantz türelmetlenül toppantott. — Ha mindenki ilyen ostoba lenne, mint maga, akkor tényleg sohasem dolgoznának ebben a gyárban. — Még szerencse — mondta Bordás —, hogy vannak nálam okosabb emberek is. Azok legalább többen vannak? — Krantzot bosszantotta ez a hang. Ellenszenve, amelyet az utolsó percekben egészen elfelejtett, újra felszínre bukkant. — Mit gondol Bordás úr, mikor fog futni a gyár? Mit gondol mi-

kor? — A férfi a levegőbe tolta az orrát. — Ha jól sejtem soha. De ha nagyon engedékeny vagyok, akkor lehet, hogy tíz év múlva. Feltéve ha az oroszok győznek. Mert ha a németek, akkor Zentay főmérnök úr visszahozza a gépeket s akkor hajrá ismét mehet a munka. — Krancz dühösen megrázta magát. — Maga ennek örülne mi? — Bordás csendben felelt. — Nekem igazán mindegy, hogy kinek szolgállok. Én úgylis megkapom a fizetésemet. — Krancz nagyot sóhajtott. — Istenem, ha a Timár itt lenne. Bordást egy lépést tett hátrafelé. — Az a kommunista...? — Krancz dühösen rászólt. — Az, talán nem tetszik? — Bordás megvonta a vállát. — Tudom én, ne legyen olyan dühös. Eddig voltak nyilasok, most jönnek a kommunisták. Eddig zöld volt, most piros. De ha így jobb lesz... én nem bízom benne. Ez mind egy kutya, higgye el nekem Krancz úr.

Veress hallgatott. Vajjon igaza van-e Bordásnak, hogy most is olyan lesz, mint volt? Igaz-e, hogy egyszer zöld, másszor piros, végeredményben mindig ugyanaz? Hiába, nem tudott megbarátkozni azzal a gondolattal, hogy most a kommunisták jönnek.

Saját pénzét is szerette volna már kiásni. Türelmetlen volt. Azt, hogy itt valaha dolgozni lehessen, nem hitte. Az üres termek, a leszerelt betontalapzatok megijesztették, elvették a kedvét. Legszívesebben elszaladt volna, de nem akart gyávának, kishitűnek mutatkozni.

Krancz felemelt egy anyacsavart, azzal játszott. — Én fogadok magával — folytatta a beszélgetést — hogy fél éven belül megy a gyár. Bordás nevetett. — Jókedve van Krancz úr, még nem is hallottam ilyen viccet. — Veress közbeszólt.

— Én azt hiszem maga túloz Krancz, — hogy a fenében járjon egy ilyen leszerelt gyár fél év alatt? Ezt magyarázza meg nekem. Hogy az istennyilában? Hiszen évtizedekig tartott míg felépítették és berendezték!

— Én nem azt mondtam, hogy az egészet be lehet állítani — védekezett és támadott az öreg — én csak annyit mondtam, hogy egyes részeket munkába lehet fogni. És az is több, mint a semmi. És ezt nemcsak lehet, az Isten verje meg, nemcsak lehet, kell is! Végre annyi ember maradt itt kenyér nélkül. — Bordás beleszólt.

— Én azt hiszem kutyavilág jön most. A németek mindenütt így csináltak, ahol látták, kicipelték a gyárakat, gépeket az országból. Most itt állunk, mint a meglőtt nyulak. Lábunk van de nem tudunk futni vele.

— Nem egészen ez a helyzet — mondta az öreg — nem egészen, fel fogjuk építeni a gyárat. Ha már az a rossebes gané el-

hordatta, hát ne maradjunk egészen a szarban. — Bordás havatgyúrt össze a kezében. — Nem fáznak maguk itt? Engem már nagyon átjárt a hideg. — Krancz most vette észre, hogy melege van, szinte izzad. Veress meg azt, hogy didereg. A szája egészen elkékült a hidegtől.

— Menjünk — ajánlotta a raktáros. — Maguk a pincébe, én haza. Megállt az ajtóban. — Várjon csak — fordult vissza — és mi lesz aztán, ha Kondói méltóságos úr visszajön és kijelenti, hogy a gyár az övé, ő nem akar itt dolgoztatni, maguk meg mehetnek a fenébe? — Krancz elsápadt. Valóban mi is lesz akkor? Mi lesz akkor, ha az elnök egyszerűen nem akarja, hogy dolgozzanak? Ismét Timárra gondolt, akitől nem egyszer hallott dolgokat, amelyek ilyen esetekre vonatkoztak. De nem akart alulmaradni. — Én megnyugtatom magát, hogy az elnök úr nem nagyon akar beleszólni a dolgokba, nem nagyon. — Bordás gúnyosan mosolygott. — Persze, hiszen kommunizmus lesz, akkor pedig a tőkésék mehetnek a francba. De azért nem ajánlom, hogy olyan könnyen kirúgják az öreget, neki mégis csak vannak összeköttetései, ismeretségei, megymás... — Elhallgatott. — Különben tegyenek azt, amit akarnak. Nekem tök mindegy. No, Isten magukkal.

Kiment, hallatszott, amint végigcsoszog a havon.

— Mondja szaktárs, — kérdezte Veress — igaz az, hogy most kommunizmus lesz? — Krancz mérgesen belevágott a levegőbe. — Maga is bedől ennek az ostoba Bordásnak? A fene lesz itt nem kommunizmus. — Mérgesen elhallgatott.

— Mit lézengünk ebben a hidegben — mondta aztán — jöj-jön, lemegyünk a pincébe, hátha van ott valami. — Veress felnézett rá, miközben bicegve követte. — Mondja szaki, maga tényleg azt hiszi, hogy ez a gyár menni fog? Hogy mi itt még dolgozni fogunk háromhuszas órabérbe?

Krancz mosolygott. — Hát ha akarjuk — mondta — igazán tőlünk függ. — Megállt. — Mondja, mi a véleménye, hogyha találunk valami hasznosat a pincében, értesítsük a szaktársakat. Biztos lesz olyan, aki idejön dolgozni velünk. Megpróbáljuk rendbehozni ezt a romot. — Keszervesen és mégis bizakodva nézett szét. — Már jön is valaki — hallott egy dörögő hangot alulról. — Ne beszéljenek olyan hangosan, bárki kihallgathatja magukat. — Ez Holder — mondta Krancz — egy másik drehus. — Hiába — tette hozzá szakmájának hirtelen felújult göggyével — a drehusok a legrendesebb melósok. — Egy magas, barna, zsebredugott kezű férfi bukkant ki a feljárónál. — Hát maguk mit keresnek

itt? — nevetett feléjük villogó fogakkal. Aztán hozzátette: — Az áldóját, de hideg van! — Ez Holder! Milyen jó, hogy idejött. Szerette ezt a férfit, aki három vagy négy éve dolgozott mellette s együtt jártak a szakegyletbe, meg néha sörözni. Holder is tagja volt a pártnak, ennyit tudott róla, de bárhogya igyekezett is, a magánéletéről semmit sem sikerült megtudnia. Mult év szeptemberében tűnt el a fiú, azóta nem hallott róla. Széles örömmel kezelt ráztak. Veress is szerette a fiút, aki valahányszor beszaladt az edzőbe, mindig mondott valami viccet. Most is odakacsintott a férfire. Van egy remek viccem — mondta nevetve. Krancz közbevágott. — Most ne vicceljenek. Gyerünk le a pincébe körülnézni. — Holder beleszimatolt az üres műhelybe. — Nemsokára zúgni fog itt a transzmisszió — mondta. — Zúgni fog az öreganya, — felelte mérgesen Veress — maguk mindketten olyan hóhortosak. Inkább adjuk el, amit találunk, abból több hasznunk lehet. — Holder ránézett. — Eladni? Abból nem eszik szakikám, — mondta nagyon kedvesen — de ha melózni akar, szívesen látjuk. — Melózni... melózni, maguk is csak azt mondják, hogy melózni. Mindíg melózni. Hát ez a kommunizmus? — dűnnyögte Veress és érezte, hogy nem is mérges Holderre, sem az öregre. Valamilyen távoli, kimondhatatlan vágyat érzett a munka után, szerette volna látni, amint a rákapcsolt fűjtató felizzítja a tüzet, szerette volna ujját bemártani a csillogó, finomérintésű olajba, szerette volna fogójával megforgatni az acélt a tűzben, hirtelen kirántani s a fényesen szikrázó anyagot beledugni a sikamlós olajba.

Dolgozni szeretett volna, a fene egye meg, s fájós fogát szívta, amelybe hirtelen (úgy látszik huzatban állt) belesajdult a fájdalom, miközben a másik kettő után kullogott a lépcsőn.

*

Rózsi tulajdonképpen még nem is értette meg, hogy mi történt. Szobája rendben, szinte érintetlenül állt, mint két héttel ezelőtt, amikor végleg leköltözött Örleynével a pincébe. Az ágy bevetetlenül, a szekrényajtó nyitva, könyvek, papírok, levelek a földön, a szőnyeg széle felkunkorodva. A kép a két héttel ezelőtti légiriadóra emlékeztette Rózsit, amikor rakodás, rendezgetés közben érte a támadás. Szerencséje volt, a bomba a szomszéd házra zuhant s a csörömpölés, sikoltozás, dörrenés észttvesztő zajára — amely mint a kígyó, úgy tekeredett agyára — felrezenve, mindent széthagyva rohant le a pincébe.

Odament az ablakhoz, kissé tétován, értetlenül. Az első pil-
lanat öröme lelohadt, keserű hidegség fonta körül a testét, gyomra
remegett. Az ablakok üveg nélkül tátongtak, libegtek a jeges szél-
ben, amely hópihéket sodort be. Lent az utcán romok heverték,
emberek, házak, gépek, állatok roncsai, amelyekből alig látott
valamit. Ez a szabadság? — gondolta — erre vártam?

Az utcán egyik házból felemelt karú katonák jöttek elő, mö-
göttük előretartott géppisztollyal egy orosz. Nézte a lassan mozgó,
rongyos csoportot, de nem érzett sem szánalmat, sem örömet,
sem kielégülést. Tompa, szürke köd ült az agyán. Zúgást hallott,
ösztönszerűleg behúzta a fejét. A néhány percig tartó szünet után
ismét megkezdődött a pokoli lárma. A repülőgép egy-két bombát
dobott valahol a közelben, megszólaltak a légvédelmi ütegek, a
becsapódó és kilőtt lövedékek egymásután durrantak.

Rózsi elment az ablaktól. Nem bánta, hogy a dörgés erősö-
dik. Megúsztam, de mi lesz most? Odalépett a leveleihez, felvette,
forgatta őket. Nevek, címek, férfi és női arcok bukkantak fel, a
borítékok és levelezőlapok papírjain, néha egy-egy erősebb illat
is megütötte. Igyekezett a levelekbe beleolvasni, hátha talál egy
gondolatot, amelyről elindulhat, egy szót, amely agyát, e rozsdá-
san álló szerkezetet ismét meglökhethné. De ezek a nevek, ezek az
arcok távoliak voltak, ismerősök, barátok, szerelmesek arcai, s
minden mögött tompa mélységet, fájdalmas kietlenséget érzett,
amelynek nincs se vége, se hossza. Apjának, anyjának és öccsé-
nek fényképe is kezébe került egyik bőrönd rejtett fiókjából,
nézte a parókás, kövér asszonyt, a szélesvállú, erős, kalapos fér-
fit, s az apró, melegszerű kisfiút, ezt a szomorú családi képet,
amelyet valamikor régen egy szolnoki fényképész csinálhatott, na-
gyon olcsón, — de ez sem érdekelte különösképpen. Fáradt és
kimerült volt, s a kép is súlyosan nehéznek tűnt a kezében. Hideg
szél fújt a szobában, az ablak mellett nagy tócsa vízzé váltak a
belibbenő hópelyhek. Egy mozdulattal összesöpörte a képeket,
leveleket, papirokat és belehányta a bőröndbe. Aztán odalépett a
szekrényhez, ahol néhány ruha függött, egymásután kiszedte
belőlük az akasztót és kezdte beledobálni a bőröndbe. Még nem
tudta, hogy mit fog csinálni, csak azt érezte, hogy el kell innen
mennie, el innen, akárhová, talán a Lajosékhöz Óbudára, — bár
sejtelve sem volt, hogy élnek-e, esetleg Andorékhoz a Peterdy-
utcába, vagy Székelyékhez az Aradi-utcába. De ehhez nem volt kedve,
ezeket az embereket — most, életének ez első igazán szabad órá-

jában, amikor azt csinálhatta, amit akar — idegeneknek és gyűlöleteseknek találta, s bár a háború alatt nem egyszer hosszú délutánokat, meghitt ünnepnapokat töltöttek együtt, Rózi most úgy érezte, hogy nincs mit kezdenie velük. Szabad volt; lassan megtelt a bőrrönd. Rátérdelt, lenyomkodta, aztán összecusukta, kulccsal lezárta és megemelte. Nem túlnehéz, elbírná. Eszébe jutott, hogy a kispárnahuzat az övé s hogy a fogkefét kintfelejtette. Az ágyhoz lépett, lehúzta a vánkost s a huzatot letette egy székre. Aztán bement a fürdőszobába — a kádban még ott állt, kicsit megjegecesedve a víz —, kivette a fogkefét s papírt keresett, amelybe begöngyölhetné. A sarokban egy ujságot talált, szokásból megnézte. Csak ennyit olvasott el belőle: „sikeres ellentámadás Debrecen mellett“, aztán becsomagolta a kefét s beletette kezitáskájába.

Mindezt nem csinálta gyorsan; lassan mozgott, majdnem alvajáró mozdulatokkal, úgy, mint amikor az ember tesz-vesz, de nem tudja mozdulatainak értelmét.

El innen, el. Búcsúzás nélkül, köszönés nélkül, soha többet nem látni a Raskót, soha többet nem beszélni Fülöpnével, soha többet nem vitatkozni Örleynével, nem helyeselni Visky néni-nek, nem hallgatni Fábri fejtegetéseit a német pénzügyi viszonyokról, nem hallani Fábriné sáptozásait a fia után, nem figyelni Fábri Marianne-ra, aki ruhákról, cipőkről fecseg — nem, nem, ezzel minddel végképp le kell számolni, itt kell hagyni, mert ez lehetetlen. Emlékezett az ostrom alatt hányszor csirázott ki benne a bosszú, hányszor szorult ökölbe a keze, amikor Raskó nagy hangon dicsérte a német haditechnikát, amikor Fábriné szidta a zsidókat, amikor Örleyné arról tartott előadást, hogyan ölte férje Oroszországban a partizánokat. Igen, akkor úgy határozott, egyszer majd bosszút áll, de most itt a szoba közepén a huzatban érezte, hogy ehhez nincs ereje. Majd később, talán, de nem most.

Berántotta maga mögött az ajtót és leszaladt az utcára. A kapu előtt megállt. A hideg szél most teljes testét érte, kissé megborzadt, mintha hideg vízzel öntötték volna le. Értetlenül nézte az utcát. A szemközti ház égett; nagy, sűrű füstfelhő csapott ki a második emeleti ablakokon, amely mint vastag kar, gomolygott felfelé, a tető, az ég felé. Egy erkély, a negyediken, félig ledőlve hintázott a szélben s hol eltűnt a sűrű füst takarója mögött, hol ismét szeme elé fordult. A ház kapuja előtt egy csomó elhányt, szétdobott ruhanemű feküdt, valaki menekülés közben

hagyta el, vagy az égő lakásból dobták ki; nem tudta megállapítani. A közöny, amely fent a lakásban oly jegesen markolta, egyszerre vad félelemmé változott. Szinte védtelenül állt az utcán, bárki jöhetett és agyonlőhette, odalent a pince nyújtott valamelyes védelmet, falaival és embereivel együtt, az otthon és biztonság egyfajta nyugalomát mutatta — ha felszínesen is. Idekint a füstölő ház előtt, a becsapódó s egyre sűrűsödő akna-tűzben, a földön hentergő romok közt egyszerre védtelennek, kiszolgáltatottnak érezte magát s az a feszültség, amely az elmúlt hónapok nyomán életének minden pillanatát jellemezte, hirtelen félelemmé változott; olyan félelmet érzett, ami nem volt hasonlítható semmihez. A vastag, erős füstoszlop szétterjedt a levegőben, Rózsi orrában érezte a megperzszelt ház szagát. Egy szél-roham sűrű kátrányszagot sodort feléje, amely előntötte, mint a folyó. Krákogva, prüszkölve indult meg, hogy kikecmeregjen a bűzből. Nem is látta merre megy, inkább találomra indult. Néhány lépés után kitisztult a levegő. Kint állt a Batthyány örökmécses mellett. Lihegve letette kofferjét.

A környező utcákból egyre sűrűbben áradtak kifelé az emberek. De micsoda lények voltak ezek, úristen! Rongyos férfiak s nők jöttek, mindegyik a hátán cipelt óriási púpként valamit, ami hátizsák is volt, batyú is, ágynemű, dunyha, paplan, vagy istentudja mi — a férfiak soknapos szakállal, kócosan, pislogva az éles fel-felvillanó fényben, a nők szakadozott kabátokban, apró, gyors, értelmetlen mozdulatokkal, leszegett fejjel, hajukban korom, pernye, hamu. Legtöbbje apró fából tákolt szánkót vonszolt maga után, amelyen egy vagy két gyerek ült, beburkolva s eltorzítva a sok cihában. Jöttek fiatalok és öregek, szakállas bácsik, nénik botratámaszkodva, zihálva a fáradtságos, nehéz járástól. Mert útjuk nem volt könnyű, a síkosra fagyott utcákon göröngyök, dombok emelkedtek, lezuhant házfalak állták útját a menni akaróknak, füstösen égő gerendák meredtek a vándorokra, lőtetemek fagyos maradványait kellett kerülgetnie annak, aki tovább akart jutni. S még mennyi veszély leselkedett a vándorlókra! Minden pillanatban — hol itt, hol ott — akna csapott le, élesen, fejhangon pukkanva s nyomában füst, jég, korom vágott szét az utcán. A falak meginogtak és lezuhantak, nem egyszer maguk alá temetve az igyekvőket. Egy-egy erkély szakadt le vagy cserepek zuhantak a háztetőkről, eltévedt golyók cikáztak az összeomló házfalak között. S a hideg, a hideg! Micsoda fogatcsikorgató hideg volt, micsoda hideg! S ezek a korai vándorok — Rózsi jól látta — éhesek voltak, soványak s a hideg

még jobban megnyomorgatta őket, mint a telt gyomrúakat. Rózsi akármerre nézett, mindenhonnan újabb és újabb csoportok bukkantak ki, rendszerint kettesével s főként öregek. Közben a szél ismét füstfelhőt sodort feléje, egy pillanatra elsötétült körülötte a világ, aztán újra kitisztult. A kép nem változott.

A Szabadság-tér felől egy asszony közeledett. Sárga fejkendő volt a fején, egy apró szánt húzott, amelyben két kisgyerek kucorgott. Egyenesen Rózsi felé tartott, de mintha észre sem vette volna a lányt. Leszegett fejjel jött, óvatosan lépdelve s kikerülte a Rózsitól néhány lépésnyire fekvő német holttestet. Amint az SS mellett eljött, egy pillanatilag tévovázott, aztán oldaltkerült. Most sem emelte fel a fejét s Rózsi csak vékony, sovány alakját látta, arcát, amely amúgyis kendőkebe volt bugyolálva, nem tudta megpillantani. Melléje értek s szótlankul el is mentek volna mellette. Rózsi egy mozdulatot tett, mintha meg akarná állítani őket. Az asszony felnézett rá, de nem szólalt meg. Rózsának torkán akadt a szó, amikor a nő arcát meglátta. Ez már nem is volt arc, inkább csak csontváz. Beesett szeme lázasan csillogott, szürke ijedtség lapult a szemhéjai mögött. Orra hegyesen, élesen vált el arcától így, ahogy a fülét a kendő eltakarta, ez az arc kettős jelentést kapott. A kiugró orr és mélyenülő szem különös, majdnem groteszk fintora nevetésre ingerelte az embert, de ugyanakkor a kiálló pofacsontok, a vértelen ajak, az előreugró áll, amely világosan mutatta a hetek óta tartó nélkülözést, mély számalmat ébreszthetett a szemlélőben. Rózsi szájához kapta a kezét, de még így sem tudott elfojtani egy apró sikoltást. A nő figyelmesen nézte Rózsi, s még mindig nem szólt egy szót sem. A lány érezte, hogy torkát fojtogatják a szavak, nagynehezen kipréselt magából egy félmondatot. — A gettóból...? kérdezte, de nem volt ereje tovább folytatni. Az asszony leengedte a szán kantárját s lassú, majdnem észrevétlen mozdulatot tett fejével. Rózsi lehajolt a két gyerekhez. Kislányok voltak mindketten. Az idegen arc közeledtére ijedten húzódtak vissza kendőik mögé. Az asszony a szán elején egy lépést tett előre. Rózsi elérlette a mozdulatot. — Ne féljen — mondta halkán — ne féljen, én is zsidó vagyok. — Az asszony kiegyenesedett. — És maga? ... — Nem — mondta Rózsi —, itt bujkáltam egy házban, voltak irataim. — Egy pillanatra újra látta a pincét s különösen Fülöpné megnyúlt arcát, kisírt szemét. — Higyje el — tette hozzá — nem volt az sem kellemes, nem, egyáltalán nem. — Újra lehajolt a két gyerekhez. A kislányok, akik nem értettek semmit az előbbi beszélgetésből, megint ijedten húzódtak vissza. Az anyjuk majd-

nem mosolygott. — Ne féljete! — mondta bátorítóan — a néni nem nyilas. — Rózszi felé fordult. — Tegnap délelőtt ugyanis egy nyilas nő jött be hozzánk a gettó pincéjébe s egy ötéves kisfiút, mert elsírta magát, amikor ő vizsgálatot tartott, ott, mindenki szemeláttára agyonlőtt. Rózszi végigfutott a hideg. Az asszony szenvtelenül, érdektelenül beszélt, mintegy közölte a dolgokat, olyasvalaki nyelvvel, aki nem résztvevője, csak krónikása az eseményeknek, kívülálló, hűvös szemlélő. Hangjában nem is annyira a hidegség, mint inkább a fásultság és közöny volt erősebb, amely még most is a szabadságnak negyedik vagy ötödik órájában sem változott meg. Rózszi érezte, hogy az asszonyban is ugyanaz van, ami őbenne; a jövő iránti teljes bizalmatlanság, az emberek iránt értelmetlen hidegség, fásultság, közöny, amely néha egy-egy szóra vagy egy mozdulatra fékezhetetlen bosszúvággyá, gyűlöletté alakul. Ez a sovány, vékony, sápadt asszony, szenvtelen hangjával, fázó és minden bizonnyal iszonyatosan éhező gyerekeivel egyszerre olyan közel került hozzá, mint valamikor, tizenöt évvel ezelőtt az öccse, aki egy fiútól hozott neki levelet a szomszéd faluból s a hála, az öröm, a vágyódás, kíváncsiság és izgalom egyszerre felpezsdülő pillanataiban túláradó és hevesen dobogó szívvel magához ölelte a kisfiút. Azóta nem érzett ilyen kedves, finoman hullámzó melegséget. Gyorsan kinyitotta a táskáját és két egykilós konzervet vett elő. — Nesztek — mondta és a gyerekek felé nyújtotta azokat. A nagyobbik kislány kérdő pillantást vetett az anyja felé. Az asszony felemelte a kezét. — Kérem — mondta —, ne tegyen ilyet, bizonyára magának is szüksége van rá. — De Rózszi látta, hogy a szemében féktelen, vad láng csillan meg s a szája mintha máris ízlelné az ismeretlen ételt. — Óh — mondta — igazán semmi, nekem van elég. A gyerekeknek nagyon jó lesz. Azt hiszem, valami befőtt lehet ez.

Az asszony egyetlen mozdulattal eltüntette a dobozokat. Rózszi kicsit könnyebben lélekzett. — Merre laknak? — kérdezte. Az asszony a körút felé intett. A Visegrádi utcában. De igazán nem tudom, mi maradt a lakásomból. Azért jöttem erre — magyarázkodott —, mert nem mertem a Nyugati felé menni. Azt mondják, arra nagyon bombáznak. Inkább kerültünk

Felnézett Rózsira. — És maga hová igyekszik? — A lány megvonta a vállát. — Szököm — mondta. — Nem bírok itt maradni tovább. Gyűlölöm ezeket a nyilasokat. Mind az volt, egytől egyig.

Most — néhány pillanatnyi szünet után ismét bevágódott

a közelben egy akna. — Jó lesz menni — mondta az asszony — kezdik újra. Úgy beszélgetünk, mint régen a korzón. Istenem — mondta halkán —, vajjon mi lehet most a korzón. — Megfogta a szán gyeplőjét és megfeszítette. Rózsi felemelte a kezét, köszönni akart. Az asszony megelőzte. — Ha van kedve, jöjjön el hozzánk. Nekünk van egy háromszobás lakásunk. A férjem nincs idehaza, amíg ő hazajön, ellakhat nálunk. Meg azután is — tette hozzá rögtön. Láttá, hogy Rózsi tétovázik. — No — mondta kedvesen — igazán jöhet, nem zavar senkit és még jobb is, nem leszünk egyedül. Persze, ha megmaradt a lakás.

Rózsi nem gondolkozott sokat, beleegyezett. Együtt indultak el, a halottakat, romokat, lehullott villamosvezetékeket kerülgetve. A szél újabb és újabb füstfelhőket sodort feléjük. Prüszkölve igyekeztek kikerülni a gomolyagból. — Ég az egész város — mondta az asszony — ezt jól elintézték.

— Ezt jól — de minket is.

Az asszony sóhajtott. — Ki hitte volna, hogy Pestet védeni fogják, — ki hitte volna. Mikor Horthy bejelentette, hogy leteszik a fegyvert én úgy ujjongtam, azt hittem, mindennek vége. És csak akkor jött az igazi feketeleves.

Rózsi az utat nézte. A menetelés, a nehéz út kissé vissza-kergette a vért az arcába, a sok szörnyű látvány megmozgatta a gondolatait. Láttá az úton-útfélen heverő magyar, német, orosz halottakat, civil és egyenruhás testeket s a halálnak ez a kézzelfogható közelsége megriasztotta, felébredt. A közöny, amely az első órákban megülte, elolvadt benne s helyére a félelem kavargása után az emlékezés lépett. Egymásután tűntek fel előtte szüleinek, testvérének, rokonainak képei — amint a szánt kettesben húzta az asszonnyal — s ezek az arcok oly plasztikusak, olyan élénkek voltak, mintha valamennyien a közelben lennének, alig néhány lépésnyi távolságra, csak éppen egy vastag üveggel választaná el őket tőle. Az üveggalon túl, ott volt apja, anyja, Bandi, nagynénik, nagybácsik fényes serege, esküvői ünneplőben, azokban a ruhákban, amelyekben utoljára látta őket Törökszentmiklóson Teca unokanővére esküvőjén, nem sokkal a németek bevonulása előtt. Az a nap olyan élénken, olyan kitörülhetetlenül vésődött emlékezetébe! Óh, az a nap!... Lehúnyta a szemét, vakon vonszolta tovább a szánt, amíg megbotlott egy tégladarabban.

Alig érték el a körutat, egy öregasszony közeledett feléjük. Már messziről integetett s ahogy közelükbe ért, megállította őket. Ősz haja ziláltan lengett kendője alól, kezében egy fokost tar-

tott, amely tele volt tüzzelve apró plakettekkel. Az asszony fel-
emelte a fokost és belemutatott a füstölgő házak közé.

— Kérem, — mondta rikácsoló éles hangon — nem látták
véletlenül az uramat? Hornerné vagyok a Damjanich-utcából.
Nemrég még velem volt az uram, de eltűnt. Nem látták erre vé-
letlenül? — Rózsi kérdőn pillantott a társára. Az lehajtott fejjel
állt. Az öreg néni folytatta: — Azt hiszem megismerték volna
őt, ha látják. Alacsony emberke volt, alacsonyabb, mint én,
mindíg nevettek, mikor elvett engem, hogy magasabb nőt vett
feleségül. De én igazán jó asszony voltam, nem lehetett panasza
rám. Nem is csalt meg soha, harminchat év alatt. Mert har-
minchatéves házasság vagyunk, úgy ám, van két gyerekünk, egy
fiú, meg egy leány, a fiú meghalt Ukrajnában, úgy kellett neki,
minek ment oda, én mindig mondtam, hogy ne menjen, mert
ott nagyon hideg van.

Élesen, rikácsolva nevetett. Rózsi hátán hideg futott végig.
— Nem látták a férjemet, Horner József kárpitos, a Damjanich-
utcából, ott van az üzem is, ha majd megkerül, csinál maguknak
egy nagyszerű díványt, vagy ha akarják, egy fotelt. Még az előbb
megvolt, isten bizony, amikor kijöttünk a gettóból, itt volt ve-
lem, aztán elvesztettem. Nagyon kérem, mondják meg, ha lát-
ták, mondják meg.

Rózsi megrázta a fejét. — Nem láttuk — kezdte, de az asz-
szony felsikoltott. — Ne hazudjon, az isten verje meg magát,
ne hazudjon, látta az uramat, csak le akarja tagadni, látom a
szemén, hogy le akarja tagadni. Már három emberrel beszéltem,
mindegyik látta, mindegyik találkozott vele, de nem akarták
megmondani, hogy hol van, le akarják tagadni. Szegény, most
biztosan ő is keres engem, de őneki is letagadják, hogy hol va-
gyok. Milyen rosszak az emberek, istenem, milyen rosszak, a
fiamat is elvitték és a lányomról sem tudok már három hónapja
semmit és maguk most letagadják, hogy látták a férjemet.

Sírni kezdett. A hangja szárazon koppant és könnyei ne-
hezen, szinte erőltetve törtek elő. — De néni — mondta Rózsi
— mi igazán...

Az asszony felvetette fejét és hangosan, áthatóan nevetni kez-
dett. — Nem látták — nevetett — nem látták, hát persze, hogy
nem látták, én láttam, én láttam, csak meg akartam tudni, hogy
maguk milyen emberek, de most már tudom, hogy jó emberek...
én láttam, én láttam, egy akna is látta őt, aztán pontosan bele-
esett, istenem — hangosan bugyborékolva nevetett — milyen
nevetséges volt Horner Jóska a kárpitos, ha ezt Andorka bácsi

látta volna, ő tetszik tudni a szomszéd trafikos, az uram mindig nála vásárolta a Regália szivart — ha ezt az öreg Andorka látta volna, hogy mulatott volna rajta, ők ketten ugyanis nagyon szerettek nevetni, mindketten elég kövér emberek voltak, bár az uram, a kis öreg lefogyott az utolsó hónapokban. Ha ezt Andorka látta volna! Ott feküdt Horner József a hóban és egész vörös volt mellette a hó, hát persze, hogy vörös, amikor a belei is ott feküdtek mellette, a belei is és én megnéztem a beleit. Úgy ismertem őt, mint a tenyeremet, harminchat év nagy idő, de még sohasem láttam belül, csakis kívül, a bőrért, meg a hasát, hát mondtam magamnak, most megnézem Horner József belét, belet úgyis még csak csirkénél láttam, meg is néztem, kisasszonyok, egész piros volt és a hó is olvadni kezdett már körülötte, istenem, ha ezt Andorka látta volna, milyen jól nevezhetett volna rajta, node nem baj, majd ha hazamegyek, elmondom neki, hogy elkésett, nem látta a Horner Jóskát kifordult belekkel... Én láttam őt, én láttam, hát persze, hogy maguk nem találkozhattak vele, mert ő meghalt, istenbizony meghalt, milyen mulatságos, ki hitte volna, milyen mulatságos...

Hangosan nevetett, vijjogva, magasra emelte a fokost, hadonászott. — Köszönöm — mondta a dermedten álló nőknek — köszönöm, igazán kedvesek voltak, hogy felvilágosítottak, de most visszamegyek megnézem...

Futva elindult. Gyorsan haladt, bukdácsolva, nem került ki semmit, ami elébe került, hullákba rúgott, a botjával odébbpiszkálta őket s közben még távolodóban is hallatszott hangos nevetése. Ismét füstfelhő jött, eltakarta a nevető öregasszonyt, aztán megint kitisztult, de akkor már nem láttak semmit. Egy-két pillanat múlva valahonnan nagyon messziről éles nevetés hallatszott, de csak egy villanásra. — Szegény — mondta az asszony és megindult. Rózsai hang nélkül belefeküdt a hűzésbe.

A Visegrádi-utcai ház épségben állt. Alig egy-két golyó patogtatta le róla a festéket. Az asszony megállt, felnézett. — Ez az — mondta — úgylátszik, nincs semmi baj. Felmutatott a harmadik emeletre. — Az a három ablak a miénk. Két szoba, a harmadik az udvara nyílik, de nincs előtte folyosó.

Leemelte a gyerekeket a szánról. Az, hogy hazaérkezett, olyan hihetetlennek, olyan valószínűtlennek tűnt, hogy nem is csodálkozott. Itt van, így van rendjén. De ahogy belépett a kapu alá és meglátta az annyszor látott vörös csempeburkolatot, a lakók jegyzékét, egyszerre szédülni kezdett és hányingere támadt.

A pincelejárat felől egy alak jött feléje, imbolyogva. Az első pillanatban hátrahökölt — az idegenektől való félelem még mindig életének keserves réme volt — aztán azonnal felismerte a közeledőt. A házmesterné volt. Felkapta a szatyrot és odarohant. — Pongráczné.

A szemköztálló asszony arca a félhomályos kapualjban először sárga lett, aztán elvörösödött. Szája mozgott, de szavak nem jöttek belőle. Az asszony két kézzel megfogta a házmesternét és megrázta, amennyire erejéből tellett. — Én vagyok az, mit bámul. — Rózsi nagyon jól tudta, hogy a házmesterné nem örömeiben hápog, nem örömeiben tántorog ide-oda, hanem a meglepetését és ijedtségét próbálja palástolni. — Hát meg... tetszett... jönni... — dadogta néhány pillanat múlva — én azt hittem... — Nem folytatta, Rózsi sejtette az elharapott mondat folytatását.

De az asszony nem vett észre semmit.

— Mi van a lakásommal, Pongráczné, megvan rendben?

A házmesterné szeme még mindig káprázott, vörös karikákat látott, mindenkire számított, csak éppen erre az asszonyra nem. Biztosan régen halott már — gondolta — s most, amikor teljes testi valóságában itt állt előtte, nem tudta ébren van-e vagy álmodik. Dadogott még valamit, de az asszony nem várta be. Otthagya a gyerekeket és nekiiramodott a lépcsőknek. Rózsi felkapta a két kicsit és utánament. Lihegve követte a száguldó asszonyt, aki minden éhséget és fáradtságot elfelejtve, kettőt ugrott a lépcsőn. A harmadik emeleten balra fordult. A második ajtónál megállt, kutatva nézett körül. Rózsi utolérte; hallotta, amint a lépcsőn szuszogva jön utánuk a házmesterné. Az asszony a névtáblára mutatott. Egy nevet olvasott Rózsi. *Zentay György gépészmérnök*. Kérdőn nézett az asszonyra. — Nem tudom — válaszolt mintegy elérve Rózsi kérdő pillantását. Majd mindjárt kiderül. A lépcsőház ajtajában Pongráczné tűnt fel. Az asszony egyenesen feléje fordult. — Ez mi? — kérdezte és a táblára mutatott.

Pongráczné odament, mintha közletről akarná megvizsgálni a táblát, pedig nyilvánvalóan tisztában volt a helyzettel. — Ez? — kérdezte elnyújtva, a szó végét éneklően felemelve. — Ez az az ember, aki kiigényelte a maga lakását. Én nem tudtam semmit tenni, higye el nekem drága nagyságos asszony, hivatalos emberek jöttek, azok azt mondták, hogy oda kell adni a kulcsot. Hát nekem nem volt mit tennem.

Az asszony összevont szemöldökkel állott. Az, hogy megtalálta s hogy a következő percben elveszthette lakását, újra jeges félelemmel töltötte el. — Óh, miért is nincs itt Jenő, miért is nincs idehaza, ő legalább el tudná intézni ezt a dolgot. — Lakik most itt valaki — kérdezte halkán. A házmesterné megrázta a fejét. — Kérem, a mérnök urat már karácsony óta nem láttuk, itt csak az anyja lakott, egy hetvenéves öregasszony, de már három hete, hogy meghalt. Tessék csak nyugodtan bemenni, van kulcs?

Az asszony ekkor már a szatyrában kotorászott és egy kulcsot húzott elő. Bedugta a zárba, fordított egyet. Érezte, hogy hevesen ver a szíve. Több mint fél éve nem volt idehaza s attól félt, hogyha belép, egészen más bútorokkal, egészen más lakással fog találkozni. Úgy érezte, hogy az iszonyatos lenne, hiszen az utolsó hónapok szörnyű óráiban ezzel a gondolattal játszogatózott, ezt forgatta mindig az agyában; milyen is lesz az, amikor ő majd hazamegy, kinyitja az előszobaajtót s elébetárul a nagy zöld előszobaszekrény, a széles fogasokkal, amelyeknek meggypiros gomb van a tetején. S amikor megpillantja a fehér üvegburájú csillárt, a szekrény mellett a jégszekrényt, az ajtókat — s még azt is kitervelte magában, hogy a kilincsek ápolatlanok, rozsdásak lesznek. Evvel kelt és feküdt, ha volt ideje gondolkodni és tünődni ezekben a hetekben, amelyek az élet végső hetei voltak.

Hirtelen elhatározással belépett. Szeme ijedten futott végig az előszobában, minden kis zúgba egyszerre szeretett volna bepillantani, mindent egyszerre ellenőrizni. Nagyot sóhajtott. A lámpa, a szekrény, a piros gombok a helyén voltak. Nagy lépéssel indult tovább, az ebédlőbe, hálóba, úriszobába. Mindent majdnem változatlanul talált. A könyvek a helyükön voltak, székek, asztalok, terítők, ágyak, tükrök, megszokott régi helyeiken, csak az ablak volt tárva nyitva, s rajta betódult a hideg, mint ellenséges csapatok idegen országba.

Rózsi néhány lépéssel mögötte, elfogódva követte. Az ostrom előtti, a németek előtti idő — özvívízelőtti kornak tűnt most Rózsinak, mintha egy nagyon magas hegyről nézné az embereket, akik oly aprók, hogy elérnek a tenyerében. Igen, ilyen volt az a korszak. Rózsi úgy érezte, hogy ezen a hegyen él s csak az érdekes, az számít most, amit ilyen kézzelfogható közletről lát, amit megfoghat, amiről számot adhat magának. Egy asztal, egy szék, egy tányér, egy porcelánfigura — ezek voltak a valóság

dolgai, ezeket megérintette kezével vagy szájával, ezeket közelről szemlélhette, mint kisgyerekkorában a babát.

A két kislány ide-oda szaladgált, sikongatva a felismert lakásban s ez a zaj felmelegítette Rózsi. A gyerekek hangja hol a túlsó, hol a szomszéd szobából hangzott, valahonnan csörömpölés is hallatszott, ajtók csapódtak; a hideg nem bántotta. Legszívesebben leült volna egy fotelba s onnan nézte volna mindazt a szépet, és nagyszerűt, amit egy ilyen lakás nyújthatott a szemének. Ha akar, le is ülhet, ha akar, állhat, ha akar, kimehet a folyosóra, ha akar, lemehet az utcára, ha akar elmehet sétálni, oda, amerre a kedve tartja — ez volt az a pillanat, amikor teljes egészében, szinte velőig ható bizonyossággal felismerte szabadságát; ez az érzés hirtelen tört rá, de egy pillanat alatt betöltötte, testének minden hajlatába szétáradt, mint valamilyen bársonyos folyadék, mint a málnaszörp, vagy a limonádé, vagy hideg estén a forró tea. Ez a mámorító és józanító, ez a részegítő és felébresztő, ez az altató és serkentő érzés — olyan hirtelen, kivédhetetlenül tört rá, oly gyorsan vette birtokba egész testét, hogy sikoltani sem volt ereje. Agya töredékekben dolgozott s még a képtöredékeket sem volt ideje felidézni, színességükben is szürkén villantak át agyán, eltorzultan, de maguk után hagyva az összbenyomás élességének emlékezetét. S ez az emlékezet olyan éles, olyan hasítóan tiszta volt, hogy Rózsi ezen keresztül értette meg szabadságának szinte korlátnélküliségét, életének lerázott láncait. Még fogalmakban élt, de ezek a fogalmak már kezdtek visszahúzódní előbbi életükbe — azokba a gyakorlati tárgyakra vagy képekre, amelyekből Rózsi és embertársainak tapasztalata leszűrte őket, fogalommá sűrítette vagy bővítette. A szabadságból egyszerre Rózsi agyában a séta, az utazás, a villamosra való felszállás, a vásárlás szabadsága lett s hirtelen e sok felaprózott szabadság között vékonyodott, szűkült a szabadság fogalma. Szeretett volna leszaladni az utcára, mert szabad, szeretett volna végigfutni a körúton, mert szabad, mert nem kellett rettegni többet és mert mindannak, ami rossz, vége van.

De mozdulatlanul állt, nem moccant, mert ezt is szabad volt s bár agya még lázasan dolgozta fel újonnan felfedezett élményeit, az ilyen apróságok megragadtak benne és kézzelfogható formát öltöttek.

Jól érezte — ez volt az a pillanat, amit később, soha, hosszú élete alatt nem tudott elfelejteni, mert nem felejthette el, hogy huszonhat éves életében ez az első igazán szabad pillanata, amikor még a gondolatai előtt sem állnak tiltó táblák és korlátok, amikor

oly módon képzelhet el mindent, ahogy akar s a képzeletgátló erők — amelyek éveken át még ezt is akadályozták — egy pillanat alatt elhullottak, semmivé váltak.

Csak most vette észre, hogy sír. Nagy sűrű cseppek szaladtak le a nyaka felé. Gyorsan megszívta az orrát és szoknyájába törülte könnyeit. Az asszony jött be, szélesen, nagy lendülettel.

— Megnézte már a lakást? — kérdezte mosolyogva.

— Istenem, mindent megtaláltam. Alig néhány holmi hiányzik, egy pár cipőm, meg két ruhám, dehát egye a fene őket. — Egy pillanatig gondolkozott. — Óh — mondta aztán — igazán még el is felejtettem megkérdezni a nevét, szeretném megmutatni a szobáját.

Rózsi megfordult. Igyekezett titkolni előbbi könnyeit.

— Rózsának hívnak, Blau Rózsának. Egyébként szajoli vagyok, az egy kis falucska Szolnok mellett.

Az asszony keztenyújtott.

— Szervusz — mondta —, én Vértés Jenőné vagyok, de nevezd csak egyszerűen Györgyinek, no gyere, megmutatom a szobádat. És ha minden rendben lesz, még ma csinálunk valami jó vacsorát. — Kézenfogta Rózsi és kihurcolta a szobából.

Vacsorára felbontottak egy húskonzervet, amit otthon találtak, megették Rózsi befőttjeit is, egy barackot és egy cseresznyét, amely szétmállott szájukban s íze még álmukat is kísértette.

*

Jelentkezése után Fábri hadnagy még három napig Zala-
gyömörön maradt. A zászlóalj — az ezredessel, a tisztekkel, tisz-
tesekkel és a legénységgel — még aznap elvonult, a falu üres
maradt, mint egy kiürített hordó s Fábri ebben a sáros, esős
ürességben lézengett a következő három napon át. Mégegyszer
megpróbálkozott házigazdájának lányával, de sikertelenül s ez
a sikertelenség kedvét szegte. Időközben — ottlétének második
napján — a zsidó század is elvonult s miközben lakása ablakából
nézte a szemerkélő esőben baktató hatalmas hátizsákokat vonszoló,
fáradt, beesett arcú embereket, arra gondolt, hogy még esetleges
játékszereitől is meg kell most válnia. Megpróbált társaságot ke-
resni, de sem a jegyző, sem a helyettes tanítónő, sem a bíró nem
tetszett neki; így aztán magára maradt három napig, amíg meg-
érkezett a parancs, hogy induljon azonnal Jánosházára az em-
bereivel.

Riadót fuvatott, felpakoltatta az embereket, befogatta a ko-
csikat — hirtelen pezsdülni érezte vérét e háromnapos tétlenség

után — s a parancs vételeztől számított három órán belül máris útnak indult. Az út a megszokott falvak és mezők között vitt, ahonnan már eltakarodott a menekülők első hulláma. Az utak olyanok voltak, mint a tengerpart dagály után. Mindenfelé elhullatott tárgyak heverték, ruhadarabok, rossz cipők, hasznavehetetlen csecsebecsék, amelyek az itt elvonultak életét őrizték. A sáros utak keréknyomokkal voltak tele, a nyomokban magasan állt a víz. A falvakban kíváncsi szemek nézték őket, meg-megszólítottak egy-egy katonát, hogy hová mennek, mi újság. A katonák immel-ámmal, morogva válaszoltak, dühösen, néha ráfordulva a kérdezőre s az emberek visszahúzódtak. Fábri jól látta, hogy szemekben némi félelem és aggodás van; nem tudták, hogy menniük kell, vagy maradni, nem tudták, hogy jönnek-e az oroszok, vagy nem jönnek s hogy végeredményben mi lenne jobb számukra. A meséket, amelyek egymásután lobbantak fel, mint a tüzek, hitték is meg nem is.

Fábri úgy vonult végig a falvak és mezők között, mintha ezekhez az élő, várakozó, izgalommal telt ijedt vagy menekülni-vágyó emberekhez semmi köze nem lenne. Számára a falvak nem jelentettek egyebet, mint hogy egyre közeledik jánosházai végállomáshoz, ahol végre — hosszú tétlensége után megtudja, hogyan és mint lesz, mikor alakul meg a zászlóalj, vagy ezred, vagy hadosztály s ami a legfontosabb, mikor indulnak bevetésre az oroszok ellen a szorongatott Budapest felmentésére.

Jánosházán aztán az a meglepetés érte, hogy az ottani parancsnokságon sejtelmük sem volt érkezésükről, a százados, aki az irodában fogadta, nagyot nézett, erről az alakulatról még semmit sem hallott s úgy gondolta, jobb is nem tudomást venni róla. Megkérdezte Fábrit — aki hangosan káromkodott —, hogy mi a terve, mert az volt a szándéka, hogy ezeket a feleslegesen betolakodott embereket, akik még hozzá ilyen józan ésszel nem helyeselhető elhatározással jöttek, minél előbb el kell küldeni falujából. Egy tizedes jelentette Fábrinak, hogy a háromnapra faszolt hideg éelmük elfogyott, a legénység türelmetlenkedik, éhesek. A százados a vállát vonogatta — „itt nincs sajnos konyha, csak a helyőrségi kórházban, ott meg rátok nem számítottak“. — Így aztán nem volt más hátra, mint kétszázharminc emberével együtt éhesen lefeküdni, azzal az elhatározással, hogy reggel majd folytatják útjukat.

Másnap a századot elvitte Celldömölkre, ahol ismét nem tudtak semmiről semmit, ismét vállukat vonogatták, aktákat tologattak, egyik szobából a másikba küldték, egyik tisztől a má-

sikig. Mindebből semmi jó nem derült ki, éppen hogy némi kegyeret és babgulyást tudott adatni az egyre jobban morgó legénységnek. Az irodákban a tisztek legyintettek, az irodák előtt a tisztesek szalutáltak, döngtek az ajtók, pattantak a vezényszavak, futottak a táviratok jobbra-balra, míg végre nagynehezen éjjel 11 órára kiderült, hogy Fábriékát tévesen irányították, azonnal szerzenek vagonokat és sürgősen induljanak el Körmendre, mert a zászlóalj már készen áll, éppen csak ők hiányoznak.

Másnap nem kis fáradtsággal vagont szereztek, benyomták a népet (ötvenet egy vagonba, de erre a kis útra ez is megfelel) néhány órát tologatták őket, míg végre délután, már estefelé befutottak Körmendre. A századot sorakoztatta, s bevonultak a kasszárnnyába. Azonnal jelentést tett. Egy őrnagy fogadta, valami Fabriczky nevezetű, alacsony, kopasz, monoklis ember, aki idegen kiejtéssel beszélt, végtelenül nyújtottan s nagyon megfontoltan. Kezet fogott Fábrival, de nem ültette le; már tudott érkezésükről, kijelölte a legénység szálláskörleteit az agyonzsúfolt laktanyában, elmagyarázta Fábrinak, hogy most itt várniok kell.

— Meddig? — kérdezte a hadnagy. — Remélem, őrnagy úr, nem túlzottan sokáig.

Az őrnagy alulról felfelé nézett rá, monokliján keresztül, így olyannak tűnt, mint valami cerkóf-majom.

— Nem tudom — mondta aztán —, nem tudom, de ez igazán nem lényeges. Majd megkapja hadnagy úr a parancsot, addig vár. Más mondanivalóm nincs.

— De őrnagy úr — mondta Fábri — nekünk azt táviratozták, hogy már készen áll a zászlóalj, csak minket várnak. Most meg kiderül, hogy semmi nincs, csak éppen mi.

Az őrnagy ceruzájával dobolt az asztalon. Kellemetlen fickónak találta a hadnagyot, mert utálta a kérdezősködő tiszteket. Egy alantas tiszt sohase érdeklődjön, az csak teljesítse a parancsot és kövesse az utasításokat.

— Aki ilyesmit táviratozott, az marha volt. Máskülönben jegyezze meg a hadnagy úr, hogy ezek a dolgok nem önre tartoznak. Ez egyedül és kizárólag a vezetés dolga, az öné az engedelmesség és parancsteljesítés.

Fábri szikrázott a dühtől. Ez a bizonytalan időre szóló várakozás pirossá tette, egész testében remegővé s még a füle is nekivörösödött az izgalomtól. Szólni nem mert, az őrnaggyal úgy látszott nem nagyon lehetett kukoricázni. Az különben is félreérthetetlen mozdulattal jelezte, hogy végzett Fábrival.

— Hadnagy úr kimegy, megkeresi Váradi főtörzsőrmestert,

a szállásmestert, ő majd útbaigazítja a hadnagy urat a városban s keres önnek lakást. Kötelessége minden reggel parancskiadásakor bejönni a laktanyába s akkor megkapja a további utasítást, századának foglalkozási idejéről és tárgyáról. Gyalogsági kiképzés.

Felállt, keztenyújtott. Fábri néhány másodperccel később kint állt a hosszú folyosón, vörösen lángoló füllel, mint egy kisdíák, akit sarokba állított a tanítóbácsi. Egy bakától megkérdezte, hol találja a szállásmestert. Haragjában akkorát dördült a fiúra, hogy az meghökölvé, szinte reszketve állt meg előtte s elsápadt. Majd remegő térddel odavezette a hadnagyot Váradi szállásmester főtörzshöz. A főtörzssőrmester ingujjban ült a forróra fűtött szobában, amikor a hadnagyot meglátta, felugrott, szuszogva jelentkezett. Fábri néhány szóval közölte a kövér emberrel, hogy mi járathat van. A főtörzs felvette a zubbonyát, köpenyét, belezett jegyzetfüzetébe és kitérte a szoba ajtaját.

— Jó lakást szerzek a hadnagy úrnak, éppen most üresedett meg egy szoba, mert a százados urat, aki bentlakott, kisebb fajta... izé... hát... baleset érte. Fábri érdeklődött.

— Csak nem valami szabálytalanság? — A főtörzs szélesen vigyorgott.

— Úgy hiszem, az. Alig lakott itt két napig a százados úr, máris vitték.

— Ki volt az — kérdezte érdeklődve Fábri.

— Nem ismertem — mondta a főtörzs —, egyszer láttam csak, magas, csontos, sovány ember volt, valami Fellner százados.

— Fábri nagyt ütött a térdére.

— Fellner százados...?

Az őrmester kissé megütközve nézte.

— Az, talán tetszik ismerni?

— Hogy ismerem? — kérdezte Fábri s egyszerre bizalmas barátjának érezte ezt az öreg hivatásos katonát. — Hogy ismerem-e? Én jelentettem fel, tiszthez nem méltó magatartásért. Tudja ki volt ez az ember? Közönséges angolbarát, zsidóbérenc. Olyanokat mondott, hogy... Eh, — mondta, mert arra gondolt, hogy mégsem kell ilyen dolgokkal traktálni a tiszthelyetteseket — eh, igazán nem érdemes azzal a hazaárulóval annyit foglalkozni.

Igy kezdődött a lézengés. Egyik reggel kihallgatás előtt beament a körletbe. A katonák egymáshoz bújva dideregve ültek a ládákon. Amikor belépett „vigyázz“-t kiáltott valaki.

Nem adott „pihenj“-t, végigment a sorok között, a fekhelyeket szemlélve. A szoba végében egy ember feküdt. — Magának mi baja — bökött felé a hadnagy. A mellette álló ember válasszott a fekvő helyett. Nem tud beszélni, berekedt, lázas, most visszük a gyengélkedőre. Nagyon meghűlt az éjjel. — A hadnagy felcsattant. — Majd adok én maguknak szimulálni, most, amikor minden percben indulnunk kell, majd adok én maguknak. — A fekvő ember megmoccant. Fábrinak valami gyanús volt. — Takarják ki ezt a fickót, takarják csak ki — rendelkezett. Felemelték a pokrócot. A férfi, nagy darab, tagbaszakadt ember, ruhástól feküdt. Fábri felszisszent. — Szóval maguk nem vetkőznek le — mondta a fogai között, maguk ruhában alszanak?

— Nagyon hideg van, hadnagy úr alázatosan — mondta egy tizedes —, másként nem lehet kibírni. — Nem lehet — kiabálta a hadnagy, nem lehet? Egy magyar honvéd nem ismeri ezt a szót, hogy nem lehet. Ha hideg van, hideg van. Nem tetszik? Szereljenek le és menjenek haza. — Mérgében fel-alá járkált.

— Aztán, ha eltetvesednek, engem tolnak le a sárga földig, maguknak nem lesz semmi bajuk, legfeljebb meg kell fürdeniök. — Kicsit hallgatott. — Hát nem — mondta felcsattanva — hát nem, én nem fogok ilyen piszkos banda miatt hallgatni. Mától kezdve minden este idejövök ellenőrizni, hogy levetkőztek-e. Ha nem, majd nézzék meg magukat. Maga elé hívta a napost.

— Idefigyelj, téged bízlak meg az ellenőrzéssel és téged tesznek felelőssé azért, hogy ezek a csirkefogók levetkőznek-e. — Felemelte a hangját. — A mindenkori napos a felelős. Értik? Majd adok én maguknak ruhában aludni. Ha fáznak, fagyjanak meg, dögöljenek meg, csináljanak akármit.

— Nem kapunk fűtőanyagot, hadnagy úr alázatosan — bátorkodott megszólalni a tizedes.

— Nem kapnak, persze, hogy nem kapnak. Az ország veszélyben van és maguknak ilyen gondjaik vannak. Ha nincs, nincs. A hazáért mindent ki kell bírni, még ezt a kis hideget is.

Nem volt kedve tovább folytatni ezt a vitát, otthagya őket. Utána meghallgatta a parancskiadást, e'osztást, kihallgatást, találkozott az őrnaggyal, de ezenkívül semmi dolga nem volt az égvilágon. Félóra alatt végzett reggel, akkor mehetett, ahova akart. Rótta a város utcáit — egyre dühösebben — kiment a repülőgéproncsokhoz, megismerkedett házigazdájával, dr. Nagy állatorvos-zászlóssal, aki szikár, gyomorhajos külsejű ember volt, örökösen pipa lógott a szájában, a lánnyal, Jucival, akit egyáltalán nem tartott különösnek, fakószürke, túlmagasra nőtt, hajlotthátú lány volt,

örökösen lágy, borongó tekintettel nézelődött maga köré s szemét, mintha mindig könnyfátyol borította volna.

A család gyászolt, egyetlen fiúk a Debrecen melletti pánccs-loscsatában esett el. Az asszony gyakran sírt, a férfi keveset beszélt, a háznak nehéz tömjénillata volt, amelyet Fábri nem nagyon szeretett. Ha csak tehetett, nem tartózkodott otthon, reggel elment és este jött haza, megfürdött, bebújt az ágyba, magára húzta a paplanját és elaludt. Reggel kezdődött újra az egész s e változatlan élet egyre inkább elkésértette. Egyszer-kétszer még megpróbált valamit kérdezni az őrnagytól s más tisztektől is, de azok vagy nem tudtak, vagy nem akartak felvilágosítást adni. A város tele volt kósza és ellenőrizhetetlen hírekkel, amelyek este röppen-tek fel, kocsmákban, szobákban, irodákban vagy valamilyen társaságban s reggelre alig maradt nyomuk. De minden nap újabb és újabb hírek jöttek, előrenyomulásról, visszavonulásról, kiűrésről, légitámadásokról, Budapest körülról és felmentéséről. Az ellentmondó hírek sokaságában Fábri idegenül és gyűlölködve bolyongott Körmend utcáin, amelyek most is változatlanok voltak, mint ideérkezésének napján. Már egy hete élt a városban, örölte fárasztó napjait.

Reggel a kaszárnyából jövet elhatározta, hogy benéz a kocsmába s megiszik egy fél decit, mert átkozottul fázott. Lement a főtéren a kocsmá felé, ahova rendszeresen járni szokott s ahol már ismerték s ez valami kevéske biztonságot adott neki a rengeteg ismeretlen ember között.

A kocsmá a kora délelőtti órában még majdnem üres volt. Lehajtott egy fél decit. Az erős ital meleg hullámként futott át testén, végigbizsergette tagjait. Még egyet rendelt. Aztán még egyet. Gyorsan ivott, majdnem kapkodva, egymásután öntötte le a szilvát, barackot, törkölyt, e gyorsasággal szerette volna önmaga előtt is palástolni idegességét, remegő dühét s e tétlenség iránt érzett ellenszenvét. Az ital átjárta, kellemesen zsongani kezdtek benne az utolsó napok eseményei, egyszerre összefonódott és egybekapcsolódott mindaz, ami józanabb állapotában széthulló és végtelenül idegesítő volt.

Fizetett és kilépett a kocsmából. Most már nem fázott s kevésbé volt indulatos is. Legalább valakivel jól elbeszélgethetne! Az egyedüllét és unalom mázsás súlyokat rakott vállára.

Egyszerre valaki a nevét kiáltotta. Hátranézett, az utcán többen jártak, de zavaros szemével is könnyen észrevette azt az egyenruhás alakot, aki a sokaság zavarából egyenesen feléje tartott. Hamar megismerte. Felkiáltott.

— Kondói! — A hadapród kitárt karral közeledett feléje.

— Nohát Fábri, te veled is itt kell találkoznom! — Megölelték egymást. Fábri kellemes megnyugvást érzett volt osztálytársának megpillantásakor. Végre valaki, akihez köze van, végre valaki, akivel közös emlékei vannak, akivel beszélgetni lehet.

— Nem is hittem, hogy te vagy — mondta a hadapród — csak találomra kiáltottam, mert ismerős volt a járásod. Nézték egymást. Mindegyik örült a másiknak.

— Hogy vagy, vén kakadú? — kérdezte Kondói s már ezzel a szóval is rengeteg emléket idézett fel Fábriban. — Az anyád — mondta Fábri — az anyád, de örülök, hogy találkoztam veled ebben az istenverte városban. Egy hete lézengek itt, esküszöm tiszta hullának érzem magam. Még egy jó kurva sincs itt, akihez el lehetne menni. — Kondói nevetett. — Nem ám öregem, mert mafla vagy. Vannak itt jó dögök! — Megveregette a hadnagy hátát. — Node pofázz már, hogy a fenébe kerültél ide? — Fábri elmondta, hogy önként jelentkezett a Szent Lászlóba, frontszolgálatra. A hadapród elfintorította az orrát. — Józan vagy te öregem, józan vagy? Mi a fenének akarsz te a frontra menni, amikor nem kellene, mi? — Fábri csodálkozott. — Ezt te mondd öregem? Éppen te? — Kondói nem szívesen ment bele a vitába.

— Különben igazad van — mondta elnyujtva — igazad van, kell olyan is, aki kimegy a frontra. Bár — tette hozzá meglegedetten — én azt vallom, köztünk maradjon, hogy dögöljenek meg a parasztok a fronton, legalább kevesebb lesz belőlük. Node mindegy, mi dolgod van most? — Fábri nevetett. — Az isten verje meg, semmi. Mondom neked, hogy úgy járkálok itt, mint egy kivert kutya. A laktanyába csak reggel megyek be, aztán kész. Valami parancsot várok, ami úgylátszik nem jön. — Nézte a hadapródot. Alacsony, barna fiú volt, mióta, két-három éve nem látta, meghízott, arca megtelt, szeme kéken csillogott.

— Hát te mit csinálsz errefelé? — kérdezte aztán. Még mindig ott álltak az utcán. — Én? — kérdezte a hadapród. — Remek beosztásom van. A hadosztály GH-ján vagyok, mint beosztott tiszt. Napi két óra szolgálat s akkor is a városban szaladgálok, mint most. Aztán a többi lógás. — Fábri nevetett. — Te mindig ilyen ügyes fickó voltál, mindig kiszúrtad magadnak a jó helyeket. — A hadapród elégedetten mosolygott, jól esett neki az elismerés. — De hogy kerültél ide? faggatta tovább Fábri. Kondói apró mozdulatot tett. — Hát — mondta — vannak bizonyos összeköttetések a hadtestnél. Tudod, apám még képviselő korából

jóban volt egy csomó ilyen vén trotty tábornokkal. Most aztán jól jött ez a barátság. — A fronton még nem is voltál? — kérdezte Fábri kissé megütközve. A hadapród csak a kezével jelzett nemet. Halkan kuncogott e mozdulathoz.

— Nem nekem való az — mondta — nem nekem való. Jobban szeretek biztos helyen ülni, ahol nem süvítenek a golyók. Node ne vess meg engem ezért. Hidd el, szívesen átengedem a hősiességet bárkinek. Én inkább nem kapok kitüntetést. — Fábri a hadapród mellére mutatott.

— Hát kaptál — mondta csodálkozva — mégis kaptál. — Akármit mondott is ez a fickó, nem tudott haragudni rá. Bár utálta, ha valaki gyáván hátrahúzódik, meglapul, amikor harcolni kellene, ez a kölyök oly kedvesnek és megnyerőnek tűnt, hogy nem tudott dühöngeni. Mást ilyesfajta kijelentésekért talán fel is jelentett volna. De ennek az embernek — ez is sokat számított — jó összeköttetései lehettek.

— Ezt — nevetett a fiú — ezt? Hát istenem, kap az ember ilyesmit nélkülözhetetlen és pótolhatatlan szolgálataiért akkor is, ha nincs kint a vonalban. — Hirtelen kiegyenesedett. — Mondd, nem tudod mi a frászkarikának ácsorgunk itt egyhelyben? Neked nincs jobb dolgod, gyere kísérj el engem, két boltba be kell szaladnom, aztán visszamegyünk a GH-ra, ott leadom az avízómat és kész vagyok. Aztán mehetünk ahová akarsz. Az egész húsz perc. Jössz?

Fábrinak amúgy sem volt dolga. Szívesen vette a meghívást. Eszébe jutott, hogy a hadapród biztosan jól ismeri az itteni helyzetet s remélte ugyan, hogy nem sokáig marad már itt — de e napokra mégis emberibb társaságba tud kerülni. Egy savanyúkáposztagyárba mentek le, valami pincébe, a szag ismerősen ütötte meg Fábri orrát. Egyik hordóban színültig állt a káposzta. Nagy marékkaal beletölt a szájába és rágcsálta. Nem sokat időztek itt, innen egy paprikamalomba mentek. Ott is percek alatt végeztek.

— No — mondta Kondói — most gyérünk vissza az irodára. — Az merre van? — kérdezte Fábri. Kondói kinyújtotta a kezét s most olyan volt, mint egy útjelző fa. — Tudod, hogy hol van a pártház? — kérdezte. Fábri nemet intett. Kondói csodálkozva nézett rá. — Te még nem is voltál nálunk a pártházban? — kérdezte és nagy szemeket meresztett. Fábri szégyelte, de be kellett vallania, hogy még nem volt, pedig ideje lett volna rá. De ijedelme nem tartott sokáig.

— No — mondta most Kondói és kissé meggyorsította a lépteit — te akkor nem is tudod, milyen remek dolgokat lehet ott látni. S ha kedved van hozzá, hát végigcsinálni is. Fábri érdeklődött. Kondói elmesélte, hogy Körmenden mennek át Németországba a zsidó munkásszázadok s mielőtt a határt átlépnék, a pártházba kerülnek, ahol megmotozzák őket s — tette hozzá könnyed mozdulattal — kissé megagyusztáljuk a fiatalembereket. Rájuk fér a dögökre — mondta most szokatlanul heves, mély hangon.

— Ezek miatt a gazemberek miatt kell nekem most itt szenvednem, ahelyett, hogy Pesten járhatnék a csehóba. — Fábri a lábát nézte. — No, öregem elég pocsék a bilgerid — mondta aztán Kondói kis szünet után — látszik rajta, hogy régen nyúzkod. Nem baj, majd délután intézkedünk, hogy kicseréld. — Idenézz — emelte fel a lábát — ezt tegnap szereztem. — Vadozat új, bordó csizmában feszített.

— Honnan a fenéből szedted ezt a gyönyörű darabot? — kérdezte Fábri kicsit mérgesen.

— Nonono — nevetett a hadapród — jut ebből neked is, csak ne izgulj. Hát mit gondolsz, azt hiszed nem húzzuk le a zsidók csizmáját, mielőtt kimennek? Azt hiszed nekik lesz az életben még egyszer szükségük csizmára? Nézd meg ezt a ködmönt — mondta dicsekedve — tegnap szedtem le az egyik manuszról. Kicsit vonakodott odaadni, erre jól odacserdítettem a szemita pofájába, a kurva anyját. Hát mit gondol az ilyen szemét, ha egy magyar királyi hadapróddörmeister akar valamit, akkor arra lehet fintorogni? — Fábri hangosan, jóízűen nevetett. Erről ráismert Kondóira; ha valamit akart, azt keresztül vitte, ha cigánygyerekek potyogtak az égből s talán akkor is, ha közben embereket kellett elrakni az útból.

— Itt vagyunk — mondta Kondói — az ott a pártház, úgy látszik nincs transzport — tette hozzá kis fintorral — mert üres az utca.

— Ott — mutatott előre — ott szoktak sorakozni a zsidók a kerítés mellett. Aztán ötösével mennek be a szobába. — Kezével belesuhintott a levegőbe. Fábri megállt. — Mit állsz meg — mondta a hadapród — gyere be, ne ácsorogj itt kint ebben a dög hidegben. A szobám primán be van fűtve, onnan meg ki is nézhetsz az utcára, ha esetleg jönnek a fickók.

Aprócska lyuk volt a hadapród szobája, de olyan meleg, mint egy gőzfürdő. — Gyorsan le a köpenyt, zubbonyt, itt csak

ingujjban lehet ülni — mondta Kondói és máris vetkőzni kezdett. Fábri követte. Ledobták magukról a kabátot, ingujjban ültek az íróasztal mellé. — Jól bedurrantottak itt — jegyezte meg a hadnagy. Kondói nevetett.

— Mit gondolsz, mi a fenének van az ember a géhán, még fája se legyen? Van itt fa dögivel, azt sem tudom, hogy mit csináljak vele, annyi van. A parasztok napról-napra többet hordanak be a környékről, mert nincs pénzük.

Fábri zajt hallott az utcán, felkelt, odament az ablakhoz. Lent hosszú sor közeledett a pártház felé, sárga karszalagos csoport. — Te — mondta lelkendezve — alighanem befutottak a zsidók. — A hadapród felpattant, mintha bolha csípte volna meg. — Igazán — kiáltotta és odaugrott az ablak mellé.

Lent — lehettek kétszázan — a zsidók lassan odasorakoztak a kerítés mellé, maguk elé helyezve hátizsákjukat. Egy ismeretlen főhadnagy szaladgált fel és alá, rendezgette a sorokat, aztán bement a házba.

Kondói hirtelen felkapta zubbonyát. — Akarsz átjönni? A hadnagy azonnal beleegyezett. — Valami jó muri lesz? — kérdezte öltözködés közben. — Mi az hogy! — mondta a másik — pokoli szórakozás ez, ha akarsz te is játszol. De én inkább azért megyek, mert el akarom cserélni a zsebórámát karórára. Ezeknek annyi van, mint a szemét. De aztán mi a fenének kell a zsidóknak Németországban óra? A pokolba óra nélkül is eltálmak.

Hangosan nevettek, hosszan s Fábri még a köpenye gombolásakor is kuncogott. Igazán szerencse, hogy ezzel a fickóval találkozott, most róhatná az utcákat egyedül.

Gyorsan leszaladtak, bezárták a szobát. A hideg — a forró levegő után — mint nagy tenyér, úgy vágta arcba őket. De ezzel nem sokat törődtek most. Átszaladtak a pártházba. Az udvaron már ott várakozott öt zsidó, az első áldozatok. A házat éppen javították, a lépcsők helyett az első emeleti fordulónál deszkák voltak, meredeken megtámasztva. Beléptek a szobába, ahol még csak a tiszték és a keret tárgyalt.

Fábri gyorsan körülnézett. Egy másik hadnagy volt itt, kék parolinos páncélos tiszt, a sarokban egy hatalmas szakaszvezető vetkőzött, éppen inge ujját gyúrte fel, látszott rajta, hogy a következő percekre készül. Aztán felfedezte házigazdáját, az állatorvos zászlóst, aki félrehúzódva nézett ki az ablakon, mintegy kívülről ezen az egész készülődő társaságon. Kondói ismerősként üdvözölte a társaságot. — Utólagos engedelmetekkel eljöttünk részt-

venni a mókában — mondta — engedjétek meg, hogy bemutas-
sam egy régi jó barátomat. — Fábri mindenkivel lekezelt. Volt
ott egy civilruhás nyilas, azzal is. — Jó, hogy jött a hadnagy úr
— dűnnyögte a szakaszvezető — mindig jól esik egy kis segítség.
Az ember néha alig győzi egyedül a verést. — A civilruhás közbe-
vágott. — Hagyd el Jani, mindig akad, aki segít, tegnap is itt volt
a Szalkai főhadnagy úr, tegnapelőtt meg a Kék százados úr. Van-
nak még rendes emberek, akik megszánnak téged és jönnek segí-
teni — tette hozzá nevetve. A szakaszvezető nekikészült. — Jö-
hetnek — mondta dörmögve — az anyjuk istenit. — A szoba-
parancsnok hadnagy felemelte a kezét: — Tehát mindenki tudja
a beosztását? A szaki meg te — mutatott a civilre — pofoztok,
ha kedvük tartja, a hadnagy úr, meg a hadapród úr is. Nagy
zászlós úr aláírta a zsidókkal, hogy dolgaikról önként mondtak
le, nem kell nekik sokat magyarázni, írják és menjenek, ha
kérdősködnék, egy frász elég. — Fábri látta, hogy a zászlós
még mindig nem fordult el az ablaktól s most is, amikor hozzá
beszéltek, tüntetőleg tovább nézte az utcát. — Kezdhetjük hát?
— kérdezte a szakaszvezető. — Azt hiszem — mondta a hadnagy.
A civil kiment a szobából s a folyosóról leszólt az udvarra —
gyertek fel. Néhány pillanat múlva öt ember lépett a szobába.
A hadnagy abban a pillanatban elkezdte darálni. — Hátizsákot
kiüríteni, zsebeket kirakni, mindenki, akinek kése, órája, tárcája,
nadrágszíjja van, tegye le önként, mert ha mi vesszük el tőle,
megkeserüli és azt meg is fogja emlegetni.

De a szavak közben ezek öten már megkapták az első pofonokat.
Fábri látta az ijedt, tétovázó arcokat — az emberek már szobába
lépésük első pillanatában tudták, hogy hova jönnek — látta a
riadt, menekülnivágyó mozdulatokat, amellyel egyesek egy-egy
lépést tettek, de a lezuhanó pofonok azonnal visszatérítették a
még ábrándozókat a valóságba. A hadnagy eldarálta mondó-
káját, szintelen és hivatalos hangon, aztán ő is odaállt egyik
kioldott hátizsák elé és kutatni kezdett. Fábri szeme ide-oda
villant a kiboruló holmik felett, igyekezett kikeresni valamit, ami
hasznavehető volt számára. Itt egy ing bukott a földre, aztán
egy gyönyörű gyapjú alsónadrág, aztán egy remek amerikai bőr-
nadrágszíj, egy egyszerű sollingeni acélzsebkés, egy csomó
zsilettpenge, egy valódi zsilettkészülék, néhány nyakkendő, szap-
panok, néhány bőr levéltárca, amelyekből csomókban hullott a
fénykép a padlóra. Egyik megkísérelte felvenni a fényképeit,
irtózatos pofont kapott a szakaszvezetőtől. Az emberek — a
verők — most már belehajszolták magukat az ütésbe. Fábri

szeme is egyre jobban csillogott, s ahogy a pofonok csattantak s a szagztatott kiáltások erősödtek, úgy érezte a visszatarthatatlan hívást, amely lábában, karjában, vállában, izmaiban egyformán jelentkezett, s amely egyre kikerülhetetlenebbé tette, hogy ő is — Kondói példáját követve — odaálljon az ütők közé. A szakaszvezető már-már tajtékozott és állandóan beszélt s' e beszéddel méginkább felingerelte önmagát. Szidta a zsidókat, a bolsevistákat, a kommunistákat, az angolokat, s legfőképpen mindig az előtteálló embert — mert az emberek, a tárgyak e gyors zsidvásárában most már egyre gyorsabban jöttek és mentek, feldagadtképű zsidók ki az ajtón s jöttek helyettük újabbak, miközben röpködtek a káromkodások, vezényszavak, s különösképpen megszámlálhatatlan értéktárgy ömlött végig a padlón, rendetlen összevisszaságban. Egyre többen jöttek és mentek, ötös csoportokban s Fábri, aki időközben maga is pirosra verte tenyerét, e hihetetlenül izgalmas játékban már nem tudta megkülönböztetni az arcokat. A verés öröme, amely felfokozott s sohasem érzett kielégülést hozott számára, csak növelte ingerét s mindinkább teljesebb öröme, teljesebb kielégülésre tört. A változó arcok közt a változatlan ütést kereste s ezt meg is találta. Ekkor már nem érdekelte őt — s a többieket sem — a padlóra ömlő értékek lávája, mindebből semmi más nem volt fontos, csak a verés, az ütés, a lezuhanó és emelkedő karok és lábak orgiája s a védtelenül, ijedten meghúzódó emberek csoportja, akiknek fején, kezén, lábán véres csíkok keletkeztek s e vér látása csak mégjobban feltüzelte a forró hangulatot. A szoba megtelt ordítással, a verők és megverték egyaránt ordítottak, a fülledt, áporodott, izzadtságsgazú levegőben összekeveredett e két-fajta ordítás, a vezényszavak, a kérdések, s feleletek egyetlen artikulátlan, értelmetlen hangzavarrá váltak, amely mindenre hasonlított már, csak emberi hangokra nem.

Fábri nem tudta, mennyi idő telt el azóta, hogy megkezdték a verést. De érezte, hogy kezd kimerülni. A tagjai erősen fájtak már, tenyerét szinte sebesnek érezte. A többiek is, mintha lankadtabbak lettek volna már, kevesebb pofon csattant, gyorsabban cserélődtek az emberek. A hadnagy meg is jegyezte két csoport közben. — Akik a végére kerültek, mázlisták. Már alig van erő a karomban. A szakaszvezető hörgött. — Azért még kitartunk, amíg vége lesz.

Nem tartott sokáig. A lépcsőn menekülve — rúgásokkal a hátukban — gyorsan rohant le az utolsó öt ember. A katonák lihegve felegyenesedtek. Csak most nézték meg egymást. Az ar-

cukon fekete vonalakban csurgott lefelé az izzadság, vörösek, majdnem lilák voltak s térdük remegelt a fáradtságtól. Úgy fujtattak, mint a gőzmozdonyok. Az első percekben egyik sem tudott szóhozjutni. Kondói odatámolygott egy székhöz, térdig gázolva a földönheverő holmikban és leroskadott. — Az anyja istenit, ilyenét még nem is csináltam. Ez remekül sikerült fiúk — mondta alig hallható, elfulladt hangon. Fábri egy halom ing meg gatyá tetejében ült, lehajtotta fejét, amely zúgott, mint valami motor. A páncélos hadnagy is leroskadott. Először a földet nézte, aztán körülsandított a szobán. — Hol a zászlós? — kérdezte szuszogva. Mindannyian körülnéztek, de Nagy doktor nem volt ott. — Biztos meglógott, gyengék az idegei. — Fábri nevetni próbált, de úgy érezte, hogy még az állkapcsa is sajog. Magábaroskadtan ült. Legelőször a szakaszvezető tért magához, néhány perc után. — Jó lenne megnézni a szajrét — mondta — mielőtt megérkeznek a többiek. — Erre a páncéloshadnagy is felvetette a fejét. — Az igaz — mondta —, gyertek, aki akar válogathat. Nekem nem kell már semmi. Azt sem tudom, azt hova tegyem, amim van. Ha találtok egy szép nadrágszíjat, azt tegyétek félre nekem. — A szakaszvezető kihalászott egyet és odanyújtotta. A hadnagy tétován forgatta. — Ez kopott — mondta — dobod a fenébe. Majd holnap akad szebb.

Fábriék néhány inget, levéltárcát, zsilleket, gatyákat zsákmányoltak s Fábri egy nagyszerű, vadonatúj, sárga csizmát. — Úgye mondtam — szólalt meg Kondói, színtelen fakó hangon — úgye mondtam, hogy neked is jut majd csizma. — Fábri olyan fáradt volt, hogy alig tudott örülni remek csizmájának. A szakaszvezető meg a civilnyilas néhány percig unottan turkált a halomban, aztán félrerúgott mindent. — A rosseb — mondta a szaki — szegény zsidók voltak ezek, bezzeg a tegnapelőttiék, azok igen! — Senki nem hallgatott rá. Kondói a köpenye felé nyult. — Gyere Pista, menjünk pihenni — mondta és Fábri pakkolni kezdett. — Itt egy hátizsák, hadnagy úr — ajánlotta fel a szakaszvezető, abba tessék belecsomagolni a szajrét. — Fábri belehányta kiválogatott dolgait. Köszöntek s lassan botorkálva indultak kifelé.

Fábri hatalmas kielégülést érzett, amely minden fáradtsága ellenére is könnyűvé, szinte frissé tette. Úgy érezte, hogy néhány perc után újra tudná kezdeni az egészet. A hadapród hallgatagon ballagott mellette. Újonan szerzett karóráját nézegette. — Omega — mondta — elég rendes dolog, de én aranyat szerettem volna. No nem baj — tette hozzá — ha lehet még a héten kicserélem.

Bementek a géhára, megebédelték. Délután négy óra felé járt, amikor a hadapród csicskása a feketét behozta. Halkan szűr-csölve itták a forró, édes italt. Utána végigfeküdtek az ágyon, bóbiskoltak egy háromnegyed órát. Kondói kelt fel, megnézte új óráját. Megrázta a hadnagyot. — Te Pista — mindjárt félőt. Nem akarsz elmenni valahová? — Fábri álmosan dűnnyögött. — Miattam? — mondta — ha te tudsz valami jó helyet. — Kondói levegőbe tolta az orrát. — Gyerünk el a Bencsikékhez — mondta kis hallgatás után, ott mindig remek uzsonnákat lehet kajolni. — Fábri felkönyökölt. — Kik azok a Bencsikék? — kérdezte s közben azon tűnődött, hogy érdemes-e egy uzsonnáért felkelnie. — A főjegyzőék — mondta Kondói, egész tisztességes emberek. Van egy csuda jóképű lányuk, a Klára. De nem lehet vele mit kezdeni, mert folyton a vőlegényét várja, az meg azt hiszem ott maradt Voronyezsnél. No, akarsz jönni? — folytatta türelmetlenül. Megvakarta az állát. Tegnap borotválkozott, de mára újból kinőtt a szakálla. — Jövök — mondta a hadnagy. — Addig fekhetsz, amíg lenyúzom magam, — mondta Kondói — rosseb egye meg, minden nap borotválkoznom kell. — Hamar szappant meg ecsetet hozott, bevizezte arcát. — Itt van jó kés — mondta a hadnagy — a zsidóktól szedtem el, vegyél ebből.

Amíg a hadapród borotválkozott, ő is rendbehozta magát. Megfésülködött, ledörzsölte a vércseppet a derékszijáról. — Mehetünk — mondta s mégegyszer megnézte arcát a tükörben. — Nem megyünk messzire — mondta a hadapród, a harmadik keresztutca ide. Jó társaság szokott ott lenni ilyenkor.

Az asszony széles mosollyal üdvözölte őket, amikor beléptek. — Óh, kedves Kondói — mondta — régen láttuk, Isten hozta, fáradjon beljebb. Kondói megmozdult, mintha a zsebéből húzta volna ki a hadnagyot. — Bemutatom a barátomat — hadarta előírászerűen. A hadnagy kezecskélt.

Az asszony a szalonba vezette őket. A szobában kellemes meleg volt, Fábri azonnal felfedezte a jobbsarokban álló hatalmas kandallót, amely vörösen ontotta a meleget. A szobában nem égett a villany, kint már sötétedett s a félhomály finom pókhálója megnyugtatta Fábrit. Egyszerre otthonosan érezte magát, kényelmesen belehelyezkedett a szoba hangulatába, mint valami fotőjbe. A sarokban — a kandalló előtt — két hatalmas, széles karosszék várta az érkezőket, apró kártyaasztallal s körülötte támla nélküli székekkel. Csend volt, csak a hasábok pattantak néha-néha. Ez az idill könnyűnek és melegnek látszott s Fábri úgy érezte, mintha hazaérkezett volna.

A kandalló előtti fotőjben egy tiszt ült; belépésükkor sem fordult meg, mereven, szinte mozdulatlanul bámult a tűzbe. Közlebb mentek. Az asszony, aki arra gondolt, hogy a mozdulatlanul ülő vendége még nem vette észre érkezésüket, előresietett. A két férfi utána. Akkor vették észre, hogy a tiszt régi ismerősük, Nagy zászlós, akivel már délelőtt volt dolguk s aki egyébként Fábri házigazdája volt. A zászlós felemelkedett, keztfogott az érkezőkkel, aztán újra leült, szótlanul. Az asszony helyette mentegedőzött, kicsit zavarban volt, nem tudta mire magyarázza vendégének fagyos hidegségét, amely őt is megérintette. Régi ismerőse — férjének jó barátja — volt az állatorvos, akit mindig halkszavú, csendes embernek ismert, s aki az utóbbi hónapokban, mintha egyre távolabb és távolabb került volna tőlük. Férjével nem egyszer szinte ölrementek a vitákban, amelyet ő nem is szeretett hallgatni. Ezek a veszekedések politikáról szóltak, háborúról, harctéri jelentésekről, amelyeket az asszony gyűlölt. Soha életében nem politizált, azt mindig átengedte a férfiaknak, megelégedett a háztartás vezetésével, némi jótékonysági tevékenységgel, lányának féltő gonddal való nevelésével s férje igényeinek minél teljesebb kielégítésével. Ösztönösen irtózott a politikától s ha csak szerét ejthette, azonnal elhagyta a szobát, amikor a férfiak megpendítették az ilyesfajta témát. Pedig azok néhány pillanatnyi beszélgetés után erről kezdtek beszélni s az asszony nagyon is jól tudta, hogy percek múlva felforr, izzani kezd a hangulat, megöblösödnek a hangok, kipirosodnak az arcok s a szoba megtelik pattanásig feszült, sűrű hullámmzással. Nagy doktor különösen az utóbbi időben volt heves — az asszony nem is sejtette, hogy miért — s ez a hallgatag ember nem egyszer fuldokolva, vörösen rohant el tőlük; ilyenkor az ő férje is piros volt, izgatott, idegesen dohogott magában, mint egy gőzgép. Már nem is szerette, hogy hozzájuk jár, mert minden alkalommal felborította lakásának meghitt, meleg hangulatát, amelyet évek óta építgetett s amelyet olyan féltve őrzött, mint lányát. Egy-egy veszekedés után mintha csendjének s hangulatának, belső és külső békéjének szövetét durva kezekkel tépték volna szét s amelyet oly nehéz ismét olyanra összevarni, amilyen volt. Legtöbbször ez nem is sikerült s az asszony kissé sértődötten duzogva élt lakásának összetört rendjében.

Fábri beleült a fotőjbe, Kondói, aki kicsit fázott, odahúzódtott a kandalló mellé.

A hadnagy elgondolkozva nézte a tüzet; nem beszélt. Nem volt fáradt, kellemes, jóleső zsibbadtság és kimerültség bujkált a

testében, olyasfajta, mint valaha régen, tavasszal, amikor a hosszú téli szünet után ismét kimentek a pályára futni, vagy futballozni. Úgy érezte, hogy érkezett életének ahhoz a pontjához, amikor tökéletesen és teljesen szabadnak érezheti magát. Mindaddig kötelezettségek fojtogatták, dátumok riasztották, engedelmeskednie kellett egy külső és belső rendnek, amely otthon — családja körében — szinte megbonthatatlan volt s amelyet még Oroszországban is magáénak érzett. De ahogy a háborús évek múltak, minél távolabb élt az otthontól — időben és térben is — annál inkább érezte, hogy ezek a kötelékek egyre inkább semmivé válnak s helyükbe lép egy egyelőre megfoghatatlan, de mindinkább tudatosodó érzés, amely számára nem volt egyéb, mint szabadságának biztosítása. Jól emlékezett arra a napra, amikor még Oroszországban, Kiev környékén, először sejtette meg szabadságának érkezését. Századparancsnoka — akkor még szakaszparancsnok volt — őt jelölte ki a város átfésülésére, (nem is város, inkább egy városnegyed volt) mert szinte naponta robbantak a házak, repültek levegőbe az épületek, egyes katonákat, járőröket, készültségeket puffogtattak le; partizánok működtek itt s azt a feladatot kapta, hogy fogja el őket. Este indultak el, felfegyverezve, felhúzott géppisztollyal. Soha nem fogja elfelejteni a holdfényes, kissé nedves kievi utcát — a repedezett törmelékes házakat, a halotti csöndet, amelyet csak néha-néha zavart meg egy kutya elnyujtott, hosszú üvöltése. Szerencsájük volt, éjfél után néhány perccel sikerült egy fiatal férfit elfogniok, aki egyik házból a másikba akart átsurranni. Hátról rohantak rá, leteperték. A fiú ijedten pislogott, sejtette, hogy rossz kezekbe került s rajta ebben a pillanatban valamilyen mélyből fakadó, hihetetlen erősségű villám futott át. Parancsot adott az azonnali kihallgatásra. A fiú hebegett, nem mondott semmit. Vallatni kezdték. Egy szakaszvezető vette kezelésbe. Fábri csak nézte, nem ütött. A teste remegett, izmai megfeszültek, fogai csikorogva értek egymáshoz. A fickó nem beszélt. Nem nyavalyogtak sokáig, a szakaszvezető beleengedett egy sorozatot. Még csak meg sem nézték, hogy meghalt-e, félredobták és mentek tovább. Ezen az éjjelen suhant át rajta először a szabadság érzése. S azóta mindig fokozottabban és fokozottabban tudta, hogy szabaddá válik, minden megkötöttsége semmivé foszlik, egyedül ő lesz ura magának, senkinek sem felelős semmiért.

Lépteket hallottak, hatalmas termetű, kopasz férfi közeledett feléjük. — Ez Bencsik — súgta oda a hadapród Fábrinak — légy vele tisztességtudó. Tartalékos százados. — A férfi egyszerre

nyújtotta feléjük mindkét kezét. — Isten hozott benneteket — mondotta mély, öblös hangján, amely a nagybögőre emlékeztette Fábrit. A férfi kezetrázott velük. Fábri bemutatkozott. — Hallottam már rólad — mondta a főjegyző — nem te vagy az, aki a Szent Lászlóba jelentkezteteket vezeted?

Fábri könnyű örömet érzett. Mégsincszen olyan egyedül ebben a városban — vannak, akik számontartják működését, figyelemmel kísérik pályáját? A főjegyző elégedetten bólintott. — Kellenek az ilyen fiatalok — mondta — mi már vén szamarak vagyunk. De a mi időnkben mi is ott álltunk a frontokon, kezünkbe szorítottuk a gépfegyvert, az anyja istenit. — Emlékezésében kissé nekihevíült. Végtelenül szeretett frontélményeiről beszélni, az elmúlt huszonnég év alatt, majdnem kifogyhatatlan volt harctéri élményekben. S nem is annyira mesélni szeretett, mint inkább azt, ha hallgatták. Legszívesebben vitézzé avatását mesélte el, amikor fent Budapesten a Kormányzó úr öfőméltósága vitézzé avatta. Szeretett erről beszélni s ilyenkor mintegy mellékesen megemlítette, hogy a Kormányzó úr öneki személyes jóismerőse még Szegedről, a nemzeti hadseregéből. „Vitéz Bencsik János sohasem mulasztja el, hogy ne hódoljon a Kormányzó úrnak, ha Pesten jár“ — mondta gyakran, kifeszítve a mellét, s valóban, ha egy évben egyszer vagy kétszer felrándult a fővárosba, mindig szerét ejtette, hogy bejusson a kormányzóhoz, akitől egyszer dedikált fényképet kapott, amely — Fábri most pillantotta meg — ott állt a zongorán, díszes aranykeretben.

A főjegyző szivarra gyújtott. — Dohányoztok — kérdezte — s a szekrényből egy doboz szimfóniát kapart elő — gyujtsatok rá. Lajos, te szívész? — fordult oda a zászlós felé — látom ma megint harapós kedvedben vagy. — A doktor meg sem fordulva elvett egy cigarettát. Bencsik nevetett. — Ne haragudjanak kérem a zászlós úrra, úgy látom, megint szomorú gondolatai vannak. — Fábri el akarta mondani, hogy a zászlós délelőtt is meglépett a zsidóveréstől, de a főjegyző közbevágot. — Hidd el nekem, fiam, — mondta — hogy legszívesebben mi öregek is fegyvert fognánk.

Fábri elgondolkozva nézte. A főjegyző tiszteletet parancsolóan beszélt s hangjában — még ha lemondásféle árnyalat is vegyült — volt valamilyen biztonság, a hatalomnak és erőnek fölényes tudata. Fábri egész eddigi életében azon igyekezett, hogy erősnek, megingathatatlanul biztosnak és fölényesnek látsszék, hogy már az első pillanatban mindenki érezze a belőle áradó biztonságot, erősen sugárzó akaratot. Egyetlen célkitűzése volt, ebben az irányban, fenntartás nélkül könyörtelen akart lenni.

Gyakorolta magát ebben, Oroszország óta, s ma már tudta, hogy nem teljesen készületlen. Sírás, jajgatás nem érdekli, céljait könnyörtelenül eléri. De ebből a férfiből — lenyügözően áradt a fölény és parancsoló modor, látszott rajta, hogy egész életében parancsolt s mindenki engedelmeskedett neki. Fábri önkéntelenül is vonzásába került. Nyugodtan visszacsúszott kényelmes karosszékének mélyébe, s onnan figyelt. A főjegyző az ajtóhoz ment és kiszólt.

— Gyere csak Gyurka, gyere csak már vannak itt többen. Örülök, hogy eljöttél. — Az ajtón középmagas, sovány, beesett-arcú fiatalember lépett be s amint Fábri ránézett, elsőízben ropant csillogással égő szemére lett figyelmes. A fiatalember belépésekor szögletesen meghajolt a szülők felé, aztán kezefogott Bencsikkel. A hadapród előremeredt. Ismerősnek vélte az érkezőt s most, hogy jobban megnézte, elrikkantotta magát.

— Csak nem maga az, Zentay. A férfi a hang felé fordult s eltátotta a száját.

— Kondói úr — mondta meglepetten, nagyon halkán —, hát maga mit keres itt? — A hadapród nevette.

— Na, jöjjön csak közelebb, öregem, jöjjön csak közelebb. Az, hogy én mit keresek itt, az világos, de az nem egészen világos, hogy maga mit keres itt.

Már belépésének pillanatában megismerte apja gyárának főmérnökét. Azt az embert, akit apja mindenkinél jobban szeretett, akiben jobban bízott, mint saját fiában, s akinek tanácsait vakon, szinte meggondolás nélkül követte.

— Hát ti ismeritek egymást — tárta szét karját a főjegyző —, ennek örülök. Legalább régi ismerősök találkoznak össze házamban. Ezekben a nehéz időkben nem árt az, ha régi emberek összejönnek. Legalább könnyen megbeszélhetik ügyes-bajos dolgaikat.

Zentay még mindig előbbi helyén állt a meglepetéstől. — Gyere ide, fiam — mondta a főjegyző —, ne állj ott, mint számár a hegyen. Honnan ismered, mondd csak, a hadapród urat?

Kondói válaszolt helyette. — A főmérnök úr, apám gyárának vezetője — mondta és hozzátette —, örülök, hogy látom, csak azt nem tudom, mi szél hozta ide. — Zentay végre megmozdult, előrejött. Soványabb volt, mint mikor utoljára találkoztak, de annak már több mint egy éve. Fáradtnak látszott, eléggé megviseltnek, csak a szemében lobogott az a fékezhetetlen indulat, amelytől Kondói még odahaza is megijedt.

— A maguk dolgaival vagyok — vágta oda a főmérnök —, sikerült megmentenem a gyárukat. Higyje el, nem volt könnyű

dolog kocsikat szerezni, munkásokat összeszedni, akik leszerelik a gépeket. Kétszer fordultunk oda-vissza, s ha maradt valami, az már nem az én hibám. — Határozottan utálta főnökének fiát, kiállhatatlan, ostoba, üresfejű fickónak tartotta, akit még munkára sem lehetett fogni. A fiatalabb Kondói mást nem akart, mint évenként három új kocsit, minden héten újabb nőket, külföldre szeretett járni nyaralni s a háború első két évében meg is tette, amikor ő odahaza dolgozott, izzadt, éjjel-nappal, új találmányán és a gyár folyó munkáján, addig ez a taknyos mulatott és egymásután fogyasztotta a nőket. Még akkor sem lehetett hasznosítani őt, amikor súlyosbodott a hadi helyzet és minden emberre szükség volt, s évek óta első öröme az volt, amikor végül is behívták katonának. A fickó — szokta mondogatni anyjának, akivel lakott, s aki egyetlen bizalmasa volt az életében — olyan jó-módban él, hogy azt sem tudja, mit kezdjen sajátmagával. Az öreg elnéző; mindent megenged neki. Amit akar, az másnap teljesül. Az ilyen fickókat kényszermunkára kellene fogni, hogy megtudják, mi az, dolgozni. Fiatalkorára gondolt, amikor éhezve, fázva havat lapátolt a körutakon, diplomával a zsebében. Ezeket a gazembereket felvetette a jólét, mi, diplomások, pedig túrtuk a ganéjt. De nem tudott, mit tenni — mindenki felett volt hatalma a gyárban, élet-halál ura volt — de a Kondói-gyereknek nem parancsolt. Az meg élte a maga világát, ahogy neki tetszett.

Most rágyújtott egy cigarettára. — Szóval leszerelték a gyárat — kérdezte a hadapród kissé megütközve — és mit csinálnak vele? — Zentay leült egy támlanélküli székre. Hegyesen nézte az előtte gömbölyödő hadapródot. — Először idehoztuk a felszerelést, néhány nappal ezelőtt, aztán bevagóniroztuk Németország felé. Tegnapelőtt el is indultak. Itt van nálam a szállítólevél. Azt hiszem, holnap vagy holnapután én is indulok utána.

Bencsik főjegyző helyeselt. — Így kell tenni — mondta és megbiccentette a fejét — mindent, ami érték, ki kell vinni az országból, nehogy az oroszok kezére jusson. Odakint aztán újra be lehet állítani a termelésbe. Hadd fokozódjék a gyártás. A hadsereg meg a hadigépezet éhes. Az embereknek ennivaló kell, a katonáknak fegyver. Jól jön egy nagy gyár odakint legalább erősíti a hadiipart.

— Azt hiszem — mondta Zentay — azt hiszem, hogy két-három héten belül munkába állítom a gyárat, ha kimegyek. Nem sokat lehet gatyázni ezzel — tette hozzá — minden nap, ami kiesik a termelésből, kárt jelent.

A főjegyző mosolygott és megtörölte kopasz fejét. — Ma

dél előtt a városházán — kezdett bele egy mondatba, de megzavarták. Egy pap lépett be a szobába és megbiccentette felsőtestét.

— Dicsértessék — mondta halkán s előrelépett.

— Igazán jó, hogy jön Jonasz atya, igazán a legjobbkor, mindig megérzi, hogy mikor van szükség magára. Jöjjön, bemutatom társaságunk új tagját. — Fábri elé vezette, kezefogtak. — Hallottam hadnagy úrról — mondta a pap nagyon halk, de hihetetlenül kemény, száraz hangon. Fábrinak úgy tűnt, mintha valamilyen kiaszott, száraz kórót látna maga előtt. A pap egész teste halottnak látszott, csontjai valósággal zörgő hangot adtak, amikor megmozdult. — Jó hírt hoztam — mondta aztán a pap, továbbra is azon a hallatlanul csendes hangon, amely nemcsak önmaga volt halk, hanem csendet parancsolt maga körül. — Az oroszokat visszakergették a Duna-Tisza közére és Budapest felé is megindultak egyes felmentő csapatok. — Fábri idegesen megrándult, de önkéntelenül közelebb húzódott a paphoz. Volt ebben az emberben valami aszkétikus sugárzás, amely túlmutatott száraz testiségén.

— Nagyobb német egységek útban vannak a nyugati front-ról mifelénk és azt hiszem, nem kell attól tartani, hogy bennünket is elérnek az oroszok. Fábri megmoccant. — Reméljük — mondta — hogy ki tudjuk kergetni őket. Ha hoznak valami hadianyagot meg municiót, nem is kell nagy erőfeszítés ehhez. az oroszok már éppen csak tartják magukat. Tökéletesen kimerültek. Egy két jól sikerült ütéssel, magunk alá tudjuk gyűrni őket. — A pap az ablak felé nézett. — Ha ezek a nyugati egységek megérkeznek, minden rendben lesz.

Zentay nem titkolható irigységgel nézte a hadnagyot. — Milyen szerencséje van ennek a fickónak, hogy katona és harcolhat. Talán egy-két nap múlva bevetik s akkor fegyverrel a kezében üthet az oroszokon. Csak a fegyver nyugtathatná meg, ha néhány orosz hullát látna, akkor talán csökkenthetné ezt a szinte testi feszültséget, amely állandóan üldözte, sohasem hagyott alább, sőt minden nappal kínzóbb, veszedelmesebb lett. Hajlandó lett volna mindent feláldozni, ha kimehetett volna a harctérre, de a rábízott munkát felelősségteljesebbnek vélte, semmint szó nélkül otthagyhatta volna. Eszébe jutott, hogy Bencsik, amikor a pap belépett, mondani akart valamit. Figyelmeztette erre a főjegyzőt. — No igen — mondta Bencsik — persze, azt akartam mondani, hogy ma beszéltem egy német tiszttel a város-

házán. Az azt mondta nekem, hogy egy vagy két nap múlva bevetik az első titkos fegyvert, amely napok alatt megfordíthatja a háború sorsát. Olyasfajta dolog lesz ez, mint a V1 vagy V2, csak sokkal erősebb, hatásosabb. Ezek a németek mindent kitalálnak — tette hozzá kis mosollyal, mert örült, hogy erősnek és megingathatatatlannak tudja hazája szövetségeseit.

— Igen — vette át a szót a hadnagy — néhány nappal ezelőtt az ezredes úr mondott ilyesmit, s az ő szava... Nem egy napig voltam együtt vele. Oroszországban is ő volt az ezredparancsnokom. A vezérkarnál hallotta, hogy a németek egy újfajta titkos fegyvert készülnék bevetni. — A zászlós, aki eddig majdnem végig hátatfordított a beszélgetőknek, hirtelen megfordult. Az asztalra csapott. — Maguk azt hiszik, hogy ez igaz — szólt halkán, de a szó lendülete megütötte az embereket. Maguk hiszik ezt a sületlenséget? Hát, hogy képzelik el a háborút, hogy képzelik? Azt hiszik van a németeknek olyan erejük nyugaton, amit ide tudnak hozni? Hiszen az angol-amerikai támadást sem tudják megállítani!

A zászlós elhallgatott. Kimarkolt egy csomó cigarettát a dobozból s egyre rágyujtott. — Te is olyan érthetetlen vagy János — mondta a főjegyzőnek — ezerszer megmondtam neked, hogy hiú ábránd abban bízni, hogy a németek megnyerik ezt a háborút. Pontosan úgy elvesztik, mint elvesztették az elsőt és velük veszítjük mi is. Azzal a különbséggel, hogy az ország úgy tönkremegy, hogy évek telnek majd bele, amíg újra felépítjük.

A pap felemelte csontos ujjait. Mintha megfenyegette volna a beszélőt. — Zászlós úr, tudja mit beszél? — kérdezte nem ellenségesen, inkább érdeklődően. Zászlós úr, tisztában van azzal, hogy minden háborút az igazság nyer meg s nem az anyagi vagy hadászati fölény. Ahol Isten van, ott a győzelem. És Isten a németekkel harcol ebben a háborúban.

Fábi szorongott. Szívesebben beleszólt volna a vitába, de nem tudott, inkább figyelte, hogyan alakul. A hadapródot láthatólag nem érdekelte az egész. Egy darab diót szedett elő a zsebéből, azt rágcsálta.

A zászlós most már teljes egészében megfordult. — Az Isten — mondta fenyegetően — az Isten? mondja a főtisztelendő úr, — a németek oldalán? Ha jól értem, ön azt mondja, hogy amit a németek csinálnak, az istennek tetsző cselekedet?

A pap bólintott. — Azt. Pontosan azt zászlós úr. Ön talán másként látja? — A doktor kicsit habozott.

— Mondja, tisztelendő úr, maga szerint istennek tetsző

cselekedet, ártatlan, sőt védtelen embereket összeverni, kirabolni őket, akkor, amikor azok még csak nem is védekezhetnek? Istennek tetsző cselekedet, embereket a halálba küldeni, anélkül, hogy azok tudnák, mi történik velük?

A pap megfogta az asztal sarkát és a takarót igazgatta. — A zászlós úr feltehetőleg a zsidókról beszél. Igazam van?

— Zsidók, nem zsidók, — mondta a zászlós — egészen mindegy. A tény a fontos, a tény, uram. — A pap elfintorította az orrát. — Nem egészen — mondta — nem egészen. A zsidókérdés az más.

Zentay felemelkedett a székről. — Lajos bátyám talán nem tudja, hogy mit tettek a zsidók Magyarországon? Talán még nem hallott erről? — A doktor dühösen legyintett. — Hallottam már eleget — mondta — mást sem hallottam itt az utolsó években, mint a zsidók így és a zsidók úgy. — Szünetet tartott. — De azért ezt még a zsidókkal sem lehet megtenni, azok is emberek! Mit tudja maga, mit tudja azt maga? Én ott voltam az állomáson, láttam, amikor bevagónirozták őket, nyolcvanát egy vagonba, kisgyereket és vénasszonyt egyformán. Láttam, amikor rájukzárták az ajtót. Mit gondol mérnök úr, hová vitték őket? — Zentay a fejét rázta. — Németországba, dolgozni, hasznos munkára. Legalább nem fognak itt seftelni tovább — tette hozzá undorodva. — Igen — kiáltott bele a zászlós — munkára! Hát én megnyugtatom a mérnök urat, hogy ezek közül egy sem fog dolgozni, érti, egy sem. — Miért? — kérdezett közbe ártatlanul Kondói. — Miért — izzott tovább a doktor — mert egytől-egyig megölik őket, egytől-egyig legyilkolják őket, azt hiszik, a németek olyan szentimentálisak, hogy siránkozni fognak a zsidók felett?

— Annál jobb — hallották a pap halk, száraz hangját — annál jobb, legalább elintézik őket. Magyarország nem tudta ezt a kérdést radikálisan megoldani. Túlon túl jók voltunk mi ehhez, majd a németek, ők megcsinálják. Azok, helyesen mondja a zászlós úr, nem szentimentálisak.

A doktor szem mellé láthatólag kimerült. Hangja halkabbá vált és a szemei egy pillanatra lecsuklottak. De folytatta. — Mondja mérnök úr — fordult Zentay felé —, maguk valóban elhiszik, hogy az oroszokat, az angolokat, az amerikaiakat le lehet győzni? Gondolkozzanak csak!

Zentay megpenderítette a széket.

— Gondolkozzunk! — kiáltotta —, mindig csak gondolkozunk! Mit képzelsz rólunk, magyar nemzeti szocialistákról a zász-

lós úr? Mi nem gondolkozunk és nem okoskodunk. A gondolkodás a tett halála, zászlós úr. Nem vagyunk mi puha humanisták, sem elkeseredett intellektuelek. Azok csak tűnődjenek, gondolkozzanak. Mi majd cselekszünk. De mire ők végiggondolták mondókájukat, már régen nem lesz mivel gondolkodniok. Kioccsantják az agyukat. — Lihegve beszélt, saját lendülete elragadta. A zászlós ismét lehúnyta a szemét. Aztán a pap felé fordult. — Mondja csak — kiáltotta a zászlós, akit egyre hevesebbre tüzelt a beszéd — vajjon a zsidók nem isten teremtményei? — Óh — mondta a pap, természetesen azok. — Akkor — kiáltott ismét Nagy — akkor nem úgy kell velük bánni, mint a többiekkel? Ez az új keresztény morál, ezt nevezik önök etikának?

A pap mosolygott. — A zászlós úr túl hevesen védi az álláspontját — mondta halkan. — Egy bizonyos szempontból igaza van, de valamit nem vesz észre. A zászlós kérdő mozdulatot tett. — Mindjárt megmondom — folytatta a pap — egyszerűen magasabb szempontokat nem vesz észre, a nemzet és a faj szempontjait. — Az igazság mindenkor az erősebb oldalán van.

— Ez a keresztény tanítás — süvített bele a doktor —, maguk most ezt így tanítják? — A pap finoman elhúzta a száját. — Végeredményben mindig is ezt tanítottuk — mondta — s mikor azt mondtuk, a gyengéké az igazság, akkor a gyengék voltak az erősek.

A zászlós szikrázott. — Úgy csavarják a szavakat, ahogy maguknak tetszik. Kis szünetet tartott, elnyomta a cigarettáját. De azt még nem magyarázta meg nekem, hogy miért nem számítanak a zsidók is embereknek. Miért lehet velük úgy bánni, ahogy mi tesszük? Maga volt már a nyilas pártházban, tudja mit csinálnak ott a zsidókkal?

— Talán szánjuk őket — vágott közbe Zentay s fel-alá szaladgált a szobában. — Szánalom? A zászlós úrban talán van szánalom, amikor eltapossa a kártékony bogarakat, vagy megöl egy poloskát. Hát miért legyen bennünk szánalom, amikor megöljük a zsidókat? Kinek tartozunk mi felelősséggel, ha legyilkoljuk őket?

A pap ismét mosolygott, majdnem derűsen.

— Hallottam arról, hogy mi történik a pártházban, zászlós úr — mondta —, hallottam már arról is és nem is helyeslem túlságosan. — Felállt. — De ha azt akarjuk, hogy az embereink valóban szabadnak érezzék magukat, akkor az ilyesfajta dolgo-

kat meg kell engednünk nekik. A könyörtelenség a legnagyobb szabadság, zászlós úr és mi a szabadság hívei vagyunk. Egyetlen rabságot ismerünk csak, isten rabságát! És nem veszi azt észre, hogy megváltozott a helyzet? Eddig a zsidók szipolyozták a népet, ők öltek bennünket, most mi tesszük ezt velük. Menjen csak ki a földekre, nézze meg a zselléreket. Tüdőbaj, gyermekbetegségek, éhhalál! Tudja kik csinálták ezt, zászlós úr? A zsidók, a zsidók, akik kezükben tartották az országot. Hát ennek vége. Megfordult a kocka.

— Így van. Vesszenek azok, akik sajnálják őket — kiáltotta közbe Fábri.

A zászlós tenyerébe hajtotta fejét. — Mit fognak szólni majd a háború után?

— Kicsoda — kérdezte a pap —, kicsoda fog szólni, kicsoda szólhat majd hozzá valamit? Mi leszünk a győztesek, mi fogunk diktálni, a világ a mi lábaink előtt fog heverni, akkor az összes bolsevistákat kiirtjuk, ki-irt-juk, érti zászlós úr? Akkor majd ráérünk azon tünődni, hogy hány zsidónak vagy bolsevistának kegyelmezünk meg és mutogassuk őket a múzeumainkban, akkor ráérünk ezen tünődni, de most a tettek ideje van. Isten azt mondta, aki nem cselekszik, az bűnös, mi pedig nem akarunk bűnben élni. Cselekszünk! Érti, zászlós úr?

Ismét felállt s most még magasabbnak látszott, mint az előbb. Nagy doktor fáradtan hallgatott. Érezte, hogy itt valami nincs rendjén, van valami, amiről nem tud s ez az igazság. Egyetlen szavukban sem hitt már, amióta látta bevagonirozni a zsidókat s amióta tudta, hogy milyen sors vár rájuk.

Tudta, hogy néhány hét, esetleg hónap múlva az oroszok ide is eljönnek s akkor az élet teljesen meg fog változni. Maga körül lázas készülődést látott, mindenki számbavette a dolgait, lecipelte a kosarakat és bőröndöket a padlásokról s arról beszéltek, hogy mit vigyenek magukkal, mi a fontosabb; a mákdaráló vagy a kávéfőző. Ő sohasem vett részt ezekben a vitákban s amikor felesége megpendítette előtte a csomagolás lehetőségét, haragosan ráfordult. — Ha mindenki megy — mondta — én akkor sem megyek. — Az asszony ijedten bámult. — Mit nézel — mondta neki — nem megyek Németországba. Ha meg kell halni, azt itt is lehet. Különben sem hiszek semmit abból, amit ezek mondanak. Mind hazudik. Egy szavuk sem igaz. Az oroszok nem fognak bántani. Többet egy szót sem akarok hallani a csomagolásról. — Ezzel a dolognak ezt a részét elintézte. S amikor az emberek, akik körülötte éltek, a menekülés és ma-

radás, a megállított és előretörő támadások örökös hullámozásában a hírek és tények között botladozva — ő maga nyugodt maradt, figyelmesen nézte a többieket, de egyetlen mozdulatot nem tett a menekülés előkészítésére. — Már nem tart sokáig — mondogatta a feleségének esténként, amikor lefeküdtek — nem tart sokáig. Addig valahogyan kibírjuk.

Bencsikné behozta a kávé. Csöndben itták és finom, omlós tejeskalácsot rácsáltak hozzá. Később bejött Klára, leült a zongorához s egy régi valcert játszott, egymásután sokszor. Mindenki ottmaradt a helyén, senki nem ment el s beszélgetni is kezdtek, egészen közömbös dolgokról. De Fábri jól érezte, hogy a szoba levegőjében vád és védelem kavarg s egyre fokozódó tisztelettel figyelte a pap száraz, csontos mozdulatait. Anyja egész életében a papok tiszteletére tanította s ha sok különböző tisztelendője is volt, soványak és kövérek egyaránt, ez az ember olyannyira lenyűgözte, hogy ilyesmit még sosem érzett. Szinte hipnotikusan követte a pap minden egyes mozdulatát, szemének minden villanását, minden kiejtett szavát. Úgy érezte, hogy ez az ember sok mindent tud a világról, olyasmit is, amiről neki sejtelve sincs. Ez a tudat megerősítette hitében. Ha ez az ember azt mondja, hogy jön az erősítés, akkor az olyan biztos, mint a halál — gondolta s még a zászlós iránt érzett gyűlöletét is elfelejteni vélte, amíg a papot figyelte. Egyre jobban érezte, hogy hamarosan végetér tétlensége és elindulhat, hogy beteljesítthesse azokat a szavakat, amelyeket a pap elmondott.

Lehúnyta a szemét, fáradt volt. A szavak csak távolról értek el hozzá, Kondói lökte meg.

— Öregem, ha aludni akarsz, gyerünk haza. Inkább eljövünk holnap, bevallom én is marhamód fáradt vagyok. — Ez a friss hang kissé megélenkítette. Felálltak, búcsúzkodni kezdtek. Házigazdája időközben eltűnt a szobából. — Ügylátszik — mondta a hadapród — ez a pacák mindenholnan angolosan távozik. — Hja — mondta Bencsik, akinek lassan megjött a szava — nem tetszik neki a mi társaságunk. — Pedig higgyétek el, nagyon rendes ember volt valamikor, de mióta a városból elhurcolták a zsidókat s Debrecennél elesett a fia, nem lehet vele bírni. Állandóan mindenki vel vitába elegyedik, szidja a német bajtársakat és megjósolja, hogy az oroszok győzni fognak. Az a szerencséje, hogy régen ismeri itt mindenki, különben már régen ülné. — Odavaló, — vetette közbe Fábri — odavaló az ilyen fráter. — Node nem baj — mondta Bencsik — félbolond ez, mert elvesztette a fiát. Azért mond ilyeneket.

Kikísérte őket az ajtóig. A kapunál Fábri megkérdezte. — Főtisztelendő úr merre megy? — A templom felé — mondta a pap. — Mi ellenkezőleg — tette hozzá Kondói. Fábri ránézett. — Én elkísérem, ha megengedi. — A pap meghajolt. — A legnagyobb örömmel. Örülök, ha ilyen fiatal tisztekkel találkozhatom. A magafajta emberek nyerek meg számunkra a háborút. Magukban öszpontosul a faj és a nemzet világereje. Maguk győzhetetlenek, tudják-e?

Belekarolt a hadnagyba. Kondói utánuk nézett és megcsóválta a fejét. — Nem is tudtam, hogy ez a Fábri ilyen kótyagos papimádó. Legszívesebben köpött volna. Morogva indult tovább.

Fábri hadnagy hazakísérte a papot, aztán ő is hazament. Álmában kint járt a harctéren, füstöt látott, ágyútűzet hallott, gránátok, aknák zuhogtak. Reggel, amikor felébredt, esett az eső.

Aznap délelőtt megkapta a parancsot, hogy századával együtt háromheti kiképzésre vonuljon át Balaton-Kilitire. Az ottani katonai repülőtéren várja a további utasítás. Boldogan lélekzett fel s magán érezte papjának tegnapi búcsúzó áldását. Még aznap bevagondfrozta őket három más századdal együtt s útnak indultak a Balaton felé, este hat óra tájban. Hajnalban érkeztek s mikor virradt, az állandóan szakadó esőben megkezdtek a kirakodást.

*

Holder napjai száguldó összevisszaságban teltek. Egyetlen segítőtársa ebben a munkában az öreg Krancz volt, de őrá sem számíthatott teljes bizonyossággal, miután az öreg félni kezdett a mindegyre zuhogó aknáktól s a bombák zajától. Pedig már Budán is csendesedtek a harcok. Úgy látszott, a város ostroma hamarosan végetér. Így aztán egyedül rá várt az a feladat, hogy összeszedje, végigszámolja mindazt a felszerelést és nyersanyagmaradékot, amelyet a gyárban fellelhetett.

Nem büszkélkedhetett ezzel. A pinceraktárban azonban szert tett néhány értékesebb fogásra. Talált nyolc régen nem használt esztergapadot, egy aprócska seppingi gyalut, néhány méter transzmissziós szíjat, rengeteg használt reszelőt, eszterga- meg gyalukéseket, a csavarautomatához szükséges vasanyagot, met-szőket, menetfúrókat, közönséges spirálfúrókat, garmadával ócska szerszámokat.

Esténként olyan fáradtan vánszorgott haza, hogy szinte alig élt. Nem evett (különben sem volt sok ennivalója), úgy dőlt

le az ágyra, mint egy félhalott. De a munka ahelyett, hogy kifárasztotta vagy elkedvetlenítette volna, egyre jobban tüzelte, izgatta. Ahogy kibontakozott előtte a megmaradt készletek sora, úgy látta, minden nap rózsásabbnak a gyár jövőjét. Építeni és üzembe állítani, ez a jelszó!

Hajzás napjai után este még a pártba is bejárt. Dehogyan engedte volna el ezt a csodálatos, minden nap jobban és jobban terebélyesedő, nagyszerű élményt.

Az üres, kifosztott üzlethelyiségre felszaladt a vörös lobogó; Holder minden este megállt a volt fűszerüzlettel szemben és könnybelábadó szemmel nézte a tépett, mindenféle rongyokból toldozott-foldozott zászlót. Mennyit várt, mennyit remélt, mennyit küzdött ezért!

Azonnal megkezdődött a szervezkedés; néhányan az elvtársak közül (akik illegálisból ismerték egymást) megalakították a pártszervezetet. A föld alól hirtelen felszínre került emberek még kápráztak a tündöklő világosságban, hunyorogva nézegettek, tapogatták egymást, nem akarták elhinni, hogy élnek. De az élet napnál világosabb volt s a feladatok egyre jobban ott tornyosultak a fejük felett. S napról napra növekedtek.

Néhány nap múlva — alig csendesedett el az ágyúzaj Pesten s még tartott a lövöldözés Budán — Holder már látta, hogy egyedül nem bírja a munkát. Az anyag gyűlt, növekedett, egyes termékek telve voltak lim-lommal, amelyből ki kellett válogatni a hasznosat s el kellett dobni a hasznavethetlent. Egyedül nem bírt vele. Egy ízben nyakonsípte az edzőműhely mögött settenkedő Verest, de a férfi nem nagyon akart dolgozni. — Hagyjon engem, Holder — mondta — mi a fenét akar? Nem hallja, még lőnek a tulsó oldalon. Majd ha vége lesz a háborúnak, akkor dolgozhatunk.

Persze Holder előtt elhallgatta, hogy csak a pénzéért jött vissza a gyárhoz. Holder megrázta a fejét.

— Azt hiszik, hogy majd a szájukba röpül a sültgalamb. Értsék meg! A németek tönkretettek bennünket és most majd ki kell kecmeregnünk ebből a szarból. Kellett maguknak háború, mi? Emlékezzen csak vissza, én is mondtam, Timár is mondta, ne menjünk bele ebbe a háborúba, csak baj lehet belőle. — Veress apróra húzta össze magát. Ez akkoriban történt, amikor még a nyilaspárt tagja volt s most kellemetlennek érezte, hogy multjának ezt a kissé sötét foltját emlegetik. — Maguk akkor azt hitték, hogy a németek hamm! bekapják a ruszkit, aztán

mehetünk rabolni szabadon Oroszországba. Hiába mondtuk mi, hiába, hogy a német nagytőke háborúzik az oroszok ellen és ennek csak mi ihatjuk meg a levét, maguk meg sem hallgatták az embert. Emlékszik arra, amikor Szerdát elvitette az a piszok Zentay? — Veress bólogatott. Szeretett volna kikerülni ennek az embernek a karmai közül. — No ugye, amikor mi el akarunk járni az öregnél a Szerda Pista érdekében, maguk tiltakoztak. Azt mondták, nem jó kommunisták érdekében beszélni. Maguknak Zentay kellett, az az ordítózó, nagyszájú fasiszta gazember, mert az rendet tudott tartani, mert az fenyegetődzött és maguk nagyon jól tudták, hogy be is tartja a fenyegetéseit.

Mérgesen meg-megbökdöste az előtte reszkető Veress. Aztán hirtelen felülkerekedett benne a józansága. — No, jön dolgozni — kérdezte sokkal halkabban, majdnem kedvesen — vagy nem? — Veress most már nem mert ellentmondani.

Bemásztak egy beomlott raktárhelyiségbe s onnan szórták kifelé a beszorult anyagokat. Késő estig rakodtak, dobálták a hasznavehetetlen szerszámokat. Estefelé, holtfáradtan álltak meg és egymásra néztek. Veress sápadt arcán hosszú ráncokat rajzolva folyt a veríték. Holder ellenállhatatlanul álmosnak érezte magát. De még nem mehetett haza, még be kellett mennie a pártba s egy megbeszélést végigülni... a fene egye meg, hogy soha nem jön ki az ember a munkából...

Erősen durrogott egy akna, amikor kijöttek a sötét Váci-útra. Veress szeretett volna már otthon lenni, ezeken az apró sötét mellékutcákon nem tanácsos járkálni. Néhány pillanatig szótlánul bámulták egymást a sűrűsödő sötétben.

— Idefigyeljen — mondta később Holder — maga most hazamegy és lefekszik, jól kialussza magát, vagy csinál amit akar, bánom is én. De holnap reggel nyakába veszi a várost és elmegy, értesíti az embereket, hogy holnapután délután három órakor jöjjenek el a Kranczék lakására. — Veress kérdően nézett rá. — Aki akar eljön, — folytatta Holder — egy megbeszélést tartunk, hogy elkezdjük-e dolgozni, vagy sem. Én nem kényszeríthetek senkit. Az emberek belátására bízom, jönnek-e, vagy sem. Menjen el a Bordáshoz és mondja meg neki, hogy én üzenem. (— Az úgy sem jön — vetette közbe Veress). — Mondtam már, hogy nekem mindegy. De tudnia kell róla. Aki akar, majd eljön. A fő az, hogy nekikezdünk. Vagy talán magának nem érdeke, hogy ismét dolgozhassunk és legyen pénze? — Nagy lépéssel nekiindult az estének. Veress morgott valamit az

orra alatt, nem lehetett érteni. Szeretett is dolgozni meg nem is; voltak napok és hetek, amikor utált ránézni még a tűzre is, máskor meg úgy vetette rá magát a munkára, mint az oroszán az áldozatára. Hangtalanul mentek egymás mellett. Veress egyik utcán befordult és Holder egyedül ment tovább.

A pártban már vártak rá. A kerületi titkár fogadta az ajtóban, egy magas, bajszos régi elvtárs. — Már megint hol kujtorgsz — támadt rá Holderre, de az csak vállat vont. — Nagyon jól tudod, hogy nem a szeretőmnél voltam — azt a gyárat helyre kell hozni, amint lehet. — A titkár visszahúzódott csigaházába és szótlanul, összehúzott szemöldökkel bekísérte Holdert a szobába. Az asztal körül négyen ültek, a homályos petróleumlámpa elsötétítette arcukat. Holder a sötétben is felismerte mindegyiket. Hideg volt; a férfiak behúzódtak kabátjukba, egyikük a körmét fújta, úgy melegedett. — Van egy cigarettád? — fordult a belépő felé az egyik. Holder kihúzta a zsebéből a kezét, úgy mutatta, hogy nincs. — Egy csikked sincs? — morogta a másik. A titkár közbeszólt. — Elvtársak, most fontosabb dologról van szó. Meg kell beszélnünk a kerületi szervezést. Így össze-vissza nincs semmi értelme. Fel kell fednünk a régi elvtársakat. Az emberek azt hiszik, hogy mindenki csőstül jöhet. Hozzám napjában százan is jönnek... A fene se ismeri őket.

Holder figyelme lazán kapcsolódott az előadáshoz és az előadóhoz. Gondolatai ide-oda vibráltak, néha-néha el-el kapott egy szót abból, amit a titkár mondott, de egészében nem értette meg a beszélgetést. Igyekezett azért oda figyelni. Akkor kapcsolódott be a vitába, amikor egyikük — jól ismerte Horváthot, az illegális szervezet vezetője volt, bátor, harcos kommunista — felállva csapkodni kezdte az asztalt. — Én ezt nem értem — kiabálta a férfi — én ezt nem értem, Holder te érted? — Holder lassan a férfi felé fordította a fejét, akinek arcán mély barázdákat szántottak az utolsó hetek. — Mi itt szervezésről beszélünk, agitációról, gyáráépítésről, ahelyett, hogy egyről beszélnénk. — Körülnézett. — Nem tudjátok, hogy mire célzok? Ilyen ostobák vagytok, veletek dolgoztam annyi éven át? Nem tudjátok? — A titkár felemelte a kezét de Horváth leintette. — Nagyon jól tudod te is, hogy miről beszélek.

— Á forradalomról?

— Arról... arról hát, miről beszélnék, miről mondd?... Vagy talán azt akarod mondani, hogy nincs forradalom? Most, amikor minden a kezünkben van s a hátunk mögött a Vörös

Hadsereg? Most ülünk és ahelyett, hogy megszerveznénk az osztagokat, ölbetett kézzel várjuk, hogy a hatalom az ölünkbe hulljon. Vagy emlékeztesselek benneteket az orosz forradalomra, he?

Tűzbejött, karjaival ide-oda hadonászott, majd feldöntötte a lámpát. — Persze, ti azt hiszitek, hogy majd a Vörös Hadsereg kikiáltja helyettetek is a proletárdiktatúrát, mi? Mi ez? magyarázzátok meg, napok óta várom az első szót, de sehol semmi! Sehol egy utasítás, sehol egy parancs. Mit csinál a pártvezetőség? Hol van most az irányítás? Rákosi még mindig Moszkvában ül és beszél a rádióban? Most nem dumára van szükség, a fene egye meg, azt ti is jól tudjátok. Tetteket! Mi a fenének hordom itt magamnál ezt a revolvert, ha még azt is megtiltják, hogy egy rohadt fasiszta nyilast lelőjjek vele. Dísznek cipelem ezt? Vagy menjek és szolgáltassam be?

— Elvtársak lássátok be, ez az, amire vártunk, most kell megteremtenünk a magunk hatalmát. Arra várjunk, amíg megint felüti fejét az ellenforradalom? Lámpavasra a burzsujokkal. Akasztófára a nyilasokkal! Nincs itt tétovázni való idő. Minden hatalmat a proletariátus diktatúrájának.

Fel-alá járkált hatalmas léptekkel a szobában. Zihálva fűjt, orra körül fehér tömegben gomolygott a levegő. Holder meredten hallgatta. Agya kuszáltan dolgozta fel a mondatokat.

A titkár kinyujtotta a karját. Ércesen beszélt, hajthatatlanul. — A Horváth elvtársnak hiába magyarázom a pártvezetőség utasításait.

— Le kell váltani a pártvezetőséget. Szabotál. Eladja a munkásosztály érdekeit.

— Kinek adta el? Talán Sztálinnak?

— Moszkvában másképp látszik a helyzet, mint Budapesten?

— Nekem hiába beszéltek. Meg kell indítani a forradalmat.

— Értsd meg, ez nem alkalmas pillanat.

— Nem alkalmas? Talán arra várjunk, hogy a burzsujok indítsák meg a saját forradalmukat?

— Ne fecsegjetelek. Horváth nem rosszindulatúan kritizál, ostobaság lenne nem mérlegelni a forradalom eshetőségeit.

A szoba egyszerre megtelt izgatott kiáltozással, ide-oda kapkodó mozdulatokkal, imbolygó fényekkel. Holder zavartan, összekúszálva ült a széken s nem tudta, mitévő legyen. Horváth megint felállt.

— Nézzetek szét. Az ellenforradalom most sunyít, most be-

húzza a farkát, most ki van szolgáltatva. Talán azért harcoltak az oroszok, hogy mi ismét az ellenségeinket ültessük a nyeregbe? — A titkár elkapta a karját. — Ne fecsegy ilyen ostobán. Túl nagy a fantáziád. Kivel akarsz te itt forradalmat? mi? Talán velünk négyünkkel, vagy ötünkkel? Kivel akarsz te itt forradalmat csinálni, és nem tudod, hogy a... — A munkásosztállyal — kezdett hozzá Horváth, de a titkár közbevágott. — Jobb lenne, ha jobban körülnéznél a saját házadtájékán és megmondanád, hogyan kell nekikezdeni a gyárad újjáépítésének, semmint most forradalomról beszélni. Horváth megragadta a másik vállát.

— Te! Te is áruló akarsz lenni?

A titkár nyugodtan kivonta magát a szorításból.

— Hagyj békén. Én végrehajtom a pártvezetőség utasításait. Akinek az nem tetszik, kilép a pártból. Ti mindannyian tudjátok mit jelent ez. Csináljatok a kedvetek szerint.

Egyszerre csend lett, csak a nehezen ziháló lélekzetek halatszottak. Holder agya zakatolva, zötyögve tört utat magának a gondolatok sötét éjszakájában. Ő mindig megtette azt, amit a vezetők mondtak, sohasem okvetetlenkedett s amikor verték, egyetlen árva mukkot sem szólt, nem árult el senkit. Most, most menjen és talán cselekedjék helytelenül? Mit tudhatja egy ilyen Holder, hogy mi a helyes? Nem jobban tudják ezt odafent? És ha onnan az az utasítás jött, hogy megkezdeni a munkát, akkor vajjon nem az a helyesebb, mint kimenni a barrikádra... bár egyetlen vágya, hogy a nyilasokon megbosszúlhassa magát. A titkár megtörte a csendet. Én azt ajánlanám az elvtársaknak, hogy menjenek haza és gondolkodjanak a dolgokon. Én nem akarok senkit sem kényszeríteni, bár ez nem magánügy. Ez a párt ügye, ez az osztály ügye. Akinek más a véleménye, az megmondhatja.

Felállt. — Így nem lehet megbeszéléseket tartani. Nekünk éppen most nagyobb önfegyelemre van szükségünk. Majd aztán meglátjuk, hogy mi lesz... Menjetek haza elvtársak, Holder elvtárs maradjon itt...

A férfiak zsebredúgták a kezüket és mentek. Köszönés nélkül surrantak ki az ajtón, amelyen bedőlt a jeges, januári szél. Holder most érezte csak mennyire fázik. A titkár megvárta amíg az utolsó lépések is elhaláltak, aztán odament az ajtóhoz, kinyitotta és körülnézett. Óvatosan, halkan becsukta maga mögött az ajtót és visszament. Lábát feltette a székre, összeráncolta a homlokát. A vörös, keskeny forradás, amely az állától a füléig húzódott — egy kardlap emléke — bíborvörösén lüktetett. Néhány pillanatig szótlánul, de nagyon figyelmesen nézte Holdert.

Cser, a titkár szerette az előtte ülő, a hidegtől észrevehetően reszkető férfit. Tudta róla, hogy megbízható, értelmes ember s szerette örökös vídámságát. Ez az arc most komoly volt, figyelmes, gondolatokkal küzdő. Cser szeretett volna a mélyére látni, be egészen az agytekevénnyek mögé, ahol a másik gondolatai fészkeltek. De Holder nem moccant, a földre nézett, majd felvetette szemét és hosszan, nyugodtan végignézett a másikon. — Mondd — kezdte Cser — mit szólna te ehhez?

Holdert nem érte váratlanul ez a kérdés. Számított rá. Mit is feleljen? — Mit szólna te ehhez — dörrent rá Cser — a fene egye meg, hát mindenki megkótyagosodott attól, hogy egy hete itt vannak az oroszok? Hát senki nem tud nyugodtan gondolkodni? — Holder megemelte a karját. Ólmos fáradtság zsibongott benne.

Én nem helyeslem, amit Horváth mondott. Amit a pártvezetőség elhatároz, az jól van, de mégis... — Nem folytatta, elkerülte Cser szemrehányó tekintetét és felállt. — Na, ne haragudj, Cser elvtárs, mennem kell. Iszonyúan fáradt vagyok. Egész nap azt a rohadt gyárat hajkurászom. Azt hiszed, jött egy ember is? Fenét. Az egyiket úgy csíptem fülön, ott settenkedett a gyár körül, biztosan van neki ott valamije.

Cser az ajtó felé indult és elfújta a lámpát. — Összehívtad a gyűlést? — Össze — felelte a másik — holnapután délutánra Kranczénál. — Az egy öreg szocdem s nem is valami nagyszzerűen viselkedett — mondta Cser — gondold, hogy megbízhatunk benne?

— Az utolsó napokban igazán rendes volt, — védte az öreg Holder — meg aztán ő volt az első, aki kijött a gyárhoz, abban a bombázásban. Igazán szépen viselkedett. És ő amellet van, hogy dolgozni kell. Eltűnődött. De azt hiszem, ha arról volna szó, hogy forradalmat kellene csinálni... azt hiszem az öreg... nem állna mellettünk... — Na látod — kapott bele Cser — na látod, és tudod még hányan vannak ilyenek? Elijeszténé magunk mellől az embereket.

Kint lépkedtek az udvaron. Amíg a házmasterre vártak, Holder megjegyezte. — Ez azért mégiscsak olyan burzsuj tempó. Édesgetni, meg megnyerni...! És forradalom nélkül, hogy mozogjon az ember...? Lenin... — Elhallgatott, megvárta, amíg kijutnak az utcára. Ott folytatta. — Lenin azt mondta, hogy a szocializmushoz csakis a proletárdiktatúrán keresztül lehet eljutni, hát én erre gondoltam, amikor Horváth beszélt.

Elbúcsúztak; Holder hazament s míg vetkőzött, állandóan

hajtogatta magában. Nem szabad erről beszélni... nem szabad... De még álmában is belezuhant az örvénybe s csak a legnagyobb erőfeszítéssel tudott kievickélni belőle.

A következő két nap hajszás munkában telt. Amikor másnap reggel megérkezett, a füstölgő épület előtt már négyen várták. — Adj' Isten Veress — köszönt jókedvűen. A reggeli fénynél mintha el is felejtette volna a tegnapot. Veress hozzácsatlakozott, elindultak. A másik két embert látásból ismerte csak, nevükre már nem emlékezett. Két rakodómunkás volt, nem régen dolgoztak a gyárban. Holder nevetve nézett végig a társaságon. — Most aztán melózni — mondta a fene egyen meg benneteket. Ez az igazi munka, a semmiből valamit csinálni.

A nagy gépteremben halomban álltak az anyagok. A feladat most az volt, hogy ki kellett válogatni a használhatót és össze kellett szedni a használhatatlant. Szótlanul dolgoztak, izzadva. Délfelé az egyik valami ennivalót vett elő, de a többiek csak nézték.

— Senkinek nincs ebédje — kérdezte Holder. Nemet intettek.

— Hja, az nagy baj — mondta — nekem is korog a gyomrom. Mit csináljunk? — A másik kettő savanyúan morgott; legyintettek és elmentek.

— Ezek azt hitték, hogy tőlem kapnak enni — kérdezte Holder, miközben újra nekifogott a válogatáshoz. Most már csak hárman maradtak. Kedvetlenül továbbdolgoztak.

Másnap Holder elsőnek futott be Kranczékhoz. Az asszony türelmetlenül várta. — Azt hittem már nem is jönnek — morogta az ajtóban — maguk olyan megbízhatatlanok. Mit akarnak? Megint valami felfordulást? Örüljenek, hogy megúszták az ostromot. Az uramnak is hiába mondom, hogy üljön idehaza nyugton. Csak egésznap járkálna odakint, míg egyszer megint bele nem esik a bomba. — Holder mosolyogva nézte. Mit zsémbeskedik ez az asszony? Hiszen a férfinak csak pénzt jelenthet az, ha dolgozik. Pénzt, de mikor? Mikor tartanak majd ott, hogy fizetni is fognak.

Krancz a szobában búslakodott. Az utóbbi napokban megérellette magát s a sebe erősen sajgott.

— Örülök, hogy itt vagy Holder — mondta nyögve — a fene, enné meg ezt az utálatos sebet. Pont ilyenkor alkalmatlankodik.

Felállt, székkal kínálta a férfit. Holder leült, összehúzta a kabátját. A fűtetlen szobában fehér gombolyagként kavargott a pára. Az ablakokra jégvirágok telepedtek. Kranczné bejött, le-

ült és egy pokrócot csavart a lába köré. — Istenverte hideg van és nincs egy darab fánk sem. Tegnap eltüzeltük mindet. S ezzel a nedves vacakkal fűteni sem lehet.

Holder csak félfüllel hallgatta az asszonyt. Esze a mai összejövetelen járt. Vajjon sikerül-e? Sikerül-e rávenni az embereket, hogy nekifogjanak a munkához?

Veress jött meg elsőnek. Ahogy belépett, elkezdte.

Mindenkit értesítettem, akit tudtam. Azt ígérték eljönnek. Csak a Bordás morgott, de hiszen mondtam én magának. Korláth nem volt odahaza, azt mondta a felesége, hogy talán eljön. Az egy öreg hülye, nem lehet úgysem használni semmire. Aztán voltam a Liborczéknál, dehát a férfi beteg, ráomlott a pince, alig él. És a Ferenciék kereken megtagadták. Azt mondták, hogy magával nem dolgoznak együtt. Nem tudom, hogy miért.

Holder pontosan tudta. No majd lesz gondja Ferencire, nem fogja elfelejteni. Zentay mellett ő volt a gyár másik besúgója.

Kranczné mérgelődve csoszogott ki a konyhába. Megint jött valaki. — Még hányan vannak — morogta útközben — az embert ülni sem hagyják nyugodtan. A konyhában felkapott egy darab száraz kenyérhéjat és a szájába gyömöszölte. Azért kíváncsian nyitott ajtót.

— Itt laknak Kranczék? — kérdezte egy ismeretlen férfi.

— Itt mondta az asszony — maga is a gyűlésre jött? — A férfi nem válaszolt, félretolta, Kranczné morgott. Micsoda tiszteletlen fráter. Legalábbis a fia lehetne. Mérgesen riglizte be az ajtót.

Az ismeretlen benyitott a szobába. Valamennyien feléje fordultak. Holder felugrott. — Horváth! hogy kerülsz te ide? Minek jöttél?

Azonnal megsejtette a férfi jövetelének célját. Horváth lehúzta rongyos kesztyűjét és az ágyra dobta. — Szeretnék én is veletek beszélgetni — mondta nagyon halkán.

Holder még mindig állt.

— Itt nincs semmi keresnivalód. —

A férfi tiltakozva felemelte a kezét. — Ne kiabálj, előbb hallgass meg. Mit tudod te, hogy mit akarok?

— Tisztában vagyok vele — vágta vissza Holder. — Tegnap nagyon is nyíltan megmondtad a szándékaidat.

— No és — pattant fel a férfi, — te talán nem helyeselted? Azt hiszed nem láttam rajtad, hogy helyesled? Csak nem akartál ellenkezni, mert téged is megszédített Cser. Jól tudjátok ti mindannyian, hogy nekem van igazam.

Holder kinlódva ült vissza. Akét férfi értetlenül nézte a vitatkozókat. Ezt az újonnan érkezettet nem ismerték. Ki ez az ember? S miről beszélnek ezek? Krancz és Veress Horváth arcát nézték, gyanakodva. Holder fel-le járkált a szobában. Aztán megállt Horváth előtt. A foga közt sziszegte. — Legjobb lenne, ha elmen-nél, ne avatkozz te az én dolgaimba. — A férfi a padlót nézte, nem válaszolt. — Nem hallod — morogta Holder — süket vagy? Kelj fel és eredj. Nincs itt rád semmi szükség.

Nem folytathatták. Bordás lépett be s utána még két ember. Holder nem emlékezett ezekre az arcokra. Köszöntek, majd szótlanul leültek az asztalhoz. Szóval Bordás mégis eljött, gondolta magában Holder. Nem veszedelmes, inkább csak a szája jár. Most megint jöttek öten. A kis szoba egyszerre megtelt. Ketten leültek a sárgaréz ágyra. Kranczné mérgesen dörögött. Azért jönnek ezek, hogy rendetlenséget csináljanak? Legszívesebben kidobta volna őket. Istenem, tönkreteszik a padlót, havas, sáros bakancsaikkal.

Holder keztfogott a belépőkkel és leültette őket. Vékony, duruzsolás indult meg. Az érkezők a tárgyalás lehetőségeit vitatták meg. Hallottak már a Holder szándékáról, hogyne hallottak volna róla. Veress is rebesgetett valamit arról, hogy fel kell építeni a gyárat. De nem tudtak eligazodni e sok, különböző helyekről hallott ötlet között.

Holder elgondolkozva nézte őket. Egyikük-másikuk ismerős volt, de még az ismerősebbek is megváltoztak. A felszálló pára tövében ülő arcok megnyúltak, megcsontosodtak, soványak voltak.

Még jöttek néhányan. Ezek már csak állni tudtak, bár Kranczné még a hokkedlit is becipelte a konyhából. Holder tizenöt emberre számított, itt csak tizenketten voltak. Még egyet megvár, tizenhárom az szerencsés szám. Egyedül Horváth jelenléte zavarta. Jól tudta, hogy mit akar. De nem látta az utat; hogyan akadályozza meg.

Megérkezett a tizenharmadik is. Korláth volt, az öreg lakatos. Szótlanul leült az ágyra.

Holder érkezettnek látta az időt, hogy elkezdjék a gyűlést. Mintha nem is lenne már olyan hideg. A testek némi melegséggel töltötték meg a szobát, az ablakon függönyszerű pára ült.

— Szaktársak — kezdte Holder (Krancz kiküldte a feleségét a szobából; menjen csak, ez nem neki való) — azért hívtuk össze magukat, hogy megbeszéljük a teendőinket. — Végignézett az arcokon. Néhányan feszülten figyeltek, mások behúzódtak a ka-

bátjaik mögé és bóbiskoltak. Ez nem zavarta. — Most már vége van az ostromnak — folytatta — a németek meg a nyilasok elmenekültek. Hanem a mi gyárunkkal baj van. Emlékeznek Zentayra? Hát az az aljas csirkefogó kiraboltatta a gyárat a németekkel. Most üres minden. Meg az egyik szárny találatot is kapott. Ha megnézik még füstölög. Hát így állunk.

— Azért hívtott, hogy ezt elmondja — morogta közbe Bordás. Holder ügyet sem vetett rá.

— Már most a mi feladatunk — füzte tovább — nekiállni és megindítani az építkezést. Persze a főcél az, hogy a gyárat minél előbb munkába állíthassuk. Szóval dolgozni. Ez a lényeg. És ezért hívtuk össze magukat. Akik dolgozni akarnak, azok velem jönnek. Holnap reggel kezdjük a munkát.

— Mi már dolgoztunk ott — mondta büszkén Veress, aki egyszerre bátornak érezte magát. — Az nem volt komoly munka — mondta Holder — az csak olyan szöszmötölés volt. A komoly munka most következik. Nos — emelte fel a hangját — kik azok, akik jönnek?

Csend lett. Valamennyien magukban mérlegelték Holder szavait. Többen a mennyezetet nézték, mintha onnan vártak volna választ. Holder lassan körbenézett. Az ágyon, a székeken, az ablak mellett lapuló emberek arcán, feszült figyelem, mély gondolkodás látszott. Szeme megakadt Horváth arcán. Ez az arc most megnyúlt, olyan volt, mint egy ugrani készülő kutya. Holder megrezzent. A többiek, ha nem is tudtak azonnal határozni, látszott rajtuk a töprengés, látszott rajtuk, hogy gondolkodva keresik a kiutat ebből az útvesztőből. Mi mást tehetnek, minthogy elmennek a gyárhoz és megpróbálják elkezdni a munkát?

Horváth hirtelen felállt. Egy gyors mozdulattal ledobta a kabátját. Valamennyi tekintet érdeklődve ráirányult. A férfi néhány másodpercig némán figyelt. Holder érezte, hogy valamilyen magyarázhatatlan erő árad belőle. A homályos fényű szemekben régen látott érdeklődés csillant meg.

Horváth szembefordult ezekkel a pillantásokkal. Helyes időben állt fel. A gondolatok kellős közepébe robbant bele s most itt valamennyien azt várják, hogy tehetetlenségük útvesztőjéből kivezető utat ajánljon nekik. Mozdulata, amellyel ledobta a kabátját szerencsés volt. Ez a könnyed, majdnem felelőtlen vállrándítás meggyőzte a körülállókat, hogy határozott emberrel van dolguk. A csend kissé túl sokáig tartott. Nem feszítheti tovább az emberek figyelmét. Mielőtt bárki megszólalhatott volna, elkezdte. Halkan beszélt, de a hangján átsütött az indulat.

— Én ellenzem azt, amit Holder mond. Ez nem a mi feladatunk. Más dolgokat kell megoldani. Ti mindannyian munkás-emberek vagytok. Nem értitek, hogy mi történik itt? Nos, hát én elmagyarázom nektek. A Vörös Hadsereg leverte az ellenségeinket, felszabadultunk. Nem a saját erőnkől, de mindegy.

Élünk és nagy feladatok várnak ránk. Mit számít most az, hogy egy gyár dolgozik-e vagy sem. Elvtársak! — A hangja szenvedélyesen felcsapott. — A forradalom órája ez, elvtársak. A munkásosztály forradalmának órája. Hát nem értitek? Csak ki kell menni az utcára és le kell hajolni a hatalomért. Eddig elnyomtak bennünket, vagy nem emlékeztek rá? Ennek most vége. Ki az utcára elvtársak. Fegyvert fogni, pusztuljanak a burzsujok...

Holder elködösödő szemmel figyelte. Senki nem mozdult. Amíg Horváth beszélt, előredölve figyeltek. Most, hogy pillanatnyi szünetet tartott, kissé engedtek feszes tartásukból, meglazították izmaikat. Nem látott lelkesedést. Horváth izzó ostor módján lecsapó szavai szétporladtak a szürke arcokon. Legtöbbjén riadt izgalom, majd visszahúzódo ellenkezés ült. De ez nem nyugtatta meg. A férfi tovább beszélt. Újra és újra elismételte előbbi szavait. De az arcokból nem olvasott ki sok jót. A férfiak hallgatagok, hidegek, ellenségesek voltak. Kranczra nézett. Az öreg ijedten pislogott a kabátja mögül. Mit is beszél ez az ember... Forradalom? Ugyan kinek kell? Ki akar itt forradalmat. Békés munka, az igen, de megint háború, megint gépfegyver. Untig elég volt ebből, bőven elég...

A szavak elsiklottak mellette. Egyre jobban borzongott. Jószágos ég mi lesz, ha tényleg forradalom...? Ez a gondolat megzavarta eddigi életének viszonylagosan síma tükrét. Mióta az oroszok itt voltak, vidáman, majdnem könnyedén élt. Sebe fizikai fájdalmán kívül alig bántotta valami és az, hogy Holderral együtt nemsokára nekiláthatnak majd a gyár felépítéséhez, megélénkítette, visszaadta régi életkedvét. De most ez a fickó... Ki küldte, honnan jött? Hiszen Holder is kommunista, mégsem beszélt erről sohasem. Sőt... Inkább olyanokat mondott, hogy nem lesz forradalom, mert építeni kell, rendbehozni az országot.

Horváth ellankadt, még mindig nem szólt senki. Néhány pillanatnyi szünetet tartott. Valaki a hátsó sarokban megszólalt. — Miféle badarságokat beszél itt maga összevissza?

Felkapta a fejét. Ez a mondat erejénél jóval nagyobb hatást váltott ki. A csendben ülők felmordultak. Néhányan egyszerre kezdtek beszélni. — Ugyan, kérem ostobaság, hogy lehet itt ma forradalomról beszélni. — Holder Bordás hangját hallotta.

— Ennivaló kell ide, nem forradalom. Nem vagyunk mi hülyék. — Még mit nem — mondta egy sovány, magas férfi —, majd most megyünk megint háborúzni, örülünk, hogy eddig megúsztuk. — A sarokban álló közelebb jött. Alacsony, vékony emberke volt, olyan piros szemekkel, mint a fehér nyúlaké. Az ádámcsutkája izgatottan mozgott fel-le, ingerülten tekergette a nyakát. — Maguk mindenféle ostobaságot beszélnek. Inkább azon volnának, hogy a szegény ember kapjon valami ennivalót. Ne mindig kapni akarjanak. Egyszer adjanak is. — Nagyot nyelt.

— Micsoda szerencsétlenség — gondolta Holder —, hogy nincs itt Timár. Ha ő itt lenne, ez az ostoba Horváth nem csinálhatott volna ilyen kavarodást. Ilyenkor mindig Timár jutott eszébe. Annak való ez a mostani korszak. Hirtelen maga elé idézte barátjának arcát és alakját. Vajjon ő mit csinálna most?

A szoba időközben megtelt izgatott mozdulatokkal, heves kiáltozással. — Menjen csak maga egyedül a barrikádra — kiabált Veress — senki nem akar forradalmat, ilyen hülye ötlet. — Öklét felemelve hadonászott. — Magának úgylátszik még nem volt elég a háború, még többet akar gyilkolni, mi? Erre feleljen!

Horváth elveszetten állt a zajgók közepén. Már nem szólt egy szót sem, a fölötte, alatta, mellette kavargó szavak egymásután öntötték rá hideg zuhanyukat. — Mit nem, majd, hogy harcolni megyünk. Aztán kiért? Az urakért megint? Ki hiszi el, hogy magunkért harcolunk? Ugyan! A nyilasok is ezt mondták, emlékezzenek vissza. Csak erőltessék meg az agyukat. Az zöld, ez meg piros.

Holder látta, hogy Bordás hecceli legjobban az embereket. A kis raktáros szinte meggyűlladt, úgy hadonászott, érvelt, magyarázott. De nem baj, éppen kapóra jön ez...

Ajtócsapódásra figyelt fel. Horváth eltűnt. Ahogy kiment, mintha gennyes seb fakadt volna fel, a nyüzsgés, kiabálás elült. Mindannyian visszavánszorogtak helyeikre. Szinte szégyelték az előbbi kitörést a csöndbe várakozó Holder előtt. Krancz előmászott a szoba túlsó sarkából, ahol hevesen magyarázott valamit az egyik férfinak. — Légy szíves folytasd — mondta. — Szeretnénk hallani a terveidet.

Szegény, szegény Horváth, mégis az ő malmára hajtotta a vizet.

— Nincs sok mondanivalóm — kezdte halkan, fáradtan — már mindent elmeséltem. Aki akarja, az meg is érti. Minek beszéljek hiába?

Hátulról most egy férfi jött előre. Megállt előtte és felnézett

rá. Azt mondja meg nekem, lesz-e forradalom vagy nem? — Maguk nagyon jól tudják — felelte vontatottan — maguk is nagyon jól tudják, persze, hogy nem lesz, miért is lenne. Dolgozni fogunk, az is valami. Azért most mégis csak más világ lesz, mint ami eddig volt, ugye?

Nem válaszolt senki. Hideg ellenséges csend lopakodott be a szobába. Fáztak. Minek ülnek itt — tűnődtek — inkább menének hazafelé és bebújnak az ágyba, az az egyetlen menekvés a hideg elől. Kit érdekel most ez a nyavalyás forradalom. De hiszen őket aztán nem lehet kényszeríteni sehová, semilyen barrikádra. Elég volt egyszer az orosz front, hányan megdöglöttek ott a hóban, aki onnan visszajött nem harcol még egyszer.

Holder érezte, hogy lelkesíteni akaró mondatai kopottan, porosan ütődnek az emberekhez s aztán hatás nélkül összedülnek, mint a homokvárak. Levertnek, kisemmizettnek érezte magát. Mintha megpofozták volna. Nem akarta annyiszor elismételni a mondókáját. Ha jönnek jó, ha nem jönnek akkor is el kell kezdeni. Ha hárman vannak, akkor is.

Nem érzett csüggedést vagy kiábrándulást, inkább fáradtságot. Magában még meg is köszönte Horváthnak, hogy ilyen kézzel foghatóan felvilágosította őt. Ketten felálltak. — Mi megyünk — mondták egyszerre, mintha összebeszéltek volna. Nem volt kedve megkérdezni, jönnek-e holnap. Majd kiderül. Lassan valamennyien felkerekedtek. Egyik közülök odasúgta neki. — Akkor majd holnap találkozunk. — Nem is válaszolt. Az öreg Krancz-tól külön elbúcsúzott. — Mit gondol, hányan jönnek? — Az csak a fejét rázta. — Pizkos népség, most látom csak mennyire az. Én azt hiszem senki sem jön el. — Holder a levegőbe bámult. — Akkor magunk kezdünk neki — mondta s oly fáradt volt, hogy alig bírta fenntartani a szempilláját. Az öreg még mindig mérgesen dohogott. — De az anyjuk istenit, majd adnék nekik nem dolgozni. — Holder megpróbált nevetni, de csak egy nyikkanó hang jött ki a száján. — Majd meglátja Krancz bácsi, hogy jönni fognak.

— Gondolja?

— Hogyne. Kell ezeknek a munka. Mégiscsak melósok. Nem fognak otthon ülni tétlenül. Egyszer mégis csak kijönnek megnézni mi is a helyzet... — Egyszer — morogta dühösen az öreg — egyszer..., de mikor?

Másnap összesen hatan gyűltek össze a munkára. Holder ismét friss volt, jókedvű és vicceket mesélt. Harmadnapra már egész jól haladtak. A romok alól sikerült kiszabadítani néhány

prést. Egyikük a pincében nagyobb szíjdarabokat talált a hozzávaló kápcsokkal. A nap eredményesen zárult. Negyednapra nyolcan jöttek össze. A környéken híre szaladt a munkának. A nyolc közül kettő ismeretlen volt. Holder nem kutatta, honnan vetődnek ide. Dolgoznak; ennyi elég. A kialakuló kép nem volt vígasztalan. Itt is, ott is találtak valami hasznavehető gépalkatrészt, szerszámot, anyagokat. A pince egyik elrejtett zugában megtalálták a régi motort. Két napig tartott, amíg felvonszolták az esztergaműhelybe. Ráültek, megtörölték izzadó homlokukat és szuszogtak. Micsoda munka! Végignézték egymáson. Kormosak, mocskosak voltak.

A következő nap jelentkezett egy motortekercselő. Ő majd megnézi ezt a vacakot — mondta Holdernak. Felvitték az emeletre és otthagyták. Aznap estére apró darabokra szedte szét a motort. No ebből mi lesz...? Másnap még ketten csatlakoztak hozzájuk. Most már tíznél többen voltak.

— Ha minden jól megy, két-három hét múlva úgy, ahogy rendbe is jövünk. — Éppen csak nem lesz áram — vetette közbe Krancz. Holder elgondolkozott. — Az esztergapadot lehet lábbal is hajtani egy ideig, nem fog leesni a koronánk. — Krancz elfintorította az orrát. — Az szép história lesz — mondta és nevetnie kellett — lábbal hajtott esztergapad, node ilyet. — Utoljára inaskorában dolgozott ilyen gépen.

Három hét múlva felszereltek két padot és Holder meg Krancz lábbal próbálták megindítani. Aznap két hatalmas, rongyokból összevarrt vörös zászlót tűztek ki az épület tetejére. Hadd lássa a világ! Ekkor már ötvennél is többen voltak.

*

Hideg napok következtek. A szél ijesztően sivitott a romok között, sötét felhők borították az eget.

Fülöp már napok óta a készülődés hullámozó lázában élt. Fel-le járkált a hideg lakásban, tanácstalanul figyelt az ablaknál. Az asszony tévován nézte férjének határozatlanságát, maga is a bizonytalanság és félelem kettős örvényében forgott.

A pince néhai lakói már valamennyien felmerészkedtek a lakásaikba s így megbomlott az az együttélés, amely a nehéz napokat mégis valamennyire megkönnyítette. Az események teljes súlyukkal Fülöpék nyakába zuhantak. Fülöpné ugyan néha-néha átment Fábrinéhoz, de onnan is csak megzavarodva, még bizonytalanabbul tért vissza; Fábriné rettegése, Fábri szótlan félelme, ijedten rebbenő szeme és Marianne fölényes közönye

minden alkalommal megriasztotta, saját kétségbeesésének súlyát sokszorozva érezte. Fülöp napok óta arra készült, hogy lemegy az utcára és megnézi mi történt az üzletével. Nem hitt a kőszá híreknek, bár ha kinézett az ablakon, láthatta, hogy a szemközti drogériát, mint fosztották ki az éhesek, akik életük nagy vagyonszerzési lehetőségét találták meg ezekben a napokban, amikor büntetlenül és felelőtlenül rabolhattak, fosztogathattak és gyujtogathattak. A rablók raboltak, a tolvajok loptak, a félősek a pincelyukakba húzódtak, az éhesek megpróbálták ennivalót szerezni — gyakorta sikertelenül —, az üldözöttek fellélegzettek, a bűnösök menekülni igyekeztek, a piromániások gyujtogattak, a szadisták öltek, a betegek és öregek éhenhaltak, a házak füstölögtek, a lovak felfordult lábbal mereven feküdtek a fagyban, az orosz gépkocsik zúgva szaladtak a holttámeredt városban.

Fel-le járkált a szobában, mint valami holdkóros. Az asszony, hogy figyelmeztesse jelenlétére, még egyszer erőteljesen becsapta az ajtót. Fülöp megrezzenve állt meg. Fülöpné nézte a lefogyott, megviselt arcot, amelyen lötyögött a valaha testreszabott ruha. A nadrágon hatalmas pecsétek éktelenkedtek — még a szekrény nyomai — a kabátja újja alul kifeslett. A szíve elszorult. Valaha kistisztviselő korában járhatott így, de az utolsó évek kívülről és belülről egyaránt megváltoztatták. Csak ne lépett volna be a nyilaspártba, istenem! — gondolta Fülöpné, miközben a férfit nézte. — Most nem lenne semmi gondunk, semmi az égvilágon. A férfi, mintha elérte volna az asszony gondolatát.

— El kell égetni minden nyilas dolgot — morogta maga elé —, még csak az kellene, hogy megtaláljanak valamit, semmi más, a rosseb egye meg. — Az asszony arca megnyúlt, a fájdalmas vonásba ismét torz félelem vegyült. — Már elégettem egy csomót — mondta —, de ha nálad van még valami, add ide. A férfi a szekrényhez ment, kihúzigálta a fiókokat s kiszedett onnan néhány papírt. — Ez a belépési nyilatkozatom — mondta —, ez meg az első tagsági könyvem. — Odaadta az asszonynak. — Gyorsan dobd tűzre ezt is. Mit gondolsz — folytatta —, megvannak ezek az adatok máshol is? — Az asszony felemelte a karját, majd összetörten leejtette.

— Nem tudom . . ., azt hiszem . . ., lehet. . A férfi összeráncolta szemöldökét.

— Annyi eszük biztosan volt — morogta —, csak volt-e annyi idejük? — Elhallgatott. Az ismeretlen és féelmes homály, amely jövőjét titkolta előtte, napról-napra sűrűbb, kifürkészhetlenebb lett. Néha nekiindult, elszaladt a folyosóig, ott megtor-

pant. Nem volt annyi bátorsága, hogy lemenjen az utcára. Az asszony riadtan nézte s megnyugodva lélegzett fel, amikor a férfi visszafordult.

A csöndet Fülöp törte meg.

— Azt hiszem — mondta halkán —, azt hiszem mégis le kellene mennem, megnézni mi van az üzletben. Nem gondolod, hogy le kellene menni? — Az asszonyhoz fordult tanácsért és minden nap többször elkérdezte ugyanezt. Olga vállatvont. Akármilyen mond az ügysem számít, megtörik a férfi határozatlanságának gátján. — Ha akarsz — mondta (de magában remegett) —, ha akarsz eredj le. Én igazán nem tudom, hogy mi jobb. Ha Sándor lemegy és valami baja történik! Most, amikor éppen-hogy megúsza a háborút! A sírás megint a torkában szorongott.

Fülöp mérlegelte az esélyeket. Ezt a napok óta tartó húzavonát nem bírja sokáig. Még egy nap, két nap? Akkor igazán nem érdemes már annyit várni. Neki kell kezdeni, aztán hajrá! Gyerünk. — Megyek — mondta nekibuzdulva hangosan. — Megyek fiam. Meg kell nézнем mi maradt az üzletből. Remélem nem történt semmi baj — tette hozzá már valamivel halkabban. Az üzlet képe bizonytalan körvonalakban táncolt szeme előtt.

Felkapta a télikabátját s mielőtt gondolkozni kezdett volna — tudta, hogy ez megakadályozná —, nekiindult. Az előszobaajtó akadályán szerencsésen túljutott. Kilépett a folyosóra. Hőszállingózott, észre sem vette. Egy repülőgép húzott el a feje felett, tétován utánanézett és megrezzent. A lépcsőházban Raskóval találkozott, aki összehúzott szemöldökkel ment el mellette. A házparancsnok nem fordult meg. Raskó az utolsó három-négy napban nagyon megváltozott; szidta a németeket, dicsérte az oroszokat s magát régi kommunistának vallotta. — Már tizenkilencben vöröskatona voltam — mesélte mindenkinek, akit el tudott kapni —, aztán visszahúzódott s mintegy felülről kezdte szemlélni az embereket. Valaki egyszer hangosan kiabálni kezdett éjszaka. Raskó kiszaladt a folyosóra. — Hallgasson az anyja nyilas istenit — üvöltötte —, hallgasson. mert behívom az oroszokat és akkor majd ordíthat. Mit képzelsz, még mindig a német disznók vannak itt? — Egy asszony akkor megjegyezte (a sötétben nem lehetett látni ki volt): — Ne ugráljon Raskó úr, mert lehet, hogy visszajönnek. — Raskó erre teli tüdőből üvölni kezdett, mint egy veszett kutya és megígérte, hogy reggel elviteti az asszonyt a patrujjal. — Maguk persze erre spekulálnak — kiabálta —, hát nem lesz abból semmi azt én garantálom. — A vita végétével bevonult a lakásába s attól kezdve csak parancsolómódban

beszélt. Fábriékkal szóba sem állt s az asszonyokat kirendelte háztakarításra. Egy ízben, amikor a nők megtagadták a hősöprést, még az orosz járőrt is behívta.

Fülöp fejcsóválva ment tovább. Félt is ettől az embertől, meg utálta is. Inkább szerényen visszahúzódott, mikor elment mellette s nagyot köszönt. Sohasém lehet tudni. Ez a Raskó mindenre képes. Egyenlőre csendben kell maradni, később aztán letörjük a derekát. Hirtelenében el is felejtette félelmét, csak amikor az utcára ért ötlött fel újra benne. A látvány nem volt meglepő, szobája ablakából gyakran nézte a havas utcát, a két magyar katona holttestét s a sarkon a felfordult orosz gépkocsit. A szemközti ház még mindig füstölgött.

Felgyűrte gállérját és nekivágott a szélnek. A mellette elmenőket kikerülte, arcát igyekezett elrejtetni. Végigment a Szabadság-téren, a Nemzeti Banknál kifordult a Vilmos császár-út felé.

Itt találkozott először ismerőssel az ostrom óta. A kövér Megyeri fogta le s mindjárt a karjába kapaszkodott. Fülöp először idegesen megrándult, csak amikor ráismert, akkor nyugodott meg.

— Maga az, Megyeri? — kérdezte megnyugodva — a fene egye meg, úgy rámijsztett. Az ember nem tudja, hogy ki kapja el ilyen zürzavarban. — Csak most nézte meg jobban a férfit. Az is lefogyott, régi hasa helyén üres lyúk tátongott. — No, magát is jól megviselte ez a szar ostrom — tette hozzá kicsit megnyugodva, hogy mások is megérezték ezeket a nehéz időket. Megyeri a füléhez hajolt.

— Hallotta — súgta halkan —, hallotta már, hogy Budán megindult az ellentámadás? Fülöp felkapta a fejét. — Maga hazudik — mondta szokatlan őszinteséggel —, maga megint hazudik Megyeri, az isten verje meg, hát nem szokott még le erről a marhaságokról? Honnan szedi ezt?

Magában persze a fellángoló izgalmat palástolta ezzel a kifakadással. Jól ismerte a férfit — valamikor, amikor a zsidó ügynökeket ki kellett raknia az állásból (sohasém szerette őket, de tagadhatatlanul jól dolgoztak; amikor aztán rendelet jött arra, hogy el lehet bocsátani a zsidókat, elsőnek tette meg, sietve, mert azok túlsokat tudtak róla s ez kellemetlen volt) akkor jött hozzá Megyeri; mennyi baja volt vele neki is, meg Olginak is, de aránylag elég jól végezte a dolgát. Csak egyetlen egyet nem bocsátott meg neki soha, a folytonos hazudozásait, amely a férfinál már-már beteges szenvedéllyé vált. Mi mindent hazudozott össze nekik egy-egy vidéki útja után, az istenért! Olgi gyakran mulatott súgva

mesélt históriáin, s hírein, amelyek (most emlékezett rá) igen gyakran valóknak bizonyultak. Mégis rászólt most, mert azt akarta, hogy a férfi beszéljen. Megyeri nem sértődött meg ezen a kifakadáson, elengedte a füle mellett.

— Idefigyeljén Fülöp — mondta —, nekem ma ezt egy magyar alezredes súgta meg, aki "levetette az egyenruháját, igaza volt nem? Az azt mondta, hogy... — Megállt és ránézett a férfira. — De hiszen maga is katona volt, csak nem?... — Csak igen — felelte a férfi, akit már idegessé tett az üres fecsegés. Itt van tíz lépésnyire az üzlet s ez most feltartja. — Megszökött? — érdeklődött a másik — és bujkált? — Fülöp igent intett.

— Helyesen tette — nyugodott meg Megyeri. — Aki régi katonát ezek a barmok elkapnak, azonnal felakasztják. Fülöp szíve megugrott.

— Ne beszéljen ilyeneket Megyeri, az ég áldja meg. Inkább arról beszéljen, hogy mi van azzal a német támadással. — De a soványra fogyott kövér inkább ezt feszegette. — Nem hiszi? — jöjjön velem az Oktogonra, ott lóg két manusz, akit azonnal felkötöttek, mert katonák voltak. A karjánál fogva húzta Fülöpöt, aki előtt egyszerre fekete lett a világ. Hát mégis igaz? Mégis igaz, hogy mindenkit felakasztanak és hogy az Andrásy-utat nyilas fejekkel fogják kirakni?

— Kit akasztottak?... — kérdezte révetegen, miközben igyekezett rendesen járni. Egyszerre melege lett, érezte, hogy a háta csupa víz.

— A zsidók — mondta könnyedén Megyeri —, azok az átkozottak, akik megmaradtak. Első dolguk, hogy kiírtsák a tisztességes keresztényeket. Bosszút állni! Szerintük mindenki nyilas volt. A fene egye meg, pedig én sohasem voltam a pártban, érti, sohasem. Maga is hiába akart rávenni, hogy lépjek be, én nem akartam. Tudtam, hogy ez lesz a vége, az isten verje meg. Ha már a háborút akarták azok a rohadt germánok, legalább elég felszereléssel kezdték volna. Most már úgy nyírják őket, ahogy ezeknek tetszik.

Fülöp megrezzent.

— Ne beszéljen erről drága Megyeri. Maga tudja, hogy én csak azért léptem be, hogy üzletet kapjak és valami előnyöm legyen. Soha feléjük sem néztem, amikor megkaptam a boltot. És egy csomó embernek adtam kenyeret, magának is Megyeri, ne felejtse el. — A férfi vállaltvont. — Nekem nyolc, Fülöpkém higgye el, de mit fognak szólni ezek az újak, ezek a kommunisták. Mert most ők jönnek, azt sejti úgy-e? Remélem eldobálta a

nyilas dolgait, hogy a fene jönne rájuk. Én magát is figyelmeztettem azelőtt, hogy vigyázni kell erre az egészre, de nem akartak hallgatni a Megyerire, azt mondták, hogy hazudok. Most itt van, tessék. Hát hazudtam? Pedig én igazán szerettem volna, ha a németek győznek, de mit csináljak. Most az oroszok jönnek, most majd nekik kell dolgozni. Mert végtére az a fő, hogy megjelen az ember, no nem?

Fülöp mélységesen irigyelte ezt a könnyed, felelőtlen embert, aki egy vállrándítással túltette magát, az események ilyen hatalmas fordulatan is. Könnyű neki, volt olyan okos és nem lépett be a nyilasokhoz, de hiszen én is csak a haszonért az isten látja a lelkem, csakis a haszonért! De ki hiszi ezt el nekem, ki hiszi el? Hiszen ezt mindenki mondhatja! Teljes tanácstalanságot és bizonytalanságot érzett.

Közben Megyeri vonszolta előre, mint egy megvadult gőzgép. Vigyáznia kellett, hogy meg ne botoljon, alig ért rá gondolkodni. Egy utcasarkon — szerencsájükre néhány méterrel odébb álltak meg — a fal hatalmas robajjal leomlott. Nézték a felszálló füstfelhőt s az áthatolhatatlan ködön át egy kiáltást hallottak. — Valaki bent maradt — mondta Megyeri — pechje van. Az ember sohasem tudja, hogy mit tegyen. Ha kicsit jobban sietek, most én dőglök meg alatta. — Fülöp torkában érezte a törmelékdarabok felszálló porát. — És most mi lesz — kérdezte Megyerit, miután pár lépéssel továbbjutottak. — Maga mihez kezd most? — A férfi megint megvonta a vállát, görbe mozdulattal, amely egyszerre volt igenlés és tagadás.

— Én belépek a kommunista pártba, azt hiszem az most a legjobb, amit tehetek. Emlékezzen csak vissza, hogy az öreg Megyeri mindig jó tippeket adott, akkor is, amikor azt tanácsolta, hogy ne menjen a nyilasokhoz tisztességes ember. Most azt mondom magának, menjen a kommunistákhoz, mert az a legjobb hely. Azoknak áll majd a világ, higyeje el Fülöp úr.

Az Opera előtt nagy csődület állt, valami kocsit néztek amelyből egy magasrangú orosz tiszt szállt ki. — Azt hiszi — nyögte Fülöp, akinek agya oly lassan dolgozott, hogy néha percekig tartott, amíg a mondottakat magában feldolgozta, — azt hiszi, hogy engem felvesznek a kommunisták, ha megtudják, hogy nyilas voltam?

— Ha megtudják — morogta Megyeri kancsal fintorral, amely jellegzetesen puha vonásait kicsit megkeményítette —, ha megtudják, akkor nem, de honnan tudnák meg? Csak nem csi-

nált valami nagy disznóságot? — nézett rá oldalról. — Csak nem volt olyan marha, hogy valami disznóságot csináljon?

— Nem — mondta Fülöp — én katona voltam és... Megyeri elrántotta, mert majdnem egy ló alá került. — A fene egye meg magát, nem tud vigyázni? Olyan mint egy kisgyerek. Még jó, hogy én tartom, különben elüti a ló. — Még egy darabig dohogott magában.

Fülöp csak most eszmélt arra, hogy hol járnak. Eddig ájult engedelmességgel követte Megyerit, engedte vonszolni magát a romok, tetemek, roncsok között s észre sem vette, hogy régen elhagyták az üzletet, anélkül, hogy bekukkantottak volna. Megyeri magában dörögött Fülöp most leplezetlen gyűlölettel nézte.

— Hova megyünk — csattant fel egyszerre türelmetlenül, mert eddigi megaláztatása most került felszínre benne.

— Akasztottakat nézni — mondta Megyeri. — Maga látott már akasztottakat? — Nem — felelte Fülöp — kivégzést már láttam, egy katonát lövetett agyon az ezredesem szökés miatt. — Mondja Megyeri úr — kezdett hozzá ismét — maga szerint tényleg nem ártana, ha belépnék a kommunistákhoz? — Megyeri fújt egyet.

— Nem.

— És ha mégis visszajönnek? — firtatta Fülöp. — Hiszen maga mondta, hogy visszajönnek.

A férfi megállt döcögve, hasát fogta nevetében.

— Hát maga is ilyen ostoba kedves Fülöp, hát maga is bedől ennek a marhaságnak? Nem vette még észre, hogy a németek elvesztették ezt az ócska háborút, verje meg őket az isten, amiért elvesztették. De ha így van, hát így van, odanézzon ott lógnak az...

Elhallgatott, mert a lámpavas, ahova mutatott, üresen állt. Kissé tévován nézett körül, de a nyüzsgő tömegen kívül mást nem látott. — Hol vannak? — kérdezte Fülöp, akiben most valamilyen önkínzó vágy támadt fel. Egy akasztottat szeretett volna látni. — Ügylátszik — dünnyögte Megyeri — elvitték őket, a fene egye meg. Pedig jópofán néztek ki, istenbizony. Egy asszony ment el mellettük, Fülöp elkapta a kendőjét. — Mondja kérem, nem tudja mi történt az akasztottakkal? — Az asszony kiszakította magát a kezéből és futni kezdett. — No — mondta Megyeri — ez biztosan zsidó, mert nagyon megijedt. Vagy lehet, hogy nyilas és nem szeret ilyesmit hallani? — Nevetett. — Az anyja istenit ebben a rohadt városban, nincs egy tisztességes ember, akinek ne lenne vaj a fején. Még szerencse, hogy tél van és hideg. — Ismét

belekarolt Fülöpbe s odavonszolta a volt Abbázia kávéház elé. — Idenézzen — mutatott a romok előtt sorakozó asztalokra, amelyeken rendetlen összevisszaságban mindenféle árú tornyosult. Lehetett ott kapni nyakkendőt, babot, csokoládét, mazsolát, nadrártartót, harisnyakötőt, lavórokat, szappant — az újonnan éledő élet egybehalmozott zsibvására nyüzsgött a téren. — De az akasztottak... — motyogta Fülöp — az akasztottak... — Megyeri szemmel láthatólag élvezte a tarka s pezsdítő képet. — Hagyja a fenébe az akasztottakat, hagyja a fenébe, inkább nézze, hogy kimásztak a férgek a pincékből. — Megdörzsölte a szemét, mintha káprázott volna. — Odanézzen, akar cukrot venni? — ott van — mutatott előre — de van itt bab meg borsó meg lencse. — Nem fogunk éhenhalni — motyogta örömmel Megyeri és ismét végigszimatolt az emberek között. — Van nekem is valami megtakarított holmim, kijövök ide csencselni, az ember legyen élelmes.

— Magának megmaradtak a dolgai? — kérdezte tétován Fülöp, akinek szokatlan és ijesztő volt ez a sürgés-forgás.

— Hogy megmaradt? — harsogott Megyeri (Fülöp ránézett s úgy találta, hogy a Vilmos császár-úttól idáig, legalább öt kilót hízott ez az ember) — kell itt valakinek régi holmi? Kell? Maga úgylátom először van még az utcán, nem tudja mit lehetett itt szerezni. — Testével is hangsúlyozta ezt a szót, apró, hullámozó mozdulatot tett. — Minden élelmes ember segített magán, ez vissza nem térő alkalom, maga ostoba. — Fülöp szánalmasan elhagyottnak és idegennek érezte magát e ringlispilen.

Körülötte egymást váltották az arcok s e forgatagban fel-fel bukkanó emberek (a remeték) szakállasan, borotvátlanul, elhanyagoltan, csillogó szemekkel, cseréltek, adtak-vettek, mozogtak. Egyszerre azon vette észre magát, hogy egyedül van. Megyeri eltűnt: még egy pillanatra, mintha látta volna meglibbeanni a kalapját valahol a tömeg tetején, de aztán ez is szétfoszlott, mint a füst. Az örvény megpergette, süllyedni kezdett. Igyekezett valamiben megfogódzni. Minden pillanat telve volt újabb és újabb félelemmel. Ha orosz katonákat látott, legszivesebben föld alá bújt volna. Egy-egy ismerősnek tetsző arc láttán, megfordult és sietni kezdett. Elvesztette tájékozódóképességét, egyensúlyát s mint süket és vak kerengett az emberek között. Egy pillanatig elbámészkodott a lámpaoszlop előtt, ahol Megyeri az akasztottakat vélte. Egy hang bökte oldalba. — No mi az, csak nem maga is odakívánczik? — Egész testében megrezzent s odafordult. Is-

meretlen ember állt ott. — Azt mondják, itt valakit felakasztottak — dadogta. Azt mondják — mulatott a férfi —, itt lógott az a két gazember, mindegyiket így kellene felkötni, az isten verje meg őket, valahányan vannak! — Fülöp maga előtt látta az akasztottakat. Vajjon kilógott-e a nyelvük?

Így sodródott össze-vissza, anélkül, hogy egy perc nyugalmat is talált volna az újrainduló életben. Egyszerre eszébe jutott, hogy valójában az üzletét akarta megnézni. Ez a gondolat egyszerre újabb célt és értelmet adott neki, határozott lépésekkel elindult, bár érezte, hogy lába meg-megroggyan.

Az üzlet üres volt. Az ablakok törten ásítoztak, a polcok feketén meredtek rá. Ha az utolsó órákban számított is erre a látványra, ez most mégis meglepte és végsőkéig elkéséřítette. Hosszú lépésekkel ment végig kétszer-háromszor a pultok között. Itt álltak a selymek. Felnézett a magas állványokra, amelyek most szomorúak és elhagyottak voltak. Erre az angol szövetek, itt néhány vég cseh árú. Minden lépésnél, minden mozdulatnál új és új emlékek jutottak eszébe.

Felidézte magában azt a hosszú, nagyszerű időt, amit ebben az üzletben töltött. 1939-ben került ide, akkor még csak megtűrt „strohmann“, mert az üzlet zsidó tulajdonosának Weisz-Vértes Jenőnek szüksége volt egy őskeresztény társra. Az ismeretlenség homályából emelkedett az üzletig; addig egy vegyiüzem kistisztviselőjeként rőtta a változatlanul nehéz éveket, amelyek semmi jót nem hoztak számára. De soha, egyetlen pillanatra sem engedte kialudni a felfelétőrekvés vágyát magából; s különösképpen táplálta a tüzet Olgi. Valamilyen szerencsés véletlen dobta fel őket ebbe az üzletbe, s attól kezdve megváltozott a sorsuk. Eleinte szokatlan volt a rengeteg pénz, amit a háborús konjunktúra a zsebükbe dobott, de az újdonság csak néhány napig izgatta őket. A rengeteg pénz még többet kívánt, a fényűző és gondtalan életmód új lakást, autót, szőnyeget, képeket, hangversenyeket (amelyek ostobák és unalmasak voltak ugyan, de meghallgatásuk újonnan szerzett társadalmi állásuknál fogva kötelezővé vált). A régi lakás egyszerre szűk lett, únott, piszkos, hamarosan jött a két szoba, majd a három s már azon gondolkoztak, hogy néyszobás után néznek, különösen 1942 után, amikor a férfit, aki eddig társtulajdonos volt, munkaszolgálatra vitték és Fülöp egyedül maradt. Az asszonyt, két kisgyerekekkel hamarosan, minden nagyobb nehézség nélkül kivágta az utcára (illetve Olgi intézte el ezt a kínos ügyet), így aztán teljesen egyedül maradt az egyre jobban meginduló üzletben. Ez volt életük fénykora. A polcok,

pultok, kasszafülke most erre a nagyszerű időre, életének hőskorára emlékeztették. Micsoda gondtalan jólét vette körül, selymek, bársonyok, új ruhák, cipők, minden nyáron többheti nyaralás, Lelle vagy Siófok, de 1943-ban már az Északi-tengerhez utaztak s büszkén mesélték itthoni ismerőseiknek útiélményeiket.

A pénz, mint valami végetérhetetlen folyamat, úgy ömlött az üzletbe, anélkül, hogy a kezét megmozdította volna. Az ügynökök szórták az árut, a fekete piac egyre erősödött.

1944 második fele azonban csillagának leáldozását jelentette. A visszavonulás, a szökés, amikor az élet fontosabb volt mindennél...

És most itt áll a kifosztott, megsemmisített boltban, egyedül emlékeivel, amelyek mind a felejthetetlen multat idézik, ami — úgy látszott — soha többé nem jön vissza. Tünődve, hallgatagon, mélységes fájdalommal és szorongással állt.

Ekkor lépett be az az asszony, akit régesrég elfelejtett, akinek emléke csak lázálmában és megrendült óráiban kísértett, Vértesné. Az asszony eleinte nem látta meg őt, hirtelen jött, tétován körülnézett, mint az olyanok, akik hosszú távollét után érkeznek meg valahova. De a következő pillanatban már észrevette, hogy a sarokban meghúzódva áll valaki; lassan megfordult, aztán határozott léptekkel odament a sarokban kucorgóhoz.

Felkiáltott.

— Maga az Fülöp úr! — Ebben a kiáltásban csak meglepetés volt, minden egyéb mellézköze nélkül, de a következő percben felcsattanó hang már figyelmeztette Fülöpöt, hogy itt másra is kell számítani. — Hogy kerül maga ide? — kérdezte az asszony hangosan. — Nem szégvelt idejönni? — A férfi egy lépést tett előre s mintegy védekezve maga elé tartotta a kezét. Amitől félt, bekövetkezett, olyasvalaki lépett az életébe, aki tud multjának sötét foltjairól s akinek módjában lesz ezeket az éveket megtorolni. S éppen ez Vértesné, az istenit, hogy pont ez nem tudott elpusztulni.

— Bocsásson meg, drága nagyságos asszony — kezdte remegő hangon, de az asszony közbevágott.

— Maga nyilas gazember, még meg is mer szólalni, nem fél, hogy azonnal elvitetem az oroszokkal? Úgy látom már nem emlékszik arra, hogy mit csinált a férjével? Maga jelentette fel, piszkos csirkefogó és akkor vitték el munkaszolgálatra. Azóta nem látam szegényt — pityeredett el — itt állok két kis gyerekkel és maga még be meri tenni a lábát a mi üzletünkbe. — Fülöp ismét meg-

próbált végetvetni a kitörésnek. — Kérem ez az én üzletem is volt — mondta halkan — de az asszony megint belecsattant.

— Hogy nem szégyell ilyeneket mondani maga, maga... — Szavakat keresett, de hirtelen felindulásában nem talált megfelelő jelzőt. Így hát toppantva igyekezett levezetni mérhetetlen dühét.

— A magáé? — kérdezte sziszegve — a magáé? Hát nem mitőlünk vette el, amikor még nem is kellett volna és nem maga jelentette fel a férjemet, csakhogy megszabaduljon tőle? De várjon csak, nyomorult csibész, majd megkapja a magáét, megszűnt a nyilas világ, megszűnt a szabad rablás, ezt nem viszi el szárazon.

— Kérem én visszaadok mindent — mondta Fülöp — higgye el én soha semmi rosszat nem csináltam, a férjét sem én jelentettem fel, hanem...

— Hanem — kiáltott fel az asszony — hanem ki jelentette fel? Fülöp pár pillanatig tétovázott, aztán rávágta.

— Megyeri volt, emlékszik a kövér Megyerire?

Az asszony előtt megvillant az ügynök képe. Hitte is, nem is, amit a férfi mond.

— Megyeri? — kérdezte csodálkozva. — Hiszen az aránylag rendes ember volt.

— Az volt a feljelentő, — mondta Fülöp határozottan — kérem higgye el nekem. — Fázni kezdett, mert a nyitott ablakon jeges szél fújt be. — Azért csinálta, hogy ő kerülhessen ide ügynöknek, tudja, akkor jól ment az üzlet s a maga férje nem akarta őt idevenni. — Az asszony megfordult és kinézett az utcára. Erre a Megyeri dologra nem emlékezett. Mi is volt az? Fülöp igyekezett megragadni ezt a viszonylag nyugodt percet. — Kérem, ajánlok önnek valamit. — Várt, de nem kapott választ. Ezt bátorításnak vette. — Én visszaadok mindent, még pénzt is és szövegetek, ami megmaradt. Van néhány vég a lakásomon. De akkor arra kérem, legyünk jóbarátok és ne acsarkodjunk egymásra. Remélem a kedves férje hamarosan visszajön és akkor minden rendben lesz. Igaz — tette hozzá — az üzlet is rendelkezésére áll.

Vértesné hallgatott. A férfi a háta mögött állt s mély gyűlöletet érzett sajátmaga iránt. Hát ilyen könnyen le lehet győzni őt? Ilyen egyszerűen, néhány fenyegető szóval? Mit fog mindehhez szólni Olgi, ha megtudja? Bezzeg katonakorában volt erélye, amivel megadályozhatta volna ezt a szégyenteljes órát. Most összetört senki, még annál is kevesebb. Legszívesebben meghalna, ha lenne elég ereje az öngyilkossághoz.

— Kérem — nyögte ki aztán, hogy végkép megengesztelje az asszonyt — mondja meg a lakáscímét, elviszem magának a dolgokat. Nagyot nyelt. Kimondta az ítéletet. Az asszony szikrázó szemmel fordult vissza. Fülöp ijedten nézte a nyugtalanul vibráló szemeket. — Maga azt hiszi, hogy ilyen könnyen megusztatja, ugye? Hát téved, biztosíthatom, hogy téved, ez nagyon olcsó ár lenne azért, amit maga velünk csinált, nagyon olcsó ár! Maga többet érdemel, meg is fogja kapni. Legyen csak egész nyugodt. — Hirtelen nekilendült és kivágódott az ajtón. Fülöp dermedten bámult utána.

Agyában összekuszálódtak a gondolatok. Lassan megindult ő is, hogy hazavánszorogjon. Soha életében ilyen nyomorultnak ilyen kisemmizettnek nem érezte magát. Felvászorgott a lakásba, levágta magát a divánvra, s hiába kérlelte a felesége, órákon keresztül szótlánul hevert, míg aztán egyetlen hosszú mondatban kiöntötte minden fájdalmát. Az asszony hallgatta, eleinte megpróbálta vigasztalni, aztán ő is sírni kezdett. Esteledett, korán ágybabújtak és úgy várták az elkövetkezendőket, mint a halálra ítélt rabok kivégzésük reggelét.

A teherautók egyre gyorsuló sebességgel rohantak. A kocsikban összezsufolódvá, egymásradólva rohamsisakos, fegyveres katonák álldogáltak. A por vékony csíkokat rajzolt arcukra, amelyek a fokozódó rohanásban egyre kifejezéstelenebbekké váltak. Fábri az első teherautón szorongott. Arcát a szél felé tartotta s bár induláskor nem volt nagyon meleg, most egyre jobban izzadni kezdett. Jól esett neki a hűvösen arcába suhintó szél. Végignézett a háta mögött rohanó nyolc teherautón. A kocsik zökkenve kanyarogtak a göröngyös mezei úton. A katonák egymásra dőltek, felegyenesedtek. Aztán ismét előrenézett. A hajnalban könnyű köd ereszkedett a mezőre, de a napsugarak már-már kezdték felszippantani a párát. Minden másodperccel közelebb jutunk a vonalhoz — gondolta — s ez valamilyen megkönnyebbülést hozott az utóbbi napok szorongó nyugtalansága után. A soffőrök, mintha megrészegedtek volna az erősödő ágyútűz zajától. Valahol, elől láthatatlanul kanyargott az arcvonal. Már harmadik napja zúgott a harc, harmadik napja lámadtak az oroszok. Egyre több és több csapatot kellett bevetni ezen a szakaszon, mert az orosz támadás hevesége fokozódott, a vonalak begörbültek, zsákok, lukak keletkeztek. Mindent feltölteni, mindent fel-

tölteni — hallotta Hajdu ezredes hangját, s maga elé idézte az alacsony, sánta, mindig borotvátalan arcot. Micsoda hosszú hetek voltak! Ideges remegéssel vártak heteken át, kedvetlenül. A bakák nyugtalanul ténferegtek a hangárok körül, be-bemászkalak a faluba, alig lehetett féken tartani őket. Egy-két szökés is előfordult, de a tábori csendőrség hamarosan előkerítette a szőlőhegyre húzódó szökevényeket. A puskadurranás mindent elintéz — mosolygott Fábri s nem is nagyon mertek megszökni többben a csapatból. Behuzott fejfelé türték, hogy kijelöljék őket a vonalba, felmásztak a teherautókra és elindultak, zöttyenve. Fábri most kimondhatatlan megnyugvást érzett. Az utóbbi napokban elhitette magával, hogy átkozott balsorsa megakadályozza a frontra indulását, valamilyen buta szerencsétlenség folytán az ezredes pedig, akivel igen jóban volt, (vagy talán éppen ezért?) minden nap más tiszteket és csapatot jelölt ki az indulásra. A kiképzés régen befejeződött nem tartott sokáig. Megérkezésük után két nappal néhány óriási német teherautó egy rakomány páncélöklöt hozott, három német altiszttel, akik kézzel-lábbal megkezdtek a legénység bevonulását. Így ment ez egy hétig. Akkor a németek felkerekedtek. — Das ist genug — mondta a törzsörrmester, aki a kiképzést vezette — „Euere Berichtigung ist ganz gut.“ Nagyon jó a kiképzés, mehetek a frontra. A bakák savanyú arccal figyeltek. Aljas disznók — gondolta Fábri. S a csoportok indultak, indultak, egyre több és több embert emésztett a feltöltés, csak órá nem került a sor. Fogát szívtá és káromkodott. Elképzelte, milyen lehet az, állva a teherautón, a futó szélben a vonal felé robogni! Ilyenkor megborzongott, mintha fázna.

Az autók élesen fordultak, majdnem félkerékre dülve. Fábri ebben a rohanásban megtalálta a front legmélyebb bölcsességét. Most volt otthon, most érkezett meg igazán. A szemébe csapódó szélben, a közeledő dörgésekben, a mezőn riadtan menekülő nyulakban megtalálta életének sokszor áhított egyensúlyát. — Ez hát a vonal? — kérdezgette s örömmel figyelte magában a folyton növekvő indulatot. Nyála folyt, mint egy fogzó cseccsemőnek. De izgalma mind mélyebben és mélyebben vonult a szíve felé, hogy aztán végleg hatalmába kerítse azt. Megtapogatta oldalán az apró gyalogsági ásót. Végigpillantott csapatán. — Jól futunk — igyekezett túlkialtani a hangos dübörgést, amelybe most egy saját repülőgép — egy Storch — morgása vegyült. Valaki a hátsóbb sorokból megszólalt. — A fene vinné el ezt az egészet. Ez a legrosszabb. Ha az ember már megérke-

zett, s szemtől-szembe van azzal a micsodával, akkor azt hiszem könnyebb. — Fábri kutatva nézett a beszélőre. Ez a mindig okvetetlenkedő Csontos — alighanem beszart a nadrágjába. De nem akart vele kikezdeni. Ha fél, dögöljön meg. Különben lehet, hogy néhány óra múlva úgysis megdöglik. Annál jobb, vesszenek az ilyen gyáva disznók.

— Nem hiszem, hogy ez lenne a legrosszabb — mondta kaján örömmel — inkább az, amikor felbukkant az ember orra előtt az orosz tank. Ahhoz kell csak elég erő. — A dörgés közelebbjött.

— Mindjárt megérkezünk — villant fel a szeme — mindjárt lepakkolunk. Megvannak az öklök? — Egy-két baka morgott csak vissza, a többiek az eget kémlelték, ahol két Rata tűnt fel, az egyik repülő észrevette őket, feléjük tartott. A soffőr rálépett a gázra, a kocsi mégjobban nekieredt. Fábri hallotta, ahogy a motor lüktetve zihál. A repülő pillanatok alatt utólérte őket. A bakák riadt tehetetlenséggel figyelték az úton felpattogzó géppuskalövedékeket. A kocsi lassított. A soffőr kiugrott.

— Kiszállni, kiszállni, kiszállni, menjetek az árokba! — Volt már gyakorlata az ilyen támadásokban. Egy alkalommal Lengyelországban a Pripjet mocsarakba kergették gépével együtt a Raták. Onnan is alig tudott kimászni. Ostoba módon ismét belekeveredett ebbe a marhaságba. Fábri vérvörösen ordított rá. — Üljön be és kapcsoljon. Fejük felett, mint éhes sólyom keringett a Rata. A bakák már-már félig kimásztak a kocsihól. A gép távolodott. Most a többi kocsit vette célba. Azok is leálltak. A katonák gyors egymásutánban ugráltak ki és bujtak el az árokban. Fábri nyakán megdagadt az ér, kéken lüktetni kezdett. Ez nála a végső felháborodás jele volt. Leugrott az autóról, előrántotta a revolverét és ráfogta a soffőrrre. — Azonnal továbbhajt vagy lelövöm — ordította — mit képzelsz maga parancsol vagy én? — A soffőr egy szakaszvezető, megvetően nézett a pisztolyra. Nem egyszer szembenézett már a halállal, de restelte volna, ha egy ilyen nválasszájú taknyos lövi le a háború vége előtt másfél órával. Bemászott az ülésbe. Hallotta, amint hátulról megint közeledett a gép. No, szép kis história. Majdnem mosolyogva nyomta be az indítógombot. A bakák megszeppenve visszamásztak. Egyik lepillantott s meglátta Csontost az árokban gunnyasztani. Egészen az árok fenekén feküdt, meglapulva. Igaza van — villant át a fiú agyán, igaza van, de ha a hadnagy észre veszi, kész. Fábri azonban nem látta meg. Végigrohant a porzó úton.

— Indulás — üvöltötte — induljunk el, ki adott maguknak

parancsot a megállásra, ki adott maguknak parancsot? — Revolverrel egymásután terelte fel a legénységet a kocsikba. A gép elszállt, visszakanyarodott, közben szünet nélkül géppuskázott. Majdnem minden kocsiban vagy kocsi mellett hevert már valaki. Halottak és sebesültek — dühöngött Fábri — ennek is most kellett jönnie. A Rata megfordult, ismét lebukott. Egy sorozat közvetlen mellette porzott fel és kilyukasztotta a kocsi négy gumiját. Fábri meghökkenve állt. — Leszállni — üvöltötte — mindenki keressen helyet a kocsikon. A gép megint bukott. A háta mögötti kocsiban három ember egyszerre hullt a földre. Valaki megpróbált lemászni, hogy felvegye a sebesülteket. Fábri vaktában feléjelölt. — Felszállni — dörögte oda — hagyja a dögöket az úton, ne törődjön velük. — Az első kocsihoz rohant, felugrott a sárhányóra. — Indulás — lihegte. A kocsi megugrott, futni kezdett. Fábri óvatosan felmászott a kocsiba. A bakák halottsápadtan nyitottak utat neki. Nem nézett szét s így azt a fékezhetetlen gyűlöletet sem láthatta, amely a szemükből feléje fröcskölt. A Rata időközben elrepült. Most ismét csak a motorok zúgását lehetett hallani, meg az erős ágyúdörgést. Fábri órájára nézett. A nagy ugrálásban úglátszik odaütődhetett valahová, mert az üvege bezúzódott. Félhét volt pontosan. Negyed nyolcra kint kellett lenniök, azaz már hét órára s onnan gyalog tovább. A kocsik megint teljes gázzal futottak. Egy jelzőállomás mellett szaladtak el, Fábri csak egy felvillanó pillanatra látta a német tábori csendőrség zöld egyenruháját. A levegő kitisztult, csak a kerekek mögül felhabzó por szállt szét. A bakák Csontosra gondoltak, aki azóta bizonyára kimászott már az árokból s elindult valamerre. Nem lehetett tudni, mi történt vele, de ő bizonyára megszabadul. Míg ők? Enyhe nyomás hullámozott a gyomrukban. Egymás között nem szégyelték bevallani, hogy félnek. Ha a kocsin nem lett volna egy-két nyálasszájú gazember, aki szívvel-lélekkel a hadnagyhoz húzott, mert egyszer-kétszer leránthatták a csizmáját vagy megették a maradék ebédjét, süteményét — bizonynal meg is tagadták volna a halálbamenetelt. Pedig itt nem volt mentség. Dorner (a sarokban, egy örvezető, civilben fűszeressegéd a Rottenbiller-utcában) ha önkéntes jelentkezésére gondolt, még mosolyogni is tudott. Visszaemlékezett arra a jelenetre ott Zalagyömörön, amikor az ezredes, a hadnagy s a százados magánkívül tátoztak, akár a partravert halak. Micsoda pokoli história! S hirtelen azokra a vadnyugati filmekre gondolt, amelyeket olyan

szívesen nézett meg azelőtt. Emlékezett, akkoriban dobogó szívvel jött ki a moziból, az izgalom zsibbadtságával tagjaiban, odahaza megállt a tükör előtt s igyekezett elképzelni magát, egy autó tetején pisztollyal a kezében, vagy amint a robogó vonatról leugrik. Dorner ilyenkor éjjel is izgalmas dolgokat álmodott, de reggelre, amikor a film narkotikuma elmúlt, visszatért józan foglalkozásához s retket árult vagy Franck-kávét, a boltban, veszekedett Fehér úrral, vagy — esténként — feljárt az asszonyhoz (idegenek előtt így nevezte barátnőjét), megvacsorázott, egy darabig beszélgettek, aztán hozzákezdtek a mókához.

Ha körülnézett, maga mellett csupa sápadt, ijedt, porosarcú embert látott s elképzelte, hogy ő is hasonlóan elcsigázott, fáradt s ijedt lehet. Az igazi félelem ott kezdődik majd, amikor be kell ásnia magát az embernek a lyukba és várni, hogy az a szörnyeteg feltűnik a láthatáron. Te atya isten, a német azt magyarázta, hogy be kell várni, amíg a tank körülbelül öt méterre ér, akkor biztos a találat. Felmerült előtte a híradókban látott kép: a német Tigris, az óriástank s az orosz tankok kétszerakkorák! Ezt várjam be öt méternyire — gondolta rémülten Dorner. Ha nem találom el, akkor mi lesz? A tank már nem is tüzelhet rám, öt méternyire van az a bizonyos holttér — de látta! amint a zörgő láncotalpak feléje fordulnak s az iszonyatos alkotmány beletnyomja a sárba, szétnyomja, összetöri, s mire elmegy a feje felől, ő is pontosan olyan lesz, mint ez a koratavaszi mező: sáros, göröngyös hulla. Megborzongott, de nem mozdult.

Körülbelül ilyesmiről gondolkozott ennek a nyolc autónak a legénysége. Csak Fábri s még néhányan a században, nem lehettek többen, húszan, harmincan — élvezték a felkelő napot, az egyre jobban kékülő eget, amely szép díszleteket állított nekik a mai harchoz. Fábri szorongása ekkorra már teljesen eltűnt. Nyílt tüdővel lélekzett, magábazudította a friss levegőt. Nem félt. Egyetlen pillanatra nem ötlött fel benne a halál gondolata. S ha erre gondolt volna is, nem tudta azt elképzelni, hogy ő is meghalhat. A kocsí lassított. Előrenézett. Az úton egy katona állt, piros zászlót lobogtatva. Megálltak. Fábri leugrott a földre, leverte csizmájáról a port s odament a katonához. Egy táboricsendőrőrmester volt, útbaigazítást kért tőle. Itt volt autótűjtük vége. Innen már gyalog kellett felvonulniok a vonalba. Parancsot adott, hogy a legénység szálljon ki. A bakák lassan, ked-

vetlenül másztak ki a teherautókból, nem nagyon igyekeztek sorbaállni, leültek az árokparton, cigarettát sodortak, füstölgettek. Fábri egy ideig tárgyalt a csendőrrel, aztán átadta a parancsnokságot szolgálatvezetőjének, míg néhány percre elmegy, hogy az itteni irányítóparancsnokkal tárgyaljon. Az egyik soffőr oda-lépett hozzá s megkérdezte, velük mi lesz, mehetnek-e vissza. Fábriban még élt a repülőgép história, ráfordult a vezetőre. — Maguk üljenek a seggükön, mint a többiek. Olyan nagyon félnek, hogy öt percet nem tudnak várni? Majd ha visszajövök, kiadom a további utasítást.

Köpött egyet, s megfordult. A soffőr mély undorral nézett utána. Micsoda disznó! Megvillant benne, hogy megmondja valamelyik frontramenőnek: az első adandó alkalommal durrantsák le hátulról, az ilyen állat vesszen a fenébe. Kilenc vagy tíz fiatal gyerek halálába került, hogy nem engedte megállítani a kocsikat, amikor a Rata lőtt. Egy ilyen szemét menjen a pokolba, mihamarabb.

A hadnagy eltűnt a kis füzesben az országút mellett. Egy vékonyan felfelékanyarodó füstszalag mutatta az irányt. Összetákoltt kalyibában székelt a parancsnokság.

Egy százados térkép fölé hajolva telefonált. Tisztelettudóan megállt, s várt, amíg a tiszt végez.

— Igen — mondta a százados, az anyjuk büdös istenit, szóval megint betörtek. — Nem — mondta aztán — nem tudom, ma reggelre kellene 'érkezniök. Mivel támadnak? Páncélosok? Az hát. — Hallgatott. A drót másik végén beszéltek. Fábri sejtette, hogy róluk van szó. Egy lépést tett előre. A százados meglátta, de szórakozottan lesiklott róla a tekintete. Egy pillanat múlva azonban eszébe jutott, hogy itt valami idegen alakot lát. Beszölt a kagylóba. — Várjatok, azt hiszem megjöttek. — Letette a telefónt s meghallgatta Fábri jelentését. Aztán újra feleremelte a kagylót. — Itt vannak — mondta — halló, halló, hal-lod a hangom? — Itt van-nak — tagolta — egy század, páncél-öklösök. Nem, nem. A Szent Lászlóból, igen onnan. Hogy ki vannak-e képezve? Mit tudom én. Ki vannak. Nyugodj meg. Más bajuk nem lehet, mint... — nem folytatta, a hadnagyra nézett. — No jól van — mondta aztán — amint lehet küldöm őket. Azonnal? Arról is lehet szó. — Befogta a kagyló száját és megkérdezte Fábrit, hogy mikor indulhatnak. A hadnagy ragyogó szemmel válaszolt. — Azonnal is, parancsára. A százados ismét a kagylóba beszélt.

— Ez itt azt mondta, hogy azonnal. Hát ha neki olyan sürgös, én nem bánom. Mindenesetre tartsatok ki, amíg lehet. Ha nem lehet? Akkor ne tartsatok ki, tudom is én. Mindig hozzám jöttök, ezzel az ostobasággal. Két eset van, emlékezz Békefire — két eset van. Vagy bírjátok vagy sem. Micsoda marhaság azt kérdezni, mit csináljunk akkor, ha nem bírjuk? Összezsomagoltok és elutaztok és kész. Hogy hova? A másvilágra, fiam, a másvilágra, no leteszem, mert túl sok hülyeséget találsz kérdezni és megdühödök.

Letette a kagylót félig mosolyogva, félig dühösen.

— Ez a te elődöd, Dorogi zászlós — mondta kis szünet után miközben élesen végignézte az előtte feszesen álló hadnagyot. — Mondd fiam, az istenért miért állsz vigyázzban? — kérdezte aztán. A hadnagy jelentette, hogy a százados még nem adott engedélyt a pihenjre.

— Vagy úgy — mondta a másik és visszatartotta a nevetését — vagy úgy még nem adtam? Hát akkor most adok, pihenj fiam, ha tetszik foglalj helyet nálam, feketével nem szolgálhatok, az tegnap óta nincs ebben a szalónban, de megvigasztalhatlak kurvák sincsenek, nem fiam, nincsenek. — Egy széket penderített Fábri elé. A hadnagy csodálkozva nézte a századost. A könnyed mozdulatok, fesztelen hang idegen és kellemetlen volt számára. Semmit nem utált jobban, mint a közvetlen, kedélyes katonákat. Magánélet az más — tűnődött, míg a százados a térképet nézegette — a magánéletben azt teszem, amit akarok. De a katonaságnál szigor van és fegyelem és könyörtelen hideg keménység, mert a csürhével csakis így boldogulhat az ember. Neki tapasztalatai voltak már effelől s biztosan tudta, hogy módszere az egyetlen helyes út, amit járni lehet.

A százados a körzővel játszadozott. — Szóval el akarsz indulni fiam azonnal? — Nem pillantott fel a mappáról.

— Igenis — pattant fel Fábri a székről. — Ha lehet azonnal. A százados intett.

— Ne ugrálj fiam, ne ugrálj, mert az idegeimre mész. Nem vagyunk a Víg-utcában, itt nincsen hangulatlámpa, selyembugyis nők és nincsen zongora, itt nem lehet ugrálni. — Elhallgatott és a haját simogatta. Alulról nézte a fiatal hadnagyot, aki olyan hevesen vágyott a frontra. Micsoda ostoba fickó, oda megy, ahol a legveszélyesebb. Az, hogy itt is elég veszélyes, az eszébe sem jutott. A százados névszerint Kammer Ferenc, tartalékos százados, szerette a veszélyes helyeket és büszke volt arra, hogy soha egyetlen pillanatra sem vesztette el humorát, mindenre

tudott valami jó viccet mesélni s főként, hogy emlékeiben örökön éles fénnyel égtek életének igazi nagy élményei: a Víg- és Conti-utcai nyilvános házakban töltött órák. Nem szerette a sopánkodást, ha vízben kellett aludnia, vízben aludt, ha fagyon vagy hóban, hát fagyon vagy hóban, ha fatörzseken, hát fatörzseken. Mindezt könnyen, vidáman viselte el, egyetlen dolog volt, amiért bosszankodni tudott, ha valaki síránkozott vagy sopánkodott, főleg, ha férfi volt az illető. — Úgy sírsz öregem, mint egy fürdőskurva — szokta mondani.

Fáabri nem ismerte ezt az örökké víg, kedélyes, barátságos aggregényt, akit a világ valamennyi mamája és szép lánya sem tudott elszakítani szerelett bordélyaitól. Még nem ismerte s ezért (mint minden idegen embert) bizalmatlanul, haraggal és kételkedve szemlélte.

Kammer egy-két pillanatig még szórakozottan nézegette a térképet. Valójában fölöslegesnek és értelmetlennek találta, hogy újabb és újabb embereket dobjanak ki a frontra, mert szerinte — és még sokak szerint — ez már hiábavaló. Tapasztalata azt mutatta, hogy ahol az oroszok be akarják nyomni a vonalakat, ott benyomják, hiába raknak oda zászlóaljkat vagy akár ezredeket is, ahol meg akarják, ott tudnak ugyan átmeneti sikereket elérni, de mindennek bizonyos talmi csillogása hiú, üres dicsősége van. Ennek ellenére, amikor az újabb parancsot kapta a front feltöltésére, gondolkodás nélkül teljesítette azt s a jelentkező csapatokat megfelelő tanácsokkal ellátva dobálta ki a vonalba. Felemelte a fejét s Fáabrit nézte. A hadnagy mitugrálsz, akadékoskodó embernek tünt előtte, tulbuzgó kis bakternek. Nem szerette az ilyen embereket, ám miután jól tudta, hogy csak néhány percnyi együttlétről van szó, s az is lehet, hogy soha az életben nem találkoznak, ügyekezett jól bánni a fiúval.

— Figyelj ide — mondta aztán s Fáabri feszes mozdulatára idegesen legyintett — szedjétek rendbe magatokat, van tíz perc időtök az indulásig. Fáradtak vagytok? Fáabri jelentette, hogy nem fáradtak, a kiképzés igazán kellemes volt, nem éppen megérőltető.

— Helyes — bólintott a százados — jól kiképeztek benneteket? — Egy német őrmester volt kint — ragyogott Fáabri — valami csodálatos volt. Pontosság, egyszerűség, katonás fegyelem, hidegség és semmi könyörület. Ezek a németek. Bár a mieink is ilyenek lennének — tette hozzá sóhajtva. A századost egyre jobban idegesítette a fiú. Most már szeretett volna megszabadulni tőle.

— Hát fiacskám, én csak azt a tanácsot adhatom nektek, hogy mielőtt kimentek a vonalba, jól szarjátok ki magatokat, itt az erdőben, ott kevés időtök lesz erre s aztán kár a kincstári gatyákért. A kotonokat is nálam leadhatjátok, arra most nem lesz szükségetek, hacsak nem valami prima orosz nőt fogtok el egy tankban. — Felállt, egy lépést tett előre. — Mindenekfelett nyugodt idegek, fiacskám, nyugodt idegek, bevárni a tankot, de hiszen ezt tanultátok, minek fecsegek? — Kezetnyujtott Fábri-
nak és lustán sapkájához emelte a kezét. A hadnagy feszesen fordult, keményen kilépett. A százados fejcsóválva nézte. Vajjon ezek meddig bírják a feszültséget, két óráig, vagy háromnegyed percig? Megszokta, hogy a frontraindulók közül sokan indulásuk után fél órával, háromnegyed órával ismét visszatekeregnek a vonal mögé, úgy kell őket újból kikergetni.

Az ablakon át látta, amint Fábri futólépésben igyekszik. Még mindig a fejét csóválta, aztán telefonhoz ment. Felhívta Dorogi zászlóst és jelezte, hogy indult a váltás. — Micsoda pokoli mázlitok van — mondta —, hogy ilyen hamar megérkezett. Különben ülhethétek egy hélig odakint. — Minden tízedik embernek van olyan szerencséje — elmélkedett a telefonba —, hogy a hadsereg bürokráciájában valamit gyorsan el tud intézni. Te még nem tudod, — folytatta s ceruzájával a térképet böködte — mi az valamit elintéztetni a mi hadseregünkben. Még nem tudod és ez a szerencséd. Én ebbe öszültem bele fiacskám, hidd el. Node gyertek vissza egészséggel. Hogy mit mondasz fiam? Erősen lőnek? Mivel? Nehézzel? Az rohadt. Telefonálok a németeknek, hogy próbáljanak visszalőni. Lehet, hogy már nincs municiójuk. Lehet. A németeknél már nem csodálkozom semmin. Egy pillanatig várt. — Azon sem, hogyha elvesztik a háborút. — Hirtelesen letette a kagylót. Mosolygott. Micsoda cirkusz — gondolta aztán — a németek elvesztik a háborút. Erre az eshetőségre valóban most gondolt először, de ez nagyon tetszett neki. Utálta azt a hetyke fölényt, lenéző megvetést, amely valamennyi német bakából és tisztből egyformán áradt. Akkor itt nagy muri lesz — fűzte tovább gondolatait —, erre előre fel kell készülni. De nem tudta mitévő legyen, maradjon vagy szökjön. Elhatározta, hogy alszik még egyet a dologra, aztán határoz. Végighasalt a tábori ágyon. Kint erősödött a dörgés, de ő néhány perc múlva mélyen aludt már.

Fábri felsorakoztatta az embereit s még egy lelkesítő beszédet tartott. — Emberek, figyeljenek ide — dörögte. — Most kimegyünk a frontra. Hazánk léte vagy nem léte forog kockán.

Ha ezt az ütközetet megnyerjük, mehetünk Budapestet visszafoglalni. Értik, kérem? Hát így harcoljanak, ehhez igazodva. — Felcsattant a hangja. — De aki gyáván megfutamodik vagy meghátrál, annak jaj, ezt is értsék meg. Nincs kimélet és nincs könyörület. Harcolni és győzni vagy meghalni. Ezt követeli a haza, ezt követeli tőlünk a Nemzetvezető.

Akna csapódott be. Ki jobbra, ki balra ugrott. A bakák belefeküdtek az árokba. — Ti barmok — üvöltötte Sarlós őrmester, — ti barmok, keltek fel azonnal, hát már az első durranásra büdös lesz a seggetek? Már az első durranásra felmondjátok a szolgálatot? — Pisztolyt rántott, de a holtsápadt bakák szó nélkül visszavánszorogtak az útra. — Biztosított menet — rendelte el Fábri. Az őrmester végrehajtotta a parancsot. Az aknatűz erősödött, szét kellett szóródniok. Nemsokára meglátott egy honvédet a fűben. Hátrafelé mászott s Fábri jól látta, hogy a szemében vak, fékezhetetlen félelem bujkál.

— Hová mész? — A katona nem válaszolt csak ellenkező irányban intett. — Nem tudsz felállni, ha hozzád beszélnek? A baka most sem felelt csak a lábára mutatott. Az őrmester lehajolt és megtapogatta a lábát, amely — mindkettő — eltörten csüngött, éppencsak a bőr tartotta. — Földomlás — suttogetta most a katona alig hallhatóan. Fábri rendelkezett. — Ide a hordágyat, ti ketten — rámutatott két szerencsés fickóra —, hátraviszitek ezt az embert. A két férfi összenézett s mindketten mélyet sóhajtvá tisztelegtek. Fábri látta ezt a megkönnyebbülést. Hozzátette. — Azonnal jöttök vissza és jelentkeztok az őrmester úrnál. — Azok ismét tisztelegtek. Dehogy jönnek vissza, örültek, hogy ilyen símán szabadulhattak a pokolból. Egyikük bakaruhája alatt teljes civilruha feszült, alig várta, hogy egy bokor aljában eldobhassa utált kincstári ruháját.

Nemsokára rátaláltak Dorogi zászlósra is. A zászlós már nem volt fiatalember, harmincöt—negyven év körül lehetett. Bajusza remegett, mint a nyárfalcsvél.

Fábri most volt igazán elemében. Kiadta a rendelkezéseket, szélszórta az embereket, széles láncokban szaggatta a csoportokat, megállapította a jelzéseket. — Támadtak itt már páncélosokkal az oroszok? — fordult Doroghihoz.

— Még nem — mondta a zászlós —, de egyet-kettőt már láttunk errefelé. Éppen azért kértem a leváltásomat vagy az erősítést, tette hozzá magyarázkodva —, mert ezek ellen mi nem vagyunk felszerelve, mi csak gyalogsági harcot bírunk. Fábri alig hallotta a zászlós fecsegését. Végignézett a mezőn. Valahol a lát-

határ szélén kéklő hegyek magaslottak. Könnyű koratavaszi fény suhant végig a réten s a szél is enyhe volt, kellemes. A távolban látta a német tüzéség becsapódó lövedékeit, a felporzó csomókat s hallotta a feje felett a sziszegést, amely mindkét oldalról jött. — Az oroszok délután szokták megindítani a támadást. — Van úgy, hogy hajnalban — felelte kurtán Fábri, mert már nem volt kedve tanácskozni ezzel az idegronccsal. A durrogás pillanatra sem szűnt meg. Elbúcsúztak. Fábri látta, hogy iszkol visszafelé a zászlós. Megvetően kiköpött, aztán elővette távcsövét és végignézett saját állásain. Kint a mezőn a bakák már viharsebessen ásták a lyukakat, amelyek legalább némi védelmet adtak a sziszegő golyók ellen. Hozzálatott egy gödör megásásához. Egyszerre csend lett. A hirtelen beállott csönd idegesítette. Ügylátszik készül a támadás — kutatta végig messzelátóval a terepet —, de nem látott semmit. A fák, a levegő, a bokrok mozdulatlanul álltak. Ez nyugtalanította. Csak nem fog ki rajtam is ez a nyomorult hisztéria? Topogott, forgolódott a lyukban, behúzta a nyakát a gallérja mögé. Ide-oda nézdegélt a mezőn, a század elbújt a gödörökben.

Egyszerre szél kerekedett, a száraz bokrok zörögni kezdtek. Ez jobban ingerelte, mint az ágyuzás. Földhözvágta sapkáját. Ebben a pillanatban szólaltak meg az orosz ágyuk. Hirtelen felgyenesedett és előrepillantott. A rét tulsó oldalán apró hangyáknak látszó valamik mozogtak. Felkapta a messzelátóját és dobogó szívvel figyelt. Nem tévedett. A mezőn megindultak az orosz tankok. Így a messzelátón tisztán kivehette a hernyótalpakát, a hosszú, csufondáros orrként előugró ágyukkal.

Hideg, nyugodt biztonság szaladt végig rajta. A várás csak addig nehéz, ameddig bizonytalan. Most már minden rendben van. Ami most jön, az a könnyebb. Időközben a tankok megnövekedtek, már szabad szemmel is jól láthatta őket. Felettük egészen alacsonyan két-három Rata suhant feléjük, a géppuskatűz néhány pillanat múlva már előttük verte a port. A gépek kétszer-háromszor elsiklottak a fejük felett, aztán visszafordultak. Ezalatt a tankok már majdnem ember nagyságra nőttek. Egyikük-másikuk megállt, míg többen előre kúsztak. Néhány csőből piros tűz villant, dörrent. A tankok nehézágyui is szóltak, gépfegyverek kelepellek. De nem volt előttük akadály. Valószínűleg nem sejtik az öklöket, villant át Fábrin. Látta, hogy elérik az első vonalakat, ahol már löniök kellene rájuk. De a földturás mögül nem hallatszott dörrenés s az orosz vonal kényelmesen túljutott rajtuk. A tankok elérték a század zömét. A robogás fül-

síketítően erős volt; belevegyült a német tankelhárító ágyúk zaja is. Az erdő felől német vontatók is futottak ki, ágyuk buktak elő a hálók alól, megszólaltak a hátsó ütegek. Egy-két páncélöklől is eldurant, de hatástalanul. Fábri megdöbbenve látta, amint előtte vagy négyszáz méternyire egyik vakondturásra rálép a szörnyű tank.

Az események most már viharesebesen játszódtak le. A tankok megállás nélkül közeledtek. A páncélöklők hallgattak. Senki sem lőtt. Mindenki igyekezett csendben meghúzódni a gödörben. Fábri-nak ökölbesorult a keze. Egyik tank egyenesen feléje tartott. Géppuskája szórta a tüzet. Fábri meredten nézte. A tank nőtt, mint valamilyen árnyék. Hihetetlen nagysága megbénította Fábrit. Egyszerre mintha megtorpant volna, de aztán újra folytatta útját. Fábri lövésre emelte a csövet. A háta mögött elnyújtott kiáltást hallott, nem volt ideje odanézni, egész gerincében jéges félelem futott végig. Visszahúzódni — hallotta agyában a dörömbölést, nem löni, akkor mindennek vége. Hirtelen vad, rémült halálfélelem szállta meg, a rohanó, gigászi alkotmány láttán. Nem volt sok tétovázni valója. A tank teljes erővel tüzelt, egy golyó a földpárkány szélét surolta. De már nem gondolkozott semmin. A lábain heves remegés futott végig, amely néhány perc alatt végigszaladt a testén. Fogai összeverődtek, minden csepp vére kiszaladt a fejéből. A tank teljes magasságában ott állt előtte, alig ötven méternyire. Még mindig nem löhetett. Megfogta maga előtt az öklöt, de a keze úgy remegett, hogy nem is tudta tartani. A félelem összeszorította a torkát. A félelem! A félelem! Nem tudok löni! A gigászi kolosszus lassan jött, méltóságteljesen. A hátsó sorokban megint jajgatás. Mintha a német ágyúk elhallgattak volna. Néhány orosz tank már elérte a háta mögött az apró erdőt. Vége, mindennek vége? Így kell elveszni? Felnézett. Az orra előtt ott dörgött az orosz tank. Még annyi ereje volt, hogy összekapja magát s bebujjon a gödör mélyére, aztán csak valami szörnyű súlyt érzett, amely átgázolt a testén, agyán, az idegein s utána sötét lett, mintha megvakult volna, a hangok nagyon tompán, távolról szűrődtek a fülébe, de aztán már nem hallott semmit, csak a hideg földet érezte a szájában.

*

A hideg lassan engedett, a napok egyre hosszabbak lettek. Egyik délelőtt — még márciusban — kisütött a nap; Fábriné az ablaknál állt és lepillantott az utcára. Aztán órájára nézett. El-

múlt tizenkettő és Marianne még nem jött haza. Zoltán is valahol a hivatala körül kóvályog, ahelyett, hogy ennivalót hozna. Beárnyékolta a szemét, úgy kulatta végig az utcát. Arcára torz türelmetlenséggel keveredő izgalom ült. Bőffenő harag fogta el Marianne iránt. Az ostrom óta egyre hevesebben utálta a lányát, aki azóta sem vesztette el hűvös nyugalma, egyenletes, kimért mozdulatait s ezzel megőrizte lényének és természetének kellemes símaságát.

Nem, nem szerette a lányt, nem is akarta a világra hozni. Még túlontúl benne éltek első szülésének fájdalmai. Két hónappal István születése után ismét teherben volt s ez az újabb izgalom Marianne-nal való viszonyát már annak magzatkorában megrontotta. Életének nagy szerelme fia volt, egyetlen kedvence, minden gondolata. A fiút ő maga nevelte, dédelgette, kényeztette, taníttatta, ő oltotta bele az első ismereteket a hazáról, istenről, a kormányzóról, ő határozta el, hogy lisztet nevel belőle. Már tizenkétéves korában beíratta a Ludovika-gimnáziumába. Fiáért élt és halt, most már ötödik hónapja nem tudott róla semmit. Utoljára októberben látta. Akkor voltak átvonulóban Pesten s a fiú hazaugrott meglátogatni őket.

Elfordult az ablaktól. A nap lassan előntötte a lakást, befolyt a bútorok mögé, átkarolta a képeket. Fábriné tévován idegesen nézte a szobákat, az idegen bútorokat, az idegen szőnyegeket. Zörögtek az ajtón. Lassan, nehézkesen kicsoszogott. A férje jött meg. Idegesen ment utána a szobába. A férfi kimerülten ült le egy székre. Vonásai fáradtan remegtek, az asszony azonnal érezte, hogy baj van.

— Végzett valamit? — kérdezte szorongó nyugtalansággal. A férfi nehézkesen felemelte a fejét. Legyintett.

— Semmit — mondta kissé később, vontatottan. — Voltam bent a tanácsosnál. Valami ismeretlen suhanc, sohasem láttam. Azt mondta, hogy addig nem is áll szóba velem, amíg az igazolási eljárás be nem fejeződött. Mondtam, hogy nekem élnem kell, engedjen dolgozni. Azt felelte, úgy tudja nagyon jóban voltam a németekkel, semmi bajom sem volt velük. Menjek haza és várjam meg, hogy mi történik. Formálisan kidobott.

Az asszony nem szólt semmit. Férjét nézte, aki most mintha még kisebb, még összetörtebb lett volna, mint az ostrom ideje alatt. — Szóval nem fogják leigazolni ezek a csirkefogók — mondta kicsit később, reszkető gyűlölettel. — Nem, — felelte a férfi — , nem hiszem. Ezek mindenkit meg akarnak ölni. Harminc évi szolgálat? Mit számít az nekik? Harminc éves hűséges

szolgálat — motyogta —, harminc éves hűséges szolgálat. Az ember nem is gondolta volna, hogy idejut. — Ingatta a fejét s az asszonynak úgy tűnt, a fej a következő pillanatában letörik nyakáról és le hull a földre. — Harminc éves hűséges szolgálat után kidobnak, az utcára — morogta tovább Fábri. Hirtelen maga előtt látta a fiatal tanácsos arcát. Körülnézett a szobában, a rendetlen iratokon, a régimódi írógépen. — Maguk persze akkor nem gondoltak arra, hogy ebből baj lesz, úgy-e — hallotta a tanácsos hangját —, hát most húzzák össze csak magukat, addig amíg nem lesz nagyobb baj, örüljenek, hogy ilyen aprósággal megússzák. — Kérlelni kezdte. — Tanácsos úr — mondta —, tanácsos úr, legyen olyan jó... Nekem feleségem van és gyermekem... szükségem van arra, hogy dolgozzam... — Ezt már nem mondta el a feleségének, mert tudta, hogy végtelenül felbosszantaná megalázkodása. Pedig alázatos volt, szinte térdencsúszott a taknyos előtt. De mit csináljon? Mit csináljon? Így nem maradhatnak. Egy-két nap múlva nem lesz mit enniök. Mit fog akkor csinálni?

Az asszony felkelt, odament a szekrényhez és egy kötöttkabátot vett magára. — Valami baja van? — kérdezte Fábri tétován, Nagyon sápadt, szívem, mintha valami baja lenne.

Az asszony a kályhához lépett és két darab fát vetett rá. A vizes fa szörcsögve sínylődött a tűzön. Egyszerre széles füst csapott ki a kályhából s végigfutott a szobán. A férfi és az asszony nem moccant. Szemük megtelt könnyel, a füst belemart az arcukba.

— Még jó, hogy füstöl, legalább valami meleget ad — mondta savanyúan az asszony —, remélem most már jön a tavasz. — Egyetlen vágya (fia látásán kívül) a tavasz volt, amikor kimehetnek a villába, Szentendrére. Mióta a házukat odakint megvették, soha így nem vágyódott arra, hogy ott lakjon. Eleinte nem szerette a villát, kényelmetlennek, unalmasnak találta s különösképpen a szomszédokkal nem békült meg. De mostanában egyre hevesebben vonzódott a házhoz, gyakran maga elé idézte a kerti utat, a nagy színes üveggömböket, a cserép törpéket és az apró cserépgolyákat egyik salakos útfordulóiban. Emlékezete végigfutott a szobákon, a verandán, kipillantott a Dunára s meg szemlélte a gyümölcsfákat.

— Marianne hol van? — zavarta meg gondolatait a férfi. Az asszony felpillantott.

— Fáért ment — mondta morogva, mert férjének kérdése ismét lánya késését juttatta eszébe. — Nem tudom, hol kuncso-

rog ilyen sokáig. Már kilenc előtt elment, most meg majdnem egy óra. — A férfi idegesen járt fel s alá a szobában. — Valamit tennünk kell — mondta —, nem maradhatunk tétlen. — A jövő valamilyen kúsza zűrzavarban remegett előtte. A bizonytalanság, amely az ostrom óta egyre fokozódott benne, hirtelen kezdett testet ölteni. A kocsonyás, híg bizonytalanságból egyszerre merev, feszes, kemény tárgy lett. Mi lesz vele, mi lesz a feleségével, a lányával? Ezek a kérdések, megannyi ostorcsapás, úgy suhintották végig a hátát, hogy szinte feljajdult. Kínzottan szaladt végig a szobákon, valamilyen apró zugot keresve, ahol megbújhat.

Marianne érkezett meg, kosárral a kezében, amelyben néhány darab puhafát rejtegetett. Ledobta a kosarat s a fürdőszobába ment kezetmosni. Kedvetlenül törülközött. Az asszony nézte. Most érezte csak, hogy a lány milyen felmérhetetlen távolságban él tőle. Szinte nem is merte megszólítani. Marianne-ból fagyos lehellet áradt, egyfajta, de félreismerhetetlen megvetés, amely Fábrinét úgy legyintette meg minden egyes alkalommal, mint egy pofon. A lány leterítette a törülközőt s szó nélkül kiment a fürdőszobából. Nem szeretett anyjával egyedül maradni, únta örökös kifakadásait, végetérhetetlen panaszát s azt a feloldhatatlanul gözölgő kétségbeesését, amelyet anyja magából árasztott. Mostanában sokat járkált az utcán, sok mindent megtudott, amiről eddig sejtelve sem volt. A romok, az eltakarítatlan halottak, az összedőlt házsorok, az utcahosszat heverő géproncsok megkeményítették. E tapasztalatok napról napra bővültek. Először mindez öklendező undort váltott ki belőle, aztán szigorú megvetést, később hallgatag belenyugvást. De ahogy az utcákon járt-kelt, mindjobban megrögződött benne az a tapasztalat, hogy azok, akik ezt a pusztulást előidézték, végzetesen bűnösök. Világosan látta, hogy szüleitől iszonyú távolság választja el, áthidalhatatlan szakadék, amely napok, órák, sőt percek múlásával mindegyre szélesedik. Mintha semmi nem kötötte volna hozzá ezeket az embereket. Az első időkben — még közvetlenül az ostrom után — megpróbált küzdeni ez ellen az egyre inkább fel-törekvő érzés ellen, de hamarosan megértette, hogy hiába.

Átment a szobájába, hogy átöltözzék. Az anyja utánajött.

— Marianne — mondta az asszony —, hát nincs semmi mesélnivalód? Mit láttál az utcán? Van valami jó hír? Nem hallottál semmit?

Marianne tudta, hogy az anyja a háború híreire gondol.

— Semmit nem hallottam — mondta halkán —, csak azt,

hogy nemsokára vége a háborúnak. Azt mesélik, hogy az oroszok megindították a végső támadást. — Van valami ennivaló?

Már napok, sőt hetek óta egyre jobban bosszankodott azon a szellemi tunyaságon és hitetlenségen, amivel anyja és apja a háború eseményeit fogadták. Számára elképzelhetetlen volt, hogy valamit, ami kézzelfogható tény, ne lehessen elhinni. Az ostrom vége óta, mindinkább meggyőződött arról, hogy anyja és apja egy magakészítette képzeletvilágban él, amelyben úgy lubickol, akár egy illatos fürdőben. S minden, ami ezen a világon kívül van — állapította meg magában Marianne — az számukra nem létezik, bármilyen kézzelfogható, látható, tapintható és szagolható tény legyen is az. Eleinte örömmel mesélte az oroszok kedvességét, egyszer-kétszer nagy darab fehér kenyeret hozott haza, amit tőlük kapott, de sem apja, sem anyja nem hitte el ezt. Marianne néhányszor megpróbált velük zöldágra vergődni, de amikor látta, hogy ez lehetetlen, vállat vont. Később ez egyre értelmetlenebbé, egyre kirívóbbá vált számára. Mi az istencsudának ragaszkodnak ahhoz, hogy az oroszokat ki fogják verni az országból? Vándorlásai közben egy alkalommal szóbaelegyedett egy orosz katonával, aki magyar fiú volt. Az elmesélte neki, hogyan kergették a németeket Sztálingrádtól visszafelé s hogy most már Berlintől alig harminc-negyven kilométernyire folynak a harcok. Mariannének nem kellett sokat tünődni ezen az elbeszélésen, hamarosan világos volt számára, hogy a németek a háborút elvesztették. Marianne inkább azon csodálkozott, hogy mindezt előbb nem ismerte fel. Akkor másként viselkedett volna.

Anyja visszafordult az ablaktól. — Azt hiszed — kérdezte sápadtan — azt hiszed, hogy vége a háborúnak és az oroszok győznek? — Marianne bosszankodva rántott egyet a harisnyáján.

— Anya, ezerszer megmondtam, hogy erről nem vitatkozom. Ti ezt nem akarjátok megérteni. Csak egyet mondj meg nekem, mi bajod van neked most és mi bajod lesz, ha az oroszok győznek. Eddig sem faltak fel és eztán sem fognak. Élsz és élni fogsz. — Az asszony szikrázó szemmel nézte a lányt.

— Nem mindegy! — kiáltott fel. Egyáltalán nem mindegy. Vedd tudomásul, hogy apádat kidobták a hivatalából. — A lány felnézett, hosszan fürkészte anyja szusszanó alakját. Nem kérdezett semmit, tudta, hogy az asszony pillanatok múlva végetérhetetlen szóáradatba fog. Inkább elkerülte volna ezt a lavinát. — Azt mondták apádnak, miért barátkozott a németekkel — kiáltotta az asszony —, egy fiatal taknyos dobta ki, egy fiatal tak-

nyos, azért mert a németekkel barátkozott. Hát aztán? Akkor mindenki azt csinálta, apád is.

Marianne türelmetlen mozdulatot tett, idegesítette anyja összefüggéstelen hadarása. — Talán nem tetszik — vette észre az asszony lánya mozdulatát —, ha nem tetszik, eredj ki a szobából és dögölj meg — ordította. — Micsoda szemtelen disznó vagy, — fuldokolta az asszony heves felindulásának első hullámában — micsoda aljas dög. Kidobják az apádat, aki felnevelt, aki dolgozott érted, évtizedeken át robotolt és te most vállat vonsz, nem érdekel. Megállj csak — fujta a lány felé szikrázó dühében, amelybe most minden felgyülemlett keserűségét beleadta.

A lány felállt, megigazította szoknyáját. Ez az otthonos meleg mozdulat méginkább felingerelte az asszonyt.

— Ne kiabálj — mondta csendesen Marianne s ez a csendes hang szinte mellbedöfte az asszonyt — minek kiabálsz, nem tudod mindezt csendben elmondani? Ha apát kitették az baj, igazán nagy baj.

Az asszony ismét az ablak felé fordult. Egy orosz katona ment odalent s két civil. Egy darabig gondolattalanul tűnődve álldogált. Aztán megszólalt, egészen száraz hangon. — Elhatároztuk apáddal, hogy kimegyünk a villába. — A lány bezárta a szekrényajtót. Ez a hír kellemesen érintette. Szerette a szentendrei villát. Ott nagyon szép lesz bevárni a tavaszt.

— Mikor?

— Hamarosan. Apád holnap elmegy kocsit szerezni. — Marianne odaállt az anyja mellé.

— De nincs híd, anya, hogyan akarunk átjutni? — Az asszony legyintett. — A Rómainál van komp, azzal átvisszük a koffereket. Ott aztán majd szerzünk megint kocsit. Én nem bírok ittmaradni, én teljesen tönkremegyek ebben a városban, értsd meg, te sem hagysz élni, apád is folyton azzal gyötör, hogy mi lesz velünk. Hát nem tudom — kiáltotta ismét s most e kiáltás már a felbukkanó sírást hozta magával — én nem tudom, hagyjanak engem békén, hagyjanak engem megdögleni, miért is nem vágott belénk a bomba az ostrom alatt, én olyan szerencsétlen vagyok veletek, olyan irtózatosan szerencsétlen! — Most már hangosan zokogott, rázta a sírás, teste fel-fel vetődött a székből, amelyre leült. Marianne mellette állt, szánakozva figyelte. Az asszony feljaidulva zokogott s a szaggatott kiáltásokra megjelent az ajtóban Fábri is.

Marianne — amint tehetette — kisurrant a szobából, magára

hagyta a zokogó anyját és sóhajtozó apját. A hisztérikus kitörés nem volt számára ujság, majd minden nap előfordult. Kimenekült a konyhába s megette a maradék kenyérdarabokat. Marianne nem volt igényes ezekben a napokban. A száraz, többnapos kenyérdarabokat jóízűen s örömmel majszolta. Kiköltözésük kellemes emlékeket ébresztett benne a tágas szentendrei kert, a Dunapart, a hegyek, kirándulások, csónaktúrák emlékét.

Másnap Fábri már kora reggel elindult kocsit szerezni. Dél-tájban Marianne is lement, de neki sem sikerült. Aznap fáradtan s kissé kiábrándultan feküdtek le. A következő napon Marianne-nak szerencséje volt. A Szabadság-tér sarkán meglátott egy fuvarost, amint épp a Vilmos császár-út felé baktatott. Marianne utánaszaladt.

— Nem volna kedve szállítani valamit — kiabált a kocsis után. Az megfordult. Magas, szőke, napszívothajú ember volt, cserzett, barnabőrű. Mielőtt szólt volna, kényelmesen végignézte a lányt. Marianne érezte ezt a kutató pillantást, de nem törődött vele. Máskor ilyen esetben már felháborodva elfordult volna. Most közelebbment a fiatalemberhez. A férfi felállt a bakon, visszarántotta a lovakat. — Aztán hova kellene menni és mit kellene vinni? — kérdezte, vékony mosollyal a szája körül. Marianne elmagyarázta, hogy néhány bőrdönt, kevéske bútort kell kivinni körülbelül az újpesti összekötőig. — Hát onnét? — kérdezte az ember. Marianne megállt a bak alatt. — Csónakon viszsziük át a túlsó partra, onnan meg Szentendrére. — Tán csak nem nyaralni mennek — kíváncsiskodott a kocsis. — Marianne nevetett. — Ránk férne egy kis pihenés. De összebombázták a lakásunkat. Most kimegyünk oda. Hamarosan megegyeztek. A kocsis nem kért sokat, láthatólag szórakoztatta, hogy egy ilyen csinos lánnyal fuvarozhatja végig a várost.

Közben az asszony odafent lázasan csomagolt. Még az utolsó percben is eszébejutott valami, amit el akart vinni, miután nem ismerte teljesen a lakás minden zegét-zugát, mint az ő régi Damjanich-utcai lakását. Pillanatonként újabb és újabb nehézségek bukkantak fel előtte. Igyekezett mindent becsomagolni, ha már az övé tönkrement, legalább így kárpótolja magát. — Ezek a zsidók úgysem jönnek vissza többé — mondta hadarva, kárörömmel a férjének, aki mellett hajladozott. — Én sem hiszem — mondta Fábri —, nem hiszem. Ezeket alaposan elintézték. — Az asszony felegyenesedett, megrángatta derekát. — Ezeket el — mondta aztán —, de megérdemelték. Azt hiszi, van akár egy fikarcnyi lelkiismeretfurdalásom, hogy elviszek innen valamit?

— kérdezte. — Hiszen miattuk ment tönkre a gyönyörű lakásom — tette hozzá —, miattuk bombáztak bennünket azok a piszok angol terroristák. Hát most elvették a jó isten büntetését. — a férfi tünődött, nem szólt. Valahányszor felesége a zsidókat szidta — jól tudta, hogy antiszemitizmusát családjából hozta magával — látszólag belement a szidásba, miután ő maga sem volt egészen más véleményen. Mindennek ellenére sohasem tudta elfelejteni, hogy neki fiatal diákkorában és egyetemi éve alatt, legjobb barátai zsidó fiúk voltak, akikkel valóban testvéri viszonyt tartott fenn. Ezt a tényt óvakodott feleségével közölni, inkább látszólag belement a szidásba s ha véleménye az idők folyamán felesége véleményéhez is idomult, sosem vált vérbeli antiszemitává.

Hamarosan kiürültek a szekrények, megtelt lent a kocsi. Lezárták a lakást. Fábris felment Raskóhoz.

Raskó szigorúan végignézte. — Menekülnek, mi, menekülnek — morogta a foga közt, miközben átvette a kulcsot. — Hát csak vigyázzanak magukra — toldotta meg a fenyegetést, aztán búcsúzás nélkül elfordult. Fábris ismét megalázottnak érezte magát, de a sok terhet most már oly nehezen viselte, hogy Raskó mozdulatát és szavait igyekezett minél gyorsabban lerázni magáról.

Az asszony már lent várt a kocsinál. Éppen akkor kötözték át a csomagokat. Marianne kipirosodva segített. Fábrinak feltűnt, hogy a lánya, akit eddig semmiféle munkára nem lehetett fogni, milyen széles örömmel és kedvvel segít a kocsinak. Az asszony türelmetlenül topogva állt a járdán. — Elkészültek? — kérdezte hirtelen s lelépett a kocsiútra. Szél kerekedett, némi port hordott feléjük, idegesen förülgette fehér zsebkendőjével a szájaszélét. Marianne felegyenesedett. — Készen vagyunk — mondta hangosan. A kocsis odalépett Fábriné mellé. A nagyságos asszony felülhet ide a bakra — mondta kedvesen és a kezét nyújtotta, hogy segítsen. Fábriné rápillantott. — Méltóságos — javította ki sértődötten s egyben valamiféle örömmel, mert hosszú hetek, talán hónapok óta először használhatta újra az őt megillető címet.

— Óh — mondta a kocsis és alig látható finom villanás szaladt végig a szájaszélén, amit csak Marianne vett észre — bocsánat méltóságos asszony... talán itt méltóztassék fellépni, így ni... helyes...

Marianne elvörösödött. Ránézett a kocsisra, látta annak gúnyos mosolyát s anyja rideg, szenvtelen, undorodó tekintetét, amikor a kocsis hozzáért. Az asszony elhelyezkedett a bakon,

betakargatta a lábát. A kocsis Mariannehoz fordult. — A méltóságos kisasszony — mondta nem minden él nélkül —, nem száll fel? — Nem vagyok méltóságos — mondta Marianne alig hallhatóan. — S különben is a kocsi mellett akarok menni, ültesse fel apámat. — A férfi ismét mosolygott s Marianne most biztosan érezte a fölényt, nyugalmat és megfontolt biztonságot, amely a kocsiból áradt. — Ahogy parancsolja — mondta most a férfi s apja felé fordult.

Elindultak.

A kocsi lassan, zötyögve ment, Fábriné csodálkozva nézett végig az utcákon. Az ostrom óta most volt először idekint. Szédült — a friss levegő hirtelen mellbecsapta s a sok látnivalót agya nem tudta egyszerre feldolgozni. A Berli-ni-téren fordultak be a Váci-út felé. A tér közepén orosz katonanő állt, sárga meg piros zászlócskák-kal irányította a forgalmat.

Micsoda tömeg áradt itt! Micsoda zajló, hullá-mzó tömeg! A kocsi csak nehezen verekedte át magát e sokaságon, civilek, katonák, orosz és magyar egyenruhák forgatagán át. A körút mindkét oldaláról egyszerre torlódott fel az emberáradat, amelyet gyakran kocsik szakítottak meg. Hatalmas nyolckerekű teherautók gördültek végig a téren, gyakran egy-egy óriási tank, ágyuját, mint hatalmas orrot dugva maga elé; kisebb páncélosok jöttek vörös csillaggal az oldalukon. Aztán még nagyobb szállítóteherautók mindenféle ronszokkal megrakottan, különböző rendeltetésű kocsik, amelyek élelmet szállítottak, embereket vittek, hadianyagot hurcoltak. A Nyugati felől mozdonyfüst szállott fel. A sínek messziről csillogtak a napsütésben. Jobbfelől egy csoport rongyos ember jött, akiket fegyveres, géppisztolvos oroszok kísértek. Fábriné nézte a szá-nalmas, ballagó csoportot. Istenem — gondolta —, milyen jó magyar embereket kísérnek halálba ezek? De nem volt sok ideje ezen tünődni, újabb látvány tárult elébe. Hatalmas hernyótalpas orosz traktor közeledett feléjük, talpa fűlsiketítően zörgött a köveken, négy óriási pótkocsit vonszolt magával, amely tele volt fával.

Most egy teherautót látott, amely négy apróbb ronszautót vonszolt maga után. Lassan elhagyták a Berli-ni-teret s ahogy a keresztezésből kikerültek, behullottak az egyirányú forgalom áradatába. Vég nélküli folvam volt ez. Teherautók, gyalogosok, tankok, páncélskocsik, ronszok, civilek, tűzér-ségi felszerelések, kisebb és nagyobb ágvuk áradata ömlött végig a Váci-úton. Egyik oldalon kifelé a városból, a másikon meg a tér irányába. Fábriné agyában ez a kép hosszú szalaggá változott, amely egy láthatat-

lan tengelyre tekeredik fel. A nap erősen sütött, az autók fegyverek, roncsok csillogtak a napsütésben s visszaverődő sugaraik vakították az asszonyt.

S két oldalt a romházak! Istenem, a romházak! Egyik a másik után, tört kapuk, kilógó fürdőkádak, szétforgácsolódott ajtók, bútordarabok, a megelevenedett apokalipszis volt ez, Fábriné önkéntelenül löbbször keresztet vetett. Maga előtt a vég nélküli sorban ott szaladtak a tűzérési fegyverek, a tankok, a löszeres szállító kocsik — s maga mellett oldalt ott volt mindennek az eredménye. Sohasem érzett mély, hányingerszerű gyűlölet fogta el az oroszok iránt s amint egy teherautó előzött — izzadt, piszkos, rongyos sófőrrjét egy szemvillanásra láthatta csak — kiköpött.

A sineken egymásután kilenc villamost számolt meg, amint szétlőve, összetörten — mint döglött békák — elterpeszkedve heverték. Oldalranézett. A kocsis síma, nyugodt, elégedett arccal tartotta kezében a gyeplőt, lassú, nehézkes nőgatással ösztönözte az egyetlen szem sovány lovat. Az asszony — hirtelen eszébe villant az induláskori gúny — mérhetetlen utálatot érzett a kocsis iránt is s messzebbhúzódtól tőle, mert nem tudhatta, hogy ez a piszkos proli nem hord-e tetveket a testén. A férfi elérte ezt a mozdulatot, de nem szólt, csak apró vékony füttyött engedett ki a száján, mintegy mókásan, tréfálkozva.

Nehezen haladtak előre, minduntalan megakadtak; a torlódás nőttön nőtt. Fábri háttal ült a menetiránynak egy koffer tetején (valamikor a villamoson nem birt menetirány ellen utazni, ilyenkor mindig hányingere támadt) s a mellette elhúzó, előtte megtorlódó tömeg kimondhatatlanul bántotta. Egyre növekvő bizonytalanságot érzett. Teljes összeomlás volt minden, élete gondosan összehordott épületének szétdúlása. Szekér, autó. Felhő. Orosz katonák. Tömeg... tömeg... tömeg... ennyit észlelt s ezek a képek folyton ismétlődve, de egyre súlyosabb ütéssel zuhantak a fejére. Lehúnyta a szemét, hogy megóvja magát a csapásoktól, de húnyt szemhéja mögött is ugyanazt látta. Ernyedten elengedte magát.

Ugyanekkor Marianne kellemes zsibbadtsággal figyelte a hullámzó népet, a fellartóztathatatlanul áradó sorokat, a gépeket és embereket s ez a rendetlenség megmagyarázhatatlan biztonsággal, örömmel töltötte el. Tudta, hogy mindez csak látszat; a dolgok legmélyén, így a vonulásban is pontos tervszerűség, előre meghatározott akarat érvényesül s ez jólesően megnyugtatta. Lassan baktatott a koci mögött, jobbra-balra nézelődve.

Már délután volt mire elérték és elhagyták a felrobbantott ujbpesti hidat. Marianne jól látta az Árpád-úti romokat, amelyek teljes nyíltsággal mutogatták sebeiket. Egy szétlőtt villamos útjukat állta, nagyot kellett kerülniök. Végre leértek a komphoz. Marianne előrement, hogy megalkudjon a révésszel. A hajókázás drága mulatságnak bizonyult, mert az apró csónakra nem fért fel minden egyszerre, sőt a falábú férfi fejét csóválva mustrál-gatta végig az asztalt, a szekrényt s a nehéz bőröndöket — Ez-zel háromszor kell fordulni — mondta ki az ítéletet. Fábri aki örült, hogy már itt tartanak, az eget kémlelte. — Esni fog — mondta halkan — ha lehet, gyorsan végezzünk. Nem szeretnék megázni a Duna közepén. — A révész eleresztette a füle mellett a szót. De az asszony ijedten rázkódott össze. Minden nehézséget útált, ami kénvelmetlen vagy kellemetlen volt, egész életét jólét-ben és könnyedén élte le s most ezen az egy napon majdnem többet kellett szenvednie, mint az egész ostrom alatt.

A kocsist kifizették. Megemelte a sapkáját és szótlanul zseb-
rerakta a pénzt. Segített lerakni a holmikat. Aztán odafordult Mariannehoz — egy pillanathan, amikor anyja lement a vízhez. — Kérem — mondta neki mosolvogva — mondja meg az édes-anyjának, hogy ne féljen az oroszoktól, mert nem harapják le az orrát. — Szeme játékosan csillogott, mintegy tréfálkozva, de az arca komoly volt, csupán szájaszélén görbült meg egy neve-tésrehaló vonás Marianne kipirult és elsápadt — már korábban valamiféle könnyű vonzódást érzett a kocsis iránt — s ez a kije-lentés méginkább barátságossá tette előtte. — Óh — mondta — anyám régivágású asszony, őt még így nevelték. Ne is csodál-kozzék ezen — mondta kedvesen. A kocsis halkan nevetett.

— Igazán köszönöm, hogy megnvugtatott — mondta udva-
riasan —, csakhát az ilvesfajta régivágású embereket nagyon nehéz kiközkenteni a régi vágásukból.

Marianne tátott szájjal bámult utána. Saját szavai mint mér-
ges darázsrajok döngtek körül. Hogy mondta? — Őt még így nevelték. — Ne is csodálkozzon... dehát — kapott észbe — hiszen őt is így nevelték, őt is erre tanították, odahaza, az isko-lában, mindenütt... Hát akkor... Ő többet tud, mint az apja vagy az anyja? Rájött valamire, amit azok még csak nem is sej-
tenek? Mire talált rá, mit fedezett fel? Azt, hogy az oroszok nem harapják le az orrukát? Azt minden kisgyerek tudja már, ahhoz nem kellett leérettségizni. Mire jött rá — tépelődött — mire jött rá, amiről tudja, hogy az más, mint amire nevelték?

Anyjának kiáltása zavarta fel. Dologhoz kellett látniok, mert

a felhők már majdnem teljesen beborították az eget. Néhány kövér csepp hullott rájuk. Idegesen kapkodva szállították át a hőröndöket. Marianne-t nagy, fájdalmas nyugalom borította el. Nem gondolkozott, inkább a vidéket nézte, a félkörben kitaruló kék hegyeket, a dombokat, a felhős eget, amely mögül néha kivillant még a nap. Szerencséjük volt, egy homokot hordó kocsis önként ajánlkozott. Sietve felrakták a cókókat s elhelyezkedtek. Ez az oldal — a kihalt Római part — csendes volt, majdnem mozdulatlan. Az elhagyott vikendházak, nyaralók üresen pöszmötöltek, a fák sustorogva hajladoztak az üres utcák során. Egyes házaknak hiányzott a teteje, mások félig kiégetten tátongtak. A kép itt is ugyanaz volt, akár bent a városban, csak éppen emberek nélkül, ami még félelmetesebb, még iszonyatosabb volt. Az emberek — gondolta Marianne — legalább életet vittek a halott házak közé, de itt a halott házak, szinte megölték az élő, lélegző vidéket is. Egyik utcán fojtó, áradó hullaszag ütötte meg orrukát, valahonnan egy lerombolt villából. Befogott orral, lélekzétvétel nélkül mentek tovább. Csakhamar kiértek a műútra.

A vihar gyors lépésekkel jött. Szél kerekedett, felkavarta a száraz port és arcukbavágta. Aztán kövér, kemény cseppekben esni kezdett. — Hajts on — kiáltott Fábriné a kocsisra — hajts on, megázunk! — A ló megugrott, de a sovány kiéhezett állat nem nagyon bírta a terhet. Fábr idegesen fészkelődött ülőhelyén, kimerülten a zsúfolt naptól. Marianne megszorította lépteit. Az eső egyre erősebben verte őket. Marianne előreszaladt az anyjához.

— Nincs más mód — lihegte — menjünk be az egyik udvarba s várjuk meg ott, amíg eláll az eső. — Ekkor már megereedt a zápor. A por megnedvesedett, könnyű, vékony füst szállt fel az útról. A kocsis oldalbavágta a lovát. — Oda — mondta Marianne s egy házra mutatott az országút mentén, — oda hajts on. — Pulloverjét a fejére húzta, úgy igyekezett megvédeni magát az esőtől. Mintha zsinórokat húztak volna ki, oly egyenletesen, gyorsan zuhogott. Mire a kaput kitérték s a kocsit a fészer alá állt, már valamennyien csuromvizesek voltak. Fábr mozdulatlanul ült, ernyedten hagyta, hogy a víz a nyakába, ingébe, kabátjába csorogjon. Megrázták magukat, mint az ázott ebek. — A rosseb — mondta a kocsis — várható volt ez a szar zápor holnapig. — Az asszony elfordult. Alig türtőztette már magát. Arcán kellemetlen vonás húzódott végig.

Álldogáltak az eresz alatt. A házból egy öregasszony lépett ki, egyenesen feléjük tartott. Marianne nem látta tisztán az arcát

a fekete kendő majdnem teljesen elfedte, csak csillogó szemét. Ez a szem vizenyős volt, mintha örökkön vízben állna, semmitmondó, kifejezéstelen csillogással meredt az útra. Nem pillantott fel miközben odalépett hozzájuk. Marianne most látta, hogy nincs orra az asszonynak, csak két lyuk tátong a helyén. Megborzadt. Amikor az asszony egészen a közelükbe ért, hátrahúzódott.

— Bejöhetnek — vetette oda az öregasszony, száraz, nyers hangon, amelybe — Marianne megfigyelte — lágy idegenes hang-súly vegyült. A bét pé-nek ejtette az öreg s Marianne azonnal tudta, hogy sváb. Egymásután mentek be a szobába, a kocsis kint maradt. Inkább a levegőn marad — morogta — vigyáz a lovára, ilyen időkben könnyen elvezetik a másét, hát csak menjenek be, nem lesz semmi baj.

A belépőket füledt, hőség csapta meg. Az ablak zárva volt. A fullasztó levegő emberi izzadság szaggal vegyült. A homályból öregember bukkant elő, hosszúszerű pipával. Marianne furcsálva nézte a hallgatag embereket, akik ide-oda csoszszantak, szótlanul a füledt, keménylevegőjű szobában. Leültek az asztal köré, még mindig egyetlen szó nélkül. Ez a hallgatás merev falakat emelt az emberek közé, s Fábri kínzó, hasító ütést érzett a fején.

Az öreg odacsoszszant az ablakhoz. Felemelte a függönyt, kinézett. Kintről mély, jellegzetes dörrenés harsant be — Marianne és a többiek is jól ismerték már az orosz páncélkocsik kemény berregését. Az öreg egy darabig nézte az országúton vonuló harckocsikat, aztán — mérges mozdulattal — visszarántotta a függönyt.

— Gazemberek — sziszegte a fogai közt, ismét pé-nek ejtve a bét, akár az asszony. — Gazemberek, disznók, ide mertek jönni, de majd adunk mi nektek! csak várjatok! — Az asszony igenlésfélét hümmögött.

Marianne nyugtalanul pillantott szét, ellenszenve fokozódott. Anyjára nézett, aki megélenkült. Marianne tudta, hogy anyja megragadja a kínálkozó alkalmat és bekapcsolódik a beszélgetésbe.

Igen — mondta az asszony pillanatnyi szünet után — meg kell nekik mutatni, hogy ide nem lehet büntetlenül jönni — az ablak felé tekintett —, node már nem tart sokáig, addig csak kibírjuk valahogy. — Az öregember közelebb lépett.

— Talán tetszett valami hírt hallani a németekről? Mi idekint nem nagyon hallunk semmit, ha Pestről tetszik jönni, akkor biztosan tud valamit a nagysága a németekről. Visszajönnek?

Az asszony idegesen dobolt a zöld terítón. Ma reggel még mielőtt eljöttek, bent volt nála Fülöpné s az újságolta neki, hogy hírt kapott egyik öccsétől, aki kint van a dunántúli fronton s azt üzeni, tartsanak ki, nemsokára megérkezik a felmentő sereg. Fülöpné egyébként más hírekkel is szolgált, többek között arról, hogy a német rádió bemondta az új fegyver bevetésének dátumát. Még négy napig kell várnunk — addig tart, amíg elkészítik — mondta füléhez hajolva Fülöpné, mert nem akart hangosan beszélni, hiszen a falaknak is füle van manapság és a kommunisták mindenfelé mikrofónokat helyeztek el, hogy lehallgassák az emberek beszélgetéseit. Gyors, tompa, szenvedélyes hangon elmondta mindezt az öregeknek.

A két öregember úgy szívta magába a híreket, mint csecsemő az anyatejet. Megélénkültek. Az asszony tele szájjal beszélt, s mikor sikerét látta, néhány mondatnál megnyújtotta mondani-valóját a saját fantáziájának raktárából.

— Arról is tudok — mondta —, hogy az angolokat és amerikaiakat kinyomták Európából.

Marianne látta, hogy a két öreg összehajol, puszognak, az asszony elindul a belső ajtó felé, bemegy a másik szobába s nemsokára másodmagával jön vissza onnan. Az öregasszonnyal magas, nyulánk, szőke férfi lépett ki, sapkáját kezében forgatta. A férfi zavartan köszönt. Az öregasszony odavezette Fábrinéhoz.

— A fiam — mondta —, tessék szíves lenni neki is elmesélni, amit nekünk tetszett. — A fiú Marianne szerint egyformán lehetett húsz és harminc éves, szélesvállú, roppant izmos, barnára sült legény — sután hajolt le és idétlenül kezetsókölt az asszonynak. Fábrinének tetszett ez a tisztelet, érezte, hogy felnéznek rá s a sok izgalom után ez a régen érzett, de egyre inkább visszatérő érzés — felsőbbségének tudata — megerősítette. Hamarjában elmondta újra az egész történetet. A fiú állva hallgatta végig. Fábri odaállt melléje és félelemmel, de kíváncsian szemlélte kétméteres alakját, inge alatt duzzadó izmait. Ez az ember nem ijedhet meg a saját árnyékától — gondolta s hirtelen a maga nyeszlett, sovány, erőtlen testére nézett. Utálta magát.

A szőke óriás ugyanúgy szívta magába a szavakat, akár apja vagy anyja. Megtelt, kiszínesedett a mondatok nyomán. Mintha izmai is jobban duzzadtak volna kék inge alatt.

Az ajtó hirtelen kivágódott, hallatszott az eső egyenletes zuhogása. Mindannyian odanéztek. Egy férfi tántorgott be, kabátja, sapkája csuromvizes volt. Marianne megdöbbenve kiáltott fel. A férfi ijedten nézett a hang felé, aztán ledőlt az első közel-

álló székre. Marianne odafutott hozzá. A férfi csukott szemmel, sárgán ült, pofacsontjai élesen kiugrottak az arcából, amelyen száraz, pergamentszerű bőr fityegett. Szeme mélyen bent ült az arcában, fülei elálltak, kopasz fejéről csöpögött a víz. Alig lehetett több negyven kilónál. Néhány pillanatnyi hörgő lihegés után kinyitotta a szemét, megfogódzott az asztalban és feltápászkodott. ijedten nézett körül. Megkapaszkodott az asztal sarkában, melle hullámzott, látszott, önmagával folytatott küzdelme, hogy elérőlenedett száját szólásra bírja. Marianne feltámasztotta a fejét. Odasziszegte az öregasszonynak.

— Hozzanak egy pohár vizet, nem látják?

Az asszony kelletlenül, nehézkesen mozdult, körültopogott a szobában. — Nincs — mondta aztán vontatottan s megállt a csontváz háta mögött. Marianne látta, hogy anyja kabátját huzogatja, felfigyelt. Az öregasszony nem hanggal csak szájmozdulattal beszélt. — Zsidó — tagolta s anyja egyszeriben megfordult otthagytá az elaléltat. Marianne-ban felbuggyanó, förtelmes útálat bukkant fel anyja s a háziak iránt. A szőke óriás tétova vi-gyorgással nézte a félig halott embert. Marianne nem sokat tétovázott. Felkapta az asztalon heverő kancsót, hogy kiszalad vízért a kúthoz. De a kancsóban megloccsant a víz. A szégyen és gyűlölet egyszerre rántotta meg. Belediktált egy-két kortyot a férfibe. A hűs víz után a kiszáradt torok megnyekkent.

— Köszönöm — hörögte — igazán nagyon kedves.

— Honnan jön -- kérdezte Marianne halkán, egészen a szája elé hajolva. — Nem tudom — mondta a férfi — nem emlékszem rá, nagyon megverték, nem emlékszem másra... és a fiamat is agyonlőtték a németek. — Marianne borzadtan hallgatla. A férfi ismét lehúnyta a szemét.

— Nagyon kérem hagyjon magamra, igazán nem tudom, mi van velem, ha eláll az eső tovább megyek, Pesten vár a feleségem, csak addig engedjék meg, hogy itt maradjak. — Marianne hátrább lépett az ablak felé. Nem tudott sem anyjára, sem apjára nézni. Azok ketten ismét a szőke óriással beszélgettek. A férfi csukott szemmel összeroskadva ült a széken.

Fábi kíváncsian érintette meg a fiú karját.

— Hát maga nem katona fiatalember? Ilyen erős és nem katona? — A fiú zavartan nézett maga elé, mintha a hozzá beszélőt kereste volna.

— Én voltam katona — morogta — de elfogtak a ruszkek. Aztán megszöktem. — Szégyenlősen elhallgatott. Az anyja felett helyette.

— A fiam szolgált az SS-ben — mondta — aztán elfogták. De sikerült megszökni neki, hála isten. Különben megölték volna. — Fábriné kedvtelve nézegette a szőke fiút, de az öreg szavai megütötték.

— Mondja — fordult a fiú felé — tényleg igaz, hogy mindenkit megölnék, akit elfognak? — Az óriás megleengette a fejét, mint egy zászlót.

— Hát bizony, bizony mindenkit megöl a ruszki, mindenkit, akit meg életben hagy, azt kínozza. — Az asszonyban egyszerre felforrt a félelem. Fábrinak is összeszorult a szíve. Fel-emelte az öklét és nagyot csapott az asztalra.

— Majd megbosszuljuk őket, istenbizony megbosszuljuk, szegény ártatlan magyar gyerekekkel így bánnak. — A felesége felé fordult. — Mondja szívem, el tudja maga képzelni, hogy egy magyar ember vagy német ember ártatlanul megöljön embereket, pláne, ha azok katonák? — Borzadtan hajolt hátra a széken. — Nem, ez lehetetlen, ezt mi nem tudnánk megcsinálni.

Kimerülten roskadt össze. Ez a beszélgetés mai napjának csúcsa volt, a sötétedő délutánban oly fáradtnak érezte magát, mintha egész nap menetelt volna, száz kilóval a hátán.

A szobában csend lett. A fiú — még mindig zavartan köhécseelve állt az asszony előtt, majd egy mozdulatot tett az ablak felé.

— Bizony — mondta hangosan —, bizony a németeknél jobb embereket nehéz elképzelni. Én tudom, három évig voltam velük. Én magam is német vagyok, úgy voltam, mintha testvérek közt lennék. Oly jók voltak, olyan úriemberek, komolyan nem is tetszik elhinni, sohasem találkoztam még ilyen finom emberekkel.

Marianne a homályban egy felemelkedő vonalat látott.

— Ne.. — kiáltotta hörögve a férfi s minden erejét megfeszítette, hogy kiáltani tudjon —, az isten szerelmére ne beszéljenek ilyent! Én tudom, hogy a németek vadállatok, a fiamat is lelőtték, engem is meg akartak ölni. — Felcsuklott a hangja. — Könyörgöm, ne beszéljenek ilyent, nem bírom hallgatni, nem bírom.

Újra visszahullt a székre. A kimerültség úgy rázta, mint a váltóláz. Az egész asztal s a szék vele remegett. A fiú megperdült.

— Hallja — kiáltotta — fogja be a száját, amíg meg nem járja, piszok zsidó.

— Ne beszéljen így — mondta mély hangon a férfi, amely régi testi erejét idézte — ne beszéljen így, mert megjárhatja, ma már más világ van, vége a nyilas világnak.

Hangja ismét megbicsaklott. Marianne csak a vonalakat látta, amint emelkednek — hullanak a sötétben. A fojtó száraz forróság torkára telepedett, sem moccanni, sem szólni nem tudott. Fábri egyszerre felpattant. — Ne fegyvetőzzék, hallja-e! Ne fenyegetőzzék! Az Isten verje meg, örüljön, hogy megúszta a háborút és nem dögölt meg.

A férfi felemelte a fejét.

— Nem fenyegetődzöm — mondta rekedten —, nem is bánom, hogy mit mondanak. De ne mondjanak ilyent. Hát még mindig nem látják be, hogy nincs igazuk. hazugság, amit maguknak meséltek, hazugság minden szavuk, hazugság. — A fiú felpattant most olyan volt, mint egy magasranyúló szálfá. — Maga nekem ne mondja, hogy hazudok, mert meggyűlik velem a baja. Én SS-katona vagyok és egy SS sohasem hazudik, érti? — A férfi összeszedte maradék erejét. A hangja most ismét mélyről jött, valamilyen mély, száraz, kietlen szakadékból.

— SS — röpítette oda a fiúnak —, pfuj, gazember, szégyelje magát, védtelen embereket gyilkolt, ugy-e, védtelen gyerekeket és asszonyokat? Tudom én, ismerem az SS-eket, azok gyilkolták meg a fiamat s azok akartak megölni engem is. De nem sikerült, nem sikerült, csak térjek kissé magamhoz, majd megmutatom én, hogy most... más... világ... van... most nem lehet...

Marianne megmozdította a száját, de nem tudott hangot adni. A sötétségben is látta, hogy az óriás pehelyként emeli fel a férfit s hallotta a lezuhanó ütések tompa puffanását. Az anyja mellette szuszogott. Valamit morgott is magában, de nem értette. A jajgatás egyszerre megszűnt, éles kiáltó csönd szakadt a szobára, amelyben csak a fiú könnyű zihálása hallatszott. Most egy rés nyílt az ajtón, aztán egy puffanás. A fiú visszajött az ablakhoz.

— Miért nem gyujtanak lámpát — mondta kedvesen —, mit engedik itt vakoskodni a vendégeinket?

Marianne még mindig tátozott, akár a partra vert hal, de szólani nem tudott. Fábri lépett oda a fiúhoz. — Elintézte? — Alaposan — mondta az —, kidobtam az udvarra, menjen isten hírével. Egy-két pofon nem fog neki megártani. Legalább örökké megemlegeti egy SS kezét.

— Helyes — mondta Fábriné —, ezt szeretem. Maguk igazán rendes fiúk. Ha elképzelem, hogy ők még sokkal jobban kioznának minket, ha véletlenül megfordulna a dolog és mi kerülénk a kezükbe, akkor csak helyeselhetem ezt a módszert. — Az öregasszony csoszant a szobába a lámpással. Elállt az eső — — mondta —, de talán ma már nem is mennek tovább, ugy-e?

— Azt hiszem nem, ha megszállhatnánk itt, — mondta Fábriné. A fiú felemelte a kezét. — Nagyon szívesen, nagyon szívesen. Örülünk, ha ilyen kedves vendégeink akadnak.

Marianne még mindig nem jutott szóhoz. Az izgalom úgy vette körül, mint sűrű bozót, akármerre lépett, nem tudott kilábolni belőle. Szeme előtt összefolyt a szoba, férfiak, az asszonyok arca s a ködből, mint valamilyen figyelmeztető jel, úgy világított halottsápadtan a megvert férfiarc.

— Marianne — mondta az anyja — légy szíves, eredj ki, mondd meg a kocsisnak, hogy fogjon ki, itt alszunk. Ha nem akar maradni, elmehet, itt van pénz (átnyujtotta erszényét) fizessd ki. Holnap majd szerzünk másik kocsist.

— Oh — mondta előzékenyen a fiú — van itt annyi, majd szerzek én holnapra a méltóságos asszonyéknak. — Marianne kilépett az udvarra, nagyot szívott a friss, esőtáni levegőből. A tüdeje megtelt a hűvös, portalan levegővel, ez kissé megnyugtatta. Amint kifordult a tornácról, a kocsisba ütközött. Levett kalappal, remegve állt meg előtte.

— Kisasszony, kérem — motyogta a kocsis — valaki... az udvaron... meghalt... egy ember...

A két utolsó szótágot hallotta csak. Az udvar, a fa, a kocsis egyszerre egy szörnyű tornádóban felemelkedett a levegőbe, toronymagasra röppent, ott fent kavargott még egy percig, aztán eltűnt a szeme elől. A szélvihar, amely megrázta őt és a levegőbe emelte a többieket, egyszerre sötét felhőket fujt a szeme elé, széles keménysuhogású drapériákat, amelyek elborították a világot, ráterültek az emberekre, házakra, halottakra, élőkre egyaránt. Még egy ismeretlen sápadt arcot látott Marianne, aztán a kocsis karjai közé esett, aki ijedtében magával vonszolta a lányt egészen a szoba küszöbéig, ott letette s bement a szobába.

*

Még be sem csukta maga mögött az előszoba ajtaját Vértessné kiáltása máris utolérte.

— Hoztál valami fát Rózsi, nem tudok begyujtani! Gyere már, az isten áldjon meg, éhes vagyok.

Rózsi kosarára pillantott, ahol néhány darab nedves fa lapult — hiába, képtelenség már többet összeszedni ezen a környéken, és messzebb nem nagyon mert menni. Gyorsan behajította a konyhába a fadarabokat, aztán sietve, mintegy menekülve beszaladt a szobába. Még hallotta, amint az asszony mérges

dünnyögéssel szedi össze a fát s a becsukódó ajtónyíláson megpillantani vélte Vértésné borzas, rendetlen haját, piszkos nyakát.

A veszekedések napirenden voltak. Az asszony minden nap új és új feladatokkal kínoztta Rózsit, aki hallgatagon tűrte a napról napra szaporodó megaláztatásokat. Takarított, fáért járt, ha kifogyott az ennivaló, neki kellett mindent beszerezni s ha szólni mert, az asszony azonnal nekivágta.

— Az utcán szedtelek fel, te taknyos, még jár a szád? ahe-lyett, hogy hálás lennél nekem, s kussolnál, amiért szállást adok? Figyelmeztetek, hogy kidoblak a fenébe, ha sokat beszélsz, hal-lottak ilyet! — A nap minden órájában evett volna, örökké éhe-zett s ha valami előkerült a kamrából, hamarjában egyedül falta fel, anélkül, hogy Rózsának vagy akár gyerekeinek is adott volna belőlük. Rózsai etette a kislányokat, ő fürdette őket, mosott rájuk, mert ha nem tette volna, anyjuknak esze ágában sem volt tisztántartani a gyerekeket.

— Jobban tennéd, ha hazamennél Szajolba — kiabálta az asszony —, itt lebzselsz és eleszed előlem a kenyeret! Jobban ten-néd, ha megnéznéd, ki él a családobdól! Eredj mentsd meg, amit megtalálsz. Biztosan akad még ott valami, biztosan elástak szü-leid aranyat, ékszert. Nem voltak azok kódisok. Csak te vagy olyan élhetetetlen, szerencsétlen flótás, hogy nem tudod intézni saját sorsodat.

— Nem — kiáltott fel Rózsai —, nem tudok többé hazamenni és nem tudom megnézni azt a házat, ahol a szüleim éltek és én felnőttem! — Az asszony megvetéssel nézett rá. Ilyenkor szeme kidülledt, mint egy békának s arcán fel-le mozogtak kiálló pofa-csontjai.

— Szentimentális vagy — vágta oda —, azokon már úgysem segíthetsz. Látod én is fogtam magam és elmentem az üzletbe és elintéztam azt a csibész Fülöpöt. Máris küldött a lakásomra egy csomó szövetet, légy nyugodt, még többet is kipróbálok belőle. Nem kell hagyni az ilyent, meg kell ijeszteni, akkor aztán minden megy. Nem érted, hogy most mi vagyunk az urak, mi vagyunk a győztesek? Csak jönne haza Jenő, majd az elintézné végleg Fülöpöt is, meg a többieket. — Mérgesen fűjt. A gyerekek ott lebzseltek körülötte piszkosan, de azt nem vette észre s ha el is játszott néha-néha egyikkel vagy másikkal, inkább szórakozásból, unalomból tette vagy azért, hogy elterelje figyelmét örökké kínzó éhségéről.

A lány eleinte csak hallgatott, legritkább esetben válaszolt, olyankor is szelíden és csendben.

— Én igazán nem tehetek erről, Györgyi — mondta gyakran —, én olyan furcsa dolgokat tapasztalok magamon. Az ostrom alatt minden rendben volt, mondhatom még csak nem is féltem. Egyszer egy csibész asszony feljelentett, ha lesz időm megkeressem és megmondom neki a véleményemet, de a papírjaim nagyon is rendben voltak.

— Én olyan nyugodt voltam, Györgyi, hogy nem is hiszed. De azóta...! Mintha minden megváltozott volna. Pedig most szabad vagyok, azt csinálhatok, amit akarok. És mégis... Valami kínoz... valami kimondhatatlan félelem..., hogy visszajönnék..., hogy újra kezdődik minden előről. Györgyi! Én istenbizony nem bírom ki még egyszer, én nem bírom ki még egyszer a bujkálást, a szégyent, az izgalmakat. Mi lesz velünk, ha újra visszajönnék...?

Az asszony ezeket a kitöréseket hideg ellenszenvvel fogadta.

— Te nagyon ostoba vagy Rózsi — mondta ilyenkor, megint kidüllesztve béka szemeit —, te nagyon ostoba vagy. Úgy bekapod ezeket a hülye rémhíreket, mintha neked is volna visszasírni-valód, mint azoknak, akik visszakívánják a nyilas világot. Azok ide többé be nem teszik a lábukat, arról garantálhatok neked. — Fölényesen, megvetően legyintett, nem értette lakótlársának e felesleges aggodalmát. — Most, amikor itt vannak az oroszok, most félsz? Akkor nem féltél, amikor nyilasok grasszáltak az utcákon. Rózsi felemelte könnyes szemét és távolbanézett, valahová az utca homályába.

— Így van — motyogta — így van, nagyon furcsa, de így van. Engem néha éjjel megrohan ez a félelem és akkor nem tudok többé aludni, kiver a veriték. Úgy-e nem kell félnem, Györgyikém, mondd, úgy-e nem?

Legtöbbször azonban Vértesné szidta Rózsit és Rózsi hallgatott. Így feszült kettejük közt a húr, amelyet egyik jobbra húzott, a másik balra. Mindketten idegesek voltak, ingerültek, bizonytalanok. Napról-napra éltek. Néha-néha Vértesné lement az üzletbe vagy a körútra eladni pár méter szövetet, s abból vettek ennivalót. Ez is szemrehányásainak egyik főoka volt.

— Miért nem mész dolgozni — kiáltotta —, te ne élj az én pénzemből. Ezt a szövetet az uram vette, ez a mi pénzünk. Ha hazajön és megtudja, hogy rád költöttem a sok pénzt, agyonver. Miért nem mész romot takarítani vagy közmunkára? Mi? Enni azt tudsz, de dolgozni nem?

Rózsi ingerülten visszavágott.

— Ügylátszik már elfelejtetted a gettót, mi? Emlékezz csak

vissza, azt mondtad, hogy semmi nem kell soha többé az égvilágon, csak te meg a gyerekeid meneküljenek meg. Ne maradjon semmi, csak egy szál ruhád, de élj! Most itt van, megmaradt a lakásod, maradt pénzed is, meg vagyoned. De elfelejtettél mindent, amit fogadtál.

— Te ne avatkozz az én ügyembe — vágta vissza Györgyi —, különben is semmi közöd ahhoz, hogy én mit fogadtam meg és mit tartok meg abból.

— Nincs közöm, de azért tisztességesebben viselkedhetnél.

— Ami volt, volt — mondta Györgyi hangosan és nevetve —, azt hiszed mindenki megtartja fogadását. Majd ha hazajön Jenő, teszünk egy alapítványt a fiúárvaházban, aztán kész. Leróttam a fogadalmamat. Örök életemben nem élhetek egy szál ruhában, ha mégannyiszor is megfogadtam a gettóban. Az szorult helyzet volt, az isten is megbocsátja.

Amerre járkált, ismerősöknél vagy rokonoknál hasonló veszecedéseket tapasztalt. Mindenhol hiányzott valaki, apák, fiúk, lányok, gyerekek hullottak el ezen az iszonyatos tizedelésen s minden ház feltúrt hangyabolyhoz volt hasonló, amelyben mindenki keresett valakit s az a valaki legtöbbször hiányzott. A gyerekek anyátlanul maradtak, a férjek feleség nélkül, a feleségek férj nélkül, a szülők gyerekek nélkül. Az izgalom, amely majdnem felemésztette őket, most tört ki rajtuk heves ordítózással, véget nem érő veszecedésekkel. Amit az egyik tett, az bántotta a másikat, az összezsufolt lakásokban felforrósodott a hangulat s bár most szabadok voltak, legtöbbjük nem tudott élni ezzel a szabadsággal, úgy volt vele, mintha valamilyen labirintusba keveredett volna.

A nagy fogadalmak semmivé váltak, az imák széteszlottak a levegőben, a pátosszal teli ígéretek beváltatlanul maradtak, lassan minden kezdett visszahullani az élet rendes hőfokára abból a túlzottan felfűtött, tarthatatlanul forró állapotból, amely ezeket a megrendült fogadalmakat, ígéreteket kiváltotta s amelyek most már visszanezve nevetségesek, idegenek voltak, talán meg sem történtek.

Így teltek Rózsi napjai mindjobban feszülő hangulatban.

A konyhában ültek csendben a lassan sötétedő délutánban. A petróleumlámpát nem gyújtották meg, takarékoskodni kellett, s enni lehet sötétben is — mondja gyakran Györgyi. A gyerekek csendben ülnek a székeken, szótlantul, csak néha-néha moc-cannak meg. Rózsi kibámult az ablakon s ismét — mint annyiszor az otthoni kert jutott eszébe, ahol ilyen tájban már látni

lehet az orgonabokrok rügyeit, sőt néha már a leveleket is. A konyha ablaka a folyosóra nyílt s Rózsi látta, hogy egy férfi suhan át az ablak előtt. Dörömböltek az ajtón. Györgyi intett, hogy menjen ajtót nyitni, Rózsi nem szerette az ilyen vállalkozásokat, gyakran előfordult, hogy az ajtónyitót leütötték és kirabolták az egész lakást. Ismeretlen férfi állt az ajtó előtt, türelmetlenül topogva.

— Itt laknak Vértések — kérdezte a csonttá fogyott ember s Rózsának ebben a pillanatban halvány gyanú gyulladt a fejében. Hirtelen kinyitotta az ajtót. A férfi félrelökte s a konyha felé indult, ahonnan hangokat hallott.

Berohant. A férfi és az asszony összeölelkezve álltak, Györgyi arcán fényes, nagy könnyecseppek gurultak le. Rózsi szótlanul figyelt s nagy, félelmetes fájdalmat érzett a szívében. De elnyomta fájdalmát s igyekezett résztvenni Györgyi örömében.

Sokáig álltak így, összeölelkezve. Az asszony végigtapogatta a férfit, mintha azt nézné, vajjon valóban ő az, meg van-e minden egyes csontja, minden egyes ismerős vonala. Igen, ő volt, erősen lefogyva, csontváz soványan, viaszsárgán, de ő volt s az asszony néhány pillanatnyi fojtott zokogás után hangos, önfeledt boldog sírásba tört ki s Rózsi vele sírt.

A férfi megsimogatta az asszony haját és ölébevette az ijedten figyelő gyerekeket. Azok már nem is ismerték meg apjukat, félősen elhúzódtak s csak rövid magyarázkodás után voltak hajlandók az ismeretlen bácsit apjuknak elfogadni. Vértésné akkor vette észre a konyhaajtóban meghúzódó Rózsit. Határtalan örömében elfelejtette gyakori veszekedésüket, ellenszenvét a simárafésült feketehajú lány iránt, magához ölelte és odavitte a férfi elé. Rózsiban feloldódott a lassan képződő jégkéreg, amely elhátárolta az asszonytól, boldogan osztozott Györgyi örömében s odasimult az asszonyhoz.

— Ez Rózsi — mondta az asszony és megsimogatta a lány arcát. — Milyen kedves most — gondolta miközben elmondta férjének megismerkedésük és együttlétük rövid történetét. Kézfogtak.

— Nagyon örülök — mondta a férfi — hogy volt valaki, aki vigyázott a feleségemre, mert az én feleségemre nagyon kell ám vigyázni. — Az asszony lehajolt és megcsókolta a férfi kezét.

Ezután az asszony ennivaló után szaladt. Rózsi egyedül maradt a hallgatag férfivel a sötét szobában. Most jutott eszébe, hogy meg kell gyújtani a petróleumot. A hirtelen fellobbanó láng bevilágította a konyhát, nagy széles árnyékok keltek szárny-

ra s az ülők körül imbolyogtak. — Messziről jön? — kérdezte lámpagyújtás közben Rózsi. A férfi, mintha nem is hallotta volna a szót, gyerekeivel játszott. Aztán felrezzent, mintha meglegyintették volna. — Óh — mondta — elég messziről. Az oszt-rák határról. És gyalog — tette hozzá fanyarul — eléggé fárasztó volt, pláne ilyen állapotban. — Rózsi szánakozva nézte, Most a fénynél belepillantott az arcába. A férfinak hosszúkas feje volt, göndör, fekete haja. Szemöldöke elől sűrű fonatban ért össze, dús fekete szakálla rendetlenül csavarodott az állán. Apró, összehúzott szeme fénytelenül hunyorgott.

— Nagyon kérem — mondta aztán a férfi — tegyen fel nekem egy kis mosdóvizet, olyan mocskos vagyok így, igazán nem fekhetek le egy tiszta ágyba. Nagyot nyújtózott. — Óh egy tiszta ágy, tudja mióta nem feküdtem tiszta ágyban? közel három éve, fiam, közel három éve. Micsoda három év volt, istenem, micsoda három év. — Megrázkódott. — Hol van Györgyi? — kérdezte és tétován körülnézett. — Mindjárt jön — akarta mondani Rózsi, de az asszony ebben a pillanatban belépett. Tiszta ingeket hozott, papucsot, házikabátot, nadrágot. A férfi — látszott rajta a fáradtság, de igyekezett felkiáltani. — No megvan a papucsom is, meg az ingeim is. — Györgyi nevetett. — Bizony még az összes harisnyád is megmaradt, szerencsére, meg az én ruháim is — tette hozzá büszkén. A férfi lassan mosakodott és öltözött. Közben egyre jobban megoldódó nyelvvel élményeit mesélte. Hidegségben volt valami halál-lágerben, ahol alig néhányan maradtak életben. — A többieket kivégezték — mondta szenvtelen hangon s látszott rajta, hogy irtózik ennek elmondásától. Az asszonyok megéreztek ezt a félelmet és nem erőltették. — Ketten aztán összeálltunk és hazajöttünk — folytatta majdnem vidám hangon s Rózsi észrevette, hogy most mosolyodott el először a férfi.

Micsoda szörnyűségen mehetett keresztül ez az ember — ha még mosolyogni is alig tud — gondolta és megrázkódott, mintha hideg vízzel öntötték volna le. Elfordult, amikor a férfi alsótestét mosta. Hallotta, ahogy a lavórban csobog a víz. — Ezeket a ruhákat főzzétek ki, szívem, — mondta Vértés — nem tetvesek, de sohasem lehet tudni. Annyi mindenütt aludtunk és így háború után az ember nem tudja hol szedi fel a tetveit. — Rózsi tudta, hogy a ruhák kimosása rá vár. Megfordult s az asszony éppen a ruhákra mutatott. Hangja most megint a régi volt, elvesztette azt a finoman árnyalt színezetét, amelyet az öröm váltott ki. — Majd fogd ezeket a ruhákat és főzd ki — mondta ride-

gen, parancsoló módban. Rózsai jól látta, hogy a férfi felkapja a fejét erre a hangra, mert nem érti világosan, hogy milyen helyzet van közte és a felesége közt. Tetőtől-talpig elpirult, legszívesebben visszaadta volna a ruhákat, de a férfi érkezésének ünnepén nem akarta elrontani a hangulatot egy esetleges veszekedéssel.

Ami otthon ennivaló található volt, Györgyi mind odarakta a férje elé, közben lefektette a gyerekeket. Rózsának feltűnt, hogy a férfit milyen kevéssé érdeklik a kislányok; megsimogatta őket, pár pillanatig dajkálta, aztán elfelejtette még ottlétüket is. Ez azért van, mert annyira fáradt, meg oly sok mindent élt át?

Vértes hangtalanul, hatalmas étvággyal evett.

— Tifuszom volt — mondta magyarázólag — azért eszem ilyen sokat. Flekktifusz után az embernek hatszoros étvágya van. Már útközben is annyit ettünk, hogy alig győztünk tarhálni — mosolyodott el.

— Merre jöttetek? — kérdezte az asszony, aki nem akarta zavarni férje evését. — Végig a Dunántúlon, Győrön át. — Befalt egy nagy darab kenyeret. — Tudod — mondta aztán teleszájjal — én azt hittem, hogy ezek a parasztok mind nyilasok.

— Talán nem? — vetette közbe az asszony.

— Egyáltalán nem — mondta a férfi halkán és megcsillanott a az előtte álló pohár vizet. — Egyáltalán nem. Ha láttad volna, hogy mit műveltek velünk. Azt sem tudták, ki mit adjon, mivel lássanak el. Annyi szalonnát tömtek belénk, hogy valósággal szalonnaundorom van. Pedig ilyen kiéhezett állapotban a legjobb eledel a szalonna.

A levegőbe nézett, gondolkozva. Rózsai figyelte apró értelmes szemeinek villanását. — Nem mondom, voltak kivételek, akik nem akartak adni — folytatta Vértes —, de azokat megfenyegettük, hát mindjárt berezeltek, aztán adtak. Különben mondom neked, a többség a lehető legrendesebben viselkedett. Mikor látták, hogy csak hálni jár belénk a lélek, mindjárt bedugtak a szobába, pedig nem is tudhatták, nem vagyunk-e tetvesek.

Elhallgatott. Láthatóan kimerítette a beszéd. — Mondd — szólalt meg néhány perc után, miközben rendületlenül falt —, mi van az üzlettel? — Rózsai meghökkenve nézett rá s a hirtelen felélénkülő asszonyra. A férfinak ez jóformán első kérdése volt, amelyik az itthoni viszonyokat tudakolta. Sem a gyerekekről, sem az asszonyról nem érdeklődött; tudomásul vette, hogy élnek, s ez láthatólag kielégítette. Ez a közöny fájt Rózsának. Azt szerette volna, ha a férfi elmesélteti az asszonnyal megmenekü-

lésük történetét, ehelyett azonban rögtön az üzlet után érdeklődik.

Györgyi felcsillanva válaszolt.

— Minden rendben van. Visszaszereztem az üzletet.

Vértés zsiros szájjal figyelt.

— És mi van Fülöppel?

— Ő is megvan — mondta az asszony —, beszéltem vele. Képzeld ott találkoztunk a boltban. Ha láttad volna, micsoda ijedt pofát vágott, amikor megpillantott. Persze mindjárt felajánlotta, hogy visszaadja az üzletet, meg az árukat is. Adott is valami nyolc vég szövetet, de egytől-egyig kitűnőt. Abból élünk — itt egy ferde pillantást vetett Rózsira. — Nem jelentettem még fel — gondoltam, majd ha te hazajössz.

— Tudtad, hogy élek? — kérdezte tompán, színtelen hangon a férfi. Györgyi észrevette a célzást. Elsápadt. Aztán élénken, erőltetett vidámsággal kezdett beszélni.

— Óh tudtam, hogy élsz, egy pillanatra sem gondoltam, hogy valami bajod lesz. Kérdezd meg Rózsit (a lány maga elé meredve ült, mozdulatlanul), hogy mennyire vártunk, minden nap, minden órában. Jóformán ki sem mozdultam hazulról, csak amikor lementem a boltba, meg kétszer a körútra szövetet eladni. — Hirtelen igyekezett másra terelni a szót. — Tudod, itt pénzért alig lehet valamit kapni, de textilért az ördög öreganyja is eladó.

— Mondd — kérdezte Vértés —, milyenek ma Pesten az árak?

— Infláció lesz — mondta szakszerűen az asszony — mindenki azt mondja, hogy infláció lesz. Itt minden elpusztult, a gyárak állnak. Látod, még villany sincs ebben a nyomorult városban. Jól tönkretettek minket a nyilasok, fene vinné őket. Olyanok vagyunk, mint egy kis falu. Se gáz, se villany, se rádió.

A férfi ránézett.

— Azt hiszed, hogy infláció lesz? — kérdezte, miközben felállt.

— Mindenki azt mondja — ismételte az asszony — miért? Baj ez?

Vértés lassan megindult a szoba felé.

— Nem — mondta aztán —, nem lehet tudni. Lehet, hogy jó, lehet, hogy rossz. Majd igyekezzünk, hogy jó legyen: De most nagyon szeretnék lefeküdni, mert két hete úton vagyok s alig pihentem. — Hirtelen ránézett az asszonyra, magához ölelte. — No — mondta halk mosollyal —, neked sem lesz sok örömed belőlem, egy ideig — húzta meg a haját kedveskedve. — Öt deka kenyér — mondta a levegőbe bámulva —, öt deka kenyér, az

ember nem is hinné, pedig annyit kaptunk valamennyien, meg egy langyos lötyöt, ami minden volt csak ehető nem. És mégis, hogy habzsoltuk istenem, tízszer annyit is megettünk volna belőle!

Hol van már mindez — jutott eszébe az ágyban —, hol van már mindez s érezte, hogy a puha váncosok és dunyhák közt jólesően kerülgeti az álom.

Az asszony betakarta a férfit, egy darabig nézte, aztán kiment a konyhába és kiadta a másnapi utasításokat Rózsának. Vajjon — gondolta Rózsi —, meddig tűröm ezt, Istenem, mikor lesz erőm elszabadulni innen?

Marianne még aznap hajnalban visszaszökött.

Egész éjjel álmatlanul forgolódott, szeme előtt minduntalan felmerült a megölt férfi arca. Hiába próbált számolni egytől százig, hiába kényszerítette magát, hogy valami másra gondoljon, gondolatai mögött minduntalan felbukkant a hatalmas sváb legény vigyorgó arca s a szerencsétlen csontvázzá fogott férfi alakja, amelyet a másik, mint pelyhet emelt fel a levegőbe s dobott ki az udvarra, akár egy darab rongyot. Az, hogy szülei szóttanul s helyeslő fejbólintással nézték végig ezt a soha nem képzelt gáztettét, megadta számára a végső lökést, amely új pályáján elindította. Eddig csak némi közönnyel, vegyes utálatot érzett anyja iránt s valamilyen egyszerű lenézést apjával szemben, mindez most egy hirtelen fordulattal fájdalmas gyűlöletté, kibírhatatlan undorra változott, amely az éjszaka csendjében csak mindjobban erősödött.

Hajnal felé megtelt a pohár. Marianne érezte, hogyha életben akar maradni, menni kell. Még nem tudta, hogy hova megy, mit csinál majd, de annyit tudott, hogy az élet számára csakis egyedül, magában volt elképzelhető.

Felült a hevenyészve készített ágyon, magához húzta a ruháit. A csend oly nagy volt, hogy minden mozdulatát túlhangosnak, veszélyesnek érezte, ezért még óvatosabban öltözködött. Valahol messze kakas kukorékkolt, a nappal közeledtét jelezte; Marianne lábujjhegyen végighaladt az első szobán, kinyitotta az ajtót s máris kint állt a párás, hűvös hajnali levegőben, a tornácon.

Mélyet, nagyot lélegzett. Körülötte még minden aludt, a házak, állatok, szekerek, mély nyugtalan álomba merülve hallgattak. Marianne az utat kémlelte, de nem látott, nem hallott semmit. Nekiindult. Amint kiért a műútra, amely közvetlenül a ház előtt futott el, azonnal könnyebbnek, nyugodtabbnak érezte magát. Nem nézett vissza, nehogy esetleg meggondolhassa a

dolgot, egyenesen nekivágott a lassan kibontakozó fehér útnak.

A járás kissé megnyugtatta, cipőjének egyenletes kopogása, megélénkítette. Igyekezetében alig ért rá tettén gondolkozni! Végképp elszakadt hát hazulról? Vajjon mit jelent ez — tűnődött magában — s nem tudta megoldani a feladott leckét. Annyit érzett, hogy itt megszakadt valami, ami volt s nagyon távolról, de nagyon tisztán derengeni látta, hogy a mai nappal kezdődő élet teljességgel más lesz, mint az eddigi. Ez az ismeretlenség ahelyett, hogy megijesztette volna, inkább izgatta.

Az út közben népesedni kezdett mellette. Zavartalanul haladt a szaporodó autók, szekerek, kocsik mellett, igyekezvén kikerülni azokat. A fény gyorsan erősödött s most már tájékozódni is tudott. Hamarosan ráismert az útra, ahonnan a kocsival tegnap feljöttek. Lefordult a Duna felé. Ráismert a házakra is, amelyeket tegnap látott. De mindaz, ami tegnap sötét volt, piszkos, zavaros, kietlen, most mintha a hajnali fényben megtelt volna ragyogással, fénnel, könnyed vonalakkal, amelyek Marianne lelkében izgalmas, kemény hangokat ütöttek meg. Egészen más volt ez a vándorlás, mint tegnap délután, nyomott, nehéz hangulatban, Marianne érezte, hogy valahonnan kiszabadult, de szabadságával nem tudott mit kezdeni, még csetlett-botlott vele, mint a kisgyerek, aki először áll kétlábra.

Mire leért a partra megvirradt. A révész nem volt sehol, így hát leült a partra és nézte a vizet. Most vette először észre, hogy milyen hideg hajnalon jött keresztül s hogy megizzadt. A folyóparti szél befújta a blúzába, kabátja alá; összevonta mellén a ruhát, fázott. Az első pillanatok rohanása után itt megtorpánva megpróbált számotvetni mindazzal ami történt. Felfedezte, vajmi kevésbé izgatja az, hogy a szüleit ott kellett hagynia. Igen, ott kellett hagynia, mert érezte, tovább nem tudna velük élni. A gyilkosság, amit elkövettek (Marianne úgy gondolta, hogy e szótlam tűrés is bűnrészséget jelent) oly borzalmasan kegyetlen, annyira minden emberi mivoltukból kivetkőzött arcukat mutatta — amelvet a lány eddig még sohasem látott — hogy ez végképp megszakított minden köteléket. Hát ilyenek valóban — gondolta szörnyülködve s megborzongott. Tudta, hogy anvia nem szereti a zsidókat s emlékezett hogy a pincében azt a Rózsi nevű lányt is le akarta fogatni, de hogy ilyen aliaasságra vetemediék egy ember, s még hozzá saját anvia, azt nem hitte volna. Bátvjára gondolt aki anvianak kegyetlen hálalait örökölte. Bizonyára kiélvezi magát most a fronton ha el nem esett még — tűnődött Marianne miközben kavicsokkal do-

bálta a nagy, méltóságteljesen hömpölygő vizet. — Most kiélheti magát az a szadista. — Emlékezett rá, hogy kiskorukban állandóan ütötte-verte őt Pista s mikor aztán különválasztották őket, mert a kislánynak nem volt egyetlen perc nyugta sem a fiútól, ki mindenfélét kieszelt, hogy testi fájdalmat okozhasson neki, aztán falun (az Alföldön, ahol nagyanyjuknál nyaraltak minden évben) a közelébekerülő állatoknak. Hiába kiabáltak rá, nem hallgatott senkire, csak ment a nagy hegyes tükkel, szurkálta a lovat, teheneket s Marianne-t.

Nem ért rá tovább tűnődni — jött a révész, átkeltek a folyón. A nap már érezhetőbben, melegebben sütött, Marianne kigombolta a kabátját. Mikor átértek és kifizette maradék pénzéből a csónakost (összesen százhuszonnyolc pengő és negyven fillér volt nála) akkor gondolt arra először, hogy most valahova el kell mennie. Számbavette összes ismerőseit. Menjen esetleg vissza a házba, talán akad ott valaki, akinél ellakhat? Ezt az ötletet azonnal elvetette. Menjen akkor Telegdiékhez? A férfi biztosan nincs otthon (hivatásos alezredes volt), ez nem is lenne baj, de az asszonyt meg a lányt, aki egy időben barátnője volt, nem nagyon szívelte. Meg aztán azt sem tudta, hogyan fogadnák? Oly régen nem találkozott velük, már-már teljesen eltűntek a mult süllyesztőjében. Eljött a partról és kifelé igyekezett az újpesti híd roncsai felé. Telegdiék? Maga elé képzelte az asszony sovány ideges arcát, mindig rángatózó jobbszemét, amelynek láttán gyerekkorában nevetnie kellett. S a lány? Ismerte jól, pipiskedő hangját, gyakori vállrándítását, amely mindenben olyasfajta vas közönnyel tért napirendre, mintha az a vállrándítás a világ felett álló ítélőtörvényszék megfellebbezhetetlen ítélete lenne. Nem, ide nem megy — határozta el.

Akkor számbajöhetnek még Bechekék. Bechek Vera kislány kora óta jó barátnője volt s szüleit is úgy-ahogy kibírhatóknak tartotta. Igaz, a lány bátyját egy magas, hirtelennőt, hajlotthátú, zavarosszemű fickót, nem nagyon szívelte, s különösképp azért, mert a fiú úgy járt a világban, mintha mindig holdfényes nyáréjszakák lettek volna. Péter kívül élt az életen s a tetejébe még verseket is írt, hosszú szerelmes verseket — néha óhosszá is (bár maga a vers alanya lényegtelen volt számára, a vers pusztán magáért a zengzetes sorokért, az összehasonlíthatatlanul gyönyörű jelzőkért, képekért készült) véget nem érő ódákat, amelyek azonban mind az őzekről, nyulakról, holdról, napról s jobb esetben a mezei virágok tarka csokráról szóltak. De a fiún gyakran jól mulattak s most úgy érezte, hogy

nem is lenne olyan rossz megintegyütt lenni a családdal. Talán meg is értenék, gondolta, de ez nem is volt olyan fontos számára, mint inkább az, hogy valahol fedelet szerezzen magának, amíg el nem intézi a dolgait, míg munkába áll vagy dolgozni fog... no igen... dolgozni fog... nem furcsa?... Legkevesbé az öreg Becheket kedvelte, aki pedáns, rendszerető szinte kínoosan pontosságot követelő ember volt s ez Marianne-t mindig idegesítette. Valahányszor a férfira nézett, mindig egy főkönyv jutott eszébe, a hűvös, kissé poros lapok, a pontos számok, vonalzóval húzott rendíthetetlenül egyenes vonalak. Az öreg a Magyar Általános Hitelbank vezető tisztviselője volt s így ez a hasonlóság nem véletlenül jutott Marianne eszébe. Apja jó barátságot tartott fenn Bechekkel, de ők is valahányszor együtt voltak, azonnal hivatali dolgokról beszéltek, részvényekről, árfolyamokról, pénztár- és folyószámlákról s ezt Marianne nem értette; így aztán sohasem került az öreg főkönyvelő közelségébe. A családból — Verán kívül — talán Kató nénit, barátnője anyját szerette, ezt a molett, pirosposzgás, mindig élénk, hallatlanul munkabíró és munkaszerető asszonyt, akinek kezén égett a munka és soha egyetlen percre nem bírta dolog nélkül maradni. Ő közelállt a fiatalokhoz, hajlandónak mutatkozott szeszélyeiket és gondolataikat megérteni, gyakran neki panaszolták el bajaikat és bánataikat csakúgy, mint örömeiket, mert Marianne anyja süket volt az ilyesfajta dolgokhoz.

Örömmel határozta el, hogy Bechekékhez megy s megpróbál fedelet szerezni, legalább is néhány napra. Nekiindult az útnak, de nem sietett. A Váci út már élénken forgalmas volt. Amint befelé haladt, a tegnapi kép fogadta. A hetekkel ezelőtt pusztának és halottnak hitt város már-már ébredezni kezdett, lassan magához tért. Emberek siettek a korareggeli órákban munkába táskákkal, apró újságpapírba csomagolt uzsonnás motyókkal. Itt-ott taligákat, tróglikat látott, nem egy helyen megkezdték már a romok eltakarítását, főként ott, ahol a közlekedést zavarta. Egy helyen villamost vonszolt el egy hatalmas teherautó, arrébb három gépkocsi-roncsot igyekeztek felpakolni egy másik óriási autóra. Ahogy be-betekintgetett a szaporodó mellékutcákba, láthatta, hogy a város élénksége nemcsak a felszínen, hanem a mélyebb rétegekben is látható. Régen nem látott ennyi embert sűrőgni, dolgozni, munkábamenni s mindez most valamilyen könnyed örömet idézett elő benne. Jó volt látnia a munkát, amely újjáéleszti a halottnak hitt várost. Elképzelte, hogy a többi területben, utakon, házakban, mellékutcákban is

hasonlóképpen megmozdul az élet, az emberek előjönnek oduikból s hozzákezdenek elrontott életüknek és csúffátott városuknak megjavításához. A maga életét kissé most hasonlónak érezte e városéhoz, s örült, hogy ő is hozzáfogott a javításhoz, bár sejtelve sem volt, hogy első lépésen túl mit fog vagy mit kell majd tennie.

Megszaporázta lépéseit és kíváncsisággal vegyes izgalommal csörtetett előre. Nem találkozott ismerőssel, de a mellette elmenő emberek, akik rávillantották arcukat, mintha valamennyien ismerősek lennének. Feltűnt neki, hogy soha azelőtt nem látott ennyi vidámmosolyú embert, pedig e rombolt város képe igazán nem volt alkalmas e mosoly előcsalogatására. Az emberek majdnem széles vigyorral szaladtak el mellette s az is feltűnő volt, hogy valamennyien sietnek, szinte futnak. Ez Marianne-t is sietésre ösztönözte, bár még korán reggel volt s nem akart ilyen hajnalban beállítani Becekékhez. Néha-néha meg-megállt, szóba-elegyedett a lányokkal, akik egy ház roncsainak eltakarításán dolgoztak. Nem volt ez összefüggő beszélgetés, inkább szaggatott, izgatott ismerkedés, amellyel valamilyen újfajta ismerősöket igyekezett szerezni Marianne. Bámulta fürgeségüket, teherbírássukat s egyszer titokban megpróbálta felemelni azt a téglahordót, amelyet a lányok cipeltek. Erőlködött, de nem sikerült neki, elengedte és kipirult arccal nézett körül; szégyelte volna, ha valaki észreveszi megghiúsult kísérletét.

Így töltötte el az időt; néha sietett, néha álldogált, figyelte a munkát s bár nem volt órája, megállapíthatta, hogy már mélye benne járnak a reggelben. Most alkalmasnak látta az időt, hogy felmenjen Veráékhoz. Bekanyarodott a Podmaniczky-utcába, végigment egészen a Szinyei Merse-utcaig, ott felszaladt a harmadik ház első emeletére. Izgatottan dörömbölt az ajtón, kicsit túl izgatottan. Valaki futólépésben jött és elhúzta az előszobaajtó függönyét. Vera volt. Először nagyot nézett, aztán halkan elsikította magát, meglepetésében és gyorsan kinyitotta az ajtót.

— Hogy kerülsz ide — kiáltott fel, miközben átölelte Marianne-t. A lány viszonzta az ölelést és szelíden lefejtette magáról Vera karjait.

— Majd elmondom — mondta — előbb szeretnék kicsit megmosakodni, poros vagyok és izzadt. Ezt a koffert hova tehetném? — Vera berakta a konyhába a bőröndöt, de akkora már kijött Kató néni is, Vera édesanyja. Marianne mulatott a meglepett arcokon.

— Én azt hittem, ti kimentetek Szentendrére — mondta meglepetten az asszony. — Vagy mégsem?

— De igen — felelte Marianne — de igen Kató néni. Majd mindjárt elmondom, csak tessék engedni megmosakodni.

Az asszony furcsáló csodálkozással nyitotta ki a fürdőszoba ajtaját. Vera hozott egy kancsó vizet, mert a mosdó csapja elromlott és még nem javították meg. Izgatottan ült le a fürdőkád szélére. Nézte a lányt és elgondolkozott. Már Marianne érkezése óta azon tűnődött, hogy mi az a furcsa, idegen vonás, ami a lány arcán végighúzódik. Jól ismerte Marianne-t, együtt jártak társaságokba, ótőrai teákra, különböző bálokra, s hány ilyen szép báli emléke van még ma is, azokból a csodálatos időkből, amikor még nem volt háború, ostrom, csak tangók voltak s felejthetetlen hallgatók. Ahogy Marianne mosakodott, úgy fúrta be magát az emlékezésbe. Egymás után tünedeztek fel előtte a régi ismerősök, lányok, fiúk.

Mostanában ritkán gondolt ezekre az emberekre, nagy süket csöndben és egyedüllétben élt, az ostrom óta különösképpen; anyja még az utcára sem engedte ki s így távolmaradt a világtól s a világ kezdett távolmaradni tőle. Légüres térben élt Vera, lakásuknak és családjuknak mesterségesen kiszivattyúzott üvegburája alatt. Ez az üvegház változatlanul állta az új idők ostromát, semmi nem mozdult el benne, minden a helyén maradt, a bútorok, használati tárgyak, szokások, mintha a család és a lakás ezzel a renddel próbált volna meg védekezni a kívülről dörömbölő új világ ellen. Mostanában sokat imádkoztak, idehaza és a templomban, ahová szigorú kísérettel el-el mehetett nagynéha. Jonasz atya, házuk legújabb barátja, minden nap meglátogatta őket és szállította a híreket, amelyek nem voltak éppen a legkellemesebbek. Vera hitt is, nem is, ezekben a hírekben, vágyódott a szabad élet után, de anyjának hideg, hallgatag terrorja megfélemlítette. És jól sejtette, hogy ez a terror nem is anyja sajátja, hanem inkább Jonasz atyából árad, ebből a szikár, csontos, eres paphból, akinek, ha mozdul, néha hallhatóan megzörrennek a csontjai. A pap, mint valami fekete kísértet, szinte hangtalanul lebbent végig a szobában, mély, sötét tömjénillatot árasztva magából. Jonasz atya ilyenkor számolt be az új világ eseményeiről s ezek az események gyilkosságokról szóltak, mésszárlásokról, vad és kegyetlen csecsemőölésekről. Ezek a sűrű, mindig vérgőzös elbeszélések izgatták, ingerelték a családot, amely most már a szükséges narkotikumot kereste Jonasz atya híreiben. Egyedül Péter tartotta kívül magát ezen a különös társasá-

gon s bár tisztelettudóan végighallgatta a pap meséit, minden alkalommal finoman, de gúnyosan mosolygott s tiltakozott volna is, ha anyja megengedi.

Vera nézte a törülköző Marianne-t. Mi újat hozhatott ez a lány ebbe a lakásba — kérdezte magában s nem is titkolta, hogy szomjazik valami frissre, valami újra. De aztán az anyjára gondolt s ismét visszazökkent embergyűlölő hangulatába.

Marianne végzett, bementek az ebédlőbe.

Bechekné már ott várta őket, egy karosszékekben. Amíg lánya és vendége a fürdőszobában tartózkodott, megállapította, hogy Marianne régen tapasztalt nyers idegességet és nyugtalan levegőt hozott a házba, amelyet nem szeretett. Ma már csodálkozással és sajnálkozva nézett vissza két-három év előtti önmagára, amikor hajlandó volt lányával és annak barátnőivel azt a léha, felszínesen vidám életet élni, amelyet végeredményben egész társasága, valamint ismerőse élt. Az ostrom óta megkeményedett hideg, csillogó, örömtelen élete volt, de megtalálta Istent. Hálás is volt ezért papjuknak, aki nem tudta hogyan, — egyszerre csak, nem sokkal az ostrom utáni napon megjelent a pincében s beszélgetni kezdett velük, istenről, halálról, sorsról, s később sem hagyta el őket. Ma (milyen csodálatos!) leginkább templomba jár és ott megnyugszik, ha maga körül látja a hasonló korú és társadalmi állású úri hölgyeket, akik úgylátszik, valamennyien megértették az ítélet szavát. Szinte megkönnyebbült, ha régi társaságának új jelentkezésére gondolt s talán (bár ezt titkolta) azért is szeretett annyira templomba járni, mert ott összetalálkozott azokkal a hölgyekkel, akiket magához illőknek érzett s akikkel jóformán hang nélkül, jelbeszéddel is megértette magát.

De ez a lány most felkavarta lelkének és testének csendes megadással viselt fájdalmát. Ellenségesen figyelte, mert érezte, hogy nyugtalanságot, izgalmat, profán szennyet hoz a lakásba, melytől annyira óvakodott és irtózott.

Kinyílt az ajtó, Péter lépett be. Körülnézett, azután szótlantul leült. Mintha nem is vette volna észre a lányt.

Marianne ránézett. Unalmasnak találta ezeket az embereket, ahogy itt ülnek, pedánsan redbehozott, kitakarított ebédlőjükben és magyarázatot kérnek arról, hogy minek van itt. Itt van és kész. Minek erről annyit beszélni. Lám Péter minden kérdezősködés nélkül elfogadta jelenlétét. De ha ezek akarják, hát mindegy.

— Nem mentem anyámékkal Szentendrére — mondta hal-
kan, s észrevette, hogy szökésének tényét ebben a pillanatban fogalmazta meg először. — Nem mentem, mert nem akarok

többé velük élni. — Egyszerűen mondta ki ezeket a súlyos szavakat, s érezte, hogy megkönnyebbül. — Kérem, Kató néni, ne tessék úgy rám nézni, mint egy bolondra. Nagyon is jól tudom, hogy mit akarok és mit teszek. Tessék nekem elhinni, nem bírom tovább anyuékkal.

Az asszony lornyont emelt a szeme elé s idegesen vizsgálta a lányt. Vera anyjára pillantott, nem akarta megelőzni.

— Nem értelek fiam — mondta Behekné hangsúlytalanul és arcára hosszú kérdőjel vetődött. — Azt mondod, hogy nem akarsz többé anyádékkal élni? Hát mit akarsz csinálni? Hol van neked helyed másutt, mint anyádék mellett. Talán csak nem akarsz az utcára menni? Mi? — Fojtottan beszélt, igyekezett indulatát fékezni. Temperamentuma azonban minduntalan kitört belőle, egy-egy heves ugrást tett a széken. Marianne a körmére pillantott.

— Én csak annyit mondtam, hogy nem akarok anyámékkal élni...

Az asszony közbevágott.

— De az ég áldjon meg, fiam, micsoda ötlet ez, miért nem, erre felelj nekem, miért nem?

Marianne megütközve nézett fel. Vajjon miért nem? Hiszen tudta, pontosan tudta, hogy miért nem bír többé a szüleivel maradni. De ezt nem mondhatja el.

— Ne tessék haragudni, erről nem beszélhetek — mondta szárazon és hallotta, amint hangja koppan a padlón.

— Összevesztetek? — faggatta az asszony.

— Óh nem — mondta Marianne s üveges szemmel bámult maga elé. Hirtelen felvillant előtte a zsidó férfi arca, amint védekezően maga elé tartja kezét. — Óh nem — ismételte. — Igazán nem. Nem volt semmi köztünk. Csak éppen én nem bírok tovább otthon maradni.

Péter belevert a zongorába.

— Ti mindannyian örültek vagytok, ugye? Mit faggatjátok azt a lányt, nem értitek, hogy nem akar beszélni. Valakinek joga van a beszédhez, de joga van a hallgatáshoz is. Nektek meg nincs jogotok őt kényszeríteni.

Marianne hálásan rápillantott.

— Péter hallgass — mondta szigorúan az asszony s a fiú összébhúzta magát a széken. Minek is avatkozik bele idegen dolgokba, majd ő keserüli meg. Bár neki is volna annyi ereje, hogy itthagya ezt a családot.

Az asszony felállt a székről, odament az ablakhoz. Lent emberek cipeltek egy hatalmas szekrényt.

— Nekem ne beszéljeteK össze-vissza — mondta aztán —, én tudni akarom, hogy mi történt. Az én házamba csak akkor teheti be a lábát valaki, ha tisztességes úton jön. Mindenféle ferde dolgok kívül maradnak. Tehát válassz. Megmondod, vagy nem mondod meg.

Vera könnyesen nézte a barátnőjét. Marianne gondolkozott.

— Tudni akarjátok? — kérdezte aztán. — Hát jó, megmondhatom. Egyszerűen az történt, hogy nekem más véleményem van a dolgokról, mint nekik. És én nem bírom, hogy ők olyan ostobaságokat mondanak mindenről, ami nem is igaz.

— Például — csattant fel az asszony hangja.

— Például? Például anya állandóan azt hajtogatja, hogy visszajönnék a németek, és megnyerik a háborút. — Felnevetett. — És tessék elhinni, ez olyan ostobaság, ez olyan ostobaság, hogy nem is lehet kibírni. Hát, hogy jönnének vissza, amikor...

— Marianne — kiáltott fel az asszony — az én házamban ne politizálj. Ebben a házban tilos a politika. Én nem tartoztam és nem is tartozom egyik párthoz sem. Nekem mindegy, hogy kik vannak és kik lesznek, csak meg lehessen élni. És különben sem engedem, hogy a németeket szidd. Fogalmad sincs róla, mennyit köszönhetünk éppen mi nekik. És sejtelmem sincs róla, hogy mi kifogásod van az ellen, hogy anyád a németeket várja. Ma minden tisztességes magyar ember a németeket várja. Én józanul gondolkodom és tudom, hogy reménytelenül várjuk őket. De ez nem zárja ki azt, hogy várjuk. Érted?

Ez a kemény szónoklat megakasztotta Marianne-t. Hiszen ezek is... ezek is olyan ostobák, hogy... Nevetnie kellett.

— Bocsásson meg, Kató néni, én igazán nem akartam megbántani. De kérték, hát elmondtam.

Az asszony idegesen járt fel-alá a szobában.

— Vera, halljam, neked mi a véleményed erről az ügyről — állt meg lánya előtt. A lány felnézett rá, mintegy bátorítást várva, de anyja arca kifejezéstelenül hideg volt. Régen látta ilyen hidegen üresnek anyja arcát. Megijedt és dadogni kezdett. Szeretett volna segíteni Marianne-on, de nem mert anyjának ellentmondani.

— Kérlek szépen, Marianne — mondta aztán —, én úgy vélem, hogy egy lánynak a szülei mellett van a helye, még akkor is, ha nem egyezik mindenben a véleményük.

Marianne összehúzta a szemöldökét. Jól hall? Ezek itt össze-

esküsznek ellene, vagy mi a csuda? — Én meg azt mondom — szólalt meg az asszony — nagyon rosszul csináltad, hogy ott hagytad a szüleidet. Ez nem eljárás.

Marianne megelégtelte a vitát, közbevágott.

— Csak annyit akartam kérdezni, hogy ittmaradhatnék-e éjszakára.

Az asszony kiegyenesedett.

— Semmiesetre sem. Haza kell menned. Az én házámban nem lakhatnak szökevények.

— Szóval kiutasít? — kérdezte Marianne majdnem sírva.

— Én nem utasítalak ki, fiam, csak hazaküldelek. Biztos vagyok benne, hogy anyád is hasonló módon tenne, ha véletlenül az én lányom kerülne így oda. Szerencse, hogy az nem fordulhat elő, úgy-e Vera? — Szigorúan nézte a lányt, aki hálásan könnyes szemmel bólintott. Milyen jó is idehaza lenni, ebben a lakásban, amely megvédi őt mindentől. Óh, odakint nagyon rossz most, egészen más, mint azelőtt, gyerekkorában volt. Valami ismeretlen félelem gyötörte az ostrom óta. Marianne felállt. Péter odament hozzá.

— Hidd el nekem, öregem, — hogy igazad van. Igazad van, mert nem jó füllelt helyiségben aludni és nem jó egy füllelt családban élni. Én tudom. — Nem értette honnan van bátorsága ezeket a szavakat elmondani. — Akinek ereje van, annak élete van — folytatta és megsímogatta Marianne haját. A lány felnézett a sovány, magas fiúra és kedvesen rámosolygott.

— Megértesz engem?

— Meg fiam — mondta a fiú. Egy lépést tett az ajtó felé. — És azt ajánlom, távozz innen, mert téged is megmérgeznek, te alólad is elveszik a talajt, téged is lebeszélnek az egyetlen helyes cselekedetről, amit tehetsz. Ki a levegőre, öregem — kiáltotta kiegyenesedve —, ki a szabadba, fiam, vissza a természethez, az őserőhöz, ki a végtelen világba, az örök emberihez, a maradóhoz, a multhatatlanhoz. Szabaduljunk meg apró emberi gáncsainktól, — önzésünkötől, gőgünkötől. Legyünk eredetiek és természetesek, mint valaha! Éljen a meztelen élet, a titok nélküli világ! Éljen az, aki mer!

Mélyen meghajolt és kitárta az ajtót Marianne előtt. A lány sápadt mosollyal nézte a hadaró fiút, de nem mozdult. Még egy kísérletet tett.

— Kató néni... — de asszony háttal állt.

— Megmondtam fiam, hogy nálam nem maradhatsz. Eredj haza. Tisztalannak érezlek. Ez a ház Isten szolgálatában áll. Ide

tisztátalanok nem léphetnek be. Ebben a házban harminc éve csak a Megváltót szolgálják. Akinek sötét üzelmei vannak, az nem tartózkodhatik itt.

Marianne megkövülten nézett. Ezeket a szavakat most hallotta ebben a szobában először, pedig éveken keresztül járt ide. Azelőtt itt kedves, józan emberek laktak, akik hőbe-hóba jártak ugyan templomba s karácsonykor hatalmas, mennyezetig érő fát állítottak fel, de a vallásosságnak ezt a felhabzó szenvedélyét még sohasem tapasztalta. Mi történt ezekkel? Nem tudta megmagyarázni. Talán az ostrom viselte meg az idegeiket? Az aszszony kiegyenesedett és mutatóujját magasba emelte.

— Csak Isten menthet meg bennünket attól a pokoltól, ami most következik. Csakis az Isten! És ha mi elkerüljük az ő útjait, ő is elkerüli a mi útjainkat! Ezt vedd fiam tudomásul. — Péter még mindig az ajtóban állt, meghajolva. Marianne végignézett a szobán, az embereken. A zongora félig nyitva állt, vágyódott rá, hogy leüljön játszani. Nem érzett megrendülést vagy csalódást. Ha mélyen megvizsgálja magát, megállapíthatta, hogy majdnem számított erre a visszautasításra. Egyenlőre azonban nem tudta, hogy mihez kezd majd. Innen mennie kellett. Fulasztónak, nehéznek érezte a levegőt s a szíve hevesen vert. Kedves, kedves Péter — gondolta —, ő az egyetlen józan ebben a családban, pedig ő bolond. A többiek mind józanok, de örültek. Halkan köszönt. — Kezicsókolom. — Vera felugrott és kiszaladt vele az előszobába.

— Hazamész? — kérdezte szorongva.

— Bolond vagy? — nézett rá Marianne. Azt hiszed, isteni szövegetek megindítanak vagy megmásíthatják a szándékaimat. Én nagyon szégyenlem magam miattatok. De az égre kérlek téged, mondd meg mi van anyáddal. Mi történt vele, mióta nem láttam? — Vera lopva az ajtó felé nézett. Csukva volt. Még így is odahajolt Marianne füléhez és úgy súgta neki.

— Tudod az ostrom után kezdett hozzánk járni egy pap. Még most is feljár, minden nap nálunk ebédel, anyát tanítja. Azt mondta nekünk, hogy most elkövetkezik a világ vége és hogy Magyarország a poklok pokla lesz. Anya teljesen a hatása alatt van, ha egy nap nem jön, hisztérikus jeleneteket rendez. Ebben a házban minden a pap utasítására történik, de nemcsak nálunk van ez így, hanem az egész házban. Kivéve az első emelet négyet, ott valami kommunista munkás lakik. Itt mindenki a pap híve és mi tudjuk, hogy neki van igaza. Látod, már te is az ördög karmai közé kerültél. — Marianne nézte a kipirult leányt, olyan

hidegen összehúzott szemekkel, mintha valami idegen, soha nem látott embert nézne.

— Ti mindannyian bolondok vagytok — nevetett fel aztán — ez a pap megőrijtett benneteket.

— Nagyon kérek, ne beszélj itt ilyeneket és menj gyorsan el, mielőtt jön a tisztelendő úr, mert, ha ő belép, azonnal meg fogja rajtad érezni a bűnt és abból csak kellemetlenségünk lesz.

— Miért? — kérdezte Marianne, miközben felemelte a bőröndjét — ti nem tehettek arról, hogy én idejöttem. Ez pusztán az én bűnöm és — tudod mit — vállalom is. No isten veled, kérd meg a papot, hogy áldjon meg engem is.

Mikor becsukódott mögötte az ajtó, nevetni kezdett. Lassan ballagott le a lépcsőn. Node most hová? Ismerőshöz már nem akart menni. Mintha minden régi ismerősétől elszakadt volna. Ha ezek az emberek így megőriültek, akkor mi lehet a többiekkel? — Egyszerre gyökértelennek és magánosnak érezte magát. Voltak rokonai a városban, de azokkal nem akart találkozni. Most már tudta, hogy azokkal az emberekkel, akikkel eddig együtt élt és igen jól meg tudta magát értetni velük, nincs beszélnivalója. És mit is mondjon nekik, hiszen mindenről homlok-egyenest más a véleményük, mint neki. Vannak talán olyan emberek, akik ugyanúgy gondolkoznak, mint ő? Egész biztosan vannak, kell, hogy legyenek. De annyi ember fut el mellette az utcán, vajjon melyik az, aki hasonló módon lát? Honnan ismerje meg azt az ember, aki közeláll hozzá? Pedig biztosan vannak ilyenek, most úgy érezte, hogy sokan is vannak. Akkor hát meg kell keresni őket.

Igen, meg kell keresni őket. Meglóbálta bőröndjét és füttyrészve elindult a Körönd felé.

*

Rózi reggel már az ébresztőóra hangos csörömpölése előtt felébredt. Nagyot nyújtózott, az álom hirtelen kiszaladt szeméből, felugrott az ágyból. Az ablakon hűvös hajnali levegő áradt be s meglegyintette meleg testét. Kinézett az utcára; kicsit párás, hajnali ragyogás érte szemét, amely mögött ott világított a kék ég. A házak tetején már fent süttött a nap. Örült ennek a maku-látlan időnek. Így kellemesebb lesz az utazás.

Megrázkódott. Félt ettől az úttól, ismeretlen veszélyek tor-nyosodtak előtte. Mégis mennie kellett. Lehetetlen volt tovább halogatni az utazást. Vértés megérkezése óta az élete pokollá vált. Nem hallott mást: — Te ingyenélő, miért nem nézel valami munka után. Azt hiszed, örökké a nyakunkon élhetsz? Mit kép-

zelsz, meddig tűrjük ezt a henyélést. Mi vagy te, taknyos!

Ahogy Vértés meghízott, visszatért életkedve és üzlete után járt, egyre kíméletlenebbé vált. S Györgyi csak tüzelte a férfit, akiben talán megvolt a hajlandóság, hogy elnézéssel forduljon a lány felé. De az asszony napról-napra dühösebben szidta Rózsit. — Más lányok legalább elmennek vidékre, batyuzni. Az ennivalójukat legalább elhozzák. Te? Itthon ülsz és arra vársz, hogy Jenő a szájadba rakja a falatokat.

Pedig Rózsi nem henyélt. Mosott, főzött, takarított, rendben tartotta a lakást, kiszolgálta az asszonyt s amikor az minden nap tizenegy óra körül felébredt, ágyába vitte a reggelit. — — Megint nem süttöttél kenyeret, te lusta — morogta az asszony. — Nincs lisztünk — felelte halkán Rózsi, mert tudta, hogy most megint fejére zudul az asszony szennyes haragja. — Nincs liszt? Hát te mire való vagy? Miért nem mész és szerzel? Te...

Nem folytatta, fálnak fordult, otthagya a reggelit s egy negyed óra múlva azon veszekedett Rózsival, hogy kihűlt a kávé. Pokoli! Miért nem hagyja itt ezeket, miért nem vágja Györgyi fejéhez a csészét? Rózsi nem tudott számot adni magának. Csak gyengeségét, tehetetlenségét, határozatlanságát érezte s nem tudott moccanni. Hova menjen? Kihez? Ki az, aki megérti, befogadja? Nincs is ilyen ember — gondolta, mert úgy érezte, hogy gondjaival, bajával egyedül áll a világon. Ha legalább volna valaki... Egyetlenegy... Lehajtotta a fejét és tűrte, hogy az asszony tovább piszkolja.

Napról-napra erősítette önmagát. El kell utaznia. Mi baja lehet? Tömeg van a vonatokon? Egy hely csak akad. Elbírja-e visszafele a nehéz hátizsákot? Nem rabolják-e ki? A kérdések válaszolatlanok maradtak, de Rózsiban növekedett az elszántság.

Végre tegnap aztán elhatározta magát, hogy utazik. Nem, ezt nem lehet tovább tűrni. Végére... Nyugtalanul, éberen, aludt, robogó vonatokot látott, s a kocsik tetejéről potyogtak az emberek.

Gyorsan magárahányta ruháit, a hátizsákjába beledobott néhány holmit, amelyet cserére szánt (pokrócot, használt pullovert, egy damaszt abroszt, egy régi női magasszárú cipőt, három zsebkendőt, öt nyakkendőt s még valami gyapjú harisnyafélét) aztán lábujjhegyen kilopakodott az előszobába s vigyázva behuzta maga mögött az ajtót.

Nem kellett villamosra szállnia, közel lakott a Nyugatihoz. Az utcán már alig voltak néhányan, korán munkába sietők. Frissnek érezte magát, könnyűnek és teste kellemes zsibbadtságát sietős léptekre váltotta. Azt hitte még nagyon korán — az

indulás előtt egy órával — kiér a pályaudvarra s nyugodtan tud majd helyet foglalni, de amint kilépett a Váci-útról a körútra, látta, hogy tévedett. A pályaudvar előtt rengeteg ember kavargott. Civilek, munkások, orosz és magyar katonák, rendőrök piros-fehér-zöld karszalaggal, vasutasok, apró fatáskákkal kezükben. Az első pillanatban el sem hitte, hogy ez a sok ember mind utazni készül. De amint beért a pénztárakhoz, — a tető üveghijas közeim vidáman nevetett be a koranyári kék — belátta ostobaságát. Hosszú, kígyózó sor állt valamennyi pénztár előtt, szinte kivehetetlen kavargásban. E tömeg s a zsihongság — amely a hajnali utca csendje után megütötte — megzavarta, azt sem tudta, hova álljon.

Az ostrom óta különben is furcsa dolgokat tapasztalt önmagán. Akkor, a legvadabb, legképtelenebb helyzetekben, szinte a fegyverek csöve előtt is, hidegen, számítóan, nyugodtan tudott cselekedni, agya pontosan, majdnem óramű pontosságával járt. A veszély nemhogy zavarttá tette, de józanná.

És most mindez megváltozott. Most, amikor szabad volt, azt tette, amit akar, oda mehetett, ahova kedve tartotta. Zavart lett, ideges, félénk, majdnem tehetetlen. Az a lendület, amely átröpítette az ostromon, szárnyáttörte. Ha tolakodást, zsivajgást látott az utcán, szíve hevesebben dobogni kezdett, ha becsapódott egy ajtó, láthatóan elsápadt. Egy-egy tárgy zuhanásában hajlandó volt puskadörrenést vélni s ha valakít az ágyon alva látott, ijedten kémlelte rajta a vérnyomokat. Ha a tükörbe nézett, úgy érezte, szeme, tekintete zavaros.

E kígyózó sor is megriasztotta.

Legszívesebben visszafordult volna, de szégyelte magát. Egy pár pillanatig állt, tétován, aztán egy vasutas útbaigazította — Oda tessék, csak nyugodtan, majd a kisasszonyra is sor kerül. — Elvezette Rózsit a sor végéhez. Ekkor megnyugodott.

Már érezhető meleg volt. Egy kövér kopasz ember állt mellette — kettesével álltak, mint a diákok — állandóan lekapkodta kalapját és a homlokát törölgette.

— Hej, kutya meleg van, az istenfáját, kutya meleg — mondta a kövér és egy lépést előbbreukkolt. Egy másik egyenruhás-féle haragos arcú, viasszólt:

— Tegyen el belőle télire, még majd hasznát veszi.

Többen bólogattak, nevettek. Rózsai gyomra kissé émelygett; az átható izzadságszag mélyen belefúrta magát orrába. Valaki erősen pomádézta a haját előtte vagy mögötte, nem tudta megállapítani, honnan jön a szag. Ez az illat összekeveredett a vasutasok olajszagával, a kövér izzadt testének kipárolgásával.

— Valaki бүдös sajtot eszik — mondta a haragos arcú.

— Vagy lábszag ez — vélte a kövér.

— Verje meg az isten — mondta az egyenruhás —, miért nem mosakszik? — Megint nevettek. A kövér feléje fordult.

— Kisasszony, hová utazik? — Rózsai alig tudta kipréselni magából a szavakat, annyira hullámozott a gyomra.

— Békéscsaba felé — mondta halkan —, nem lenne szíves kicsit arrébb állni? — A kövér szuszogott. — Jaj, nagysádkám, ez nagyon nehéz. Itt mellettem is egy sor áll s amellett még három. Az Isten verje meg a vasutat, én csak annyit tudok mondani. — Az egyenruhás hátrafordult.

— Maga csak sose szitkozódjék, uram — mondta —, még mindig jobb ez, mintha sehogy se lenne. — A kövér hallgatott. Kis idő múlva megszólalt.

— Emlékezzen csak vissza, uram, milyen utazások voltak azelőtt, milyen kényelmes utazások.

Valaki a tömegben felemelte a kezét.

— No — mondta az ismeretlen hang s Rózsai alig tudta megállapítani, hogy ki beszél — én emlékszem, a háború alatt is állva ment Debrecenig, aki kicsit később ért ki a pályaudvarra. Ha nem maradt le egészen.

A kövér megvonta a vállát.

— Nem is azért mondom, a háború alatt! De akkor háború volt vagy mifene.

— Hát most mi van? — kérdezte az egyenruhás.

A kövér csodálkozva nézett rá.

— Azt hiszem béke van, vagy nem vagyok jól informálva?

A sor közben hosszan kígyózott előre. Minden lépésnél beljebb és beljebb szorultak a tömegbe, amelyből most már kilátástalannak látszott a menekülés. Rózsit balról, jobbról, előlről, hátulról nyomták, préselték. Már nem érzett semmi különálló szagot, minden vegyes keverékként jutott az orrába. Blúza, pullovere átitzadt, érezte, hogy homlokán meleg cseppekben gördül végig a víz s lefut a szemöldöke mellett a nyakába.

— De határozottan jól van értesülve — mondta a haragos arcú —, határozottan jól van. Csak elfelejti, hogy milyen béke van. Maga még nem tudja, hogy alig maradt szerelvényünk meg gépünk? A nyilasok mindent kicipeltek az országból. Ami megmaradt, azt felrobbantották. Aztán utazzon maga roncsokon, ha tud.

A kövér ingatta fejét.

— Nanana, nem lesz az olyan veszélyes, hagytak itt még épp eleget!

— Nem veszélyes, nem veszélyes? — A tömegből ismét kinyult a kar.

— A kövér úgy látszik nagyon szerette a nyilasokat, hogy így védi őket.

Valaki hátul beleszólt.

— Üssenek a kopasz fejére, ha nem tetszik neki.

Az egyenruhás hátranézett.

— Szólni kell a rendőrségnek, ha ilyeneket hall az ember. Aztán ezeknek dolgozz és építsd az országot.

— Biztosan valami feketéző — süvítette egy feketekendős asszony, aki eddig csendben állt.

— Biztosan, mert csak azoknak van ilyen hangja.

— Az a... — mondta egy férfi — a tisztességes munkások tudják, hogy milyen sok baj van.

Egy esőköpenyes, esernyős, szemüveges ember fordult a kövér felé.

— Mit bántják ezt az embert, mit bántják, nem csinált ez semmit.

— Nem csinált — sziszegte a fejkendős nő —, csak azt mondta, hogy a nyilasok nem tettek kárt az országban.

— Amikor felrobbantották a hídjainkat — mondta valaki.

Az esőköpenyes megigazította a szemüvegét.

— Azt a németek csinálták, még ha nem is tetszik, akkor sem a nyilasok.

Valaki kinyult a fejek felett és lesodorta az esernyős kalapját.

— Majd adunk mi maguknak védeni őket, majd kapnak maguk — sikoltotta egy nő.

Öklök emelkedtek, egy esernyő puffanását lehetett hallani. A kövér ijedten emelgette a kezét. — De uraim, az istenért... — Ebben a pillanatban egy bot zuhant a fejére. Felordított.

— Az isten... rohadt gazemberek, rohadt gazemberek, hogy merik...

— Szépen — hallott Rózsi egy hangot —, nem kérdezzük a feketézőket.

— Én nem vagyok feketéző — sivalkodott a kövér.

— Mutassa, hol dolgozik?

— Egy gyárban.

— Gyárban, milyen gyárban?

— Szappangyárban.

- Szappangyárban, melyikben?
- A Váci-úton, nem tudom a nevét, talán nem hiszik?
- Nem apafej, egyáltalán nem — mulasson bizonyítékot!
- Nem hordok magamnál.
- Akkor minek jár a szája, gané feketéző.
- Az apja...
- Ne szidja az apámat, mert megjárja.
- Maga kezdte, csibész...

Ekkor már néhány ütés is lezuhant s Rózsi a felemelkedő karok, botok, kofferok árnyékában ijedten állt. Most már végképpen megbánta, hogy erre az útra vállalkozott, de ekkor már nem tudott semmit sem tenni. A tömeg ellenállhatatlanul sodorta magával, belefűrődött a legnagyobb sokaságba, ha kinézett az emberek feje felett, mást nem látott, csak embert, embert, embert. Végre nagynehezen odaért a pénztárhoz s előre kikészített pénzét betolta az izzadó nőnek. Valami keménypapír félét nyomtak a kezébe, meg sem nézte. Kifelé szabadabb volt az út s örült, hogy végre kijuthat a verekedők közül. Hátra sem pillantott.

Egy olajos embert megkérdezett, melyik a vonatja. — Harmadik vágány — mondta a vasutas. Az első két sinen vonatok álltak, átmászott a perrónokon. Izgatott volt, hogy talál-e helyet. Nem bánta volna, ha akár állva is, de feljusson a vonatra: Ennyi ember — sóhajtott magában — ki gondolt volna erre?

A harmadik vágányon álló vonat zsúfolva volt. Az ablakokból öt-hat fej kandikált kifelé, a perrónok tömve, a lépcsőkön már elhelyezkedtek az emberek. Ijedten szaladt végig a kocsisoron. De mindenütt ez volt a kép. Lépcsők, ütközők, ablakok, csomagtartók, átjárók tömve. Voltak, akik az ablakon próbáltak bemászni, de visszalökték őket. Hangos szóváltást hallott itt is, ott is. Kétségbeesve szaladgált többször fel-le a hosszú vonat mellett. Meg-megállt és kéredzkedett... — Nem lehetne...? — Legtöbbször nyersen rászóltak. — Nem látja, hogy tele van, hová akar ülni, a fejemre?

Rózsi majdnem sírt. Végre nagynehezen jegyet váltott és most lemarad? Valakitől megkérdezte hány óra. Kitűnt, hogy alig húsz perc van az indulásig. Végképp elcsüggedt. Rótta az utat a kocsik mellett s látta, mindig többen és többen jönnek. Hová férnek ezek — kérdezte magában. Egy begombolt zubbonyú katona ért melléje. Ismerősnek látszott. Hol látta már ezt az arcot? A katona ránézett, szemében kérdő villanás volt.

— Kisasszony...?

Rózsi ebben a pillanatban felismerte.

— Maga volt ott a pincében... — Nevetve nézett rá.

— Én — mondta a tizedes. — Emlékszik arra a kövér nőre? — Elgondolkozott. — Nem tudja mi van vele? Fel akart jelenteni. Még szerencse, hogy gyáva disznók voltak ott. Különben... — Megvetően legyintett.

— Utazni akar? — kérdezte aztán.

— Szeretnék — felelte Rózsi — de látja...

— No majd segítünk — nyújtotta a karját a tizedes — ide fel a tetőre. — Visszafordult. — Nem lesz ez kényelmetlen?

Rózsi a fejével intett.

— Muszáj utaznom, mindegy hogy hogyan. — A tizedes le-nyúlt és felvette Rózsi hátizsákját. — Most tessék idelépni erre a lépcsőre — mutatta. Rózsi ráállt. Kisebb bottladozásokkal feljutott a tetőre. — Egész kényelmes ez — mondta és örült, hogy itt van.

— És szellős — nevetett a katona —, igen szellős ez, majd meglátja. — De ilyenkor nyáron jó ez — mondta egy sokszoknyás néni.

Rózsi elhelyezkedett a tetőn. Ha különös helyére gondolt, mosolyognia kellett. Még sohasem utazott a vonat tetején. Legfeljebb a lépcsőn. Örült, hogy a tizedessel találkozott. Ez egy rendes ember — gondolta —, legalább van, aki majd segít. Igyekezett a katona közelében elhelyezkedni. — Az ember mindent megpróbál.

— Meleg lesz — mondta a tizedes és fújta. Már veres volt az arca. Arrébb egy parasztasszony, aztán egy bácsi, fekete ruhában, fehér ingben olyan kisvárosiasnak látszott. Aztán két rongyos ember — lehet, hogy azok lógnak? — s megint egy lány. Szép sorjában helyezkedtek el a kocsi tetején, pakkjaikat maguk mellé fektették, vagy ráerősítették a kocsiból kiálló szellőzőkre.

— Indulhatnánk — mondta a feketeruhás bácsi —, az ember türelmetlen ilyenkor. Még három perc, ha pontosan indulunk. — A katona felállt. — Szokott késni? — kérdezte Rózsi.

— Jaj, lelkem, nagyon is — a parasztasszony megcsóválta a fejét —, néha félórát is késik mindjárt az elején. — Sóhajtott. — Pedig szeretnék hamar otthon lenni.

— Várják?

— Az. A gyerekeim meg az unokáim.

— Nagyok? — kérdezte Rózsi.

— Két ötéves fiú meg egy hároméves lány. — Megint sóhajtott. — Szegény porontyok — folytatta. Rózsi nézte.

— Valami bajuk van talán?

— Az apjuk — mondta az asszony —, az apjuk hadifogságban van.

— Az én fiam is oda van — szólt közbe a feketeruhás —, a magáé merre?

— Nem tudom — intett a néni —, egyszer jött tőle levél még áprilisban, de azóta semmi. Nem is tudom, él-e, hal-e?

— Nem kell azért elkeseredni, biztosan él. Csak éppen nem tud írni. Sokan vannak ilyenek — mondta a tizedes.

— Gondolja — kérdezte az asszony és a szeme felcsillant —, gondolja, sokan vannak?

— Nagyon sokan — mondta a katona —, én magam láttam, amint vitték őket. Lehetek abban a csoportban is vagy ezeren.

— És magát nem vitték? — kérdezte a bácsi. A katona tagadóan rázta a fejét.

— Én katona voltam, azelőtt meg partizán. Harcoltam a németek ellen. — Erre mindannyian felkapták a fejüket.

— Aztán merre? — kérdezte az öreg.

— Erdélyben meg a Tiszaparton, meg Pesten.

— Nehéz volt?

— Nem mondom, kemény dió.

— S aztán minek?

— Minek?

— Úgy értem, mi szükség volt rá?

— Hát az ellenség ellen.

— De a német nem volt ellenség.

— Nem-e?

— Nem hát, barát.

A katona most felemelte a fejét.

— Ne mondjon ilyet, bácsi, mert megjárhatja.

— Meg-é?

— Meg ám!

— Aztán mi haszna volt abból, hogy harcolt a németek ellen? — szólt közbe a sokszoknyás néni. A katona válla megrándult.

— Maguk még mindig azt hiszik, hogy olyan régi világ van, he?

Füttty hallatszott, zöttyenés. Elindultak.

— No — mondta az öreg —, alig negyedórával később. A fene enné meg ezt a pocsék közlekedést.

A vonat egyre gyorsabban futott ki a csarnokból. A hűvös, kellemes szél megborzosolta Rózsi haját. Jól tette, hogy pullóvert vett, bár az előbb a pénztárnál mérgelődött miatta. Elszaladtak a Ferdinánd-híd alatt. Kétoldalt roncsolt vagonok, görbe sínek, üszkös romok álltak. A sínek mentén, az utcákon is, házroncsok látszottak. Az utazás öröme mégis felélénkítette. A katona felemelte a kezét. — Nézzék csak, látják ezt a sok vágont? — Bólogattak.

— Hát ezt a németek... — A bácsi közbevágott. — Ugyan, ugyan. Az angolok meg az oroszok. — A néni sopánkodva csapta össze a kezét. — Ennyi rombolás, uramjézus, hogy volt szívük, ezt a szép várost... — A szőke lány közelebb csúszott. Odahajolt a katonához. — Igazán tud valamit a hadifoglyokról? — Igazán. — Nem mesélne valamit? — Aztán mit? — A vőlegényem fogságba esett. — Mikor? — Régen, már nagyon régen. — Mégis, mikor? — Negyvenkettő decemberében vagy negyvenhárom januárjában. — Az áttörésnél? — Ott. — Az veszett história volt. — Járt arra? — Hogy jártam-e? Ott voltam pontosan. — Merre? — Archangelszkojenál. — Merre van az? — Voronyezs alatt. — Pista is arra volt. — Kicsoda? — Hát Pista, a vőlegényem. — Ja, értem. — Kis csend lett. Rózsi hallgatta őket, közben a vidéket figyelte. Lassan kiérték a házak közül, mezők, földek közt futottak. — Aztán milyen rangban volt? — Zászlós. — Zászlós? — Az. — Szóval tiszt, mi? — Tiszt, de az csak nem baj? — Baj? Most nem baj. Hadifogságban mindegy. De ha hazajön. — Ha hazajön?... — Az, akkor lesz csak baj. Biztosan van egy kis vaj a fején. — De... — Jó, jó, tudom én. Ismertem a tiszteket. Nem mondom, volt köztük is rendesebb, de általában... — Legyintett.

Egyre gyorsabban futottak. A mozdony fekete füstöt eresztett. Köpködniök kellett. A bácsi a bajusza alatt morgott, Rózsának úgy tűnt, mintha valamilyen sűrű köd mögött ülnének valamennyien.

Aztán egy fehér, vizes gomolyagot hozott feléjük a szél. Csupa nedvesség lett tőle minden. — Hát — mondta az öreg — ez a vonattető. — Akinek nem tetszik, még leszállhat — mondta a néni fintorogva —, a ruhám csupa víz lett. — A szőke lány feljebb húzódott.

— Én most utazom így először — mondta —, de elég ideges is vagyok.

— A kisasszony hová igyekszik? — kérdezte a katona. A lány felemelte a kofferjét.

— Ennivalót szerezni.

— Aztán visz magával valamit cserélni, mert odalenn pénzért semmit sem kaphat.

— Viszek — mondta a lány —, de pénzért is szeretnék...

— Pénzért — kérdezte az asszony —, aztán mit?

— Hát egy kis húst, meg zsírt, esetleg tojást, vajat.

— Fel akarja vinni Pestre?

— Fel.

— A hús megromlik, mire felér.

— Hát akkor hús helyett vajat.

— Az meg savanyú lesz ebben a melegben.

Elhallgattak. A szőke arra gondolt, milyen kínosan kell megszerezni az ennivalót. A keserűség és a méreg, amely már napok, sőt hetek óta fojtogatta, egyszerre feltört a torkába. — A fene enné meg az egészet, hogy nem tudnak rendesen szállítani meg enni adni, azelőtt ilyesmi sohasem fordulhatott elő! — Arca megnyúlt és az orra furcsán mozgott. Mint egy nyúlé — gondolta a katona és különös, heves vágyat érzett, hogy megcsavarja.

— A kisasszony bizonyára elfelejti, hogy közben volt egy háború is, odanézzen, tudja, mi az? — Kinyújtotta a karját és hatalmas lyukra mutatott a sín mellett. — Bomba? ... — kérdezte tétován a lány.

— Nem — mondta a katona —, egérrágta lyuk.

Rózsának mosolyognia kellett. A katona vörös arcával, széles tenyerével, világosszőke hajával s nagy, barna szemeivel egyre inkább tetszett neki. És ahogy mindenkinek megfelelt, az különösen jól esett. Ő maga nem vett részt a beszélgetésben, igyekezett nyugodt maradni, nem akarta felizgatni magát.

A szőke felhúzta az orrát.

— Tanulhatott volna kis illendőséget — mondta. A katona nevetett.

— Kitől, az aknavetőktől? Azok csak hasalásra tanfították az embert.

— A kisasszonynak igaza van — mondta a néni —, kutya-világ ez.

— Aztán mért — kérdezte a katona —, megmagyarázná?

— Meg ám — mondta a néni —, meg, lelkem. — Kicsit fészkelődött, elhelyezte széles fenekét. — A pénz nem ér semmit, venni nem tud rajta még egy tűt sem.

— Az ám — mondta az öreg —, itt a nyár, nincs mivel permetezni, a fákat eszi a hernyó. Régen legalább volt mivel. Most se pénz, se posztó. Ez az új rendszer. Aztán ha szól az ember, mindjárt fenyegetik, mindjárt aszondják, hogy hazaáruló. Hát aztán mér? Az igazat csak szabad megmondani? — A katona dühös lett.

— Maga, bácsi, milyen öreg, olyan rosszul lát, tegyen szemüveget az orrára.

— Csak beszéljen, beszéljen, ha magának tetszik ez, ami van. Talán bizony kommunista? — morgott az öreg.

— Az hát — mondta a katona vörösén —, nem tetszik?

— Nekem tetszik, csak a fejemnek meg az orromnak nem. Itt voltam én már tizenkilencben is, emlékszem jól. — A néni közbeszólt:

— Tőlem ugyan nem fogják elvenni a földet, mint a Kará-

csonyiéktól. Tölem ugyan ném. — A katona mérgesen belevágott.

— A Karácsonyiéknak mennyi volt?

— Hát vagy ötszáz...

— Aztán maguknak?

— Tizennyolc, de még hozzá öt szőlő — Hát ki a fene akarja elvenni, néne?

— Nem mondok én semmit, jobb, ha hallgatok.

— Csak beszéljen, beszéljen, könnyítsen a lelkén.

— Hát... — mondta az asszony vonakodva — azt mondják, hogy mindent elvesznek, az államé lesz a föld, mi meg cselédek leszünk.

— Aztán ki mondja ezt?

— Ezt? A jegyző úr, meg a doktor úr is, ők csak tudják. — A katona köpött.

— Esne beléjük a ménkü. — Az öreg közbeszólt fejcsóválva.

— Hát én tudom, hogy azok is néha csirkefogók, de azért van köztük igen rendes is. Például a miénk.

— Meg a miénk is — toldotta meg az öregasszony — az azt mondta, hogy ide hiába jönnek a kommunisták, nem engedni elvenni a földet.

Elcsendesedtek. A katona mérgesen fújt. Hogy az istenbe magyarázza meg ezeknek az értetleneknek? A fene se akarja bántani őket. Ökölbe szorult a keze. Ezek még mindig azt hiszik, a régi világban élnek. Hát nem, — gondolta — azért sem. Nem akarják, vagy tényleg nem is értik? — füstölgött magában... A rossz egye meg. Legszívesebben felpofozta volna őket.

Rózi a vidéket nézte. A búza zölden hullámozott, de a legtöbb helyen bevetetlen, barna földek szaladtak a vonat mellett. Ezeket mért nem művelik, — kérdezte magában — nincs mivel? Vagy nincs is, aki dolgoznék? A nap már magasán állt a fejük felett. A vonat zötytyent, egyszer, kétszer; váltókon futottak át. Állomás jön — gondolta Rózi és előrefordult. Gyomverte sínek szaladtak mellettük, néhány roncs vagonváz. Csak a vasváz. Ilyenkor — pedig ez gyakori látvány volt — mindig elszorult a szíve. Valamilyen állomáshoz értek. — Hol vagyunk? — kérdezte a szőke lány. — Cegléd — mondta az öregember. Itt sokáig fogunk állni — mondta a néni.

Valaki felkiáltott letről. — Van még odafent hely? — Ha összehúzza magát, — mondta a katona — akkor van. Az öreg morgott. — Minek hív ide embereket, nem vagyunk még elegendő? Leszólt. — Nincs hely. A lenti ember morgott.

— Van vagy nincs?

— Van, — mondta dühösen a katona — jöjjön csak. Az öreghez fordult. — Mi a fenének beszél, bácsi? Más is akar utazni, nem csak maga. Örüljön, hogy nem kergetnek le a tetőről minket.

A néni a szoknyáját igazgatta. — Maga csak húzza össze saját magát, mert én nem adom át a helyemet.

— Nem akarja senki a maga helyét.

— Nem is adom. — Rózsi felemelte a zsákját, mert az új utas rámászott a tetőre. — Majd ölembeveszem, — mondta hal-
kan — tessék itt leülni. Mindannyian az újjonnan érkező felé fordultak. Magas, fekete férfi volt, vékony bajusszal, vadászkalapban és bilgeri csizmában. Óvatosan lefújta a helyet, mielőtt leült. — Menjenek arrébb egy kicsit, mondta nyersen — nem látják, hogy le akarok ülni? A katona nem mozdult. A bácsi meg az asszony gyors mozdulattal húzódott össze.

Rózsi a katona arcát figyelte. Az először megnyúlt, majd kipirult, szemén egy éles villámlás csapott át. Végignézte az újonnan érkezettet tetőtől-talpig. Aztán elfordította a fejét és nem szólt.

Nem sokáig időztek Cegléden; a vonat sistergett, szuszogott és zihált. Ismét füst, ismét vízfelhő. Apró koromszemcsék szálltak az arcukra, hajukra, ruháikra. A levegő forró volt s a szót-lanság ellenségesé vált. Az izzó napsütés izzó hallgatást teremtett. Nem beszéltek, de gyűlölték egymást. Az egyforma zakatolás megbénította a nyelveket és az agyakat. Rózsi szemével csak az elsuhanó tájat követte, e folyton ismétlődő, majdnem változatlan vidéket. Azzal szórakozott, hogy lehúnyta a szemét és találgatta, ha felnyitja, eltalálja-e a vidék képét, amelyre csukott szeme mögött gondolt. Legtöbbször ez sikerült.

A katona is a vidéket nézte. Régen levetette már zubbonyát, felgyűrte inge ujját. Megelégedetten nézett körül. Arra gondolt, hogy ezelőtt két vagy három évvel, dehogy is vethette volna le a zubbonyt, dehogy is gyűrhetette fel az ingujját. Emlékezett napos, száraz, poros vonatutazásokra, még a háború alatt, kízó forróságokra, amikor torka majdnem elepedt a szomjúságtól s akkor szorosan felcsukott zubbonyban, pontosan előírás szerint legyűrte ingujjban ült a tüzesedő vagonban. Diadalmasan nézett körül. Az öregasszony meg a bácsi pusmogott. Nem hallotta a szavukat, de tekintetükből és lapos pislogásukból könnyen kivehette, hogy az újonnan érkezetről beszélnek. Látta, hogy igyekeznek minél közelebb csúszni hozzá. Megvetően elfordult. Mikor ismét visszacsavarta a fejét, ezek már beszélgettek.

— Uraságod — hallotta a katona az öreg szavát — messze utazik? A férfi végigmérte. Látszott rajta, azon gondolkozik, válaszoljon-e vagy sem. Aztán mégis odalökte. — Igen. Az arca megrándult, szemöldöke összeszaladt. A katona heves undort érzett. A bácsi megpróbálta még egyszer meglöki a beszélgetést. Nem ment. Erre elhallgattak.

Elérték Szolnokot, átszaladtak a Tisza hídján, feltűnt a szajoli állomás. Elérték és elhagyták a sorompót (leszakítva fityegett), elfutottak a váltóház mellett, néhány raktár következett, egy magasabb meg egy alacsonyabb rámpa, egy lebombázott épület, elégett padok, megperzselt fák, aztán az állomás.

Hirtelen ötletként megmozdult, hogy leszálljon. De visszariadt. Minek menjen haza? Az üres házba, az elhanyagolt kertbe? Senki sincs a régiak közül, akivel elbeszélgethetne. Égető szorongás fogta el. Maga elé képzelte a házat, az udvart, anyját, a szomszédokat... Milyen is lehetne a viszontlátás? Idegesen remegett. Nem tudta, hogy mit tegyen. Ment is — maradt is volna. Behúnyta szemét és megkapaszkodott a hátizsákjában. Istenem... segíts...

Tétovázását a vonat indulása vágta ketté. Felsőhajtott. Legalább egy darabig megoldotta a kérdést... Majd ha visszafelé jön — gondolta — leszáll és bemegy a faluba, de addig... Nehéznek érezte a fejét, bóbiskolt, ahogy tudott.

Így futottak a földek között, néha lassabban, néha gyorsabban; a sebesség változása nem zökkentette ki álmoságából, sőt, még jobban beleringatta.

Egyszerre hirtelen zökkenésre ébredt. A vonat megállt; a kocsik rángva futottak össze. Néhány szunyókáló felkiáltott. A katona káromkodott, a bácsi csóválta a fejét, az úr összehúzta a szemöldökét. — Mi ez? — kérdezte a szőkehajú lány és szeméhez emelte a kezét. — Alighanem valaki meghúzta a vészféket — mondta a bácsi. — Csak nincs valami baj? — érdeklődött a sokszoknyás asszony. Nem felelt senki. Mindenki a földet nézte.

A lépcsőkről hamar leugráltak az emberek s kiszaladtak a mezőre. A vonat mellett egy pillanat alatt fekete lett a föld az emberektől. Kíváncsian meregették a nyakukat. Rózsai szétnézett. Egy bakterház állt, közvetlenül a sinek mellett s a szemhatáron messze egy torony. Nem lehettek állomáson, még csak állomás közelében sem. A bakterház előtt egy asszony állt, karján egy pólyással, szoknyáját egy kisfiú fogta. Zsibongás futott az egész pályán.

Tanácsstalanul figyeltek. Néhány hír szaladt át az emberek között, de egyiket sem lehetett pontosan megérteni. Végre egy kalauz jött, feléjük.

Egyszerre tizen rohantak rá, kérdezősködni. A kalauz nevette, magasra tartotta a karját. — Nyugalom, nyugalom, — mondta — előttünk egy kilométernyire megcsúszott a sín, aztán várunk kell, amíg kijavítják. Valaki leszólt egy ablakból. — Meddig tart ez a dolog? A kalauz vonogatta a vállát. — Már telefonáltunk Szolnokra, ott azt mondták, hogy Csabáról jönnek majd. Tudniillik, az ilyenhez kell egy külön szerkezet, az meg nagyon kevés van. Sok pusztult el a háborúban. — De mégis mennyi...? — faggatta egy asszony s idegesen igazgatta a fejkendőjét. — Hát eltarthat két-három órát is — mondta vontatottan a kalauz — de ha szerencsénk van, hamarabb megjavítják. — Körülnézett és leült a földre. Néhányan felszisszentek s megvakarták a fejüket. Valaki azt mondta. — Az isten verje meg, nekem félőtre... — de a többit nem lehetett hallani a zajban. Mindenkinek akadt valami megjegyzése. Sustorgás támadt és káromkodás.

A vagon tetején mozgolódtak. A katona felvette a zubbonyát.

— Hát, — mondta — én azt ajánlanám, hogy menjünk le. Legalább addig kényelmesen ülünk. — Rózsi most jött rá, hogy minden tagja zsibbadtan sajog és fáj. A szokatlan utazás egész testét megviselte, háta szúrt, a karjaiban, lábaiban ólmos, nehéz fáradságot érzett. A nyakát is nehezen tartotta. Egyszerre heves vágyat érzett nyújtózkodásra. — Maga lemegy? — kérdezte a katonát. — Le, — mondta az — jön a kisasszony is? Rózsi felelet helyett megpróbált felállni. De meglántorodott. — Elzsibbadt a lábam — mondta s mosolygott volna, de csak felszisszent. Nagynehezen lemászott a földre, nyújtózott. Jólesően megropogtatta csontjait. — Nincs kedve sétálni? — kérdezte a katona. Bólintott.

Odasétáltak a bakterházhoz. Az asszony már eltűnt, a kerítés mellett csak a megszeppent fiúcska állt. Hamarosan előkerült a bakter is. Középtermetű, szélesvállú ember volt, rongyos, piros sapkában. Mosolyogva nézte a fiát.

Rózsi arra gondolt, hogy esetleg megtudhat valamit ettől a baktertől. Megkérdezte, milyen messze van a falu. Az ember megfordult és a nap felé nézett.

— A vonaton túl vagy nyolc kilométer a dülön, — mondta — oda akar menni a kisasszony? Rózsi megijedt a nyolc kilo-

métértől. De azért tovább érdeklődött. — És lehetne ott valamit kapni?

— Mit?

— Hát valamilyen ennivalót, vagy ilyesmit? A bakter arcán összeszaladtak a vonalak. — Azt bizony legkevésbé — mondta, — nekünk is kevés van. Rózsi elmondta, hogy cserélni jött. A bakter a fejét csóválta.

— Nem hiszem — mondta — nem hiszem, hogy lehetne, de ha akarja a kisasszony, próbálja meg. Át kell bújni a vagonok alatt, aztán egyenesen. A túloldalon látszik a templomtorony, arrafelé. Kinyújtotta a kezét.

De Rózsinak nem volt kedve kutyagolni a porban és melegben. Inkább — határozta el — majd útjának eredeti céljánál fog valamivel próbálkozni. A katona meg a bakter beszélgetni kezdett.

— Errefelé nem volt háború? — kérdezte a katona s körül nézett. — Olyan rendben van itt minden. A bakter a fejét rázta.

— Volt valami, de nem sok. A ruszok az országúton jöttek be s a németek arra mentek vissza. Egyszer repült itt egy gép, nem tudni mifajta és ledobott egy bombát. Az ott van még most is, jókora tölcser a dűlőút mellett. Lehet, hogy a sánt akarta.

— Harc nem volt semmi? — kérdezte a katona. — Semmi, még puskalövés se. — Az szerencse. — Az bizony. — És a falu? — Érintetlen. — Sokan mentek el? — Hová? — Hát nyugatra a németekkel. — Egy szál sem, minek? — Nem kényszerítették őket? — Kényszeríteni, kicsoda? A jegyző egyszer mondta, hogy aki akar menjen, de senki sem ment. — Nem féltek? — Félni? Kitől? — Hát az oroszoktól? — Nem, — mondta vontatottan a bakter — a házat, jószágot senki sem akarta itthagyni. — Aztán miféle népek laknak erre? — Szegények. — Nagyon szegények? — Hát... amolyan igen szegények. — Földjük volt? — Nem a... itt a gróf Hadik birtok van, a többség ott cseléd. — De hát ma már nem... mi? — Ma is csak, miért ne?

A katona arca elsötétült. A szája megrándult. — Hát maguknál nem történt semmi? A bakter a levegőbe nézett. — Mi történt volna, — kérdezte vontatottan — mi történt volna? A katona toppantott. — Földosztás nem volt? — Egy lépést tett hátrafelé.

— Hát jött ide egy-két ember és azt mondta, hogy ki lehet osztani a földeket, de nem sokan hitték. Csináltak is egy-két határt, azóta semmit. Nem is igaz az, csak a kommunisták talál-ták ki.

A katona megvakarta a fejét. Érezte, megint vörös, mint a főtt rák. Mi az istennyilát csináljon ezekkel az emberekkel? Szeretett volna két kézzel nekimenni és megrázni, megmarkolni, megszorítani a torkát, megcibálni a fülét és beleordítani, hogy ember, az isten verjen meg, józanodj már ki... De csak belülről forrtogott. Rózsi közbeszólt.

— És mióta a németek elmentek... A bakter a fejét rázta.

— Semmi... semmi... csak éppen kevesebb vonat jár...

— És nem is tudják, hogy... A katona kikapta szájából a szót. — És nem is tudják, hogy megváltozott a világ, hogy aki tegnap úr volt, az ma már nem úr? — A bakter ijedten nézett rá, mintegy figyelmeztetően, hogy halkítsa hangját. A katona elérte a pillantást. Ettől még jobban megdühödött. — De a kutyaistenit, az embernek most már nem kell befogni a pofáját, most már beszélhet. Maga még sohasem félt a csendőröktől? — A bakter egy tétova lépést tett hátrafelé.

— Halkabban, ember. Még úgy látszik sosem volt baja a csendőrökkel. A katona magából kikelve hadonászott.

— Értse meg, már nincsenek csendőrök, nincsenek, nincse-nek. Elmentek, megdöglöttek, megfulladtak.

Egy csomó ember gyűlt köréjük. Nevettek, hallgatták a vitát, figyeltek. A bakter olyan riadt pillantással nézte őket, mint az előbb a kislány. De aztán kihúzta magát.

— Ne beszéljen ilyen marhaságokat. Persze hogy vannak csendőrök.

— Maga már látott egyet is a háború óta? — szögezte neki a kérdést a katona. A bakter felpillantott.

— Még egyet sem — mondta —, de azért vannak.

— Hol?

— A városban, fenn kell tartani a rendet.

— És itt miért nincsenek? — Egy pillanatig nem felelt.

— Ne-em tudom — mondta rekedten. — De ez nem is az én dolgom.

A csoport feloszlott. Többen elúnták a vitát, elmentek másfelé sétálni. Egy-két ember maradt csak ott. A katona homlokán hátratolta a sapkáját, a csipőjére tette a kezét, szétvetette a lábát. — Szóval, maga nem hiszi el, hogy megváltozott a világ?

— Ugyan mit — kérdezte az ember —, ne mondjon már ilyen zöltségeket. Ugyanolyan, mint volt. — A katona köpött. Rózsi kétségbeesetten szorította izzadt markában zsebkendőjét.

Nem beszéltek, de ottmaradtak állva. A katona körülnézett.

Az ablakból emberek hajoltak ki, a mozdony csöndben pöfékelt. Vagy három vagónnal odébb egy piros parolint látott megcsillanni. S rajta valami aranyfélét.

Egy tiszt — gondolta. S hirtelen odafordult a bakterhez.

— Maga volt katona, úgy-e öregem? — kérdezte. A bakter felpillantott rá. Megvonta a vállát. — Hát, hogy a fenébe ne lettem volna — mondta. — Nem nagy dicsőség az.

— Az nem — mondta a katona. Kicsit tétovázott. Megkísérelje — gondolta —, meg merje tenni? Az ötlet jónak látszott, de hátha mégis...? De felülkerekedett benne a méreg. A kutyaistenit, hát csak meg kell magyarázni ennek a maflának, hogy megváltozott a világ. Megfogta a bakter inggombját. — Aztán, ha egy tisztet látott, akkor mit csinált? A bakterben egyszerre felvillant a hosszú katonai gyakorlat emléke. Önkéntelenül a nadrágjához szorította a kezét s vigyázzba állt.

— Feszesen lépek három keményet és tisztelgek vagy jelentkezem.

— Helyes — mondta a katona —, kitűnő. Volt maga tisztiskolán?

— Nem — mondta a másik — nem akartam én sarzsit sohasem. Az mindig bajjal jár.

— Jó — mondta a katona —, de azt tudja, hogy mit kap akkor a honvéd, ha nem tiszteleg? A bakter felemelte a karját és nevetett. — Hát, hogy a fenébe ne.

— Egyszer véletlenül nem tisztelegtem és kaptam vagy tíz nap... — A katona közbevágott. — Idefigyeljen — mondta —, látja ott azt a tisztet? — Látom — mondta a bakter. — Hát nézen csak ide.

Felvette a zubbonyát és odasétált a sinek mellé. Hátrafordult. Rózi meg a bakter feszülten figyelték. Bekapcsolta derékszíját, kicsit feszengett. Hátha mégis baj lesz — gondolta, de most már nem lehetett mit tenni. Még egyszer hátranézett. Aztán elindult. A szívét a torkában érezte, amikor közelebb ért a tiszthez. Százados — állapította meg magában s leszorította a kezét, nehogy meglendüljön, akárcsak véletlenül is. Igyekezett könnyedén menni, mintha semmi sem izgatná. De — érezte — a vörösség megint kifut az arcára. A tiszt lenézett az ablakból. Felfogta a kérdő, várakozó pillantást. Megköszörülte a torkát és kihúzta magát. Peckesen ellépett az ablak előtt. Egy göröngyben megbotlott, de nem esett el. Ment már három-négy lépést és visszafordult. Egyelőre semmi sem történt — gondolta és most valamivel könnyebbnek érezte magát. És másodszor... menjen el köszönés nél-

kül, másodszor...? Most már felbosszantotta magát. És ha nem...? Hát azért van másik világ, hogy semmi baja ne lehessen. -Végre ő is olyan katona, mint az a tiszt, csak éppen nincs csillagja. És ő mindezt nagyon jól tudja. Míg sokan...

Az ablak már jóval a háta mögött volt. Hirtelen kiült homlokára a veríték és kigombolkozott. Néhány nagy lépéssel odament a bakterhoz. Nem szólt semmit, csak nézte. Az ember arcán egy hosszú, sárga csík húzódott végig. A szemei vizenyősen, majdnem értelmetlenül bámulták. A katona ledobta maga mellé fonott derékszíját. Még mindig nem szólt egy szót sem, de magában veszettül élvezte a hatást. Vajjon most már elhiszi... kérdezte önmagától... Távolról fülébe szűrődött a tömeg zsibongása. A bakter még mindig nem jutott szóhoz. Agya tele volt a sok új képpel s különösen ezzel a katonával. Még nem látott tisztán, de valamilyen hirtelen villanás, mintha megvilágította volna a sötét vidéket. Hiszen hallott ő már harangozni egyről-másról, földről, birtokról, emberekről, de hogy ezt... de hogy így... valaki ne tisztelegjen egy tisztnek... ezt, ha akarta se tudta hirtelen megérteni.

— Hát — mondta most a katona —, hát... — De többre nem tellett belőle. Rózsához fordult. — Nem megyünk tovább...? — kérdezte.

Rózsi bólintott.

Félóra múlva elindult a vonat és estére befutottak Csabára.

Amint lemásztak a kocsi tetejéről, a sötétség körülfolylta őket. Rózsi körülnézett, de akkor már eltűnt mellőle a katona, a bilgeri-csizmás, a szőke lány, a bácsi és a néni.

Elindult, hogy szállás után nézzen.

Marianne ajtódöngető távozása után a lakás megtelt láthatatlan villamos szikrákkal, fojtogató feszültséggel. Vera, mikor visszament a szobába, mozdulatlan, kővémeredt embereket talált.

Megijedt a némaságtól, szíve hangosan dörömbölt. Mindaz, ami most történt számára, teljességgel érthetetlen volt, mégis eddigi meggyőződésével éppen ellentétes hatást váltott ki. Ahelyett, hogy megvetéssel gondolt volna a szüleitől elszökő leányra, valamilyen irigységgel vegyes izgalmat érzett s némi csodálatot is az iránt, aki meg merte tenni ezt a számára visszataszító cselekedetet. Hogyan jutott eszébe...? — tűnődött Vera s nem tagadhatta: tetszett neki ez a határozott, töprengést nem ismerő magatartás.

Marianne kiszabadult — gondolta, de még nem tudta pontosan meghatározni, mi az, amiből kiszabadult. Odament az ablakhoz és az utcát nézte. Milyen ritkán is jár az utcán! Ebben a lakásban él már hetek óta, anélkül, hogy sétát tenne, anélkül, hogy megszimatolhatná, hogy mi is készül odalent a világban. Most egyszerre heves vágyat érzett a séta iránt, Bechekné felállt a székéből és odament Vera mellé. Kezét a lány vállára tette, mintegy védeni akarta őt a sejtetőleg felviharzó gondolatoktól. Ő maga is megérezte a láthatatlan pattogó szikrákat és igyekezett megnyugtatóni önmagát, hogy mindez csak múlt izgalom, a kedélyeknek kívülről jövő felkavarása, amelyet könnyű lesz elintézni.

— Érthetetlen ez, mi? — súgta oda a lánynak. Aggódva figyelte Vera hullámozó mellét és remélte, hogy a vihar hamarosan elül majd lányában.

— Érthetetlen? — kérdezte a lány s nem többet.

— Igen, érthetetlen, hogy valaki otthagyja a szüleit s éppen ezekben a mai nehéz időkben, amikor minden pillanatban olyan dolgok történhetnek, amelyek végzetesek lehetnek egy egyedülálló fiatal lány számára.

— Anya, úgy-e Marianne nagy ostobaságot csinált? — kérdezte és sóvárogva leste a választ, amellyel szeretne volna önmagát megnyugtatóni.

— Ostobaságot? — kérdezte az asszony — bűnt! Bűnt követett el, mert ma nincsen nagyobb bűn, mint nem engedelmeskedni azoknak a törvényeknek, amelyek régtől fogva kötnek bennünket. Te talán ott tudnád hagyni a szüleidet, egyik percről a másikra?

— Nem! — kiáltoit borzadva Vera s védelmet keresőn átfogta az anyja nyakát — mi mindannyian együvé tartozunk, nekünk nem lehet elhagyni egymást. Ki tudja mi következik, ki tudja, hogyan kell segítenünk.

Vera szép volt. Nyulánk, finom alakja könnyedén remegett a belső felindulástól, szőke haja ziláltan lógott a homlokába, de ez csak még inkább növelte, emelte szépségét és fiatalos üdeségét. Az ablakon át, a szobába tűzött a nap, körülfolymta, behálózta testét. Vera most érezte csak, hogy fiataltsága milyen pókhálós oduba van beszorítva, hogy mennyire szeretne élni és kint szabadni az utcán vagy valamilyen mezőn. A felcsillanó napsugarak még inkább felkavarták. Kintről érkeztek s a kinti világ megbonthatlanul ragyogó szépségét, a tavasz érkezését jelezték s ez hányingerszerű kívánságként jelentkezett Vera gyomrában. Bezárt rabnak, életfogytiglani kényszermunkára ítélt fogolynak érezte magát a csillogó sugarak közt. Anyja megérezte a lányában föl-

bukkanó veszedelmet. Oldalt lépett és figyelmesen szemlélte. Idegennek, ismeretlennek érezte a lányt s átkozta azt a pillanatot, amikor Marianne megjelent ebben a szobában és nyugtalanító gondolatait, mint valami kézígránátot behajította életükbe, szétrombolván ezzel annak biztonságosan megépített várát.

Vera elfordult az ablaktól és végignézett a szobában. Ahova nem sütött be a nap, homályba borult a lakás, nehéz, nedvös levegő terjengett, amely megfeküdte Vera tüdejét. Milyen más is volt minden, istenem!

Ami azelőtt barátságosan meleg és meghitt volt, most kuszává és zavarosan gyűlöletessé vált. A meleg kandallónak undok sárga, kicsorbult fogait látta, amelyek alól kikandikált a kormos foghús: a kandalló piszkos alsó része. A székek nyúzottak és ingerlőek voltak, a változásnak e majdnem megrögzíthető pillanatában, amelyet Vera értelmetlenül és csodálkozva vett tudomásul. Sírni szeretett volna, de nem mert.

Péter még mindig hangtalanul ült a nyitott zongoránál s maga elé képzelte Marianne-t, aki ily határozott akarattal siklott ki az ajtón a szabadba, az ismeretlenbe. Csodálta a lányt és irigyelte. De nem tudott szabadulni családjának bódító közeléből, amely mindegyre jobban követelte teljes meghunyászkodását. Rátette kezét a billentyűkre, de nem ütött le egyetlen hangot sem. Fáradt és kusza volt; egész napi tünődése és gondolatai végén ásitó semmi várt rá, teljes idegenség és egyedüllét, amelyből nem látszott kivezető út. Akármerre fordult, akármerre nézett, nem talált olyan pontot, amelyen életének imbolygó csónakját megköthette volna. Háborgó tenger mindenütt! Lelkek és társadalmak háborgó tengere! Ha balra nézett, emberek haltak és pusztultak el a piszokban, szennyben. Ha jobbra nézett, fényes lakomákat ettek, nagyszerű selymekben jártak, autókön pompáztak, gyönyörűbbnél-gyönyörűbb nők. Hol itt az igazság? Merre van a tudás telje, hogyan igazodhat el az ember a testvértelenség, egyedüllét e krélai útvesztőjében? S e tanácstalan tépelődést még jobban felkavarta Marianne megjelenése. Péter most már egyre határozottabb képet alkotott magának arról a világról, amelyben élt. El kell pusztulnia mindennek! Meg kell halni, hogy feltámadhassunk! S ahhoz, hogy új élet születhessék, a réginek gyökeresen meg kell változni, ki kell tépni mindent, ami a multtal egybeköti a jelent, mert a mult szennyes, piszkos, ostoba, céltalan és gonosz.

Felhevült gondolatai kifejezéseként belevágott a zongorába. Az összevissza bűgő billentyűk hangja zavartán oszlottak szét a

felzaklatott szobában és kínlódva hullottak le a szőnyegtelen padlóra.

— Mit gondolsz — kiáltott fel Péter —, mit gondolsz, Marianne helyesen tette? — Az anyja szigorú pillantását elkerülte. — Mi mindannyian tudjuk, hogy igaza van, csak sokkal ostobábbak vagyunk annál, semhogy magunk is elismerjük! Igaza van — belevert a zongorába — és ha százszor elítéljük, akkor is igaza van!

— Péter!

— Ne kiabálj, anya — mordult fel a fiú —, hallgass végig.

— Nincs jogod beszélni. Ebben a lakásban nincs jogod beszélni.

— Nincs jogom? Talán megtiltod, hogy elmondjam a véleményemet?

— A te véleményed a gonosz véleménye. Napról-napra jobban az ördög birtokába kerülsz. Nem érzed, hogy a lelken a sátán kopogtat? — Vera ismét az ablak felé fordult. — Anya, azért Péter is megmondhatja, ami a szívéen fekszik.

A szikrák most fellobbantották a lakást. A padló halk izzással kezdett világítani. Vera vonagló szájszájval nézte a néptelen utcát.

— Remek — kiáltott fel a fiú —, igazán remek. Ezek az újszerű szentenciáid. Ami nem tetszik neked, arra kimondod, hogy az ördög szava. Egyszerűen intézed el ezzel a dolgot, anyám. Hallod-e? De vajjon igazad van, vajjon igazad van? Nem kellene egyszer megnézni a másik oldalt? Nem kellene egyszer megismerni valaki másnak a véleményét, ne mindig csak a saját korlátaink között keringeni, mint a megvadult állatok? Ki kellene törni ezeket a korlátokat. De mi sokkal gyávábbak és sokkal nyálkásabbak vagyunk, semmint ezt meg merjük tenni. Marianne igen. Ő megtette. De mi ahelyett, hogy követtük volna a példáját és kinyitottuk volna az ablakot, hadd áradjon be a tavasznak és a fiatalságnak, az újonan békére készülő világnak lehellete, kidobtuk őt innen és újra bezárkóztunk a saját magunk büzhödt, fülledt, rosszindulatú magányába.

Kimerülten verte a zongorát. A hangzavar Vera fejében vad dörömböléssé változott. Alig tudta magát fékentartani, majdnem felkiáltott. Az asszony tévővázva, remegő nyugtalansággal figyelte a meg-meglóduló szobát. Érezte, hogyha nem kap gyors segítséget, elveszíti önuralmát s ez a két ember végképp kikerül akaratának évtizedeken át tartó áramából.

— Istenem — fohászzkodott —, most segíts! Segíts visszavinnem ezeket a tévelygőket a te révedbel!

Homályos szemmel nézte a két gyereket. Vera szótlanul, lehajtott fejjel állt az ablaknál. Péter becsukta a zongora födelét és odaállt Vera mellé.

— Azt hiszed — kérdezte halkán, de az asszony jól hallott minden egyes szót — azt hiszed, hogy nekem nincs erőm ezen változtatni? Hát majd én megmutatom neked, hogy igenis van... igenis van... és...

Ebben a pillanatban éles, határozott csengetés hasított át a szobán. Egyszer-kétszer, háromszor. Bechekné megkönnyebbülten sóhajtott fel. Hirtelen visszanyerte határozottságát, erélyét, biztonságát. Vera felemelte a fejét s az anyjára nézett.

— Eredj ajtót nyitni Jonasz atyának — mondta az asszony kurta, határozott hangon és Péter megértette, hogy megtört a varázs.

Vera engedelmesen kisuhant a szobából és ajtót nyitott. Jonasz atya lassan jött végig az előszobán, vigyázva nyitott ajtót. Belépésének pillanatában megérezte, a szobában lebegő vihart. Keskeny orra bajt szimatolt, csontos sovány teste meredten állt az ajtóban és éles, kemény pillantásával fürkészte a bentlévőket.

A háború óta nem változott semmit. Legfeljebb soványabb, csontosabb, askétikusabb lett, szeme erősebben csillogott, s valamiféle új fényt is kapott, amely a változások tüzeiben edződött. Néhány másodperc alatt felmérte a helyzetet és tudta, hogy olyasmi történt, amely meglódította embereit, kilendítette őket az általa megszabott pályából.

Vera lábujjhegyen jött mögötte s az ajtóban megállt. Az asszony lehúnyt szemmel ült a fotójben s Péter, amikor meglátta a papot, ijedt fejbiccentéssel kisurrant a szobából.

Jonasz atya közelebb jött, hosszú halk léptekkel. Leült az asszonnyal szemben a másik fotójbe.

— Valami baj van? — kérdezte halkán, de nagyon feszült érdeklődéssel. Csillogó szeme követte a szavak útját a levegőben.

— Óh — mondotta az asszony — drága páter, csak maga hozhatja rendbe ezt a feldúlt fészket. — A pap rávetette szemét az asszonyra, akin ilyenkor mindig hideg borzongás futott végig. E szúrós, hideg, szenvtelen tekintet, szinte kéjes jóérzés volt.

— Mesélje el — rendelkezett a pap.

Elkezdte. Körülményes pontossággal, világos mondatokkal igyekezett megközelíteni az eseményeket. Vera néha-néha közbe-

szólt és kiegészítette a mondottakat. A pap figyelme egy pillanatra sem lankadt, végigkísérte Marianne sorsát, egészen távozásáig.

Csend lett. Mindketten feszülten vártak.

— Ez a lány tehát ellentétbe került a szüleivel — mondta a páter.

— Valahogy így van — felelte az asszony. De mindenekelőtt az a fontos, hogy megszökött hazulról. Magának mi a véleménye erről, páterem?

A pap felnézett, mintha be akarná fogadni a pillantásába az egész világot.

— Az én véleményem? Azt hiszem, maguk nagyon jól tudják az én véleményemet. Az a lány elveszett nő. Látom, ahogy hullik, züllik lefelé a lejtőn. Tudják maguk mi lesz azokból, akik megszakítják a kötelékeiket a családjukkal, a multjukkal, mindazokkal a tradíciókkal, amelyek életük alapjait jelenti? Ez lesz belőle. Szökés, nyomorgás, éhezés. Az ilyen emberek aztán könnyen hajlamosak arra, hogy beleessenek a kommunisták hálójába. Azok meg egyenesen ilyenekre várnak. Nyomorgó ember annak hisz, aki neki ételmet ígér. A kommunisták pedig ezt ígérnek s az ilyesfajta kiszakadt emberek hiszékenyek.

A szavai lassan felizzottak. — Maguk talán azt hiszik, hogy én felmentést találok a leány számára? (Ő nem — vetette közbe az asszony.) Vegyék tudomásul, hogy az ilyen ember legtöbbszörire menthetetlen, menthetetlen, mert önmaga sem akarja, hogy megmentsék. Az ilyen ember elszakad isten ígéjétől s a pokolra vettetik már életében. Kell-e annál nagyobb pokol, mint ami most Marienne-ra vár?

Miközben ezt mondta, azon tűnődött, vajjon mi kavarta fel ily módon ezt a vihart. Az asszony remegő nyugtalanságán sejtette, hogy Vera körül van a baj. Már régen figyelte a lányt s rájött arra, hogy az egyre jobban ellene fordult a család, a lakás, s az ő törvényeinek. Azt is tudta, hogy Vera sokkal gyengébb egyéniség annál, hogy nyíltan szembefordulhasson az ő általa megteremtett rendnek. Éppen azért elhatározta, hogy elejét veszi minden nyílt ellenségeskedésnek. Verát el kell küldeni a házból, menjen, lásson új embereket, terjessze közöttük mindazt, amit most tőle tanult. Nem árt az, ha szétviszik az országban tanításeit. Szükség van most olyan emberekre, akik ébren tartják a lelkek érdeklődését, megóvják az elfásulástól, kiemelik a szürke tenger habzó örvényeiből. Verának el kell mennie — gondolta magában és gyorsan határozott.

— És a szülei — kérdezte, gondolatsora végén — mi van a szüleivel? — Az asszony fájdalmasan idézte fel a szerencsétlen Fábriné arcát.

— Azok kimentek Szentendrére szegények. A fiúkról nem tudnak semmit, már hónapok óta, lehet, hogy elesett, vagy fog-ságba került. És most így elvesztik a lányukat. Pedig, hogy imádta az apja ezt a lányt, nem volt neki senkije, semmije a világon, csak Marianne. S mégis elszökött, az a... — szipogott.

— Értesítették már őket, hogy a lány itt járt?

— Ne-em — mondta az asszony —, hogyan értesítettük volna?

— Pedig — monda a páter — tudomásukra kell hozni azt, hogy mi történt. És erre egyetlen helyes út van. Ez kétszeresen helyes. Vera! Összepakkol és holnap kimegy Szentendrére!

Az asszony felkiáltott.

— De tisztelendő úr!

A pap nem nézett rá. Erősen a földet figyelte.

— Kérem, ne mondjunk ellent. Ez ebben a helyzetben az egyetlen lehetőség. S ez mindkét család számára kedvező megoldás. Maga még nem tudja, hogy miért. Egy-két nap múlva tudni fogja. Az asszony könnyeit törülgette.

— Kérem, kérem — mondta a pap türelmetlenül —, mondtam én már önnek olyasmit, ami ne a javát szolgálta volna, úgy-e nem? Hát ezzel is csak a javát akarom.

Vera az ablaknál állt ismét. A pap kijelentése újból felkavarta benne a lassan elaludni készülő vihart. Istenem — kimegy Szentendrére. A kirándulás kalandosnak ígérkezett, veszélyesnek, de mindebben benne volt a szabadságnak is valamiféle távoli lehellete, amelyet Vera az első percben megérzett. Izgatottan figyelt, nem akart beleszólni a vitába. Tudta, hogy anyja nem mer és nem tud ellentmondani a papnak.

Nagy könnyebbséget, elnyugvó fáradságot érzett. A pap lassan, megfontoltan adta elő e szentendrei utazás szükségességét.

— Isten akarta így — mondta halkan és lehúnyta szemét, mintegy súlyt, nyomatékot adva a szavainak. — Terjessze odakint a világban a mi eszményeinket, legyen segítségünkre a szétzilált nyáj összeszedésében. Legyen mindig óvatos a kísértőkkel szemben és mindig barátságos a hívőkkel. Soha ne feledje, hogy miért küldték erre az útra. A szülőket fogadja gyermeki szeretetébe. Ez küldetésének egyik főcélja. Olyan embereket, mint azok, nem szabad az egyedüllét saráiban fetrengeni hagyni. Men-

jen, Vera és teljesítse kötelességét. Én áldásomat adom a maga útjára.

Vera lehajtott fejjel hallgatott. A pap imádkozott. Néhány percig szótlanul álltak, aztán Jonasz atyja hirtelen megfordult s ahogy jött, hangtalanul kisurrant a szobából. Csak a becsapódó ajtót lehetett hallani.

*

Marianne trombitaszóra ébredt. Először nem tudta mit hall, azután gyorsan felugrott, az ágyból és mosolyogva az ablakhoz szaladt. Odalent már elvonult a zenekar, csak a kíváncsi fejek maradtak az ablakban és fogaikat mutogatva egymásra nevettek. Marianne-nak nem volt kedve visszafeküdni. Még nem tudta mit csinál ma, úgy tervezte, hogy lemegy az Andrássy-útra és végignézi a felvonulást, azután esetleg kísétál a Ligetbe, s megnézi, mi is az a népünnepély.

Becekéktől való eljövedele óta egy öregasszonynál lakott. Véletlen volt, hogy itt kapott szobát, szerencsés véletlen. Volt még valami kevéske pénze, azzal kifizette a bért s a maradékból igyekezett élni. Dolgoznia kellett volna, de sejtelmé sem volt, hogy mihez kezdjen. Eddig még soha sem dolgozott és így minden munka idegennek, ismeretlennek és veszélyesnek tűnt számára. Úgy gondolta, hogy semmit sem tud ma elvégezni, mindenbe belebukna és így, ha kínálkozott is némi munkaalkalom, mindannyiszor visszariadt tőle. Pedig a kényszerítő szükség napról-napra jobban hajszolta. Pénze fogytán volt, alig pár fillérrel a zsebében járt, kelt és nem tudta, mi lesz akkor, ha ez a pár fillér is elfogy. A nélkülözés réme megijesztette. Már így is takarékoskodnia kellett, minden fillért megszámol. Keveset evett ezekben a napokban, mert az élelem igen drága volt. Az öregasszony főzött neki napjában egyszer valami levesfélét, pizskos, zavaros, furcsaszínű kotyvalékot, amelyet undorodva is, de lenyelt, mert ez volt egyetlen tápláléka. Mégsem tudta elszánni magát, hogy dolgozni menjen. Önbizalma, mely szökése pillanatában oly magasra hágott, ezekben a napokban teljesen eltűnt, félénk, ideges és izgatott volt. Ismerősökhöz, rokonokhoz nem akart menni. Egyre jobban érezte, hogy eddigi életének embezeitől teljesen elszakadt, szökésével, amely végeredményben önkéntes száműzetést jelentett régi boldogságának szigetéről. Egyszer-kétszer mégis azon volt, hogy felmegy a nagybátyjához — anyja testvéréhez — és pénzt kér tőle, legalább kölcsön. Bandi

bácsiról régen nem hallott már, legutoljára az ostrom előtt, amikor a férfi tevékenyen vett részt Budapest védelmének megszervezésében s egyízben egyenruhában hozzájuk is ellátogatott. A pénzsűke mégis elhajszolta nagybátyja házának kapujáig: eleinte ott ácsorgott (hátha véletlenül találkozik vele) másodszor beljebb merészkedett a kapu alá s harmadízben, amikor már legyőzte minden félelmét és előítéletét, annyira éhes volt, odament a házmesterhez, megkérdezte, itt laknak-e még Andreánszkyék. Akkor tudta meg, hogy nagybátyja egész családjával együtt nyugatra menekült még az ostrom kezdete előtt. Nagyot sóhajtott, a gordiuszi csomó így magától megoldódott, s bár ő továbbra is éhes maradt, ezt a megoldást szerencsésnek érezte, mert nem kellett megalázkodnia, hallgatnia.

Így azután lemondott arról, hogy rokonaihoz menjen pénzért. Egy alkalommal címírással sikerült neki néhány pengőt összeszednie s azon felül, hogy a munka valamelyest visszaadta önbecsülését, még jól be is ebédelt, hosszú hetek óta először.

Így élt május elsejéig.

Gyorsan felöltözött, leszaladt az utcára. A Sas-utcában lakott egy erősen megrongált házban, közel a Bazilikához s így hamar lejutott a feldíszített Andrássy-útra. Mikor kiért, s végigpillantott a zászlókkal, szőnyegekkel tarka útra, megállt, felsóhajtott.

Előtte pompázott a széles Andrássy-út, tele virággal, zászlóval, szőnyegekkel, képekkel, drapériákkal, emberekkel. Ez a látvány meghatotta. Közelebb ment, odaállt a járda széléhez s figyelt. Néhányan már ácsorogtak ott, hamarosan az első sorokba sikerült befurakodnia. Az úttesten már végeláthatatlanul hömpölygött a tömeg. A parttalan áradás ide-oda hullámszórt, mindig újabb és újabb emberek jöttek, színes zászlókkal, hatalmas feliratú táblákkal.

A férfiak, nők, asszonyok, lányok színes csapata végeláthatatlan menetben vonult el előtte. Mindig újabb és újabb csoportok jöttek, de Marianne nem tudta megkülönböztetni az egyként ragyogó arcokat. Számára egybefolyt a felvonulás hatalmas áradata. Az emberek részeseivé váltak annak az ünnepnek, amely ilyen hullámszó-torlódó folyóvá öntötte össze őket. Mindenütt nevető, mosolygó arcokat látott, a járdaszélén állók integtek a menetelők felé, a menetelők hívogatva visszaintegettek, sokan leváltak az útszélről és belesodródtak a menetbe, amely ellenállhatatlan áramával mágnesesen vonzotta magához az embereket.

Az áradás tovább hullámozott, megállás nélkül. Apró szellő sistergett végig az Andrassy-úton, meglobogtatta a hatalmas vörös és háromszínű zászlókat, amelyek az út közepén kifeszítve lengtek, meglódította az erkélyek és ablakok szőnyegeit s a felvonulók kezében tartogatott aprócska zászlók is hangos csattogással libegtek.

Kétoldalt a házak zsufolásig megteltek kíváncsiakkal. Még a háztetőkre is jutottak emberek, a fák tetejére, a kémények tetejére, mint a gólyák. A tömeg lent az úton s végig a házakon feketélt, meg-megbontva néha a rengeteg apró színfolttal. A nap már erősen sütött, de ez nem rendítette meg sem a felvonulókat, sem a nézőket. Mindenki részt akart venni az ünnepben, senki nem akarta elmulasztani a látványt. Az öreg nénikék, akik az ablakokban, erkélyeken figyeltek, fekete ernyőket borítottak fejük fölé, de nem hagyták elkergetni magukat a tűző naptól. A gyerekek ingujjra vetkőztek s a férfiak, a menetben egymásután vetették le nyakkendőjüket, kabátjaikat.

Ezzel a mozdulattal még kedvesebb, még otthonosabb, még játékosabb lett az ünnep. A karon vitt kabátok, zsebbe gyűrt nyakkendők feloldották a kissé feszes, korareggeli hangulatot, amely még elinduláskor megülte az embereket; hangos nevetés hullámozott végig a sorokon.

Néha-néha megtorlódott a menet s állni kellett percekig, negyedórakig. A sok sorbanállástól, ácsorgástól, várakozástól türelmetlen emberek nyugodtan vártak, amíg újra nekilendülnek a sorok. Aztán mentek tíz-húsz lépést, újra megálltak, megint mentek néhány métert, újra megálltak. Így tartott ez órák-hosszat.

Marianne zsibbadtan sajgó szemmel nézte a fel-alá hullámozó tömeget. Körülötte már sokan szorongtak, s a változatlanul hullámozó kép ellankasztotta. Pedig alig tíz-tizenkét perce állt itt, de mindez szokatlan volt számára. Érezte, hogy egyre inkább vonzza a tömeg, az egyhelyben állás fárasztotta, maga sem tudta mit akar, menni vagy maradni; igyekezett figyelni is, de nem bírta sokáig, míg aztán egy pillanatban, minden előző meggonndolás nélkül lelépett a járdáról és odaszaladt egy éppen közeledő csoporthoz.

Néhány nő ment a menet szélén, kérdően néztek rá, aztán az egyik azt mondta. — No elvtársnő jöjjön, álljon ide közénk, talán elvesztette a csoportját? — Marianne bólintott, végig pil-

lantott a fehérblúzos, kékszőknyás barna lányon s beállt mellük a sorba. Egyideig szóltanul mentek, kifelé tekintgetve. Marianne meglepetten tapasztalta, hogy innen bentől tökéletesen más minden, mint a járdaszéléről. Akkor, mint kívülálló szemlélő nézte a hullámozó, megtorlódó sokaságot, most ő maga is beleolvadt, eggyé lett vele. Míg kintről a tömeg vonzotta, csábította, most már ellenállhatatlanul sodorta magával, szinte egy ritmusban lélegzett vele, egy ütemre ment a teljesen ütem nélkül haladó emberekkel.

Egyszerre dal harsant fel. A férfiak gyorsan lekapták kalapjaikat. Marianne figyelte a dallamot, amelyet mostanában néhányszor hallott már. Az Internacionálé volt. Minél többször hallotta, annál inkább érezte az induló félelmetes erejét. Magában dudolta a dalt, mert látta, hogy körülötte valamennyien csengő hangon éneklik. A szövegét nem tudta, igyekezett jobbról balról ellesni egy-egy szót, mert szégyelte tudatlanságát. Valaki a háta megett megszólalt. — Istenem, hogy ez is megértük! — Hátrafordult, középkorú, fekete ünneplőruhás férfi állt mögötte, aki csillogó szemmel dudolta tovább a dallamot, akkor is, amikor a többiek már nem énekeltek.

Marianne elgondolkozott. Hátralát a feketeruhás férfi megjegyezte:

— Az ember el sem tudta képzelni, milyen is az, ha hangosan, tele torokból az utcán énekli az Internacionálét. — Egy másik mellette megjegyezte:

— Nem furcsa, hogy szabad, mondd Árpi? Pillanatnyi csönd után válaszolt a másik:

— Nem hiszem el, öregem, Isten bizony nem hiszem el, hogy ez megtörtént, de az atyaistenit, ha már így van, hát így is marad, ezt többet nem tiltja meg senki, ha fene fenét eszik, akkor sem. — Még morgott valamit, de azt már nem értette Marianne.

A tömeg nekilódult. Elérték az Oktogont, s túlhaladták.

A kép nem változott. Most újból felhők jöttek, kicsit eltakarták a napot. Ez kellemes volt. A tömeg egy emberként sóhajtott fel; hunyorogtak a kellemesen hűsítő szélben. Most már ütemesebben haladtak végcéljuk, a Hősök-terén felállított díszemelvény felé.

Hátranézett: a feketeruhás férfi elsodródott mögüle, újak, ismeretlenek kerültek oda. Fiatalabb férfi állt mellette, homlokán hosszú piros forradás húzódott végig. — Te hitted volna ezt, Gyuri — mondta egy mellette állónak —, hitted volna odakint

Voronyezsnél, hogy élve megússzuk? Az ember abban a pokolban nem is tudott másra gondolni, csak a halálra, egészen megferőtözte a szenny. — A Gyurinak nevezett fiú felnézett az égre. — És emlékszel arra, amikor lebuktunk — kérdezte halkán, vonzatottan — amikor a Mária Teréziába vittek és alaposan elvertek. Az anyjuk istenit, hogy értették a verést, micsoda remek kipróbált módszereik voltak. Volt ott egy csibész törzsőrmester, ha annak elkapnám a frakkját, tudom isten megkeserülné.

Marianne-t elsodorta a tömeg, egy-két pillanatig még látta a beszélgetőket.

Elérték a Hősök-terén emelt hatalmas díszemlévényt, s elhaladtak előtte. Marianne a felemelkedő öklök, a hangos éljen kiáltások közepén elveszetten állt. Nem látott senkit a kihajoló, felémelt ököllel állók közül, szeme előtt egybefolytak az arcok, meglődultak, felszálltak a levegőbe s amikor a kordonon túl elérték a Stefánia-utat bután nézett maga elé.

A tömeg most már elvesztette fegyelmezett, zárt hömpölygését, szétáradt: voltak akik kiváltak, voltak akik továbbmentek, a sorok meglazultak, a beszélgetés moraja hangosabb, felszabadultabb lett. — Láttad Rákosit? — kérdezte valaki Marianne háta mögött. — Láttam — mondta egy asszony. — Ez az ember ült majdnem tizennyolc évet? — Ez felelte a férfi. — Nem is látszik rajta — mondta egy másik női hang. Marianne izgatottan halászott a felbukkanó képekben, de nem tudott rá visszaemlékezni, hogy azt az arcot látta-e az emlévényen.

Beljebb sodródott a Stefánia-úton. Már egészen felbomlott a rend. A tömeg nagyrésze befelé fordult, a leégett Iparcsarnok felé, ahol a világító szökőkút roncsait látta. A régen rendezett liget is romokban hevert. Kivágott fák jelezték a fagyos tél nyomát, itt is ott is bokrok burjánzottak fel a valamikor rendezett utak mentén. Most már nem lehetett látni, hogy hol volt régen az út és hol kezdődött a fű. A kerítések kidőltek s a fű kiszaladt az utakra, egybemosta, összevonta a határokat. Padok nem voltak csak vázaik mutatták, hogy ezeken a helyeken egyszer még ülni is lehetett. A felvonulók, akik fáradtan ténferegtek a poros utakon, bemásztak a fűbe és leheveredtek.

Marianne határozottan örült ennek s hogy mégjobban résztvegyen ebben a szabadságban, mindjárt belegázolt a fűbe, nagyon komolyan végigjárva a valaha tilos területet. Le is ült egy pillanatra éppen csak azért, hogy kiélvezze ezt a tilos valamit. Az emberek nyugodtan nyújtózkodtak el a gyepen, s mégjobban szaporodtak, mert a Stefánia-útról megszakítás nélkül ömlött a

tömeg. Ez a tér is egyszerre kicsinek bizonyult. A később érkezőknek már máshol kellett letelepedniök. De volt hely, bőven.

Marianne látta, hogy a céltalanul ténfergők sokaságából csoportok kezdenek kialakulni. A gyér fűvön egyes gyárák, üzemek ütöttek tanyát s az ott dolgozók köréjük csoportosultak.

Lassan előkerültek az aktatáskákba kosarakba zárt enni-valók is. Marianne csak most érezte, hogy éhes. Igyekezett másra gondolni, miközben tovább vánszorgott a melegben. Megállt egy hevenyészve összetákoltszínpad előtt, ahol éppen valami csoport magyar táncokat járt. Az emberek nézték a táncot, megjegyzéseket tettek, elmentek, újak jöttek; Marianne fáradtnak és éhesnek érezte magát. Gyomra méltatlankodva követelte az ebédet, mert ma még nem is reggelizett. Nem volt ereje továbbmenni, ott állt és nézte a táncolókat, de valóban nem is látott mást csak a felporzó deszkákat és néhány összekeveredett színt.

Arra lett figyelmes, hogy valaki nézi. Oldaltfordította a fejét. Magas, barna, fehéringes fiatalember állt nem messze tőle. Marianne nem fordította el a tekintetét, hanem végignézte a fiút. Zsebredugott kézzel állt ott, egy darabig szembenézett a lánnyal, aztán lassan visszafordította a fejét a színpad felé, halvány mosollyal a szája szögletében.

Marianne tovább nézte a fiút. Nyugodt, kemény arca volt a férfinak, csak a szája körül játszott egy halvány kis mosoly. A fiú ismét feléje fordította a fejét és Marianne most már azt kívánta, bárcsak odajönne hozzá és beszélgetne vele, akkor nem lenne ilyen istentelenül egyedül.

A férfi megállt mellette és lenézett rá. Marianne felnézett; a fiú jó két fejjel magasabb volt nála. Egy pillanatig nézte a nyugodt vidámmosolyú szemeket, aztán elfordította a tekintetét. A férfi megszólalt.

— Már régen figyeltem magát — mondta mély kellemes zengésű hangon — látom, hogy egyedül járkál. Nem jó az ilyen sokaságban egyedül lenni. Miért nincs az üzemével vagy a barátaival?

Marianne-t meglepte a közeledésnek ez a formája. Hirtelesen nem tudta mit válaszoljon, hát őszintén felelt. —

— Mert nincs sem üzemem, sem barátom — mondta és felpillantott az arcra, amelyen egy felhőt látott elsuhanni. — Egyedül jöttem ki — tette hozzá nagyon zavartan. A férfi egy pillanatig várt.

— Nem dolgozik sehol? — kérdezte halkán, de nagyon határozottan.

— Sajnos nem, nincs munkám. — Most már megbánta, hogy ösztinteségi rohamában elárulta magát a férfinak s így kiszolgáltatottá vált. De a fiún nem látszott nyoma sem annak, hogy ki akarja használni előnyét.

— Akkor miből él — kérdezte csendben —, ha nem dolgozik akkor miből él?

Marianne a földet nézte s lábával egy kavicsot piszkált. Megvonta a vállát.

— Hát... csak... élek... — mondta vontatottan. Hirtelen megértette a kérdést, elmosolyodott. — Ne féljen, semmi titkos üzletem nincs, gondolja, hogy akkor itt lézengenék? — A férfi nevetett. Marianne most meglátta kivillanni fehér lapátfogait. Nem szerette az ilyen nagyfogú embereket, de ez a férfi megnyugtatóan, kellemesen hatott; még így is elfogadta.

— Ebédelt már — kérdezte aztán a fiú és Marianne meg rázta a fejét.

— Akkor jöjjön, meghívom magát mihozzánk.

Marianne nem tudta mit jelent ez a „mihozzánk“, de azért engedelmesen elindult a férfi mellett. Csendben baktattak, szótlanul. Marianne csodálkozott; nem értette, mi történt vele. Megismerkedett egy férfivel és anélkül, hogy a nevét tudná, vagy azt, hogy egyáltalán kicsoda az illető szó nélkül elfogadja az ebédmeghívást. Vagy talán csak azért van ez így — tűnődött — mert annyira éhes, hogy az ebéd említésekor nyállal szaladt tele a szája?

Átkanyarodtak a tömegben; a férfi felemelte a kezét és előre mutatott.

— Látja, ott vagyunk mi.

Marianne egy teherautót látott, meg néhány férfit és aszszonyt forgolódni. Nem kérdezősködött, tudomásul vette, amit a férfi mondott. Néhány lépés után megérkeztek. Egy idősebb, bajszos férfi emelkedett fel a fűről. — Jó, hogy jössz Holder — mondta nevetve — ezek itt ketten, (hátramutatott) majdnem összevesztek. Én hiába magyarázom nekik, hogy az új szerszámra kell papucs, csak azt hajtogatják, hogy az anyagpazarlás. A férfi ránevetett.

— Majd odabent holnap eldöntjük. Mi a fenének foglalkoztok ti ünnepnap ilyen dolgokkal. — Oldalra nézett. Marianne szótlanul állt mellette. Odafordult az öregekhez.

— Krancz elvtárs, bemutatom egy új barátomat. — Marianne kezetnyújtott és elmorogta a nevét. Krancz felállt.

— Örülök, elvtársnő, foglaljon helyet — és nevetve lemutatott a fűre. Marianne megvonta a vállát.

— Nem vagyok elvtársnő, kérem — mondta aztán nyugodtan. Krancz furcsa pillantást vetett Holderre.

— Oh bocsánat — mondta halkán — igazán nem akartam megsérteni, de azt hittem, hogy... — Marianne érezte, hogy ostobaságot követett el.

— Igazán nem sértett meg, hogy gondolja? — mondta kedvesen és rámosolygott az öregre, dehát az ember... — elharapta a mondatot, amit így akart befejezni: ...az embernek olyan furcsa, hogy így beszélnek vele...

Krancz visszaült a fűre. — Nem baj kisasszony — mondta —, lesz még maga elvtársnő is. Igaz-e Holder? — A férfi nem válaszolt, még csak nem is mozdult. Marianne nem tudta, hogy erre mit kell válaszolni, furcsán érezte magát.

A teherautón ezt a feliratot olvasta: Első Magyar Csavargyár Rt. dolgozói. Innen tudta meg, hogy hova került. Ez a körnvezet teljességgel idegen volt számára és mégsem érezte rosszul magát. Inkább félénk és ijedt volt, s az a régi társaságbeli rutinja, amely minden helyzeten átsegítette valamikor, most cserben hagyta. Valaha nagyszerűen feltalálta magát, mindig kitűnő csevegő volt, a férfiakkal akár a most megismertekkel is, fölényesen és biztosan el tudott beszélgetni. Most szorongva, ügyetlenül ült le, maga alá húzva lábát s nem tudta, hogy helyesen teszi-e, ha rágyújt egy cigarettára. A férfi az autóhoz ment, s ott matatott. Amikor visszajött, letérdelt, kinyitotta az aktatáskáját és egy fehér szalvétába burkolt csomagot vett elő.

— Itt az ebéd — mondta nevetve — s Marianne úgy érezte, hogy a fiú is kezdi megtalálni azt a hangot, amelyet eddig ő is csak keresett. — Maga a háziasszony most, a mi asszonyaink valahol kószálnak. Legyen szíves tálaljon.

Marianne zavarban volt, de érezte, hogy kellemes hűvösség csap át testén.

— Sajnos, nincs túl sok — mondta Holder. Fekete kenyér esett ki a csomagból, s néhány ujnyi szalonna hagymával. — Ez minden — mondta Holder, s kissé mintha szégyenkezne — dehát nem jut többre. Annak is örülök, hogy az öreg Krancznak sikerült a múlt héten szalonnát felhozni vidékről, különben felkopna az állunk. — Vágjon — mondta és Marianne felé nyújtotta a bicskáját. A lány nem nagyon szerette a szalonnát: csak télen ettek ilyesmit, finom füstölt, vagy paprikás formában (ez itt közönséges szózott szalonna, valami szaga is volt), teát ittak

hozzá, de ilyenkor ő inkább felbontott egy doboz szardíniát és azt ette vajjal és citrommal.

De most nem törődött még a szalonna szagával sem, jó darabot kanyarított magának, s hozzá kenyeret meg hagymát is. Az első harapás után megállapította, hogy nagyon ízlik. Csendben ettek, Marianne látta, hogy a fiú figyel.

— Maga éhes? — kérdezte néhány perc múlva. Marianne rövid ideig gondolkozott. Mit mondjon? Hazudja azt, hogy nem? A fiú úgy sem hinné el, s különben is azt érezte, hogy ennek az embernek mindent nyugodtan elmondhat, nem kell titkolnia előtte semmit. Olyan közvellemnek és barátságosnak érezte új ismerősét, mintha már évek óta ismerné. Olyasfajta gondolata is támadt, hogy megkéri, hallgassa végig, aztán egyszerűen elmond neki mindent, mindent, ami bántja, s amire nem tud magyarázatot találni. Biztos volt abban, hogy a férfi meghallgatná. Így aztán nyugodtan bólintott.

— Nagyon — mondta és hozzátette — tegnap óta nem ettem. — Ránézett a férfira, de a mozdulatlan mosoly most is ott volt a szája szélén. Nem válaszolt, meg sem moccant. Várta, amíg Marianne leteszi a kést és betakarja a szalonnát.

Egy termoszbba hideg vizet öntött, megkínálta a lányt. Elpakoltak, akkor a férfi megkérdezte.

— Nincs kedve egy kicsit sétálni? Megnéznénk mi van a vursliban. Marianne örömmel ráállt. Meggyújtotta utolsó cigaret-táját és nekivágtak a tömegnek. Útközben a férfi megkérdezte. — Mit szól ehhez a mai naphoz?

Marianne nem válaszolt mindjárt, a sokaságot nézte. Az emberek most már cél nélkül, össze-vissza lödörögtek a ligetben, egyik színpadtól a másikig, itt is ott is meghallgattak valamit, nevettek, aztán tovább mentek. Már izzadtak voltak s kissé fáradtak is, de rendületlenül járkáltak.

— Azt hiszem — mondta aztán — csodálatos, igazán csodálatos. Én még sohasem láttam ilyent. — A férfi nevetett. — Nem is volt alkalma rá, az istenért. Május elsejét eddig még csak rendőrök felügyeletével ünnepeltük. S még az volt a jobb eset, ha nem volt kardlapozás. Mert olyasmi is könnyen megesett. Hallott már maga valamit a hűvösvölgyi május elsejéről? — Marianne a fejét rázta. Nem hallott, de hogyan hallhatott volna? Ki beszélt volna neki erről?

A férfi nem faggatta tovább. Lassan sétálva haladtak, elvegyülve a tömegben. Már messziről meghallották a vursli hasonlíthatatlanul zsongó zaját. Marianne füle legelőször a dodgem

gépzenéjét szűrte ki a zsvajgásból. — Hallja — kiállt fel — megint van vursli! — A férfi oldalt nézett rá, szelíden megfogta a karját és átvezette az úton. Balra tőlük a volt Weingruber helyisége előtt valami zenekar nyekergett. Marianne nevetve befogta a fülét.

— Juj de hamis, hallja?

— Maga szereti a zenét?

— Igen — felelte Marianne — zongorázom. — Egy pillanatra a hangok felé fordultak. Marianne az utat nézte, ahol végeláthatatlanul hömpölygött a rendetlen sokaság. A tarka női ruhák közt feketeruhás, fehéringes férfiak sétáltak. A háború erősen megviselte őket. A nők ruhái furcsa tákolmányok voltak, valahonnan a lomtárak mélyéről előkapkodott, sebtiben elkészített ruhák, a férfiak tisztes öltönyeik is meglátszott az idő. Régen nem csináltathattak újat maguknak.

Holder a kövezetet nézte, ahol a közeli kútból csobogó víz folyott el vékony patakban.

— Akkor egyszer majd játszik nekem valamit, én szeretem hallgatni a zongorát.

— Szívesen — mondta nagyon halkán —, szívesen, de hol veszünk zongorát?

Elhaladtak a vadul feltörő forróvizes forrás mellett, szimatolva a gőzben s nagyokat nevettek a záptojásszagon.

— Nem innék ebből, ha fizetnének se — mondta nevetve Holder.

— De ha beteg lenne — ajánlotta Marianne.

— Akkor inkább a ricinus — toldotta meg a fiú — ki nem állom a záptojás szagát.

A vursli zaja most már közvetlen közelből érte őket. A téren a ringlispilek előtt vadul kavargott a sokaság, itt-ott orosz katonák egyenruháját lehetett látni, amint magyar lányokkal összefogódzva mentek. Egy-egy rendőr ténfergett civilben, karján piros-fehér-zöld szalaggal, vidáman figyelte a szórakozókat, néha-néha nagyokat húzott a lányok fenekére. Mindenhol kacagás harsant, különböző emberi hangok nevettek, mély és morgó, magas és vihogó hangok keveredtek össze a levegőben, kiáltások hasítottak át a zajon, meg-meg dörrent a céllövők puskája. A ringlispil megállás nélkül forgott, voltak, akik jókedvükben (hiszen ingyen is volt mindez) ötször-hatszor végigülték a meneteket, s nem akartak elmozdulni, míg aztán a tömeg kiáltására mégis csak le kellett szállniok sivatagi paripáikról vagy tengeri nimfáikról. Az óriáskerék rendületlenül forgott, kanosi

fiatalok álltak alatta s izgatottan figyelték a lányok meg-meglibbenő szoknyáit, hogy valami keveset láthassanak is fehéren kivillanó combjaikból.

A zaj tetőfokára hágott, mikor az egyik bódé elé egy fehérre lisztezett bohóc jött ki és mindenféle kancsal bűvészmutatvánnyal csábította a nézőket. A tömeg dőlt mindenfelé; akik azt sem tudták, miért kerültek ide, azokat is elragadta a vidámságnak, tavasznak, békének és fiatalságnak zúgó áradata. A felszabadult kedélyek felszabadultan nevettek, az Angol-park hullámvasútajáról velőtrázó sikoltások szálltak a magasban, mindenütt tolongott a tömeg, lábakat tapostak le, cipők orrát horzsolták végig, de senki nem szólt, senki nem mérgelődött, erre az egy napra legalább otthonhagyta mérges természetét és káromkodásait. Az izzadt arcokat mindenütt nevető barázdák szántották, a szemek huncutul csillogtak, ismeretségek szövődtek a hintákon, az óriáskeréken, a barlangvasúton és az egész délutánt beragyogta a békés májusnak izzó, csodálatos sugara.

— Van kedve ringlispilezni — kérdezte Holder Marianne-t, miközben ott ácsorogtak a bódék körül. — Van — nevetett fel rá a lány és belekarolt. Most, hogy beérkeztek a zaj kellős közepébe, most érezte csak igazán felszabadult örömét, amely partalanul és gáttalanul csordogált; most érezte csak, hogy nem kell számot adnia senkinek arról, hogy hol volt és mit csinált s hogy mindez, ha egy napig is tart, szebb, mint amit valaha elképzelt. A lárma betöltötte egész lelkét, a sokaság felszívta magába, öntudatlanul hányódott a hullámokon. S a hullámok ide-oda dobálták. A ringlispil forogni kezdett. Egy lovon ült, amely még önmagában is mozgott. Mellette Holder tartotta a gyeplőt és mulatságosan noszogatta lovát. — Gyí te gyí! — mondta neki nevetve s Marianne látta, hogy a férfit is felkapta a ragyogásnak és szabadságnak különös léghajója.

Körben forogtak. Marianne előtt hullámozott a tömeg, a piros-zöld papírcsákók, úgy úsztak a feketélő sokaság fölött, mint a nagy söröskancsók tetején a hab, itt-ott botok emelkedtek a magasba, s meg-meglöktek valakit, aki hátrafordulva nevetett. Ahogy a hinta forgott, mindebből csak töredékképeket látott Marianne, de határtalan izgalma és remegése e töredékekben is megérte az egészet. Itt villant egy arc, elmosódott, aztán megint egy másik villant, megint elmosódott, szédülten szálltak le a ringlispilről és nevetve fogták meg egymás kezét.

— Most hová? — szögezte neki a kérdést Holder,

— Ahová maga akar — mondta Marianne és belekapaszkodott.

— Menjünk az Angol-parkba — mondta a fiú és máris odatolakodtak a tömeg közepére. Meleg volt, a fiú zsebkendőjével törölte homlokát és Marianne is izzadt.

Hamarosan bejutottak. Sorba kellett állniok persze mindenütt. De a világ minden kincséért nem hagytak volna el semmit. A hullámvasutat, nevetve, sikoltozva ötször megjárták, végül is őket is úgy kellett kikergetni, ahogy ők kergették ki a mértéktelenül ringlispilezőket.

Így telt a délután. Szinte észre sem vették és már este hét óra volt. Fáradtan, összegyűrten ballagtak vissza a liget felé. A sok nevetéstől, hancurozástól fáradt testek kellemesen zsongtak. Még nem ritkult a tömeg, egyre áradt, de már fáradtabban, lankadtabban. Egy helyen megálltak táncolni egy hamisan játszó rezesbanda hangjaira, de hamarosan kiverekedtek a tömegből.

— Fáj a lábam — mondta Marianne — phü, máma alaposan kimulattuk magunkat. Holder megfogta a lány könyökét. — Nincs kedve leülni valahová? — Marianne bólintott. — Csak arra menjünk, ahol lehetőleg kevesebb ember van. Én már szédülök ettől a sokaságtól.

— Jól van — mondta Holder —, visszamegyünk a kocsihoz, de azt hiszem, már nincsen itt, aztán kimegyünk kicsit messzebb a Stefánián. Arra talán kevesebb a nép.

Az autót már nem találták ott. Krancz elvtárs szomorkodott egyedül a fűben.

— Hát ti hol kószáltatok dél óta?

Marianne csillogó szemmel mesélte el kalandjaikat. Az öreg felkönyökölt. — No, velem is szépen kibántak a nők. A feleségem, hogy nekem ne jusson, inkább magával vitte az egész társaságot — mondta és nevetett. — Mit szól ehhez a mai naphoz? — Holder szeme felcsillant. — Erről még majd beszélünk odahaza — mondta aztán s felvette az aktatáskáját. — Azt hiszem, mi hazapályázunk — mondta valamivel később.

— Ilyen korán — kérdezte Krancz. — Igen — felelte Holder — izé... fáradtak vagyunk mind a ketten. — Krancz felpillantott a lányra. — No, ami azt illeti, elég gyűröttek vagytok. Sokan vannak odabent? — fejével a vursli felé intett. — Rengetegen — mondta Marianne — én nem is hittem, hogy ennyi ember van Budapesten — tette hozzá mosolyogva. Az öreg bólo-

gatott. — Hát így van ez. Ez a május elseje sokat kicsalt az utcára, bizony. — Hamiskásan kacscintott a lány felé.

Kezetfogtak és Holder meg Marianne lassan elporoszkált a Stefánián felfelé. Egyideig nem szóltak semmit, csak a ritkuló sokaságot nézegették. Errefelé már csendesebb volt a liget; a fákon át arany fénysávok bujtatták a lemenő nap sugarait. Már zöldek voltak a bokrok, a fák, s a levegőben finom, édes tavaszi illat szállt. A sok por után elgondolkozva szagolgatták a frissülő levegőt.

Hátuk mögött a porfelhőben, mintha elmaradt volna a május elseje. Holder szólalt meg először.

— Tulajdonképpen — mondta zavartan — akadozva — én nem is tudom, hogy hívják magát. — Marianne elfojtotta a mosolygást. Már régen észrevette, hogy a fiú a nagy tolongásban, forgatagban, viháncolásban elfelejtette megkérdezni a nevét. S szándékosan ő is hallgatott.

— Ha azt hiszi, hogy maga bemutatkozott, hát téved — mondta mosolyogva — én sem tudom a maga nevét. Egyébként ha kíváncsi rá, engem Fábri Marianne-nak hívnak. A fiú még jobban belezavarodott ebbe a figyelmeztetésbe s köhécselt.

— Ne haragudjon — mondta csöndesen — igazán annyi minden történt ezen a napon, hogy... — Elhallgatott és maga elé nézett. Marianne alulról figyelte s nagyon kedvesnek találta a fiút.

— Holder vagyok (tudom, vetette közbe a lány) a keresztnevem pedig János. Holder János — mondotta szórakozottan —, de hiszen most sem tud többet rólam.

— Nem — mondta Marianne — a név nem mond semmit. De azért én többet tudok magáról.

— Például? — kérdezte Holder.

— Például — tűnődött Marianne — például, hogy szeret nevetni. És ez igazán sokat jelent. Különösen azok után az évek után, amiket maga átélhetett. — A fiú megállt és ránézett Marianne-ra.

— Honnan tudja, hogy én mit éltem át? — Marianne egy pillanatilag hallgatott.

— Azt hiszem — mondta aztán —, azt hiszem, nem nehéz kitalálni. Maguk mind olyan furcsák. Tudja, én egyedül jöttem végig a felvonuláson s ott sokmindent beszéltek az emberek, kínozókamrákról, meg verésekről, meg háborúról. Nekem az volt az érzésem, hogy én egy egész más világból érkeztem, mintha

a Marsról jöttem volna, vagy a holdból. És nagyon szégyeltem magam, mert nem tudtam énekelni az Internacionálét meg egy dalt, valami Bunkócskát vagy ilyent. Az ember, ha magukra néz, mindig azt hiszi, hogy nem is idevaló és legjobban tenné, ha felszállna a léghajóra és visszaröpülne a csillagzatára, ahonnan jött. — Kis szünetet tartott. — Azt hiszem, hogy ez lehetetlen, sajnos lehetetlen. — Holder megint nevetett.

— Hát olyan emberevő egzotikus négerek vagyunk mi? — kérdezte és megint megállt.

Marianne rászólt. — Ne álljon meg folyton az istenért. Sohasem érünk el egy padhoz, ahova leülhetünk. — Aztán visszafordult Holder előbbi megjegyzéséhez. — Oh — mondta —, igazán nem emberevők, egyáltalán nem négerek. Ne higgye, hogy ilyen különösek. Csak... mások... hát nem tudom jobban kifejezni magamat, de ez is elég. — Holder komolyan bólintott. Vonásaira most valami finom érdeklődés terült, amely megélénkítette egész lankadt arc kifejezését.

— Maga polgári családból származik? — kérdezte, de azonnal érezte, hogy a hangja és a mondata sután, majdnem ostobán hangzik. A lány is megérezte a hang sutaságát, de úgy tett, mintha nem venné észre. — Polgári? — kérdezte — mondhatjuk így is, polgári... — Forgatta, morzsolgatta szájában ezt a szót, mert tetszett neki. — Szóval, polgári...? De inkább azt mondhatnám, hogy gazdag — tette hozzá aztán — vagy legalábbis jómódú. Tudja — folytatta —, én olyan házban nőttem fel, ahol minden gyereknek külön szobája volt és az én szobámban volt a zongora. És mi minden nyáron nyaralni mentünk, gyakran a tenger mellé. Ha ez polgári — mondta elgondolkozva... — Holder letépett egy bimbót valamelyik orgonabokorról és izzadt tenyere között morzsolgatta.

— Az apja? — kérdezte —, igazgató? vagy főtisztviselő?

— Egyik sem — mondta Marianne — egyik sem. Állami tisztviselő. Volt — tette hozzá halkán. — De anyámnak nagyobb birtoka volt a Nyírségben, abból telt mindenre. Azt hiszem, azt is felosztották. Most már egészen szegények vagyunk, a lakásunkat lebombázták, egy idegen lakásában laktunk.

— És maga — vágott közbe a fiú — maga otthon lakik? — Marianne érdeklődve nézett egy sétálót. — Nem — mondta egyszerűen — összeveszttem a szüleimmel, nem bírtam otthon maradni.

Ezt olyan határozottan és nyugodtan mondta, hogy Holder

nem kérdezősködött tovább. De Marianne magától folytatta. — El tudja képzelni mi van egy volt állami tisztviselőnek és egy volt földbirtokosnak a házában? Nos, hát akkor tudja, hogy miért jöttem el.

Elhallgatott. Maga előtt látta Bechek Vera irtózatosan ijedt arcát, amikor megmondta, hogy eljött hazulról és nem akar tovább otthon maradni. S jól megfigyelte Holder világos, egyenes arckifejezését, amint minden vonalával helyeselte Marianne tettét s még szóban is megmondta, „azt hiszem, okosan tette“ — így. Marianne emlékezett rá, hogy Bechekéknél nem tudott beszélni, a torkát fojtogatta valamilyen buta érzés. Most, felszabadultan, nyugodtan beszélt az otthoniakról, apjáról, anyjáról, bátyjáról. — Pista katonatiszt volt, hivatásos tiszt. Nagyon rég nem hallottunk róla, anyám ebbe betegedett bele.

Itt már kevesen jártak. De pad nem volt. Holder azt javasolta, hogy üljenek le a fűbe. Nem sokat gondolkoztak ezen. Nyugodt, könnyű csend volt errefelé, még a levelek zizegését is hallották, amint a szél végigsuhan közöttük. Marianne egy apró fűszállal játszott. — És maga — kérdezte aztán — és maga?

A férfi mosolyogva felnézett.

— Tudja maga mi az a kommunista párt, Marianne? — kérdezte szélesen mosolyogva. — Marianne nemet intett. — Maga biztosan azt hiszi, hogy rablógyilkosok egyesülete — mondta a férfi, de Marianne ezt is megcáfolta.

— Miért mondja ezt — kérdezte a lány — miért kérdezi ezt tőlem? — Holder kinyújtózta a lábait s egész hosszában elnyúlt a fűvön. — Maga azt kérte tőlem, hogy mondjak valamit magamról. Nagyon sokat kellene fecsegnem és nem is lenne érdekes. De azt hittem, ezzel a szóval jellemezni tudom magamat. Persze nem ismeri a pártot, a történetét... — Marianne közbeszólt, miközben maga is végignyújtózott a fűvön.

— Mostanában azt hallottam, hogy sokat harcoltak a németek ellen. De megvallom, azelőtt csak rosszat hallottam a kommunistákról, és ezen, azt hiszem, nem is csodálkozhat. — Kissé gúnyosan hozzátette, de rögtön megbánta. — Olyan polgári körökben...

Holder oldalt fordult.

— Maga félreért engem — mondta — én azzal, hogy azt mondtam, polgári, nem gúnyolódni akartam. Csak az osztályhelyzetét akartam meghatározni. — Ez kissé tudálékosan hangzott s Marianne elfintorította az orrát. — Én nem akarok ellen-

kezni magával, Holder — mondta, és azon vette észre magát, hogy szokásától eltérően, a vezetéknévén szólítja a férfit — de ez olyan nagyképűség, ne haragudjon. — Holder most egy pillanatra érezte azt a falat, ami kettőjük között áll. Most jött rá, hogy merőben más nevelésű, más körülmények között felnőtt emberrel áll szemben, akinek hiába mondja mozgalmának valamennyi szakkifejezését. Gyorsan elterelte a beszélgetést, de ez a kis incidens mintha megzavarta volna kettőjük békés együtt-létét. Néhány percig hallgattak. Két világ — gondolta Marianne — mégsem olyan könnyű találkozni? Az előbb azt hitte, hogy megértik egymást s most íme...? Vajjon kiben van a hiba, tűnődött s ugyanezen törte a fejét Holder is.

Lassan sötétedett. Marianne arra gondolt, hogy nem akar teljesen sötétben hazaérni. Manapság nem túl biztonságos a közlekedés. Tudta, hogy a férfi hazakíséri, de azt sem akarta, hogy aztán az menjen haza az éjszakában. — Lassan indulunk — mondta csendben — sötétedik. Szeretnék éjszaka előtt hazaérni. — A férfi nem válaszolt, maga elé nézett. Marianne nem zavarta, ő is elgondolkozott. Holder törte meg a csendet.

— Mondja, Marianne — szólalt meg s most ismét kissé zavarban volt — ne sértődjön meg azon, amit mondok, igazán nem akarom megsérteni, de megkérdem, nem volna kedve eljönni magának mihozzánk dolgozni?

Marianne meglepetten kapta fel a fejét.

— Ezt hogy gondolja?

A férfi felült, nevetett. — Örülök, hogy nem utasította el mindjárt az ajánlatomat. Hogy gondolom? Egyszerűen úgy, hogy holnap bejön a gyárba, odajön hozzám, én vagyok ugyanis pillanatnyilag a gyár vezérigazgatója, aztán majd meglátjuk. Krancz elvtárs az üzemi bizottság elnöke. Majd talán akad valami a maga számára. — Marianne elvörösödött. A férfi észrevette, de nem akarta még jobban megzavarni a lányt, inkább nem nézett rá.

— De én... — dadogta Marianne... — de én nem értek semmihez, én még...

— Maga még sohasem dolgozott, ezt akarja mondani? — kérdezte Holder.

— Ezt — mondta most már sápadtan Marianne és érezte, hogy az előbb agyába tódult vér mind kiszalad a lábába. Holder ránézett. — Ne essék kétségbe, Marianne, azt hiszem, maga használható ember. Majd betanul valamit, préselni fog, vagy leül a

fűrókhoz. — Marianne sértődötten vissza akarta utasítani ezt az ajánlatot, bizonyosra vette, hogy a fiú az irodában szán neki munkát. De még idejében lenyelte ezt a megjegyzést és örült neki, hogy lenyelte. — Hát — mondta —, ha maguk vesződni akarnak egy olyan tehetetlen bábúval, mint én vagyok, akkor rajta, nem bánom... De azt hiszem, meg fogják bántani — tette hozzá.

— Nézze, Marianne —, mondta a férfi —, vagy sikerül, vagy nem. Igazán magától függ, hogy akarja-e? Nos, jön?

Ebben a csendben Marianne tisztán hallotta anyja fenyegető szavait. — Kommunista lesz belőled is, elzüllesz majd, az utcára kerülsz! — És látta apját, amint sápadtan bólogat és helyesel anyjának, aki megrendíthetetlen kövérségében trónol az asztal felett.

Ránézett Holderre. — Hol van a maguk gyára? — kérdezte mosolyogva. — Látja, nem is volt olyan nehéz rábeszélni engem.

— Sejtettem — mondta nevetve a fiú —, éhes ember hamar kap a kenyéren. — Váci-út 152 — mondta aztán —, írja fel, vagy nem felejtí el?

— Nem — mondta Marianne — higgye el, hogy nem fogom elfelejteni.

Felszedelőzködtek. Lassan mentek végig a Fásoron, a Király-utcán. Kellemes hűvös szél fujt, meglebegtette a zászlókat, a papírszalagokat, amelyek e forró nap emlékét őrizték a házakon. Mindenfelé ingujjas emberekkel találkoztak. Nevetgélve mutogatták. Ez is kint volt, ez is, ez is.

Befelé már melegebb volt s felhősödött is. — Siessünk, — mondta Marianne a körúton — még esni fog. — Odanézzen — mondta Holder —, odanézzen —, villamos!

Marianne oldalranézett. Nagy rozoga sárga kocsi jött feléje, mint valami özönvízelőtti szörny. A szíve hangosan dobogott és érezte, hogy könnyek futnak a szemébe. — Villamos —, motyogta. — Mondja, Holder, lehet az, hogy megint lesz itt valami élet? — A fiú nevetett. — Maguk nagyon kishitűek, Marianne, s ez nem szép dolog. Ezt a villamost is rendbe kellett hozni valakinek és voltak, akik megcsinálták. Hát majd mást is rendbe hoznak, nemsokára. Talán hamarább, mint gondolná az ember.

Végigsiettek a Király-utcán és átmentek az Erzsébet-téren. A ház előtt Marianne megállt, felnézett Holderra. — Szóval,

holnap — mondta halkan —, hánykor? — Pontosan hétkor, de nem bánom, ha háromnegyedre már ott van. Azt hiszem, jöhet villamossal már — tette hozzá diadalmasan. — Mindenesetre keljen fel idejében.

Kezetszorítottak és Marianne felszaladt a lépcsőn. Most érezte csak, hogy milyen halálosan fáradt. Vetkőzés közben nem is gondolkodott, csak mikor lefeküdt, akkor rohantak rá ennek a napnak összevissza kuszált élményei. Ez olyan sok volt egyszerre, hogy igyekezett elhesegetni magától a kavargó színes képeket. Kinyújtózott a takaró alatt.

Behúnyta a szemét és a holnapi napra gondolt. Szóval dolgozni fog? — tünődött, de a következő pillanatban már elnyomta az álom. Mélyen, nyugodtan aludt, egész reggelig, míg az öregasszony fél-hatkor fel nem ébresztette. Zavarosan ébredt, nem tudta hol van, de aztán észbekapott, megmosdott, magáraráncigált egy ruhát és pontban háromnegyed hétkor kint volt a gyárban.

*

Egyetlen lámpa égett a koromfekete éjszakában. Az állomáson néhány utas lézengett, meg-megálltak a lámpa alatt, össze-
verődve, mint a lepkék, amelyek a fény köré gyülekeznek. Hűvös szél fúj, meg-meglengette a világosságot, átbújt a veszteglő vagonok közt, meglegyintette a felburjánzó gyomokat. A hold néha bújt csak ki a felhők közül, ilyenkor a sárga fényben felcsillant a csabai állomás. A sinek kéken ragyogtak, felfuttatott falak hintáztak a kék homályban. Valahol a sötétben — látni már nem lehetett — mozdony pöfögött, s néha tüzes szikrákat hányt. Rózsi fáradtan botladozott az előcsarnokban, leült, megint felállt, kiment a levegőre, körülnézett. Batyuját benthagyta a váróteremben, a horkoló, fejtekapkodó alvók között. Oly fáradt volt, hogy sem ülni, sem állni, sem menni nem tudott, s még leginkább a céltalan ténfergést bírta. Éjjél elmúlt már, a vonatoknak hírehamva sem volt. Egy vasutas felvilágosította, hogy már eddig másfél órát késik. Ez annyit jelentett, hogy félkettőkor kell be-
futnia, ha nem növekszik a késése. Rózsi megállt egyik sinpár mellett s a tüzet hányó mozdonyt figyelte. Szemét erősen bele-
fúrta a sötétbe; a gép alakja lassan kibontakozott előtte. Egy-
helyben állt mozdulatlanul. Hátrább két roncs mozdony hevert, néhány teherkocsi, amelynek csak a vasváza maradt meg. Ke-
rékkel égneek fordulva, félig a töltésen feküdtek a kocsik. Senki-

nek sem jutott eszébe, hogy elvitesse onnan azokat. Rózsi az utazásra gondolt.

Hátizsákja, kosara, 3 kiló zsírt, vaját, lisztet, kacsát, olajat s némi füstölt szalonnát rejtett. Ebből legalább néhány hétig élél, aztán majd újra elindul beszerző körútjára — gondolta és arréb ment néhány lépést. Valaki elsurrant mellette, megijedt, eszébe jutott a csomagja, gyors léptekkel visszament a várószobába. Jobbra-balra parasztasszonyok, férfiak, idősebb és fiatalabb emberek horkoltak. Nem messze a zsákjától fiatal asszony ült, kezében aprócska gyerekkel. A kisfiú szőke haján megcsillant a váróterem egyetlen égőjének fénye. A szoba megtelt különböző neszekkel, az alvó emberek önfeledt hangjaival. Rózsi megpróbált aludni, de nem tudott, lassan múlt az idő.

A jelzőharang megcsendült. Rózsi tudta, hogy a vonat közeledik. Messziről elnyújtott füttyöt hallott. Már a vonatkerekek döccenése és a mozdony zihálása is hallatszott a csendes éjszakában. Az állomás megélénkült. Még egy lámpa gyult ki s megvilágította a hunyorgó álmoságtól részeg embereket, akik a sinek mentén valódi részegek módjára dülöngéltek.

A hosszú vonat lassan állt meg. Nem volt olyan zsúfolt, ahogy Rózsi elképzelte, sikerült feljutnia az egyik kocsiba. Maga elé helyezte a zsákját és leült rá. Kosarában álmosan mocorgott a kacsá. Rózsi érezte, hogy a döccenés — amely az indulást jelezte — egyúttal álmának érkezését is jelzi. A fáradtság lehúzta szempilláját. Nem aludt mélyen, fel-felriadva bóbiskolt, néha-néha hallotta a körülötte horkolók zaját, halk suttogását. A kocsi megtelt az emberi kigőzölgés nehéz, fullasztó illatával, élő állatok, libák, csirkék, kacsák, nyulak szagával, alkoholszaggal, s mindez együtt rátelepedett Rózsi agyára, behúzódott pórusaiba s a tüdő zihálva kereste az egyetlen beszégezetlen ablakon beáramló friss levegőt.

Már hajnalodott, amikor gyűrötten, kimerülten magáhozért. Egy cigányképű férfi állt mellette, kalapját mélyen szemébe húzta; állva aludt. Amikor Rózsi megmoccant, hátratolta a kalapját s ránézett. A kocsiban majdnem teljesen világos volt. Egy-egy sarokban húzódott csak meg az éjszaka, de a napsugarak lassan betörték az ablakokon. — Hol lehetünk? — kérdezte Rózsi a cigányképű férfit. Az vállatvont. — Nem tudom. Én is aludtam, akár maga. — A lány megpróbált kiegyenesedni. Az álom még fejében bujkált, még nem gondolkozott. Lábujjhegyre állt, úgy kémlelt ki az ablakon. — Messze vagyunk még Szolnoktól — kérdezte mégegyszer valaki mástól. Egy asszony felelt

neki. — Mingyárt Tenyőn vagyunk, aztán jön Szajol és Szolnok. — Rózsi egyszerre felébredt, heves szívdobbanással. Tíz-tizenöt perc múlva Szajolban lesznek — határoznia kell. Még mindig nem tudott dönten. Menjen, ne menjen? Félelme nagyobbak látszott kíváncsiságánál. Ugy érezte, képtelen lenne bemenni a kifosztott szülői házba, ahol minden csak fájdalmára és árvaságára emlékezteti. Makacsul összeszorította a fogát. Inkább megőrzi emlékeiben a gyerekkori házat, anyjának nevetését és apja figyelmeztetésre emelt ujját.

A vonat lassított. Rózsi lehajtotta a fejét, kezét ökölbeszorította. De valamilyen ismeretlen erő meglódította. Minden erejét megfeszítve odafurakodott az ablakhoz. Egymás után suhant el szeme előtt a sorompó, a váltóház, a kuglipálya, s aztán az állomás. A vagon éppen a valaha zölddel befuttatott állomásépület előtt állt meg. Egyszerre zavar, szégyenkezés és meghatottság fogta el. Itthon van, megérkezett. Az állomáson néhány ember lézengett. Kutatva nézett körül, nem látja-e apját köztük. Bizonyára nem volt ideje kijönni. Kiszáll és hazamegy, otthon már várja a friss kávé és kalács. Megemelte a hátizsákját — Szabad — mondta halkán — megpróbálom kiemelni az ablakon. Lent valaki elvette a zsákot. Rózsi gyorsan utánamászott. Lehuppant a földre. Mellette egy piros sapkás vasutas felemelte a kezét. A mozdony kerekei megszaladtak. Hosszú, tömött, fehér füstfelhő szakadt ki belőle. A vagon sor rándulva elindult. Rózsi ottmaradt a földön.

Egy darabig bámult a gyorsuló vonat után. A kora reggeli ragyogás még párás fátylat terített a vidékre. A szemközti aprócska akác s a rét áttetszőn csillogott; hűvös szellő remegtette a leveleket. Rózsi körülnézett, mosolyogva. Hirtelen mély, biztónságos nyugalom fogta el az érkezésnek és otthonnak komoly meghitt nyugalma. Itt minden változatlan volt. Átballagott a sineken, mintegy húzta az időt. Részletesen megnézte az állomás épületét, amelyen néhol golyók nyoma látszott. Arra gondolt, vajjon nem kellene-e bemenni és megnézni, mi van a főnökkel, apja barátjával, aki az utolsó években annyira elhidegült tőlük. Egy vasutas tiszt jött vele szembe, indítótárcsával a kezében. Megszólította.

— Kérem — mondta — nem tudja véletlenül, mi lett a Beszterczey állomásfőnök úrral? Itt van még Szajolon? — A tiszt hátratolta a sapkáját és fütttyentett.

— A Beszterczey Ferencere tetszik gondolni?

— Arra — mondta Rózsi — magas, fekete ember, olyan tömört bajsza van. — A tiszt nevelett.

— No kérem, az már régen nincs itt. Nem tetszik tudni? Nagy nyilas volt az, ő deportáltatta Szajolból meg Szentmiklósról a zsidókat. Ő szerzett vagónokat, valahonnan a felvidékről. Direkt felutazott, mert errefelé nem kapott elegendő kocsit. Aztán elment nyugatra a németekkel, de visszajött és elkaptuk. Most fent ül Pesten, azt mondják halálra fogják ítélni. — Rózsi hűledezve szétfoszló révületben hallgatta. Jól emlékezett a Feri bácsira, aki gyerekkorában a térdén lovagoltatta, apjának legjobb barátja volt s alig mult el hét, hogy kétszer-háromszor náluk ne vacsorázott vagy ebédelt volna.

— Köszönöm szépen — hebegte s nem is vette észre a tiszt mosolyát. — Köszönöm szépen, nem is hittem volna... az ember nem is hinné...

— Kérem — felelte a férfi — igazán nincs mit. Mostanában gyakran előfordul, hogy valakiről kiderülnek a dísznóságok, olyanokról is, akikről az ember azt hitte, a legrendesebbek közé tartozott.

Sapkájához emelte a kezét és elment. Rózsi tétován nézett utána, aztán felemelte a kosarát, hátizsákját és kíváncszorgott az útra. A vendéglő — szemben az állomással — üresen tátongott. Csak a pusztai kert maradt meg, a székek, asztalok, pultok a nagy forgószélben elröptek. Rózsi egy rövid pillantást vetett a dúslombú gesztenyefákra, amelyek alatt oly sokszor nyúzta apját, hogy sört ihasson. Az elárvult, elhagyott vendéglő saját elhagyatottságát juttatta eszébe, de nem tűnődött ezen sokáig. Rátért a falu felé vezető útra. Egyik kertből alacsony, púpos emberke jött ki, egyenesen feléje tartott.

— Ne segítem a hátizsákot — ajánlkozott a pupos — a kisasszonynak is könnyebb lenne, én is kereshetnék pár fillért. — Rózsinnak tetszett ez a módszer, levette zsákját és odaadta.

— Meddig tetszik menni — kérdezte néhány lépés után az ember. — A kisfaluba?

— Nem — felelt Rózsi — be a nagyba. — A két falurész említése ismét régen elfelejtett mélységekből kavart fel kisebb vihart a lányban. Itt ugyanis, nem messze az állomástól épült néhány kis ház, ez volt a kisfalu s messzebb, a debreceni országot mentén, félkilométerrel odébb ott volt az igazi nagy falu, a templommal, iskolával, üzletekkel. Ide a kisfaluba csak játszani jártak a Horovitz gyerekekkel, akiknek fűszerkereskedő volt az apjuk. Csendben ballagtak tovább. Rózsinnak jólesett a csend,

Vértessnére gondolt, az örökös veszekedésekre, az asszony állandó zsörtölődésére, elégedetlenségére. Már régebben elhatározta, hogy elmegy tőlük, máshol keres lakást és munka után néz, de előbb valamivel ellensúlyozni akarta az asszony figyelmességét, amiért közvetlenül az ostrom után magához vette és ott tartotta. Ez a szándék, most elhatározássá érlelődött benne.

Leértek a műútra. A szürke beton ragyogva fénylett a nap-sütésben. Feltűnt a templom és idelátszottak már a falu első házai. Rózsai egyedül akart megérkezni. Kifizette az embert — aki kérdőn, értetlenül nézett rá — és nekiindult, gyors léptekkel. Cukott szemmel haladt, egyre sietősebben. Egész félelme, amelyet napközben és éjszaka elaprózva érzett, most egyszerre ráült, szorongatta. Torkában száraz por ülepedett le, amelybe ismeretlen ízek, és illatok keveredtek. Egy fuvallat orgonaillatot hozott magával, ez mégjobban megrendítette. Egy színre, egy illatra, egy képre, egy ízre, emlékek és indulatok tömegei tolokodtak fel az agyába és különösen a szívébe. Minden lépésnél, amely közelebb vitte őt falujához, hevesebben érezte a minden mást lenyűgöző izgalmat, amely már-már kitöréssel fenyegetett. Elérte az országút korlátját, amely közvetlen a falu előtti kanyart szegélyezte. Egy kislány jött vele szemben, kíváncsian nézett rá, aztán továbbment. Még néhányan jöttek, Rózsai látta az alakokat, de arcukat nem figyelte meg. Rohanása gyorsult, a szembejövők kíváncsian fordultak utána. Beért a faluba. A délelőtti csend most szinte rikoltott. Balra fordult a templom felé. Néhány ugrással elérte azt is. Akkor már néhányan az utcán álltak és nézték a felismerhetetlenségig eltorzult arcú, futó nőt.

A házuk előtt aztán megtorpant, mintha hátulról visszarántották volna s láthatatlan kötélre fűzve tartanák. Állt a kerítésnél, benézett a kertbe, amelyet már ellepett a gyom. Egy elárvult szék állott a díófa alatt; megismerte: a kerti garnitúra egy darabja volt. Az ablakok zárva voltak. Lábujjhegyre ágaskodva kukkantott be, de csak saját tükörképét láthatta. Az ablakot már nagyon régen nem nyithatták ki, mert a sarkokban pókok helyezkedtek el; s a csillogó, finom szálakat is megnézte.

Eszébe sem jutott, hogy bemenjen. Néhány percig állt, aztán odébbment; két-három aprócska gyerek követte, kezeiket szájukba dugva. Elhatározta, hogy a szomszédjukhoz megy, akikkel annakidején nagyon jóban voltak. Anyja — utolsó levelében — amelyet már az állomásról csempészték ki, megírta, hogy B. Szabóékhoz rejtették el a ruháikat, néhány ékszer, apjának cipőit s két láda szényeget. Akkoriban ezt súlyosan büntették s

Rózszi hálásan gondolt Szabóékra, akik vállalták a kockázatot. A kertajtóban egy asszonyba ütközött. A nő hangosan felsikoltott. — Rózsika! — Szabóné volt.

A lányból most tört ki felszabadultan, mint előretörő hegyipatak, a sírás. Az asszony átkarolta a lányt és betámogatta a konyhába. Egyedül volt, férje kint dolgozott a mezőn. Rózszi leült egy székre a tűzhely mellé. Még mindig csak néztek egymásra, nem beszéltek. Az asszony hitetlenül, értetlenül nézte Rózsit, bizonyosra vette, hogy nem él, hiszen lett volna alkalma jelentkezni a háború óta. A szüleiéről tudta, hogy azok meghaltak, (hitte is — nem is) a németek kivégezték őket. A lány látása először örömmel töltötte el, de néhány pillanat múlva örömet aggodalom váltotta fel. Mi lesz Blauék holmijával — villant meg benne. Sejtette, hogy Rózszi tud a dolgokról. S még hozzá hiánytalanul megőrzött mindent, s bár sokat eladogattak már belőlük (tehén, ló, malac volt az istállóban, ólban) még mindig jelentős összeget őriztek, amit most — úgylátszott — vissza kell adni jogos tulajdonosának. Minek is jött vissza ez a nő? — szikrázott, de amint a szipogó lányt nézte, mélyen megbánta előbbi gondolatait.

Rózszi alaposan kisírta magát, megkönnyebbült. Már mosolyogva nézett Szabónéra.

— Hát megjöttem. Szabó néni — mondta s ez a mondat végképp feloldotta minden feszültségét. Szinte szégyelte magát, hogy ilyen gyenge volt. Elővette a táskáját s kicsit bepuderozta az arcát.

— Hallom nem jött haza senki közülünk — mondta szomorú mosollyal. Szabóné a tűzhely mellett állt.

— Hát maga Rózsika, hol volt ezalatt.

— Fent voltam Pesten — mondta a lány — hamis papírajaim voltak, semmi bajom nem történt.

— Bár az édesanyja is odafent lett volna, meg Blau úr, meg a Gyurika — sóhajtott az asszony s érezte, hogy ezt őszintén kívánja. — Az egész falu megsiratta őket Rózsika — tette hozzá — higgye el nagyon sajnáltuk mind, dehát nem tehattünk semmit. Mikor vitték őket, még akkor nap reggel kenyeret adtam Katinkának (Rózszi anyját az egész falu így szólította s ez most végtelenül jólesett neki) nagyon megköszönte. Azt mondta, ha visszajönnek meghálálja. Mondtam, nem kell nekem semmi, csak jöjjenek vissza. Szegények — sóhajtott — akkor még nem tudták, hogy soha nem jöhetnek haza.

Hallgattak. Rózszi szólalt meg.

— Azt hallottam, a Herskovits Rezsinke visszajött. — Az asszony letette a kanalat.

— Az vissza — mondta nagyon halkán — gyerekek nélkül.

— Az ikrek — kérdezte Rózsi s az asszony nemet intett. Rózsi úgy érezte, hogy az a hideg marok, amely a szívét már reggel óta fogja, egyre hevesebben szorítja. — Hol lakik most Rezsinke — kérdezte aztán.

— A házukban — felelte az asszony — nem megy át meglátogatni? — Arra számított, hogy amíg Rózsi átmegy, amit tud, eldugdos a lány dolgaiból. Elhatározta, hogy valamit majd visszaad, de az értékesőbbjét nem. Végeredményben — nyugtatta meg önmagát — én annyi veszélyen át megőriztem, vállaltam érte a kockázatot, valami jutalom nekem is jár. — Aztán jöjjön vissza Rózsika — mondta — ebédeljen nálunk. A zsákját meg csak hagyja itt nyugodtan, jó helyen van az — tette hozzá, amikor látta, hogy Rózsi felemeli a kosarat.

Amikor a lány kilépett, gyorsan beugrott a szobába. A ruhásszekrényből kiakasztott két rend férfiruhát, néhány cipőt, a szekrény tetejéről leemelt két szőnyeget. Egy kosárba dobott mindent és felpelpte a padlásra. Gyorsan kiszedett még egy női ruhát s Blauné egyik cipőjét, amelyet nem használt. Sajnálkozva forgatta a cipőt és sóhajtván helyezte el a széken a kék, virágosminta ruhát. Arra gondolt, hogy éppen ezt szemelte ki eladásra s ennek árából akart venni magának egy pár csizmát. Aztán — nem tűnődött sokáig — újra visszament a konyhába, főzni.

Rózsi végigment az udvaron az orgonasövény mellett. Amint kilépett a kapun, félve oldalranézett a házuk felé. De ott volt, változatlanul ott volt a ház, amelybe még nem mert belépni.

Bevágta a kerti ajtót. A szomszédos Hangyából valaki — ismeretlen — köszönt neki, megbiccentette a fejét. Az udvar és a veranda üres volt, sehol egy szék, egy asztal. Rózsi megrettenve haladt tovább, Rezsinkét leste, honnan tűnhet elő. Benyitott egy szobába, a csupasz falakon kívül mást nem látott. Végighaladt a visszhangzó, nyirkos szobán. Az ablakokat átlátszatlan piszok fedte — évek óta nem takaríthattak itt s ez a szoba is üres volt. Rózsi elszoruló szívvel gyorsította meg a lépéseit. A harmadik szoba az udvarra nyílt, ezt később építették a házhoz, vagy öt évvel ezelőtt, amikor az ikrek születtek. Ez volt a gyerekszoba. Rózsi dobbanó szívvel nyitott be. Az ablak alatt ágy állt. Azon ült egy asszony és kinézett a kertbe. Az ajtónyílásra hátrafordult. Felemelkedett. Rózsi ijedten kémlelte az arcát, de azon semmi változást nem tapasztalt. Kissé, mintha

megfogyott volna, szőke haját kontyba fonva viselte s Rózsának csak hidegen, nyíltan csillogó szemei tűntek fel. Az arca semmiféle meglepetést nem mutatott, kerekrenyílt pillái alól hidegen világítottak szemei.

— Te vagy az, Rózsi? — mondta halkan az asszony. Úgy beszélt, mintha tegnap látták volna utóljára egymást a piacon. — Gyere beljebb — mondta aztán — bejön a meleg, nem szeretem a meleget. — Kezét nyújtotta. — Mi ujság — kérdezte Rezsinke — hol van anyád? Hallom, apád tegnap beutazott Szolnokra s még mindig nem jött vissza. Biztosan sok dolga van, ilyenkor tavasszal, annyi beszerezni való akad — folytatta nyugodtan. Leült az ágy szélére. — Foglalj helyet, Rózsikám — mondta aztán s Rózsi tétova mozdulatára a sarokba mutatott. — Ott egy széket, hozd ide. Sajnos, ezek a csirkefogó nyilasok mindent széthordtak a lakásomban, alig maradt valamim.

Rózsi görcsösen kapaszkodott maradék erejébe, hogy el ne öntse a zokogás. Hiába kereste a széket, nem találta. — Ejnye fiam — mondta az asszony — hát nem látod ott a sarokban. — Felkelt, odament, egy mozdulatot tett, amellyel mintha széket hordott volna s odahelyezte Rózsi elé. — Itt van ni, a régi garnitúra ez, az újat, mondom, elhurcolták. — Rózsi leült a földre. Az asszony bólintott. — Így, most mesélj valamit, mi van veled?

A lány alig tudott beszélni. — Rezsinke — nyögte ki aztán — hát te itthon vagy, veled nem történt semmi baj? — A kifejezéstelenül, üresen csillogó szemek a padlóra meredtek, aztán ismét Rózsira. — Mi történt volna? — kérdezte. — Elvittek Auschwitzba, de aztán visszajöttem. — Halkan nevetett, — Képzeld, a gyerekeimet is el akarták venni tőlem. Petit meg Ágikát, de én nem engedtem, nem én. Volt ott egy Lagerführer, nem tudom már, hogy hívták, magas, barna fiú, azt mondtam, inkább engem, mint a gyerekeket. Addig-addig kérleltem, amíg nem is vette el őket, meghagyta nekem. — Aztán hazajöttem — mondta minden átmenet nélkül, az egész hangsúlyt, amely mikor a gyerekeiről beszélt, lágy volt és könnyes, hideg ütőssé változtatva át. Rózsi nem mert szólni, egyre Rezsinke szemeit nézte, amelyek élettelenül vibráltak az üres szobán s a képzelt bútorokat nézegették. — Olyan szépen fejlődnek a gyerekek — mondta hirtelen az asszony, ismét azzal a hangsúllyal, amely gyerekeinek említését jellemezte — akarod látni őket, gyere, nézz ki az ablakon. — Rózsi feltápászkodott és odavonszolta magát az átláthatatlan, piszkos szürke üveghez. Az asszony melléje fektette fejét. — Odanézz — mondta — ott hintázik Ági, milyen kis édes. Mindig

mondta neki, hogy ne hintázzon, mert attól hányni szokott, de csak nem akar rám hallgatni. — Kifigyelt a kertbe. — Hallo! — mondta aztán — ez a Peti, hogy kiabál, rekedtre ordítja magát s mikor apja azt kérdezi, hogy mit tanultak a jesivában, sohasem tud felelni neki. De én nem akarom, hogy zsidó iskolába járjon, nem akarok zsidót nevelni a fiamból, meg is mondtam a Józsinak, igazán nem akarom.

Végigborult az ágyon. — Mi annyit szenvedtünk, fiacskám, minek annak a gyerekeknek is szenvedni. Sem Ágit, sem Petit nem akarom zsidóknak nevelni, még akkor sem, ha az apósom kitagad a családból. Ő már egy vén ember, menjen imádkozni és böjtöljön, de a gyerekeim életét nem lehet elrontani, nem, nem, nem engedem, már megmondtam a Józsinak is, megmondtam, ő is belemegy, csak az a vénember nem enged, istenem...

Hirtelen felugrott, ég felé emelte a kezét. — Adjátok vissza a gyerekeimet, Rózsi, nem hallo! a Lagerälteste el akarja vinni tőlem a gyerekeket, el akarja vinni a krematóriumba, nem engedem, hiszen nem is zsidók! Adjátok vissza a gyerekeimet, az istenért, adjátok vissza, soha többé nem megyek a templomba, ha nem adjátok vissza őket, megnöveszttem a hajamat is, ha nem adjátok vissza! Én nem is fogok böjtölni, már idén ősszel sem fogok böjtölni, ha nem kapom vissza az ikreket!

Visszaült az ágyra, hátrasimította a haját. A hangja ismét nyugodt volt, kimért, egyenletes, s mintha valamilyen aprócska élet is megszűnezte volna. — Ne nézd már őket olyan sokáig — mondta a dermedt Rózsinak — inkább mesélj nekem valamit, mit főz ma anyád ebédre? Oly nehéz manapság bevásárolni, azon az átkozott piacon nem lehet kapni semmit.

De Rózsi nem maradt tovább. Kisurrant a szobából. Még hallotta az asszony hangját — egy pillanatig fülelt az ajtón — pontosan úgy beszélt, mintha ő még ott lenne a szobában. Menekült, mintha kergették volna, feltörő kiáltással a torkában. Ájultan zuhant be Szabóék konyhájába. Az asszony fogta fel férjével, aki közben hazaérkezett s lefektették a díványra.

Szabóné mellette állt a férfival együtt. Az ember dühösen csapott az asztalra, amikor meghallotta, hogy a lány megérkezett. — Nem adunk vissza semmit — ez volt az első szava. De aztán az asszony érvelésére mégis beleegyezett.

— Csak azt adjuk, amire nincs szükségünk — morogta. — Elég kockázatot vállaltunk érte mi is.

— Erre gondoltam én is — felelte az asszony. — Valami ne-

künk is jár. Én igazán örülök, hogy ez a kislány él, legalább egy az egész faluban.

A férje dörmögött. — Odamaradhatott volna ez az egy is, de ha már megvan, megvan. Mi az istennyilát csináljak. Csak aztán el kell küldeni, ne maradjon itt. Elég nekünk azt az örülte-etetni. Azt is elvihetné az ördög.

Az asszony szájához emelte kezét. — Ne beszéljen már sov, magát is megvadították a nyilasok? Most már más világ van, értse meg.

— Más, más — mérgelődött a férfi, miért más? Azért, mert kiosztották a földeket? Látja, Ráczék kaptak, aztán mi meg nem kaptunk egy holdat sem.

— De Ráczéknak nem volt egy szem földjük — mondta az asszony — magának meg volt vagy huszonöt, meg tíz hold szőlője is. Ne legyen olyan telhetetlen.

— Én nem vagyok telhetetlen — mondta a férfi. — A fiúnk odavan hadifogságban, harcol a hazáért. Hát azért jár jutalom — tette hozzá mérgesen. — Azt hiszi, engem is behálóznak a kommunisták, mint a Ráczékat, meg a másik Szabót? Nagyon tévednek, én nem ugrok be nekik, a fenét! Hogyne, tegnap is jött a tiszteletes úr és mondta, hír van arról, hogy a németek nemsokára visszajönnek. Cifra világ lesz itt, meghiszem azt, akkor nem lesz a Rácznak olyan nagy pofája azzal a hat holdjával. Meg a Szabó Feri is befoghatja a száját, mert ráülök. Így is megteszem, csak sokat maceráljanak — dohogta mérgesen s lehupantotta magát a székre. Még idegesen mozgatta a karját, de nem beszélt, csak szöszmötölt magában. Az asszony félt, hogy megvadul s annak ő látja kárát.

Néhány perc múlva a lány kinyitotta a szemét. Körülnézett. Először a férfit látta meg, elmosolyodott. — Jónapot, Sanyi bácsi — mondta halkan, mert nem tudott hangosabban beszélni. A férfi morgott rá valamit, de amikor az asszony oldalbabökte, visszaköszönt. Rózsi érezte, hogy lassan visszatér az ereje.

Csendben ebédeltek, szóltanul. Az asszony meg a férfi feszülten figyelt, mintegy előre megválasztották Rózsi kérdéseit. Ebéd után Rózsi rágyújtott egy cigarettára. Ritkán dohányzott s most is csak időtöltésből szívta. Egyszerre, hirtelen elhatározással — bár egész idő alatt készült erre a pillanatra — neki-vágott.

— Mondja Szabó néni, van maguknál valami az én dolgaim-

ból? — Az asszony félpillantást vetett a férjére. Az mozdulatlanul evett még.

— Van — mondta aztán — s egy árnyalatnyival halkabban tette hozzá. — Sajnos, nagyon kevés. Minket is kiraboltak a németek. Rózsi várta ezt a választ. Számított rá, hiszen nem egy ismerősétől hallott hasonlót. Most hirtelen úgy érezte, nem tud küzdeni. Szédült. Tudta, most fel kellene ugrani, követelődzni, kiabálni, fenyegetőzni. De csak nagy, nehéz szomorúság vette körül, fájni kezdett.

— Mi maradt meg Szabó néni? — kérdezte halkan. Az asszony megkönnyebbülten sóhajtott fel. Ilyen könnyű győzelemre igazán nem számított. Felkelt és megmutatta a ruhát és cipőt. Most már dühös volt magára. Még azt is nyugodtan letagadhatta volna, a lány nem követelne semmit. Meglegyintette a Rózsiból áradó fáradt gyengeség. Egy ideig sajnálta is a tehetetlenségben vergődő lányt. Aztán felmutatta a ruhát meg a cipőt.

— Ez minden — mondta. — Igazán nagyon sajnálom magát, kedves.

Rózsi felállt. Küzdött magával, hogy akarata ellenére még néhány szót kiereszkadjon.

— Anyám írt még valami ékszerről is — mondta — nem tudnak erről véletlenül?

— Igen — mondta az asszony — itt volt Katinka karkötője is, de ezek a disznók azt is elvitték. — Rózsi az asszonyt nézte. Az nem fordult feléje, ott motozott a ruhával, hajtogatta, csomagolgatta. A férfi még mindig szótlanul ült az asztalnál. Megkeseredett, lehült a levegő körülötte. Nem moccant. Nem tett egyetlen lépést se, hogy visszaszerezze a dolgait. Egyszerre minden nagyon távolinak, hidegnek, érdektelennek tűnt. — Hát akkor — mondta lassan — köszönöm, hogy legalább ezt megőrizték.

— Nincs mit — mondta gyorsan az asszony s hogy ideges-ségét leplezze, fecsegni kezdett. Rózsi csak félfüllel hallgatta. — Betegyem a zsákjába Rózsika? — kérdezte s már indult is, hogy csomagoljon. Rózsi nem szólt, ernyedten hagyta, hogy az asszony összegöngyölje a ruhát s berakja a cipővel együtt a hátizsák oldalzsebébe. Most már világosan érezte, ebben a szobában nem maradhat sokáig. Felkelt, megigazította haját. — Nem tudja véletlenül Szabó bácsi, mikor indul legközelebb Pestnek vonat? — A férfi morgott. Az asszony válaszolt helyette. — Ma-napság olyan össze-vissza mennek, lelkem, legjobb, ha kimegy az

állomásra s megkérdezi. — Rózszi megrezzent. Most kidobták innen. Nem tétovázott sokáig, felvette a zsákot.

— Minek siet olyan nagyon Rózsika? — kérdezte az asszony. Rózszi a levegőbe bámult.

— Meg kell tudnom, mikor indul a vonat.

És nem is megy haza? — kérdezte az asszony, aki nagyon szégyelte magát. Rózszi változatlanul kibámult az ablakon. A napsütésben idevillant a házuk kéményén forgó szélkakas.

— Minek — mondta aztán vontatottan — minek menjek haza? Semmi értelme nincs. Semmi értelme nincs — ismételte el mégegyszer. Az asszony nem bánta. Szerette volna, ha vendége mielőbb elutazik. Kényelmetlen volt ez a vallatás. Elbúcsúztak egyszerűen.

— Azért néha jöjjön le minket meglátogatni Rózsika — mondta az asszony s nem tudta miért, de a sírás fojtogatta. A lány félfordulatot tett visszafelé.

— Jó — mosolygott keservesen — egyszer majd lejövök megnézni a házat is. Ha valami van vele, csak írjanak kérem. Szabó néni tudja a címemet.

Kifordult a kertből és megindult az állomás felé. Nem nézett hátra. Az üresség, amelyet eddig érzett, most eluralkodott egész testén. Könnyűnek, majdnem súlytalannak érezte magát, de gondolkodni még nem tudott. Mintha kiesett volna a világból, olyan egyedül volt. Se szülő, se rokon, se testvér, se szerető nem tudta volna most megvigasztalni. Kiért az útra s az állomás felé ballagott. Érezte, hogy elhagyatottságának, egyedüllétének mélyére ért s azt is, hogy ezen változtatnia kell, mert így nem élhet tovább. Egyhanguan kopogtak lépései a betonon. Az állomás mellett egy kőre ült s egy szitakötőt nézett, amint elliben a sínek felett s leszáll a mezőn.

*

Mire a Dunaparra értek, már teljesen kiderült a ég. Az a néhány felhő, amely elindulásukkor még zavarta őket, elhúzódott s a máiusi nap melegen ragyogott. Fülöpné régóta készült erre a mai látogatásra. Vadonatúj ruháját vette fel, sokáig állt a tükör előtt, fésülködött, igazgatta a haját. Nemcsak kívül, hanem belül is készült. Az ostrom óta egvire többször beszélgettek Kondóiékról. Eleinte csak tétova mondatokban villantak meg régi ismerőseik, aztán mindig többször és többször. Fülöpné, aki a háború alatt még tehernek és kínos kötelességnek tekintette a rózsadombi láto-

gatásokat, egyszerre azon vette észre magát, hogy vágyódik erre a találkozásra. Kondóiné, a maga méltóságteljes eleganciájával, rangjával, finom, halk modorával, resignált fölényével, előkelő konzervativizmusával, valamikor végtelenül idegesítette. Ma vágyott ezekre a megnyilatkozásokra. Hallani kívánta az asszony hangját, mert úgy érezte, hogy visszaviszi abba a világba, amelyben régen élt. Férjét is rendkívüli figyelmességgel öltöztette. Legújabb szürke, kétsoros ruháját vétele fel vele s igyekezett megmagyarázni neki, hogy ennek a találkozásnak döntő jelentősége van. Sándor nem nagyon akart kimenni a Rózsadombra, de az asszony ismételt kérésére megkereste az összeköttetést Kondóiékkal. A házaspár nem mozdult ki budai villájából jóformán az ostrom óta, bezárkózva éltek ott, kényes és figyelő nyugalomban. Nemrégiben rászánta magát, valakit átszalajtott egy levéllel a méltóságos asszonyékhöz s boldog örömmel vitte haza a választ, amely mai meghívásukat tartalmazta.

Fülöpné a férjéhez fordult, miközben a Személynök-utcán át igyekeztek a hajóállomásra.

— Vajjon megvan az egész kert? — kérdezte élénken s maga elé képzelte a lugast, az utakat, a terített asztalú verandát.

— Miért ne lenne? — vont vállat Fülöp —, azt nem rabolták ki.

— Nem úgy értem — folytatta az asszony s a Dunát figyelte —, hanem a bomba vagy ilyesmi, érte-e vajjon? — A férfi a fejét rázta.

— Akkor nem hívnának meg minket. Különben is — mondta néhány pillanat múlva —, úgy tudom nagyobb társaság lesz ott. — Az asszony örömmel kapott bele. — Kik lesznek ott? — Fülöp vállat vont. — Nem tudom — mondta —, bizonyára Kondóiéék régi ismerősei. Az emberek most kezdenek ismét társasági életet élni. Eddig örültek, hogy pusztá létüket menthették. Sokáig nekünk sem jutott eszünkbe, hogy valahová vendégségbe menjünk.

Megvárták, amíg a villamos elmegy előttük. Fülöp örömmel s mégis kissé bizonytalanul gondolt vissza az elmúlt hónapokra. Nem, nem felejtette el Vértessné kivörösödött arcát, látta bevert üzletének ablakát, a kifosztott polcokat, az utcán heverő lőtete-meket, amelyek közt még emberi testrészek is feküdtek. De a napok és a hetek csendben teltek, sikerült néhány eredményes üzletet kötnie a körúton, már volt néhány vég szövete s néhány másza cukra, amelynek értéke egy-két hét alatt kétszeresre, háromszorosára növekedett. Így forgatta a pénzt, eleinte óvatosan, aztán

mind merészebben s egyszerre azon vette észre magát, hogy túl van egy bizonyos veszélyes időpontra, senki sem törődik vele s élete egyre inkább rendes kerékvágásba zökkent, de félelme alig hagyott alább. A felbukkanó arcokat riadt rémülettel figyelte, nem tűnik-e elő valaki ismerős, nem botlik-e bele egyik régi katonájába. Hányszor — istenem! hányszor dobbant meg egész belseje egy-egy arc láttán, amely hasonlított egyik vagy másik régi alantására. Mostanában is gyakran gondolt a századra, amellyel oly szigorúan bánt. Félelme néha éjszaka is meglepte s ilyenkor a takaró alá bujva keresett védelmet a rátörő ellenség elől.

A motorcsónak-átkelésnél rengetegen várakoztak. Nem volt mit tenniök, be kellett állniuk a sorba. Az asszony idegesen topogott, alig várta már, hogy odaérkezzenek. Nagynehezen sorra kerültek. Bemásztak a motorosba s elhelyezkedtek. A csónak elindult: az asszony a vizet figyelte s néha előrenézett a szétroncsolt hidak felé, de gyorsan elkapta a tekintetét. Hogy tönkrement ez a gyönyörű város.

A budai parton érigérő romok heverték, rendetlen össze-visszaságban. Elsápadt, behúnyta a szemét.

Lassan bandukoltak fölfelé.

— Az a fő, hogy mi megmaradtunk — fejezett be egy gondolat-sort hangosan a férfi. — Jó, hogy eszembejut, holnap be kell vinnem az igazolási irataimat a házmegbízottnak. Csak ne pimaszkodjon az a rohadt Raskó. Attól kitelik!

Mennyi izgalom, mennyi aggodalom! Rosszabb ez, mint a háború volt. Az ember egy pillanatig sem élhet nyugodtan, egyszer innen, egyszer onnan támadnak ezek a gazemberek. Hát ennek sose lesz vége? Nincs aki ennek az örökös szekatúrának véget vessen? Bizonytalan félelemmel gondolt erre az igazolási históriára. Egyelőre nem jelentkezett senki, aki régebbi dolgairól tudott, de ebben a mai világban elég rosszakarója van az embernek — tűnődött —, aki ha valamikor egy rossz szót is szólt rá, most mindjárt feljeleníti és vért követel. Pedig ő nem volt nyilas, hiszen meg is szökött a harcok elől — most már áldotta merészségét és feleségének esztét — (ez sok mindentől megmentette) bujkált s így várta az orosz csapatokat. S végeredményben az csak nem bűn, hogy szigorú volt a katonáihoz, nem engedte szétszűlni csapatát és megkövetelte a fegyelmet, azt a fegyelmet, amit abban az időben mindenki megkövetelt. Nem tett semmit, csak a parancsot teljesítette s ha valaki felelős az egészért, akkor vonják felelősségre Andrassy ezredes, vagy vonják felelősségre az egész hatodik had-

test vezérkarát és nem a szegény beosztott tisztet, akik lóhalálban igyekeztek teljesíteni a parancsokat, vinné el az ördög.

Szuszogva értek fel a Rózsadomb tetejére és befordultak a Cimbalom-utkába. A kis utcácskában csend volt, alig látszott a háború nyoma s Fülöpné hirtelen úgy érezte, mintha nem is történt volna semmi azóta... Azóta, hogy utoljára járt itt 1944 nyarán...

Megérkeztek. Csöngetésükre Kondóiné maga jött a kapuhoz. Már messziről felismerte vendégeit, izgatottan csörgette a kulcsokat s alig léptek be a kertbe, máris az asszony nyakába borult. Összecsókolóztak, néhány pillanatig nézték egymást. Fülöpné anynyira meghatódott, hogy alig tudott szóhoz jutni. Végre kinyögte.

— Oh, de örülök, hogy látom, drágám, igazán örülök, nem is hiszi, mennyit gondoltam magára ezekben a szörnyű napokban. Fülöp mélyen meghajolt és kezecsókolta az asszonynak. Kondóiné keze kissé nyirkos volt, ami egy kissé megrezzentette a férfit, de aztán hosszan időzött szájával az asszony kezefején. Kondóiné azt sem tudta, melyiket nézze.

— Nahát, Sándor — mondta hangosan —, maga milyen remek színben van, nem is hinné az ember, hogy közben volt valami! Fülöp visszabókolt.

— Méltóságos asszonyom, magán sem látszik meg az ostrom. Olyan fiatalos, olyan szép!

— Manyi — mondta Fülöpné —, maga szebb, mint tavaly! Úgy látszik jól tett magának az ostrom. És a ruhája! Új ruhája van? — Az asszony alig leplezve örömét, végignézett ruháján. — Ugyan — mondta aztán —, hogy képzeli. Szegények vagyunk mi, mint a templom egere! — Halkan nevetett. — De Olgikám, magának is csak használt az ostrom, olyan, mintha megfiatalodott volna. — Fülöp érezte, hogy ebben a kölcsönös ömlengésben van valami kelletlen, egyenetlen árnyalat, de ez nem nagyon zavarta. Végeredményben örült, hogy itt van, mert ez a ház, ez a kert életének fénykorára emlékeztette. Az asszony most vette észre, hogy még mindig az ajtóban állnak. Hátul, a lugas végén, néhány ember járkált, férfiak, asszonyok. — Node mit állunk itt — kiáltott fel — jöjjenek beljebb, az uram már nagyon várja magukat. Jöjjenek, drágáim. — Előreindult s belekarolt Olgiba. A férj mögöttük ballagott, levette kalapját és megtörölte izzadt homlokát. Jó hívős van itt — gondolta — igazán örülök, hogy kijöttünk.

Kondói sietett eléjük. A férfi most is feketébe öltözött, hófehér ing, fekete nyakkendő volt rajta; változatlanul olyan, mint valaha, az ostrom előtt.

— Óh, hát maguk! — mondta kissé érdes hangján, és Fülöp

látta, hogyan csillan meg értelmes szeme. Megismerkedésükkor nem szerelte ezeket a mandulavágású, majdnem mindig lesütött szemeket, amelyek ravaszságot, energiát, pontosságot és könyörtelenséget tükröztek — de később megbarátkozott változó fényeikkel. A szemek teljesen birtokbavették Kondói arcát, uralkodtak a vonalain s Fülöp örömmel állapította meg, hogy ez most sem változott.

Kondói odalépett a feleségéhez és kezetsókolt. Fülöp úgy emlékezett, hogy ezt azelőtt nem szokta tenni. E házban előre megállapított rangsor volt s egy bizonyos határon alul a férfi nem sókolt kezet senkinek. Ez a kitüntető kézcsók, ez a megkülönböztetett tisztelet most nagyon jól esett neki. — Nagyon örülök — mondta Kondói —, igazán végtelenül örülök, nagyságos asszonyom, hogy ismét házamban tisztelhetem önöket. Nekünk most össze kell fognunk, igen, össze kell fogni a mifajta embereknek, bizony... — hajtogatta, miközben kezetfogott Fülöppel. — Te is remek színben vagy, Sándorkám — mondta — s ez a hang még jobban elmélyítette Fülöp jóérzését. — Fáradjatok beljebb; fiam, vezesse be vendégeinket és mutassa be őket a többieknek. Megbocsájtok, én nekem a lugasban van egy kis dolgom... — Elindult és hátrafordult.

— Igen, a kertészet, a kertészet az most az én szenvedélyem, idáig sülyedtünk... — Nevetett... — No de azért az sem kutya, higgyék el nekem... egész jó foglalkozás, csak hát...

Kondóiné felvezette vendégeit a verandára.

— Engedjék meg, hogy bemutassam önöknek új vendégeinket — mondta lágy, szeretetteljes hangon — Fülöp-házaspár, Olgyai Papp úr és felesége, a Wilkányi és társa-cég volt tulajdonosa, Becek Vilmos úr és felesége, a Magyar Általános Hitelbank igazgatója, Czeiner gróf úr és felesége.

Fülöpné örömmel nézte a magas, sovány gróft és a még soványabb grófnőt. Örült ennek a találkozásnak, sokat hallott róla, a gróf oroszánvadász volt és valamikor a Színházi Életben gyakran találkozott képével. Egy mosolyt bocsátott feléjük; az asszony ajka megrándult, nem viszonzta Olgi pillantását, hidegen elnézett felette. Fülöpné kényelmetlenül érezte magát. No, de majd később.

Leültek. A társalgás nehezen indult meg, a levegőben ott remegett az ismeretlenség és gyanakvás. Kondóiné bocsánatot kért, egy pillanatra ki kellett mennie a konyhába. Olgyai-Papp felállt és odament az erkély széléhez. Innen remek kilátás nyílt Budapest felé s éppen a tiszta időben el lehetett látni a város szélén

füstölő gyáraknál kezdődő mezőig is. Olgyai rövid ideig nézte az elébe táruló valószínűtlen fényben ragyogó várost, közben Fülöp is fölkelte és odament melléje.

— Nézzék, kérem, — mondta Olgyai és felemelte a kezét — nézzék kérem, ezek a szerencsétlen hidak olyanok, mint a letört szálfák. Ha az ember rájuk néz, sírnia kell, szavamra. — Keményen beszélt, egész hangsúlyában volt valami nehézkesség. — Hát nem szörnyűség ez, hogy idáig jutottunk? Nem szörnyűség, hogy ezt meg kellett érnünk? Az ember csak nézi ezt a képet és nem akarja elhinni. Fáj a szívem ezért a városért. Soha nem lesz olyan, mint amilyen valaha volt.

Kondói felállt és szivardobozt húzott elő egy fiókból. Csöndben körülkínálta. Aztán üvegesen csengő hangon mondta. — Igazad van, öregem, soha nem lesz az, ami volt. Ez a város meghalt, ez a város bűnös volt és most megfizetett bűneiért.

Bechek felkiáltott:

— És mi? És mi lesz velünk? Éveken át dolgoztunk, építettük, csinosítottuk a várost! És most egyszerűen elveszik tőlünk, egyszerűen mi már nem is tarthatunk rá igényt? — Kondói felemelte a kezét, arcán, mint valami kígyó, vonaglás csúszott végig. — Ne beszéljünk erről, hölgyeim és uraim, inkább valami vidámabb dologról. Nem muszáj mindjárt ezzel elrontani ezt a szépnek ígérkező délutánt.

Többen nevettek. Olgyai azt mondta. — Kérlek, ha az ember ezt nézi, mindjárt beszélni kell róla. Igaza van Vilmosnak, no de hagyjuk. — Kondói megfogta a gallérját és lazított egyet rajta. Fülöp azon tűnődött, hogy ilyen forróságban minek hord kemény gallért; aztán rájött arra, hogy ez is hozzátartozik egész lényéhez. Valóban, Kondóit el sem lehet képzelni kemény gallér nélkül.

Az asszony jött be, uzsonnát hozott. — Maradt még valami kávé, azt hozom nektek — mondta és az asztalra rakta a gyönyörű sèvres-i készletet. Czeiner grófné megjegyezte: — Látom, drágám, még a porcellánjaid is megmaradtak.

— Hála isten — mondta Kondóiné —, igazán az uramnak köszönhetem. Mindig mondta: csomagoljuk be az egész készletet és szállítsuk el innen, mert itthon bajok lehetnek. Így is tettünk, még megvannak a ládáink is, az uram a gyárból hozatta őket, aztán fűrészpor közé csomagoltattuk az egészet és elszállítottuk jó helyre. Különben — intett a kezével, hogy már régen nem lenne egyetlen darab sem. A grófné nagyot sóhajtott, sóvány arcán egyetlen csomóba szaladt minden ránc.

— Ti okosak voltatok, de én hiába beszéltem Péternek, tel-

jesen hiába. Minden ottmaradt a villában, aztán... Jöttek a... No de erről ne beszéljünk, mert nem szabad.

— Nem — mondta Behek —, erről nem szabad. Ma csak arról szabad beszélni, hogy mit csináltak itt a németek. Hogyan garázdálkodtak, mit vittek el. A németek! — Czeinerné közbevágott.

— Kérem, akkoriban nálunk laktak beszállásolt SS-tisztek. Higyjék el nekem, udvariasabb, finomabb, gálásabb úriemberekkel nem találkoztam, pedig megfordultam már egy s némely társaságban. Azokban minden megvolt, ami az igazi urakat jellemzi.

Kondóiné sóhajtott.

— Vegyenek abból a tejszínhabból, igazán ne hagyják magukat annyit kéretni. Szégyenleném, ha maradna, talán nem elég édes? De manapság oly nehéz cukrot kapni, csakis feketén lehet valamihez hozzájutni és az is megfizethetetlen. Kérem, a napokban feljön hozzám egy asszony, azt mondja, vidékről jött, van cukra. — Mondom mennyi. Azt feleli, harminc kiló. — Megveszem, — mondom én. — De csak akkor adom, ha ruhát vagy cipőt tetszik érte adni, pénzért nem — feleli. — Hát itt tartunk már. — Aztán milyen ruhákat akar? — kérdem. — Hát férfiruhát, női ruhát, esetleg gyermekruhát, meg cipőt. — Mennyit? — Csak tessék előbb mutatni, mondja ő. Mit tehetek, rá vagyok szorulva. Azelőtt ezek a parasztok fele annyira nem voltak ilyen merészek. Hozok neki néhány ruhát. A magaméból, az uraméból, meg Laci néhány régi öltönyét. Nézi forgatja, válogatja. — Ezek régiek, — mondja aztán és elfintorítja az orrát.

Majdnem sírtam dühömben, hogy így elbánik velem egy parasztasszony. Szerencsére jött az uram és azonnal kidobta, hogy a lába se érte a földet. Így aztán cukor nélkül maradtam.

Lassan szürcsölték az erős feketét. — Be kell vallanom — mondta halkán, szégyenlősen Kondóiné —, hogy a kávéban szacharin van. — Szeme könnybelábadt attól a tudattól, hogy az ő házában szacharinnal édesítik a kávét. De azért mindannyian megíttak két csészével s ez megnyugtatta.

Uzsonna után Kondói a férfiakat lehívta a lugasba egy kis politizálásra — így mondta. Fülöp szívesen ment, mert remélte, hogy néhány érdekes hírt fog hallani ezektől az emberektől. Az asszonyok fent maradtak a verandán és beszélgetni kezdtek.

A lugasban Behek lépett melléje. — Higyje el, uram — mondta fojtottan —, hogy a végítélet napjai következnek. Fülöp meglepetten kapta fel a fejét. A férfi látta, hogy hirtelen kijelentése magyarázatra szorul. — Nekem pontos értesüléseim vannak

arról, hogy napokon belül kikiáltják a proletárdiktatúrát. — Erre a szóra a három elől lépkedő férfi hátrakapta a fejét.

— Ugyan — mondta Kondói kissé sápadtan —, honnan veszed ezt az ostobaságot?

— Ostobaság? — csattant fel Becek — talán ostobaság volt az a hír, amit a múltkor hoztam? Talán nem végezték ki Murányit, mi? Talán ostobaság volt, amikor azt mondtam, hogy kommunista miniszterek lesznek, mi? Hát ezt is onnan tudom. És éppen olyan igaz.

Elértek a lugas végébe, rágyújtottak és leültek. Czeiner gróf keresztbe vetette a lábát.

— Nem lehetetlen — mondta —, nem lehetetlen. A németeket megverték az oroszok s most azt csinálnak, amit akarnak. Én csak azt nem értem — tündökölt —, hogy miért nem szólnak ebbe bele az angolok, meg az amerikaiak. Végére itt szövetséges ellenőrzőbizottság van (ezt így mondta: „Allied Control Commission“), amelynek kötelessége beleszólni a dolgokba.

— Nyugodj meg — mondta Kondói —, nyugodj meg. Amíg az angolok meg az amerikaiak itt vannak, addig nem kell félned a bolsevistáktól.

— De egyszer kimennek innen — vetette közbe Fülöp — és akkor mi lesz?

— Akkor mi?

— Egyszer — mondta lassan Kondói —, tudod te mikor van az egyszer? Lehet, hogy soha... Mindenesetre jó sokára... És addig... addig fiam... annyi víz fog lefolyni a Dunán... oly sok minden történhet...

Becek nyugtalanul felugrott.

— Az isten üzenete szerint ebben a városban hamarosan vér fog folyni. És isten azt mondja, óvakodjunk itt maradni, mert nagy bajunk lehet. De ha maradunk, forduljunk a rendzavarók ellen. — Kondói fanyar mosollyal nézte az ágáló Becekét.

— Vilmos — mondta —, mióta az a pap a házadba került, megvesztél. Azelőtt józan ember voltál, most meg hisztériás vénasszony vagy. Mi van veled? Csak nem leszel vénségedre spiritiszta? — Miért nem? — kérdezte Czeiner. — Van neked fogalmad arról, mennyi igazság van ezekben a dolgokban? A metafizikai valóság, mindig igazabb, mint az, amit a földön láthatsz. Mi valamennyien csak ennek az igazi, szellemi valóságnak árnyékai vagyunk. Az igazság, testtelen szellem, odafent. S a spiritiszták tudják ezt.

Fülöp zavartan hallgatta ezt. Nem nagyon értette, mit akar a

gróf azzal mondani, hogy „mi csak egy második valóság vagyunk.“ Mi lehet ez? De szépen hangzott, ezért igyekezett tovább is feszülten figyelni.

Kondói legyintett. — A metafizika! Filozófia, bolondság. Nem az számít, fiam. A pénz számít, a hatalom számít, az bizony. Mi sem ülnénk itt és bölcselednénk emberfeletti igazságokról, ha a németek nem veszítik el a háborút s minket nem kényszerítenek szép kis villáscskánkban üldögelni. Higyjétek el. Az számít, mondom. Az erő számít, a fölény. Hirtelen Olgyaihoz fordult. — Mit gondolsz, erős csapatokat tarthatnak itt az oroszok? — Olgyai Papp vállatvont s tűnődve cigarettázott.

— Én azt hiszem még igen; eleget. De ha megkötik a békét vagy még előbb ki fogják vonni innen a csapatokat. Miért kérdezed?

Kondói legyintett. — Semmi, csak valami eszembe jutott. — Gyorsan elütötte a társalgást. — Mit szölk ehhez a fejlődő inflációhoz? — Fülöp örült, hogy a beszélgetés idáig jutott. Ez az ő területe volt. — Egyelőre semmi — mondta hangosan, de megijedt a saját hangjától —, még csak most következik az igazi. Azt mondják odabent, hogy ez még nagyobb lesz, mint a német volt, az első háború után. — Olgyai Papp kemény, érdes hangját hallotta. — Nem csodálnám. Ki vagyunk fosztva, mindenünket elhurcolták, a vasutaink romokban hevernek. Halottak vagyunk. Ebből aztán mi jó lehet? Félév múlva bent ülünk az infláció kellős közepében. És ember legyen, aki onnan kivezet bennünket.

— Én már csak dollárért vagy aranyért árulok — mondta könnyedén Fülöp —, igazán semmi értelme nincs annak, hogy pengőért elkótyavetyéljem a drága szöveteimet. A dollárnak legalább stabil árfolyama van. Azon egy hét múlva is azt vehetek, amit akarok.

Néhány pillanatig csend lett. Olgyai szólalt meg.

Mostanában keveset járok a városban. Azt mondják, odabent a zsidók nagyon magukhoz tértek. Megint kezdenek a nyakunkra ülni, igaz?

Fülöp az asztalra csapott.

— Pontosan így van — mondta —, pontosan. A fene enne meg valamennyit, többen jöttek vissza, mint amennyi elment. És mit csinálnak! Még mindig nem tanultak. Ott akarják folytatni, ahol abbahagyták. — Becek közbevetette. — Te elhiszed nekik, hogy voltak ilyen kivégzőlágerek? Azt mondják czerével égették el az embereket. — Kondói ránézett, de nem szólt. Fülöp felelt erre is. — Te elhiszed? Ostobaság. Ez mind csak az ő fantáziájukban

szülelhetett meg. Hát feltételezhető a németekről, hogy ilyesmit csináljanak? És különben is: lehetséges ez? Százezer meg százezer embert elpusztítani? Ugyan kérem — legyintett — ezt mind csak a zsidók találták ki, hogy sajnáltassák magukat. Az ember eleinte még be is dőlt nekik. De nézzen csak oda, nézze meg mit csinálnak ma. Nekem akarják ezek bebeszélni, hogy kivégezték őket?

Kondói felállt. Mondjátok, lehetséges az, hogy a német tömegekben nyomtalanul eltűnjön mindaz, ami éveken át oly csodálatosan lelkesítette, olyan nagyszerűen vitte őket, akár a halálba is? Lehetséges az, hogy az anyagi fölény legyőzze az eszmeit? — Becek mosolygott. — Az eszmei fölényt sohasem lehet legyőzni, az eszmei fölényé az igazi győzelem.

— Még akkor is, ha egy időre elnyomják? — vetette közbe Kondói.

— Még akkor is — erősítette meg Becek.

— Ezen gondolkozom én már hetek óta, éjjel és nappal, mert alig tudok aludni — szorult ökölbe Kondói keze — mindennünk elveszett, vagyunk, országunk, hatalmunk. De vajjon végleg elveszett-e? Vajjon nem kell-e türelmesen várnunk, egyelőre csendben, aztán majd jön idő, amikor hangot is kapunk. Végeredményben azt mondják itt demokrácia van, vagy mi a fene? És a demokrácia azt jelenti, hogy mindenkinek jogában áll megmondani a véleményét. Hát várjunk csak egy kicsit. Majd mi is megmondjuk a véleményünket.

Fülöp idegesen rángatózó szemmel hallgatta. Ha nagyon izgalomba jött, bal szeme mindig mozogni kezdett, ujjával kellett lefognia. Amit Kondói mondott, alapjaiban rázta meg. Hiszen ez az ember arról beszél, amit ő nem tudott megfogalmazni magában, ez az ember azt mondja, hogy nincs még minden elveszve, még van remény.

Kondói bágyadtan leült. — Kinek van ehhez idege, mondjátok meg? Én csak ülök itthon és tűnődöm. Visszaidézem a múltat. Néha elképzelem, hogy mi is lehet odabent a gyárban. Még szerencse, hogy Zentay leszereltette annakidején. Most nekik dolgozna — nélkülem. — Fülöp értetlenül kapta fel a fejét. — Hogyan — mondta — Ernő bátyám nem jár be a gyárba mostanában? — Kondói mosolygott. — Te még ezt nem is tudod? Az ostrom előtti idők óta nem láttam a gyáramat! Az én gyáramat! Amit én építettem fel, én hívtam életre a semmiből. — Öklével az asztalra csapott. Fülöp rettenetesen sajnálta ezt az öregedő, tehetetlennek látszó embert. — Micsoda disznók — mondta Kon-

dói — tudom mi megy ott végbe. Valamelyik esztergályos beült az én szohámba. Ő most a vezérigazgató úr. A vezérigazgató úr! Milyen szerencse, hogy nincsenek gépek! Milyen jó, hogy Zentaynak volt annyi esze és kivítette a gépeket!

Czeiner gróf megkérdezte. — Honnan tudtad, hogy ki vitte el a gépeket? — Kondói felnézett rá, arca most olyan volt, mintha szürke lárva takarná.

— A fiam találkozott vele Körmenten, amikor éppen kifelé vitték a felszerelést. Ő aztán hazajött, de Zentay kintmaradt. Ne is jöjjön vissza soha; ha esze van sikerül kijutnia Amerikába. Bár csak tudnék üzenni neki, hogy az istenért ide be ne tegye a lábát, mert itt valami baja is eshet. Azt a fiút — mondta lassan — azt a fiút úgy szeretem... úgy?... jobban..., mint a saját fiamat. Laci egy léha fickó, soha nem csinált semmit, azt hiszik, ebből a háborúból tanult valamit? Most is ugyanúgy él, mint azelőtt, mindig van neki pénze. Az isten tudja, honnan szerzi... nekem nincs már hatalmam fölötte... de az a Zentay az a Zentay, barátaim, micsoda akarat s a gyűlöletnek milyen széles skálája! Én mondom nektek a legcsodálatosabb érzés a gyűlölet. Valakit mindig gyűlölnünk kell, feneketlenül gyűlölnünk, akkor tudunk szeretni is. De gyűlölet nélkül nincs élet. Hogy gyűlölte az oroszokat, istenem...! S végeredményben teljesen mindegy, hogy kit gyűlölnünk, maga a tény a fontos, az erőpazarlás a fontos, a levezetett, szublimált energia a fontos. Oly mindegy, hogy kit gyűlölnünk. Zentay tudta, hogy kit kell. Akkor én még más voltam. Csitítottam, csendesítettem. Azt mondtam neki: ne gyűlölj fiam, mi európai emberek vagyunk, humanisták vagyunk, nagylelkűek, megbocsájtók.. Ma már nem ezt mondanám neki, az istenért, de mennyire nem ezt...

Fáradtan hajtotta le a fejét, arcán torz villanás szaladt át.

— Igazad van — mondta Becek — Jonasz atya is mindig ezt mondja. A mi istenünk a szeretet istene volt, most nem az... nem is lehet az addig, amíg újra szabadon nem imádhathatjuk... de most? Most legyünk irgalmasok? Ők talán megbocsátanak nekünk? Ők talán elnézők hozzánk? Azért ítélnék el a népbíróságok halálra, meg súlyos évekre ártatlan embereket? Én nem mondom voltak közöttünk is gazemberek... De most talán mindenki angyal? Piha — köpött ki utálattal — csak azért, mert valaki a parancsot teljesítette? Hát ki csinál mást az életben, mint parancsot teljesített! És ezek a mostaniak nem a parancsot teljesítik?

— Igaza van — kiáltott közbe Fülöp — mi mindannyian

a parancsot teljesítettük. — Örömmel fogódzott ebbe a kötélbe, hiszen saját maga is így képzelte el. Bechek folytatta. — Vagy azt hiszitek, hogy az igazságot el lehet törölni, ki lehet radírozni az ember agyából, mint egy hibás számot a főkönyvből? Azt hiszitek, hogy nem emlékezünk többet azokra az időkre, amikor szabadon járhattunk-kelhattunk, megvoltak a hídjaink, gépeink, országutaink s nem felrobbantott rongcsok fogadtak mindenütt, amerre jártunk? Vagy ezt talán nem nekik köszönhetjük, nem az ő mindent felfalni vágyó étvágyuknak?

A gróf felállt és idegesen tépdeste a lugas leveleit. — Halkabban — mondta — halkabban — nem lehet tudni, ki jár a kerítés mellett. Manapság minden tele van kémekkel és ha egy szót is kiejt az ember, azonnal bezárják. Persze — tompította még halkabbra a hangját — a szabadság birodalmában élünk!

— És csupa paraszt meg sehonnai munkás! — mondta Bechek. — Látnák mi van az üzemekben. Hivatalból ki kell járnom néha egy-egy üzemünkbe. Üzemi bizottságok vannak. Akik régen egy szót sem mertek szólani, most ott terpeszkednek az irodában és parancsolgatnak. Azt mondják, hogy mi kegyetlenek voltunk vagy rabszolgatartók. Ők jobbak? Hát most mit csinálnak? Ugyanazt. Ez jobb? Nem változott semmi, csak mások jöttek a mi helyünkbe. S ha legalább értenének ahhoz, amit csinálnak. De suszter ez mind, iskolázatlan, tanulatlan, faragatlan fickó! Onnan jöttek a Cséri-telepről egyenesen az igazgatói székbe. Azelőtt a száraz paszuly is jó volt nekik, most sertés-húsokat esznek, meg finom szalonnákat zabálnak! S milyen buták, istenem milyen buták. Fogalmuk sincs arról, hogy mit csinálnak, csak kitűzik a vörös csillagos jelvényt, aztán azt hiszik, hogy azzal minden megoldódott. És a régi szakemberek, a bedolgozott tisztviselők, irodavezetők kint éheznek a gyárak előtt, mert azokat nem igazolták. Nem igazolták! Mert ezek azt mondják, rokonszenveztek a németekkel! Micsoda szenny, micsoda piszok! Micsoda felfordulás. Igaza van Jonasz atyának, ez a világ végét jelenti, a vér, a szenny hullámai elöntötték a földet.

Mindnyájan hallgattak és tűnődve nézelődtek szerteszét. Fülöpöt megrázta ez a beszélgetés. Minden így van, ahogy ezek mondják — gondolta — minden pontosan így.

A kapu felé nézett; valaki érkezett. Kondói is meglátta a jövevényt. — Bocsássanak meg — mondta — egy pillanat. Előrement s feleségét elküldve az új jövevényt egyenesen az asztalukhoz vezette. Bricsesznadrágos, kihajtott gallérú fiatalember volt az érkező. Barnára sült arca, barátságosan mosolygott, apró.

hegyes bajusza, finoman kipödörve kunkorodott az orra fölé. Sötétszöke haja kellemes tincsen hullt a homlokára. Az egész archól nyájas derű sugárzott. — Engedjétek meg, hogy bemutassam régi barátom fiát, Klinkhammer Ferencet. Tegnap már nálam járt, most jött haza ugyanis Németországból (a társaság fölmorajlott) s egyetmást mesélne is, így szűk baráti körben. Azért hívtam ma s örülök, hogy eljött, bár azt hittem már nem is látogat meg bennünket. A fiú mosolygott, egészséges, fehér fogai megvillantak.

— Tudja Ernő bácsi, rengeteg dolgom volt, meg aztán el is kellett intéznem az utazásomat. Kondói ránézett.

— Remek, ne mondd! Hova utazol és milyen ügyben? — A fiú ismét nevetett. Nevetése természetellenesnek, erőltettnak hatott s Fülöpnek az volt az érzése, hogy ez az ember képtelen más érzelmi megnyilvánulásra, csak nevetni tud.

— Debrecenbe utazom — mondta a fiú — van ott néhány elintézni valóm. Egy kisebbfajta dzsemborit rendezünk ott, régi barátok, akik hát így... együtt... mondjuk... katonáskodtunk. Van ebben az országban megbeszélni való elég — mondta jelentőségteljesen.

Kondói a fiúhoz fordult. — No most mesélj öcsém, mi volt Németországban, honnan jössz?

Klinkhammer elhelyezkedett a kényelmes fonott nádszéken. Látszólag élvezte az előkelő társaságot s főként azt, hogy egyszeribe ő lett ennek a társaságnak középpontja. — Welsből jövök — mondta — jobban mondva Wels mellől. — Hol van az a Wels? — kérdezte Behek. Klinkhammer a levegőben egy térképet rajzolt fel. Erre folyik a Duna — mutatta a Duna felső-ausztriai folyását — itt van Linz, ettől kissé délkeletre van Wels. Egész helyes kis város, mostanában sok magyar van ott, főleg zsidók, mert volt ott egy ilyen koncentrációs tábor is.

— Aha — mondták ketten. Most már tudjuk.

A fiú tovább beszélt, leengedte a karját. — Mi néhányan már régen, talán februárban elszakadtunk az alakulatainktól s idegenekkel mentünk ki Németországba. Így kerültünk Welsbe s aránylag elég jó dolgunk is volt. Nem tudom most mi a helyzet, ott, ugyanis amerikaiak vannak, s én az amerikai csapatok bejövetele után két héttel meglógtam. Ez május negyedikén volt, én meg husadika körül léptem meg. Addig minden szenzációs volt, az amerikai fiúk remek pofák, úgy tömtek bennünket konzervvel meg cigarettával, hogy azt sem tudtuk hova rakjuk. A zsebéből egy doboz Camel t vett elő és végigkínálta a társaságot. Vala-

mennyien gyönyörködve fújták ki a kékes — illatos füstöt. — Ez igen — mondta érdesen Olgyai — ez igen. Ezek emberek, nem is úgy, mint itt... ezekkel a vacak hosszúszipkás cigaret-
tákkal. Az ember rosszul lesz tőlük.

— Folytasd — mondta Kondói — miket beszélnek arrafelé. — Hát — a fiú megvonta a vállát és körülnézett, mintegy kutatva, hogy nyugodtan beszélhet-e, de Kondói egyetlen szem-
hunyorítására megeredt a nyelve. — Szóval kitűnő volt akkor a helyzet. S ami a legfontosabb, a micink, akik kint vannak
nagyreszt amerikai területre kerültek, nem oroszra, mert ott
azlán — hallottuk — szörnyűségek történtek. Az amerikaiaknál
mindenkinek jó helyzete van. De az oroszok... a magyar nyi-
lasokat (persze mindenkire ráfognak, hogy nyilas) egyenesen
viszik Szibériába s jó, ha nem végzik ki őket. Persze az ameri-
kaiaknál más a helyzet, ott még az SS-eknek is aránylag elég
tűrhető dolguk van, pedig azokra nagyon haragudtak a jenkik.
Most bedúgták őket lágerekbe és dolgoznak.

— Dolgoznak — mondta Czeiner gróf — dolgoznak, de
legalább otthon vannak, nem viszik el őket Szibériába és nem
ölik meg őket!

— Nem — mondta a fiú — még enni is kapnak, elég tisztességesen. Ez mind azért van — folytatta —, hogy az ameri-
kaiak megmutassák az oroszoknak, meg a németeknek, hogy ők
az igazi urak és emberek. Nekem egy amerikai őrmester mondta
— és ez megbízható, mert a főparancsnokságon szolgált Linz-
ben —, hogy most miután elbántak a német fasisztákkal, jönnek
az oroszok, mert ezek ketten ugyanazok. Egyik barna, másik
vörös.

— Egyik barna, másik vörös — kiáltott fel Fülöp.

— Igen így van — mondta Klinkhammer. — Nekem külön-
ben jó dolgom volt, mert tudok egy keveset angolul s azt nagyon
szerették. Szóval az őrmester azt is mondta, hogy egy kicsit
várni kell, mert az emberek már nagyon únják a dolgot, de az
amerikaiak majd megmutatják mi az igazi szabadság. Mert —
idézte az őrmestert a fiú — a világon igazi szabadság csak akkor
lehetséges, ha a bolsevistákat leverik. Azt a terrort meg kell szün-
tetni, nem szabad uniformizálni az emberiséget. Már pedig az
oroszok ezt akarják. — Kis szünetet tartott.

— Látjátok — használta fel a pillanatnyi szünetet Kondói —
látjátok? Nem kell mindjárt kétségbeesni. Mondtam, hogy csak
várni kell egy kicsit. Talán nem is tart olyan sokáig. És ha egy

két év, vagy öt év? Az első keresztények is szenvedtek, mi nem szenvedhetünk egy kicsit az ügyért?

Klinkhammer megértően bólogatott s közben jobbra-balra tekintgetett, nem hoznak-e részére valami ennivalót, mert magában bevallotta, főként azért jött ide, különben nem nagyon szeretne az ilyesfajta előkelő embereket.

A várvavárt uzsonna azonban nem jött, úgylátszik Kondóiné megfeledkezett a legújabb vendégéről. Így hát Klinkhammer kezdett kifelé tekintgetni, mint akinek mehetnékje támadt.

A csöndet a gróf törte meg.

— Szóval — kérdezte a fiútól — szóval ezek számítanak valamilyen angol-amerikai-orosz... izé..., hogy is mondjam... hát ellentétre? Hiszen csak most ért véget a háború, alig két hete.

Klinkhammer félfüllel hallotta, amit hozzá beszéltek. — Az nem számít — vetette oda hanyagul — az igazán nem számít. Másról van itt szó. — Másról — kapott bele Kondói — persze, hogy másról. Arról, hogy nekünk is résen kell lennünk, ha így magunkban is. Arról, hogy... Ki látta közületek a május elsejei felvonulást? — vetette közbe, mintegy meggondolva magát. — Csak nem nézek meg ilyesmit — mondta Fülöp, holott egész jó helyről, anyósának Andrássy-úti balkonjáról végignézte a teljes menetet.

— No akkor sajnálhatjátok — mondta —, mert én lementem megnézni. A csürhe, a csürhe...

— Sokan voltak? — kérdezte Olgyay Papp.

— Eh — mondta Kondói — az nem számít. Az újságjaik százezreket írnak, lehetnek húszezren. Akiket ki lehetett csalogatni az ingyen vursli mézesmadzaggal. A legtöbbjének volt esze és nem ment. Azok meg emelgették az ökleiket, mintha az övék lenne a világ.

— Övék is — csúszott ki Fülöp száján.

— De meddig — kérdezte Becek —, de meddig, az isten áldja meg.

Klinkhammer most már megelégette a várakozást. Itt nem kap semmit, elmegy a nagybátyjához mesélni. Az is örül majd czeeknek a dolgoknak. Bocsánatot kért, nagyon siet, hiába is tartóztatnák. Széthúzta száját és nevetett.

— Igazán nagyon sajnálom. Mielőtt elutazom még átvjövök Ernő bácsihoz.

— Mikor még? — szólta utána a férfi.

— Két-három nap, esetleg egy hét.

— Hát csak gyere. Szervusz.

Mikor magukra maradtak — a fiú mintha fényt és levegőt hozott volna közéjük — ismét hallgattak. Fülöp aztán az óráját nézte. Még ma este az anyósához is el akart menni s nem szeretett későn hazajárni. Bocsássatok meg — mondta és felállt — nekünk is mennünk kell. — Ilyen hamar — kérdezte erőtellenül Kondói, minden meggyőződés nélkül. Fülöp még örült is, hogy nem nagyon tartóztatják, mert nem tudott ellenállni ilyen kéréseknek. Felment a verandára, elbúcsúzott a hölgyektől. A férfi meg az asszony együttesen kísérték őket a kapuig. — Manyikám — mondta Fülöpné — hosszú idők óta legszebb délutánom volt. Köszönöm neked. — Fülöp észrevette, hogy az asszonyok összetegeződtek. Ennek örült. Még hasznomra lesz ez az ismeretség — villant meg benne. Hosszan, mélyen kezecskélt Kondóinének.

Még egy darabig hátra fordulva integettek a kapuban álló házaspárnak. Aztán szótlanul ballagtak lefelé a lejtőn.

— Te — szólalt meg Fülöpné — ennél az asszonynál bűbajosabb, kedvesebb, okosabb nincs még egy Budapesten. Fülöp özszeráncolta a homlokát.

— A férfi is kivételes intelligencia. Képzeld, nem jár be a gyarába.

— Miért? — kérdezte az asszony. Fülöp rájött, hogy ezt elefejtette megkérdezni.

— Biztosan nem engedik — mondta kissé bizonytalanul — hát kit engednek ma élni egyáltalán, a zsidókon meg a prolikon kívül?

Az asszony nem válaszolt férjének morgására, saját gondolataival volt elfoglalva. Végre, amúgy istenigazában kipanaszkodhatta magát s megkönnyebbülten ment hazafelé. Ezek az asszonyok — ezek megértik, ezek hozzáillenek. Alig kellett egy-két szót mondani valamiről, máris mindannyian tudták, hogy mit akar. Elégedetten mosolygott.

✱

A hajnal közeledtére a kertben egy-két rigó is megszólalt. A csirregő, billegő hangok villámgyorsan befutották a kertet és besurrantak a lombok alatt pihenő ház ablakain is. A Duna felől ezüstös hajnali köd szállt fel remegve a felbukkanó napsugárban. A mély csend, amely a rigófütttyel csak teljesebbé vált, befonta, ölébe vette a házakat, a kerteket, gyümölcsfákat, alvókat.

Messziről, hosszú, elnyújtott kúrtszó bődült. A hang elnyulva tekergett a lombok között, míg Vera fülébe ért. Felnýtotta szemét, ijedten felült ágyában, de azonnal megvidámódott. A rigófüttyös nyáreleji hajnalban azonnal felismerte újonnan szerzett otthonának vonalait, a fehér, nyári szobát, amely egykor Marianné-é volt. Most, már hat hete ő bitorolta, ő vette igénybe a bútorokat, ő használta az ágyat, hosszú álmodozásai szinteréül. Boldogan nyújtóztatta testét, a beáramló friss levegő felé. Micsoda boldogság! Egész testében könnyű áramok kergetőztek, már hetek óta. Mint egy vadember úgy élt itt, mint egy valódi vadember, aki ha akarja, kifekszik a napsütötte kókuszfák alá vagy megfürdik a tengerben, amikor akar s ha úgy tetszik neki, szerelmes órákat tölt forróvérű, szerelmes férfiakkal a holdsütötte fővényen. Igazi Hawai — tűnődött Vera s fölkel, hogy alvástól forró testét lehűtse a hűs hajnali szélben. Ablaka a Dunára nézett. A köd mögött meglátta a lustán hömpölygő folyót, amely megcsillant a fölkelő nap reflektorában. Mégegyszer kinyújtózott, megropogtatta csontjait, hangosan ásított. Micsoda boldogság!

A tegnapi napra gondolt. Tegnap ugyanis bál volt Szentendrén. A kommunista párt kerti mulatságot rendezett s ő részt vett ezen az ünnepségen. Valóban ünnepség volt számára. Lustán idézte fel az emlékezetébe rögződött képeket. Micsoda nagyszerű este, távoli vízesobogás, holdfény s nem utolsó sorban az a fiú, akit megismert. Igen, az a fiú!...

Friss szél suhant be az ablakon. Testéhez tapasztotta hálóingét. Most már teljesen felébredt. Végigpillantott magán. A könnyű selyeming előzékenyen feltárta testének finom vonalait. Elődomborodott apró, arányos melle, amely erőteljesen feszült előre mintegy kihívóan, érezte kirajzolódni combjait s vállának, karjának, lábának vonalai elégedett sóhajzást váltottak ki belőle. Szép? Igen, határozottan... az... Az utolsó napok meleg napsütése kissé leburnította arcát, bár fehér bőre nem nagyon bírta a napot, azonnal hámlani kezdett. Ám a kis pihék még vonzóbbá, még kíváncsabbá tették arcát, szőke haját, finoman ívelt, domború szemöldökét, amely keskeny csúcsban végződött mélyen a szemeken túl, ezzel valamilyen távoli mosolygást, csendes tűnődést varázsolt arcára. Szája dúsan megtelt a finom levegőben a viszonylagos jólétben, amelyben vendéglátó gazdáinak, Fábriéknak már nem volt része. Korlátlanul rendelkezett pénze fölött; apja minden héten kiküldte a heti költőpénzt, amely bőven elég volt hét napra, sőt még maradt is belőle valami.

E szemlélődést, amely reggelenként megisméltődött, s egyre

hosszabbá vált, minden nap új és új ismeretekkel gazdagította testét illetően. Egyik nap felfedezte combjának arányos vastagságát, másik nap bokájának karcsú ívét, harmadik nap bőrének feszségét, negyedik nap orrának lágy vonalát s annak örökös könnyed remegését és így tovább. A hetek folyamán e testkultusz már teljes önbizalmat, magabiztos fellépést adott neki, sőt annál is többet. Amikor eljött hazulról, szorongással vegyes félelem kísérte egész útján, mindenkitől elhúzódott, mindenkit kikerült, rettegett, ha valaki megszólította, vagy a kompon odébbtette bőröndjét. Mindenkiben tolvajt, ellenséget, gonosztevőt látott s ez a rettegés megkeserítette utazását, amelyre különben nagy kedvvel vállalkozott, Jonasz atya megáldotta odahaza, anyja elrebegte utolsó szavait s Péter tágranyilt. vágyakozó szemekkel nézett utána. Igen, ma már jól emlékezett rá, ezek a vágyakozó szemek figyelmeztették arra, hogy most valami rendkívüli, valami csodálatos következik, fülledt, pókhálós értelmetlen életében.

Odakint nagy szeretettel fogadták, Fábriné mereven maga elé nézett, amikor Marianne történetét elmesélte, a férfi apró makogó hangokat hallatott s szemében mintha könnyeket is látott volna megcsillani. Tulajdonképpen ez nem érdekelte. Mire ideért máris megcsapta az egyedüllétnek, felelőtlenségnek könnyű bódító illata, amelyet azóta is érez s nem tud felejteni. Akkoriban még nem tudta határozottan, hogy mit jelent ez, csak a napok, hetek múlásával ismerte fel élete nagy szerencsését. Áldotta Jonasz atyát, hogy elküldötte hazulról. Ahogy távolodott az otthontól, úgy vált számára az egyre kibíratatlanabbá, úgy látta — mindinkább világosodó fejjel — otthonának szűk kereteit, anyjának örökké szomorú vonásait. Péter makacsul sugárzó ellentmondását, s végül is a lakásnak bűzhödt, utálatos sötétségét. Fogság — gondolta — brrr... és megrázkódott.

Idekint, a Duna mellett a susogó fák között, egyszerre új érzést fedezett fel. Fábriék nem nagyon törődtek vele. Az asszony főzött rá — mosni nem kellett, ezt Sáfárné, a szomszédasszonyuk szívesen elvégezte s még hozzá milyen olcsón! A főzésen pedig annyit keresett, hogy bőségesen megérte a kis fáradtságot. Miután pedig Vera apja semmiesetre sem engedte meg, hogy lánya ingyen nyaraljon, ez a segítség szinte kapóra jött. Vera magára maradt. A két öreggel nem volt mit beszélnie. Azok is, ő is élték a saját életüket. Fábri szenvedélyes örömmel vetette rá magát a kerti munkára; ásott, kapált, gyomlált, köveket hordott a szomszédos elhagyott villákból. A virágágyakat kerítette körül, belefeledkezett ebbe az életbe. Az asszony bevásárolni járt, tejet hozott, néha-

néha vasalt magának, de legtöbbször ült, miután neheze esett egyre súlyosodó testét vonszolni. Vera egy darabig tétován kószált, meg-megpróbált beszélgetést kezdeni a vendéglátó házigazdáival, amikor ez nem sikerült, elkeseredett, s talán néhány pillanatig vágyódva gondolt az otthonra, csomagolni akart és hazamenni, de valami vissza tartotta. Egy délelőtti lesétált a Dunaparra — érdekes, ez eddig még sohase jutott eszébe — s azon a délelőttön aztán végképp ottragadt. Maga sem tudja hogyan történt. Ott állt a folyóparton a napsütésben, hátul a hegyek felett vihar készülődött, nagy tömött felhők lógtak fejjel lefelé s hajuk a hegyet söpörte. Egy-két távoli villámlást is látott, ha megfordult, de a dörgés zaja már nem ért fulébe. Aztán ismét a Dunát nézte. Ezt Pesten is megtette már. De milyen más volt ez itt, ebben a csendben, távol minden zajtól. Most érezte csak milyen jó is az, ha nem hallja anyjának örökké sápítozó hangját, zsörtölődését. Hiszen Fábriné is morgott eleget, hanem ez valahogyan más volt. Ha Fábriné szidta az oroszokat vagy a kommunistákat, arra nem kellett odafigyelni, az asszony nem is várt figyelmet, saját magának mindig ismétlődő köreit róttá. Ezt anyjával nem tehetta meg. Mi köze neki ehhez — tűnődött — mi köze neki az egészhez? Háború volt, most nincs; kész, vége? Hogy az oroszok vagy kommunisták...? Hat hét észvesztő távolságából ez a kérdés semmitmondóvá zsugorodott.

S az otthontól való távolodással egyidőben egy újfajta érzés növekedett benne. Egyrészt szabaddá vált, lassan-lassan megszabadult otthoni kötöttségének bilincseitől, másrészt pedig... s ez volt az érdekes...

A hajnali szellőben csodálkozva nézegette mellét, combjait, arcát, hamvas bőrét. Nem volt ujság ez számára, hiszen a háború előtt is szépnek ismerték. Akkoriban azonban mit jelentett ez? Néhány elvétett bókot, néhány csókot az arcára vagy esetleg a szájára, amit csak összeszorított fogakkal tűrt. És most? Most a testében villámló kígyók cikkáztak végig, sűrű hullámok öntötték el. Bele kellett pirulnia! Óh szabadság, szabadság! Jó volna megtenni...? Igen, de kivel...? Akárkivel...? A sűrű hullámok szaporodtak. Vera sokat sétált egyedül s a levegő, a hegyek, a víz, a szelek, a fák, a bokrosodó mezők árasztották, ontották a vágyakozást s a kielégülés felé való hajsztát. Napról-napra idegesebb, ingerlékenyebb lett, napközben gyakran öntötte el a vágyakozás hulláma s csak ilyenkor hajnalban nyugodott meg, a hús szélben.

Igen... az a fiú... Most ismét maga előtt látta Briegel Feri

barna arcát, amely csak abban különbözött a többiek emlékezetében már-már elmosódó vonásaitól, hogy nagy fekete szemei úgy villogtak, mint a szentjánosbogarak valaha, az ausztriai erdőkben, a Semmeringen. És az álla, az álla... Fehér fogai vakmerően, szinte szemtelenül csillogtak barna, húsos ajkai mögött s amikor evett, Vera szinte látta, hogyan tépik a hús rostjait ezek a ragadozó fogak. Ránézett Verára tánc közben s ő ismét érezte azt a sűrű áradást, amely eddig tárgyitalanul, alapitalanul lobbant fel benne és hullámozott végig testén. E hajnalban a hullámozás már emberbe fogódzott. Csak annyit érzett, hogy ismét szeretné érezni a fiú karját, amint belekarol, hogy hazakísérje s magáhozrántja, itt, itt a ház előtt. Szinte hallotta szisszenését, amikor a fiú vad szorításában annak foga az ő fogához ért s jócskán megkoccantotta egérfogait. Micsoda csók!

Hogy is történt...? — Eljön holnap hozzánk? — kérdezte a fiú a kapuban amikor akadozva, kipirultan kibontakozott a karjai közül. — Eljön — mondta most már szinte parancsolómódban — és megnézi, hogyan lakunk. Bemutatom anyámnak, édes öregasszony. Van egy nagy kertünk, sok gyümölcsfa. Meg egy függőágy a két barackfa közt. Arra lefekhet, ha akar, micsoda remek dolog ott pihenni.

A fiú hangja letompított volt és érdes, de minden szavából különös, bódító erő áradt, amely lankadttá, vigyázatlanná tette Verát. Ma tehát el kellene mennie és meglátogatni Ferit... Elképzelte, amint benyit a kertajtón s a verandán, amelyet szintén odaképzelt, ott áll Feri édesanyja, karcsú, magas, fehérhajú asszony, akinek jó hűvös a keze érintése.

Hirtelen viasszaszaladt az ágyához s megnézte óráját. Negyednyolc volt már. Anyja ilyen tájban szokta költögetni s akkor vele együtt kellett imádkoznia. Hiszen négy hete nem is imádkozott! Ez a felfedezés különös, mély örömmel töltötte el, szilaj dacos lázadás söpört benne végig. Igen, innen is kiszabadul, lerázza magáról azokat az ostoba nyüöket, s terheket, amelyeket otthon nyakába raktak. Csak most értette meg Péter szomorú, írgy pillantását, amely útjára bocsátotta az ajtóban.

Öltözni kezdett. Fehér shortot vett, fehér blúzt, fehér zoknit húzott a lábára s fehér teletalpú cipőt. Dereára széles zöld övet simított, aztán odalépett a nagy nyitott ablakhoz s alkalmas tükröző pontot keresve vizsgálta magát. Jobb híján tükörnek ez is megfelel.

Kinyílt az ajtó. Fábriné emelte be szörnyű testét. Már kora

reggel izzadt; Vera nem szívelte ezt az illatot, amelyet az asszony uszályként hordott maga után.

— Már fent vagy — kérdezte száraz, únott hangon Fábriné.

Vera nem válaszolt erre az értelmetlen kérdésre. Az asszony nézte a szobát, egy pillanatig Marianne-t képzelte a lány helyébe. Óh, hogy gyűlöli! Mennyire gyűlöli még az emlékét is! Mindenkit, mindenkit gyűöl, aki a multra emlékezteti, arra a multra, ami soha többet nem jön vissza. Mit! Nem hitt a híreknek, amelyek a fordulatról szóltak. Elkeseredetten fintorogva hallgatta Briegelné napi jelentéseit. Az asszony fejte a tehenet s közben beszélt. — Meglátja méltóságos asszony, hogy hamarosan változik a helyzet. A fiam azt mondja, hogy az országban sokan vannak, akik mást akarnak. Azoké lesz itt a világ, higgye el. — Kacsintott. Briegelné alacsony, vézna asszony volt, epés megjegyzéseit a városkában szélteben-hosszában mesélgették. Egyedül fiát imádta, érte hajlandó volt mindent megtenni. Még kerítésre is vállalkozott, ismervén fia egyetlen hatalmas szenvedélyét: a nőket. De Fábrinét nem érdekelték az asszony fecsegései.

— Maguk is csak beszélnek össze-vissza, aztán soha nem történik semmi. Nem történik? Igenis történik, az történik, amit a kommunisták akarnak. De aztán semmi több!

Dühösen kapta el napi egy liter tejét és kivonszolta magát. Briegelné — aki különben szerette ezt az asszonyt, ilyenkor fejcsóválva nézett utána.

Fábriné behozta a tegnapról maradt tejet. Ma elaludt, no és ki parancsolja neki, hogy mindennap keljen fel hajnalban és ezt az idegen lányt kiszolgálja? Ki parancsolja neki? Óh, az a pénz, az átkozott pénz! Miért nem tudta elintézni Zoltán, hogy visszavegyék a hivatalba? Kammernek sikerült, pedig ő katona volt, tartalékos százados. Az a megcsontosodott agglegény bevágódott az üzemi bizottság elnökének titkárnőjénél, aztán az elintézte neki. Nem, Zoltán oly élheterlen, oly ostoba, hogy nem is érdemes rá az időt vesztegetni. Hogy egy ilyen embert nem ütött agyon a bomba az ostrom alatt, amikor annyi derék elpusztult! Most neki cselédeskednie kell emiatt, egy született Andreánszky lánynak, akinek már az apja is...

Cseléd? Rosszabb, sokkal rosszabb! Pesztra, szárazdajka, ismeretlen ringyók kiszolgálója. Ringyó!

— Akarsz tejet? — vágta oda minden dühét kilehelve az asszony. De Vera nem vett észre semmit. — Kérek szépen —

mondta csendben. Hanem a tej nem ízlett neki. A finom, fehér, friss folyadék megtelt az izgalom mákonyával. Néhány kortyot éppen hogy leerőszakolt a torkán. Aztán megint az ablakhoz szaladt. Mintha lépéseket hallott volna? Csak nem Feri jött el...?

De csak Fábri matatott a frissen ültetett paprika, saláta és paradicsomtáblákon.

Vera csalódottan fordult el az ablaktól. Közben az asszony kiment a szobából, ismét egyedül maradt. De nem tudta elviselni ezt az egyedüllétet. Fogta magát, kiszaladt a kertbe. Egy darabig állt és nézte, hogy szedi a gyomot az öreg Fábri. A férfi morgott valamit, nem értette tisztán, — ...ahelyett, hogy itt áll, inkább segíthetne, nézi az öreg embert... — de elengedte a füle mellett a szavakat. Elhatározta, lemegy a Dunapartra, kifekszik a fövényre és nézi az eget, a fehér felhőket, igyekszik aludni is egy keveset, akkor gyorsabban telik az idő.

Gyorsabban? Hát mit is vár tulajdonképpen... Vagy már végképp elhatározta, hogy elmegy meglátogatni a házat, a kertet, a... Vidám lendület keletkezett benne, hát persze, hogy elmegy, miért ne menne? Hiszen szabad, azt csinál, amit akar, nem ellenőrzi senki, nincs itt anya, sem apa, örökös morgásával és érthetetlen számtani feladványaival s főleg nincs itt Jonasz atya...

Micsoda élet, micsoda gyönyörű élet. Soha, soha nem hitte volna, hogy az élet ilyen szép is lehet. Abban a lakásban minden nyirkos volt, sötét, odvas, szúette... de idekint...

Végigfeküdt a parton s behúnyt szemmel ábrándozni kezdett. El is aludt hamarosan; mikor felébredt, megnézte az óráját, fél tizenegy volt. Még egy darabig feküdt, átadta magát a vidék káprázatos tündöklésének, aztán felugrott. Izmai megfeszültek, futnia kellett. Futott felfelé a parton, vagy ötszáz métert, ki-fulladva, lógó nyelvvel megállt, jól kilihegte magát.

Így telt a délelőtt. Ebédet alig evett, az izgalom nagy gombócot rakott a torkába. Pedig kedvenc ételét főzték, piritott borjúmájat galuskával, új krumplival és salátával. Fábriné összehúzott szemöldökkel nézte, amint a tányérjában piszkál. Micsoda vétek otthagyni azt a drága húst! Mennyit szaladgált, amíg végre kapott. De vállaltvont, végre is nem az ő pénze volt s ha nem eszi meg a lány, majd megeszi ő, bár most már igazán nem szabad sokat ennie, a szíve alig bírja... Kétségbeesve gondolt azokra a régi jó időkre, amikor még szabadon ehetett. Minden, minden szabad volt akkor, de ma már enni sem szabad. Még enni sem!

Ebéd után Vera kifeküdt a nyugágyba, elfoglalta Fábri helyét s az öreg kénytelen volt morogva, szitkozódva bemenni a szobába, bár délután kedvenc pihenőhelye volt a nyugágy. Vera minden öt percben az órájára nézett. Képzete már teljesen felizzott. S ha délelőtt néha-néha még másra is tudott gondolni, most már csak egyetlen egyre: Ferire!

Háromnegyed négykor felugrott és — ahogy szokta — se szó, se beszéd, végigment a kerti úton és bevágta maga mögött az ajtót.

Hogyan is képzelte el délelőtt? Kinyitja a kertajtót, nyugodtan végigmegy a lugason, Feri anyja, fehérhajú, kedvesarcú asszony várja majd a verandán s lent a kertben a ház mögött Feri. Néhány percig tétovázva állt a kapu előtt. A sűrű futókkal benőtt kerítés mögött nem látszott a ház. Vajjon milyen lehet? Benyilott. Három-négy lépés után meglátta a házat. A verandán nem az öregasszony, hanem Feri volt. Nyugodtan állt és cigarettázott s nem vette észre őt. Egy kis ideig figyelte. A férfi most még kíváncsiabbnak még vadabbnak tűnt fel, mint tegnap este. Hirtelen érezte szorítását, fuldokolva lélekzett és előbbrement. A kaviics csikordulására megmoccant a fiú. Amikor meglátta, szélesre tárta karját és elébeszaladt. — Hát eljött... eljött... — kiáltott s Verának jól esett ez az elragadtatott kiáltás.

Feri állandóan beszélt. Mindenfélét összehordott. Vera nem is igen figyelte. — Üljön le kedves — mondta a lánynak — hívom az édesanyámat. Bement a házba, nagy döngő léptekkel. Verának kissé elszorult a szíve.

Az asszony megállt az ajtóban és megnézte fia legújabb szerzeményét. A lányra rásütött a nap, szőke haján áttört a fény. Az áttetsző, fehér ruhában élesen rajzolódtak ki feszes combjának vonalai. — Egész tisztességes — súgta oda a fiának — nem zsidó ez véletlenül?

— És aztán — nevetett halkán a fiú — és aztán, nő — nő. Nem mindegy? — Az asszony rosszalólag csóválta a fejét.

Hamar átestek a bemutatkozás formaságain. Nem zsidó — állapította meg magában az asszony és ezt mondta: — Üljön le kedves, kiért áll jót? — Vera leült a szék szélére. Egyre érezte magán a fiú éles, átható pillantását, de ez nem volt kényelmetlen. Inkább kellemes feszültséget idézett elő benne. Jó volt így megnyujtani a várakozás idejét, hiszen úgylis tudta, hogy mi következik.

A beszélgetés lassan indult. A szomszéd villából vagy tán

mésszebről egy gramofon szólt, ez kissé meghittebbé, otthoniasabbá varázsolta a hangulatot.

— Maga most jött Pestről? — kérdezte kisvártatva Briegelné. — Nem — mondta Vera. Nem is figyelt a kérdésre. — Már van vagy hat hete, hogy eljöttem.

— Kár — mondta az asszony — szerettem volna valami újságot hallani. — Még mielőtt elmegy — gondolta — hadd halljon néhány friss hírt. De ez a lány még arra sem jó. Határozott ellen-szenvet érzett iránta. Minek hajszol fel ilyen ostoba libákat a fia, mindig valaki új kell neki. Az a másik, az a hogy is hívják, Kati, nem volt elég jó? Pedig jó nagy fara volt annak, ez meg olyan nyeszlett sovány, mint a kisujjam. — Mondja — szólalt meg egyszerre —, hallott már maga valami olyasmit, hogy a svábo-kat kitelepítik? — Érezte, hogy fia megrántja a szoknyáját. Mit avatkozik bele az ilyen dolgokba a hülye — zsémbeskedett magá-ban. Csak nőket tud fogdosni, de hogy mi lesz velük, a házzal, a kerttel, az üzlettel, az egyáltalán nem érdekli. Nyers mozdulattal ellökte a fiát. — Vera ostobán bámult a levegőbe. Minek okvetetlenkedik ez a vénasszony? Ahelyett, hogy egyedül hagyná a fiúval.

— Nem, nem hallottam róla. Fábriéknál ugyan beszéltek ilyesmit, de hát én nem hiszem el.

— Úgye — kapaszkodott bele az asszony — úgye nem hiszi? Hogy is lehetne? Nem vagyunk mi zsidók?

— Miért — kérdezte Vera — a zsidókat elvitték vagy kitele-pítették?

Briegelné megütközve nézte. Honnan jön ez a nőszemély? A Holdból? Vagy a Marsból?

— De mennyire, hogy elvitték, a fene ott enne meg őket, ahol vannak, mondják (Krammerné is újságolta ma délelőtt a boltban), hogy egyesek jönnek már haza s a többiek is útban vannak. Morgott magában valamit.

Vera szégyelte ostobaságát. Úgy viselkedik, mint egy kis-lány a tanítónéni előtt. Hát nem tud tisztességesen felelni? Nem tud bekapcsolódni a társalgásba?

— Ugyan — vetette közbe dühösen Feri — mit beszéltek ilyesmiről. Nincs más témátok? Anya is mindig ezekkel a sület-lenségekkel hozakodik elő, ha egy idegent meglát. És ha kitele-pítenek? Majd csak lesz valahogy. És nem tudom nem lesz-e jobb Németországban, németek között, mint itt a kommunisták között. Sohasem tagadtam meg német származásomat. Most

lagadjam le? Engem a szüleim németnek neveltek. Ezt ti is jól tudjátok. Hogy most ezért üldöznék? Az nem az én hibám, legfeljebb én iszom meg a levét. Igenis németnek vallottam magam az összeírásnál. Ma is így tennék. És vállalom a következményeit.

— Te mindig beleavatkozol a dologba — szidta anyja —, ha tudnád, hogy ez nem olyan egyszerű, egyáltalán nem olyan egyszerű.

— Mi lesz a bolttal? Mi lesz a házzal, ha menni kell? Erre nem gondolsz, ez neked smarn! — Feri indulatosan megrántotta a vállát.

— De anya...!

— Ugyan, Franzl, ugyan, te kisgyerek vagy még ezekhez a dolgokhoz. De ha már nem veszel részt bennük, legalább ne avatkozz semmibe. Törődj inkább a magad dolgával — s egy lehetleni orrfintorral a leány felé intett. Aztán felállt. Vera egyre idegesebben nézte. Minek beszél annyit? S főként minek mondja el ezt a sok ostobaságot neki? Mi köze van neki ahhoz, hogy a svábokkal mit csinálnak. Egyáltalán érdekelte őt valaha is ez az istenverte politika? Soha! Soha! Az utóbbi időben csak ráerőszakolták ezt a sok hülyeséget — micsoda szerencse, hogy kiszabadult hazulról! Zsidók így, úgy, meg elhurcolás. Az ő dolguk. Jönnek vissza? Kit érdekel, ki törődik vele? Egyetlen fontos dolog van: sajátmaga. S van-e ennél fontosabb? Érdekesebb? Van-e annál lényegesebb, mint napjában négyszer megmosakodni illatos szappannal, vagy mi fontosabb annál, hogy ábrándozni tudjon az ember saját sorsán, vagy nagynéha egy fiúhoz kapcsolja a vágyait? Ez a fecsegés! Ez a sületlen marhaság. Épp itt az ideje, hogy elmegy az öregasszony.

Briegelné indulatosan becsapta maga mögött a kertajtót — közben arra gondolt, hogy elfelejtette felhúzni a tiszta kispárnahuzatot, a velett ágyra, amely már készen várta a fiatalokat; dühösen morgott magában. Vera szóltanul nézte az asszonyt, aki hamarosan eltűnt a sövény mögött. Akkor egymás felé fordultak s az elfojtott vágyakozás nehéz percei után néhány pillanatig nézték egymást, majd Feri elkapta a lány karját, s magához rántotta.

Jó volt, nagyon jó volt a fiú karjába simulni és érezni egész testét. Aztán nagyon jó volt végigsétálni a kerten és meg-megrugdosni a göröngyöket. Mindebbe kellemes várakozó izgalom vegyült, a ház titokzatosan integetett a rengeteg fa, levél közül. A zsaluk csukottan zöldeltek, néhol már egy-egy árvácska dugta

ki a fejét... S az is jó volt, amikor Feri keze kutatón végigszaladt a testén, előbb csak a ruha felett, aztán hirtelen mozdulattal utat talált a melle felé. Micsoda forró hullám... ez a szabadság... ez a csodálatos izzó szabadság... ez a kötetlenség... az élet élvezete... tarka virágok... napfoltok... összehulló fejek... karok... lábak... hihetetlen forrósága... hihetetlen forróság...

Mindez most egyetlen képbe szorítva lüktetett Vera agyában, amint zsibongó testtel, fájó combokkal, merev tartással hazafelé baktatott. Koromfekete éjszaka volt már. Valahonnan a Duna felől vízállatot hozott a szél s Vera izgatottan szagolt a levegőbe... Jó volt? Nem tudott választ adni magának erre a kérdésre. A zúgás halkult s most a sötétben egymás után villantak fel előtte a délután képei. Hűvös lanolinszagot érzett. Még az ágyat is látta, a fehérpaplános ágyat, amely kéjesen terpeszkedett a besötétített szoba kellős közepén. Érdekes: abban a pillanatban szinte teljes éberséggel figyelte meg a berendezést, látta a székeket, amelyekre Feri ruháját terítette, az asztalt, két zöld hamutartót, egyiken VB-betűket látott, vajjon mi is lehet az? Az almáriomot látta s az ódivatú szekrényt, amelyen két árva télikörte szomorkodott.

Ennyi volt az egész?

S minden, ami utána jött? Az is ilyen pontosan követhető, ennyire világos? A férfi később csendben nézte s nem vette észre, hogy közben ő is figyeli. Vajjon ki ez az idegen ember? Ki ez az erőszakos állú, majomarcú, meredtszemű béka? Ki ez s mi köze van hozzá, hogy így tartja a karjai közt?

Most hazafelé menet is megállapította, amit már akkor tudott; soha, soha többet nem fog találkozni ezzel az emberrel, minek is találkoznék vele? Ennek így kellett történnie, de ezután? Majd jönnek mások, csinosabbak, gyengédebbek...

Újra felpeszdült benne a forró hullám. Mintha nem is fél órával ezelőtt kelt volna fel az ágyból! Micsoda erő szaladgált benne, az életnek milyen hatalmas étvágya. Szinte harsogva kívánt beleharapni húsba, gyümölcsbe, kenyérbe, levegőbe! Tánc lépésben futott hazafelé. Szegény, szegény, ostoba Jonasz atya, szegény, szegény, vágyakozó Péter, szegény, szegény, elmaradott, hiszékeny, butácska anya... Milyen gyönyör szabadnak lenni... milyen gyö—nyör... sza—bad—nak len—ni!

Odahaza meglepetés várta. A ház kivilágítva tündökölt, az összes lámpák égtek a verandán. Micsoda cirkusz van nálunk — tündődött, miközben befordult a kertajtón.

Fábri Pista érkezett meg. Hangos, kitörő hurrá!-val üdvözölte régi pajtását. A fiú először káprázva nézte, aztán ő is neki-rontott.

— Vera! Az anyád! Hogy kerülsz te ide? — Aztán hirtelen eszébe jutott anyja elbeszélése vendégükről.

Vera leült a kivilágított asztalhoz. — Mesélj, te csibész, hogy kerültél ide? — Kedvtelve nézegette a kemény, barnarasúlt, határozott férfiarcot. Mikor utoljára látta Pistát, még lágyvonalú, teje-felesszájú, serkenőbajuszú fiatal tisztjelöltecske volt, akivel nem is nagyon akart tárcolni. De ezek az utóbbi évek megváltoztatták. Kemény, határozott vonások rajzolódtak az arcára, szája lefelé-görbült, mintha állandóan megvetését és utálkozását fejezné ki a világ ocsmányságain. Vera szeme fel-lefutott a fiún, aki mellett anyja ült és tömte bele a falatokat, a délről maradt ebédet. Vera nem volt éhes, inkább izgatott, nem csoda, ez a fiú olyan váratlanul robbant ide! Pista is keveset evett, inkább mesélt.

Szélesen, hosszan rajzolta fogságbaesésének és szökésének történetét. Egy pontról hallgatott csupán. Ez gyávaságának históriája volt. Gyávaság! Gyávaság! Megbocsáthatja magának az ember ezt? Megbocsáthatja valaha is? Ki kell köszörsülnie a csorbát.

Igen, a gyávaság fogva tartotta. Mindaddig félelme maradt, amíg le nem mossa ezt a gyalázatot. Elbújt a tank előtt! Nem is próbált lőni!

Félfüllel hallgatta csak az anyját, inkább Verát nézte. Hogy megszépült ez a lány, micsoda remek nő lett. A szája körül van valamilyen vadító vonás. S az alakja megtelt, asszonyosan dús lett, mint egy érett virág! Vajjon elkapta-e már valaki a derekát? Biztosan. Mire várjon egy ilyen remek nő? Arra, amíg elfonnyad, vagy míg valaki feleségül veszi? S ki nőszül ma, magafajta hozzávaló fiatalember?

Vajjon milyen íze lehet ennek a kemény szájnak s ennek a különös görbületnek — tünődött Vera. — Ti most azt hiszitek, hogy én sokáig itt maradok — hallotta Fábri Pistát. Az öreg Fábri lankadtan, szinte félhalottan ült a székén. Örült fiának, de jobban szerette volna, ha a lánya jön vissza. Most már nagyon álmos volt, ilyenkor ő már szeretett lefeküdni. S a felesége megnyit beszél, istenem, be nem állna a szája.

— Nem mész el, fiacskám, nem mész el — csücsörített Fábriné és odahajolt a fiához. — Itt maradsz velünk.

— Nem tudom — tünődött Pista. Itt könnyen megtalálnak. Egy darabig maradok, de aztán mennem kell. Üldöznek a kopók.

— Tudják, hogy megszöktél — vetette közbe Vera.

— Nem azért — legyintett Fábri —, fenét. Azért, mert katoná voltam, meg mert magyar vagyok. Te itt élsz és nem tudod, hogy most ez a rendszer? Én hűen szolgáltam a hazámat, úgy ahogy tanítottak, megtettem a kötelességemet, erre felakasztanak. Csak azért, mert közben más rendszer jött, azoknak meg nem tetszenek a németek. Ennyi az egész. Ha véletlenül fordul majd a kocka, majd én akasztok fel mindenkit, aki nekem nem tetszik. De én nem leszek ám irgalmas, de nem ám, az anyjuk istenit!

Belelovalta magát, szemei csillogtak s ez még vonzóbbá, még kedvesebbé tette Vera előtt. Most már szinte szájrátapadó figyelemmel követte szavainak, mondatainak hangsúlyát, leste azoknak testére gyakorolt varázsát. — Micsoda nagyszerű férfi lett belőle, ki hitte volna?

— Ne félj, fiam, itt nem találunk rád — mondta az asszony s megsímogatta a fia haját. — Mégsem maradhatok itt — határozott Pista —, van még egy csomó elintéznivalóm. Azt hiszem, Pápára megyek, onnan Pécsre, onnan Szegedre, aztán Debrecenbe.

— Minek? — kérdezte halkan Vera.

— Hát — mosolyodott el a fiú —, van némi kis megbeszélendőm arrafelé. Meg aztán meg szeretnék látogatni néhány régi bajtársat, akikkel együtt vadásztuk a partizánokat Oroszországban. — Felsőhajtott. — Hej, azok voltak a szép idők, azok bizony. Talán sohasem jönnek vissza. — Az asztalra csapott, ismét felzúgott benne a düh. — Mi az, hogy nem jönnek vissza? Majd mi visszahozzuk őket. Azért vagyunk fiatalok, hogy küzdeni tudjunk.

— Halkabban — figyelmeztette az anyja —, fiacskám, itt sok a kém, mit lehessen tudni, ezek a Sáfárék is munkásemberek. Hátha az a férfi kommunista?

A fiú letompította hangját, de így e halk hang mögül is vörös izzással csillogott az indulat.

— Küzdeni fogunk az eszményeinkért, a hazánkért, a testvérekért, akik börtönben sínylődnek! Igen, értük! Megfogadtuk ezt már a lágerben, mielőtt szöktünk.

Felemelte a hangsúlyt. Aztán lehajtotta fejét. Fáradtnak érezte magát, kimerültnek. Fábriné azonnal észrevette. — Drágám, eredj aludni, nagyon fáradt vagy, édes kicsim...

— Merre van a szobám?

— Mindjárt Marienne-é, illetve ... izé ... Veráé mellett.

— Hol van apa?

— Már bement lefeküdni! Öreg csont, azt már ilyenkor elhúzza az álm és ledönti.

— No, gyerünk mi is.

— Hát aludj jól, drágám — suttogta Fábriné és hosszan nézett utánuk. Az ajtóban aztán ők is búcsút vettek. Fábri még egyszer megnézte a lányt. Majd holnap — nyugtatta meg fel-felgyúló képzeletét, majd holnap, ma igazán... fáradt vagyok... Lány mozdulattal hozzáért a lányhoz, figyelte, elhúzódik-e? De az nem mozdult, inkább nagy, fürkésző szemeit ráemelte. Ez ismét fellüzelte Pistát, de nem tudta, hogyan kezdjen hozzá. Ezért inkább elbúcsúzott.

Bosszúsan vetkőzött, széthányta a ruháit. Undók marhaság. Hát nincs ideje holnap is? Egy-két napig biztosan marad, addig pedig... Úgy vélte, nem fog túl nagy ellenállást találni... Elfújta a lámpát s elnyújtózott. Hűvös szellő fújt be az ablakon s a takarója alá is bebújt. Ez igen! Ez élet! Behúnyta a szemét és érezte, hogy hamarosan elalszik. Szemhéja alatt már vad táncot forogtak az elmúlt nap eseményei, amelyeket jobb híján — így vett számadásba. Katonák, civilek, roncsolt hidak véres pannoitkuma forgott benne, mintha körhintán ülne s a tömeget figyelné, amely ott hullámszik mellette.

Ekkor valaki megemelte a takaróját. A következő pillanatban forró test repült az ágyába. Gondolkozni sem volt ideje. Az ágy meglendült, felemelkedett, repülni kezdett, a hosszú, szőke haj a nyakát csiklandozta s e repülésből reggel érkeztek csak meg, amikor Vera óvatosan visszaszökött szobájába.

*

A nyár, a nyár! Ez a nyár úgy suhant el Rózsi felett, mint valamilyen sötét, nehéz felhő, amely jeget hordoz a méhében. Semmi öröme nem volt belőle. Egyetlen egyszer sem jutott hozzá, hogy kimenjen a strandra, egyetlen egyszer sem! Csak az örökös robot, látástól vakulásig. És nem volt megállás. Mikor Vétesék látták, hogy Rózsi sikerrel jár vidékre, másodszor, harmadszor is leküldték. Szóltalanul ment. Lógott a zsúfolt vonatokon, veszekedett a kofákkal, cipelte a harminckilós hátizsákokat és félholtan dült az ágyba. Már nem lakott bent a szobában, kiszorult a konyha melletti cselédkamrába. Végeredményben mindegy, itt is van egy ágy, ahol elnyúlhat este és pihenhet, alhat. Aludni a legjobb. Alvás közben az ember nem gondol arra, hogy micsoda szörnyű helyzetbe került. A sötét, ablaktalan szoba, amelybe be-

húzódott és megragadt a konyha sűrű ételszaga, megtelt képzeletének csillogó képeivel. Ilyenkor szabadnak, nyugodtnak érezhette magát; estétől reggelig. Mit bánta az ételszagot! Csak reggel ne lenne soha!

Hajnalban kelt, cipőt tisztított és reggelit készített. Néha-néha eltűnődött azon, hogyan jutott idáig. De nem sokat gondolkodott. A fásultság, a közöny, egykedvűség úgy vette körül, mint valami fal. Áttörhetetlen kőfal mögött élt s csak néha látta megcsillanni a napsugarakat. Elutazott, hazajött, dolgozott: a napok forrón repültek a feje felett. Egyedül volt, a legteltesebb magányban. Vágyódott társaság után? Györgyi limonádét kért. El akart menni? Ki kellett mosnia Évi fehér szoknyácskáját. Végül már nem is akart semmit. Tudomásul vette sorsát.

Azzal sem törődött, amikor Vértés egyik este megmondta neki, hogy másnaptól kezdve be kell járnia az üzletbe. Az üzletbe? Tudta, hogy ez megsokszorozza munkáját, hiszen este, zárás után, kell elvégeznie azt, amit eddig napközben megcsinálhatott. De nem törődött vele. Legalább kikerül ebből a hideg, sötét lakásból. Hogy undorodott a szobáktól, a bútoroktól. Ami valaha a szabadságot jelentette, most egyenlő volt a fogsággal. Üzletbe fog járni. Nos, olyan mindegy, hol tölti az idejét.

Naphosszat egyedül állt az üres polcok előtt. Nincs forgalom, leginkább elszalasztják ide vagy oda. Egy-két vég áruért, kiutalásokért. Ott szorongott a füstös, tömött hivatalokban, figyelte a veszekedéseket, ő maga legszívesebben hallgatott. Ha elutasították, elment, mert nem volt ereje vitatkozni, bár tudta, hogy ilyenkor Vértés leszidja. Ha nincs dolga, azzal tölti idejét, hogy fel-lejár az ötlépésnyi üzletben.

A polcok üresen álltak. Az üzlet hátsó végében kis, alig másfél négyzetméternyi irodafülke volt. Vértés, ha visszajött ismeretlen rendeltetésű útjairól, ide ült be s a fülke apró üvegablakán figyelt kifelé.

Ha egyedül van, jól elszórakozik Rózsi. Ilyenkor kiáll a Vilmos császár-útra és nézi a forgalmat. Szemközt az Arany János-utca sarkán romokban hevert a ház. Rózsi tekintete gyakran kötött a tégladarabokat, a járdára hullt üszkös gerendákat, a szélben felkeringő fehér törmelékert. Ilyenkor saját szerencsés menekülése jutott eszébe. A pince, ahol az ostromot átélte s a lakók. Fábriék, Fülöpék, Raskóék. Vajjon mi lehet velük?

Vértés jött. — Volt itt valaki? — Ledobta a kabátját. — Senki — mondta halkán Rózsi és egy székre terítette a pultra dobott kabátot.

-- A feleségem se?

-- Nem.

Vértés morgott még valamit és bevonult az irodába. Rózsi bejött az ajtóból, mert tudta, Vértés nem szereli, ha ott ácsorog. Leült az üres polcok előtt a székére.

Érthetetlenül megint Andi jutott az eszébe. Andi, régi gyerekkori szerelme volt, törökszentmiklósi fiú, akivel évek óta tegnap találkozott először. Micsoda öröm volt, Istenem! Andi a körúton jött vele szembe, először nem tudta, hogy jól lát-e, de a fiú is észrevette és odaszaladt. Megropogtatták egymást, Rózsi könnyezett — Andikám, hát te élsz? — A szemüveges, rövidlátó fiú hosszan nézte Rózsit. — A járásodról ismertelek meg Rózsikám. — kiáltott. Oly jól esett valakivel találkozni, aki gyerekkorára fiatalságára, arra a boldog korra emlékeztette. — Milyen szép idők voltak azok, Rózsi. Kimentünk a vonathoz délután, hátha jön valaki és hoz nekünk csokoládét. — Karonfogták egymást és sétálni kezdtek. Mit bánta Rózsi, hogy neki még el kell menni a Lackóékhoz három vég kartonért. Mit bánta. — Hova mész? — kérdezte Andi s ő mit felelt? — Nincs semmi dolgom — hazudta — sétálok. Mondja meg neki, hogy eseléd, vagy még annál is rosszabb? Nem, igazán nem lehet megmondani Andinak semmit. Hadd higvje, hogy jó dolga van, remekül él. A fiú örült. — Akkor gyere velem. Felmegyek a pártba. Minden kedden pártnap van. Akarod meghallgatni? — Mikor Rózsi kissé értelmetlenül nézett rá, megkérdezte. — Te nem vagy tagja a pártnak? — Milyen pártnak — kérdezte Rózsi. Andi csodálkozva nézett rá, hitetlenül. — A kommunista pártnak — mondta mosolyogva — nem is hiszem. — Rózsi téován nézett körül. — Én nem vagyok tagja — mondta mereven és valami keserűség szaladt a torkára. — Én nem vagyok semmilyen pártnak a tagja. Sohasem politizáltunk odahaza sem. Hiszen tudod, az emberre csak bajt hoz ez az utálatos politika.

Andi vonszolni kezdte. — No, gyere te kis ostoba, gyere, nem harapják le az orrodát. Öntudatlan butuska vagy.

Felcipelte a lányt a pártnapra. Zsúfolt terem fogadta őket. Rózsi szétnézett a teremben. Az izzadt, fáradt, sovány arcokon élettéljes figyelem ragyogott. Előredőlve itták a beszélő szavait. Rózsi nem is nagyon tudott a szónokra figyelni, annyira elkapta a megértő barátok utáni vágy. De hiszen ezek kommunisták...? Gyerekkora óta nem felejtette el, hogy apja mindig a kommunisták rémtetteiről beszélt. — Piszkos kommunista — hallotta gyakran az öreg B. Szabót, szomszédjukat, amint apját szídjá.

Mi ez? Mi ez az összevisszaság, amelyen nem lehet eligazodni? Apja szidta a kommunistákat és apját szidták, hogy ő kommunista. Vajjon olyan nagy bűn az? Olyan jóvátehetetlen bűn? Nem értette. Figyelme megoszlott saját gondolatai és az előadó szavai közt... Az ország — hallotta — ...a vasút... a termés... és magában: ...kommunisták.... a véleményem..., Vértések...

Zúgó fejfel, lüktető halántékkal kelt fel és alig tudott kitántorogni a tereméből. Akkor jutott csak eszébe, hogy neki még el kell intéznie azt a nyomorult karton dolgot. Gyorsan elbúcsúzott Anditól, felírta a címét, — „okvetlen felkereslek, igen, amint lesz egyszer időm“ — aztán elrohant. Útközben jött rá, hogy milyen megbocsáthatatlan ostobaságot csinált. Mi lesz, ha Lackót nem találja otthon és...

Vértés szikrázó szemekkel fogadta otthon, mert az üzletet időközben bezárták.

— Hol jártál — sziszegte a foga közt. — A fene egyen meg.

— Rosszul voltam — rebegte Rózsi és valóban úgy érezte, hogy szédül. Szeme előtt táncrakelt a lakás, látta a dobogón ágáló előadót s maga mellett egyik oldalon Andi feszülten figyelő arcát, másik oldalon egy sovány, fiatal asszony száraz, kiszikkadt bőrét, tágranyilt szemét. — Rosszul voltam, Vértés úr, le kellett ülnöm.

Persze a kartont már nem kapta meg. — Tudod mi veszteséget okoztál nekem, te disznó alak — kiabálta Vértés. — Harminc dollár veszteségem van miattad, te beteg számár. Tudod is te mi az a harminc dollár! Ha dolgoznál érte, megszenvednéd, akkor mindjárt másként csinálnád. De te csak enni tudsz, meg mészolni a levegőbe. Azt hiszed nem figyelem, hogy mit csinálsz? Te hülye te! Harminc dollár! Mit gondolsz lopom én a pénzt, hogy harminc dollárt, csak úgy kidobhassak az ablakon, mert önagysága rosszul van. Rosszul! Eredj orvoshoz, feküdj kórházba, ha rosszul vagy. De affektálsz, te! Mi bajod lenne? Jobban élsz, mint az anyád hasában. Persze nem tetszik a munka, mi? Jóbb lenne naphosszat flangálni, meg új ruhákat szerezni. Hát fiam azt nem lehet, az én házamban, nem lehet. Vagy dolgozol, vagy mész a fenébe.

Szerencséjére Györgyi nem volt otthon s később, amikor hazajött, a vihar elült. De másnap reggel még tőle is megkapta a magáét. Óh, hát ennek sohasem lesz vége...?

Nyílt az ajtó, egy fekete ruhás, öreg parasztasszony lépett be. Hangosan köszönt, majd megállt az ajtóban és körülnézett. Látta

az üres polcokat s Rózsi megfigyelte a mozdulatot; vissza akart húzódni. De ha már itt van, megkérdi.

A néni elé sietett.

— Tessék parancsolni.

Az asszony a kendője csücskét babrálta. — Valami kartonra lenne szükségem a lányom számára — motyogta. Látszott rajta, hogy idegen a városban. — Van maguknak színes kartonjuk? Egy kis ruhát szeretnék csináltatni.

Rózsi széket tolt alája. — Van néni. Mindjárt megnézem. Emlékezett rá, hogy tegnapelőtt hozott valamilyen rózsaszín virág-mintás kartonanyagot. Talán jó lesz az asszonynak.

Elhaladt az iroda előtt. Vértés szólt ki utána. — Gyere csak be. — Benyitott. A férfi tűzvörösén, lángoló füllel állt előtte. Rög-tön sejtette, hogy valami baj van. Nem szólt, várt.

— Meg vagy te örülve, Rózsi — sziszegte vörösén Vértés. — Teljesen megbolondultál? Értelmetlenül nézett rá. — Mit képzelsz, te hülye, mit képzelsz? Azt hiszed elherdálhatod a nehezen gyűjtött raktáramat, mindenféle pancamáriknak? Hát mi jogod van neked odaadni azt az anyagot, mi? Miért nem jössz be hozzám és kérdezed meg, hogy mit kell csinálnod?

Rózsi védekezően feleltem a kezét. — De Vértés úr, én azt hittem, hogyha van anyag, abból el lehet adni. — Eladni — morogta tompára fojtott hangon Vértés — eladniii? Te bediliz-tél, fiam, régen sejttem, de most már biztos vagyok benne. Hát mit gondolsz, eladom én azt a kartont két nappal azután, hogy vettem, eladom én? Nincs karton. Vedd tudomásul. Nincs karton. Semmi nincs. Parasztnak nincs. Dögölgjön meg. Nekem se adtak. Egy falat kenyeret sem adtak. Most én legyek jólelkű? Különben is: holnapután dupla ára lesz. Majd ha megőrültem, te ostoba liba, te.

— Eredj, mondd meg, hogy nincs. — Felmordult. — Különben mit kezdek veled, te tehetetlen. Majd én kimegyek.

Bevágta maga mögött az ajtót és kirobogott. Rózsi lassan kullogott utána.

Az asszony figyelmesen nézte a vérvörös férfit. — Nincs karton, anyám — kiáltotta az ajtóból Vértés —, nincs, nagyon sajnálom. Jöjjön három hét múlva, akkor talán lesz.

Az asszony egy lépéssel közelebb jött. — Kérem, a lányomnak nincs ruhája. A kisasszony az előbb azt mondta, hogy van. Tessék talán még egyszer megnézni. Nagyon kellene. Megfizetném, ha volna.

Vértés még mérgesebb lett. Ezt a szemtelen parasztot! Ha az

ember azt mondja neki, hogy nincs, nem hiszi el. De nem mutatta felháborodását. Játszik egy kicsit vele. — Aztán mit adna érte, néni? — Az asszony arca felvidult. Vékony mosoly csillant meg száraz ajka körül. — Hát van pénzem — mondta büszkén. Vértés nevetni kezdett. — No ne mondja, anyám, ne mondja. És maga pénzért akar ma vásárolni? Hol él maga, nyanya, hol él? Más nincs? Liszt, vagy cukor, vagy liba, efféle?

Az asszony szomorúan emelte fel a fejét. — Nincs se liszt, se cukrom. Ami földet kaptunk, azon nem termett semmi az aszály miatt. Meg az uram nincs idehaza, hadifogságban van. Libám csak kettő van, dehát az...

Vértés közbevágott. — Hát hozza azt a kettőt, akkor majd meglátjuk, mit tehetünk az érdekében. Két liba? Akkor talán szerzek magának majd kartont, nem biztos, de lehetséges. Majd akkor meglátjuk.

— De összesen csak két libám van — mondta halkán az asszony és arca ismét száraz, kifejezéstelenül üres lett. — Mit csinálók, ha azokat is elcserélem.

— Hja — mondta Vértés — azzal én nem törődöm. Ha magának karton kell, nekem liba kell. Slussz, nyanya, ez a nagy helyzet. Vagy hozza a libákat, vagy nincs karton. De gyorsan hozza, mert az is elfogy, ami van... — tette hozzá és visszament az irodába.

Rózsi az ajtóig kísérté az asszonyt. Mély, nehéz szomorúságot érzett. Milyen csirkefogó is ez a Vértés, milyen csibész... hiszen adhatott volna az asszonynak kartont, van neki otthon végszámba... Szegény, szegény öregasszony. Hallgatta, amint motyog. — Szegény Marikám, azt hitte viszek neki valamit. — mondta az asszony. És felháborodottan hozzátette. — Hát azért a libáimat mégsem adom, nem halhatok én sem éhen. Van ezeknek a kereskedőknek minden, csak eldugják. Tudom én.

Rózsi akkor vette észre, hogy egyedül van, amikor az öregasszony már eltűnt a járókelők között. Torkát fojtogatták a szavai. És még milyen kajánul vigyorgott Vértés, amikor visszament az irodába... Milyen kajánul...

Györgyi lépett be, frissen ondolálva. Nem köszönt, átviharzott az üzleten, erős illatfelhőt hagyott maga után. Rózsi összehúzott szemmel, gyűlölködve nézett utána.

Ledobta a kesztyűjét a keskeny asztalra. — Szervusz Jenő, mi újság? A férfi homlokára tolta szemüvegét. — Semmi mondta rekedten — azaz... Képzeld ezt a hülye barátnődet... — Megint mit csinált? — kérdezte Györgyi és az asztalra ült. Fel-

húzta a szoknyáját, kivillant a combja. A fene egye meg — gondolta Vértés —, még ma is milyen csinos nő ez a Györgyi, pedig két gyerek nem kicsiség. Hála Istennek, van miből öltözködni — gondolta, amíg az asszonyt nézte —, nincs hiány semmiben... — Szóval — unszolta Györgyi —, mi történt megint Rózsival? — Eh, marhaság — legyintett Vértés. De azért elmondta. — Érted? Egy parasztiasszonynak akarta odaadni pénzért. Meg se kérdezett, egyenesen be a raktárba. Mintha itt sem lennék. Még szerencse, hogy épp figyeltem. Ezt a hülyét már nem is lehet egyedül hagyni az üzletben. Ha véletlenül nem vagyok itt, eladja az anyagot. Hallottál már ilyet? — Az asszony lecsúszott az asztalról. Kinyitotta az ajtót. Kiszólt. — Rózsi, gyere csak be. — Ugyan, hagyd a nyavalyába — mondta Vértés — én már megmondtam neki. — De az asszony lihegve kiabálta. — Majd én megmondom neki a magamét, hogy a fene egye meg az ilyen hülyéket.

Rózsi sejtette, hogy miért hívják. De nem érzett félelmet. Inkább mély, ökreendező gyűlöletet mindkettőjük iránt.

— Mit akarsz? — vakkantotta kurtán.

Az asszonyt meglepte ez a lángként kicsapó, rövid hang. Felkapta a fejét.

— Hogy mit akarok? Azt te is nagyon jól tudod.

Rózsi toppantott.

— Azt már egyszer letárgyaltam a férjeddal. Te csak elismélheted, amit ő mondott. Nem vagyok rád kíváncsi. — Meglepetten hallgatta saját magát. Ki beszél? Mintha nem is az ő szája mondta volna ki ezeket a szavakat. Hát így is lehet? Honnan vette ezt a bátorságot? Honnan?

A férfi is felfigyelt a szokatlan hangra. Az asszony csak hápogott. — De nagy a pofád, hallod-e, Rózsi, talán bizony még neked áll feljebb?

Rózsi hátatfordított a szűk fölkében. A forróság ismét előntötte. Soha ilyen dühöt még nem érzett.

— Szégyeljétek magatokat, értitek, szégyeljétek magatokat. Jól hallottátok, mit néztek úgy? Eddig csak hallgattam, hallgattam és türtem. Azt csináltam, amit akartatok. Engedelmes és jó cseléd voltam. Azt hiszitek, hülye vagyok? Azt hiszitek, nem tudtam, hogy kihasználtok, ingyen cselédek vagytok?

Györgyi felszisszent.

— Szégyeld magad, te hálátlan dög!

— Hálátlan — kiáltott sápadtan remegve — ugye hálátlan vagyok. De arra jó voltam, hogy ennivalót cipeljek, meg mossak,

meg főzzek, meg itt kuksoljak a boltban, amíg te kint puccoskodsz a körúton, arra jó? Ti... ti...

Vértés dühében mosolygott. — Mondd csak, mik vagyunk? Szeretném hallani, hogy mik vagyunk? Igazán kíváncsi vagyok rá.

Káromló dühében összeharapta az ajkát.

— Feketézők, piszkos feketézők vagytok. Semmi más gondotok nincs, csak az, hogy honnan lehet minél többet összeharagosolni. Nektek soha semmi sem elég. Hát azt hiszitek, hogy a végtelenségig lehet ezt csinálni? Hogy mindenkit ki lehet dobni az üzletből, mint ezt a szerencsétlen parasztasszonyt? Iát nem. Utolsó brigantik vagytok, ez a véleményem rólatok.

Vértésné fejéhez kapta a kezét; szédült. Istenem, megint egész nap fájni fog a feje, emiatt a szemét miatt.

— Talán nem tetszik, amit csinálunk, mi? Pedig abból élsz, ha nem tudnád, abból élsz. Feketezésből, úgye? Enni jó pedig, mi?

— Nem tetszik, vedd tudomásul, hogy nem tetszik — folytatta le a hangját. — Miért nem lehetett adni annak a szerencsétlennek? A lánya meztelen, itt meg végszámba hever az áru.

— Dögöljön meg — vetette közbe Vértés.

Rózsi villanó szemmel nézte.

— Maga szerint mindenki megdögölhet, csak maga ehessen sültlibát, ez a maga világnézete. Maga, a nagy emberbarát, a jó-tékony ember, a jószívű. De mindenkit becsapni, azt lehet. Elrejtteni az árut, azt lehet. Az becsületes dolog. Amikor az országban éheznek. És vannak, akik mindennap híg bablevest esznek. Akkor maga harácsol és súlyos pénzeket rak a zsebébe. Pengőért már nem is ad árut. Csak dollárért. Meg aranyért. Ez maga, maga... piszkos feketéző.

Nagyobbat akart mondani, de nem bírta fokozni dühét. A szoba oly forró volt, mint egy kemence. Most már Vértés is felugrott.

— Hol hallottad ezeket az ostobaságokat, te szemét, hol hallottad?

— Mi köze hozzá — vágta vissza Rózsi —, mi köze hozzá? Azt hiszi, mindenki olyan ostoba, mint az az öregasszony? Azt hiszi, nincsenek emberek, akik többet tudnak, mint maga. Mindenkit át tud ejteni az ócska trükkjeivel? Nagyon téved. Maga talán nem tudja, hogy az ország nyomorog? A munkások éheznek. És mégis dolgoznak.

Vértésné felkiáltott. Szép arcát eltorzította a méreg. A púder apró csomókban vegyült az izzadtságcseppekkel s lepergett róla.

Néhány pillanat alatt elvesztette korábbi frissességét, szemei alatt karikák keletkeztek, arca ráncos lett és öreg.

— Úgy beszélsz, mint a kommunisták, pontosan úgy beszélsz. Mintha azokat hallanám! Tegnap is nálunk a házban. Valami tömbgyűlés vagy mi a csoda. A kereskedők így, meg a kereskedők úgy. Hát azt hiszed, hogy te is úgy beszélhetsz, mint a kommunisták, te rongy.

— Úgy beszélek, ahogy nekem tetszik — mondta Rózsi remegve — Ebben az országban szólásszabadság van. Es még te sem tilthatod meg nekem, hogy megmondjam a véleményemet.

(Hogyan beszélhet így, istenem? Ki adja neki a bátorságot? És mi lesz ennek a vége? Óh...)

— Talán bizony már kommunistának tetszik lenni — morogta Vértés — már ott tartunk, hogy kommunista vagy. Persze, titokban, mert hátha baj lehet belőle. Hátha visszajönnek a nyilasok? Kommunista vagy, úgy-e?

Oly dühvel, annyi gyűlölettel beszélt, hogy Rózsiban ismét megmerevedett az előbbi ingadozás. Mit szídjá ez a disznó a kommunistákat, azok külön emberek, mint ő. Okosak és törődnek az ember dolgaival. Andi is ezt mondja. Kicsapott belőle a láng.

— Hát vegye tudomásul, hogy kommunista vagyok!

Sikoltást hallott. Vértésné a falhoz támaszkodva sírt.

— Te aljas, te aljas. Az én házamba többé be nem teszed a lábadat. Énhozzám többé be ne gyere! Még ma elköltözől, nem bánom, akárhová. Ha az utcán döglesz meg, akkor is. Ilyen piszkos szemét legyen valaki. Elmegy a kommunistákhoz meghallgatni, hogy szídják a gazdáját. Persze, nem tetszik neki a munka, ingyenélés, kommunistáskodás, az igen. Takarodj a szemem elől (megcsuklott a hangja, zsebkendőjével megtörölte homlokát). Vértés meredten nézett maga elé. Nem, nem lehet ezzel a lánnyal tovább dolgozni, még képes és egyik napon eszébe jut feljelenteni. A kommunistáktól minden kitelik. Ki kell dobni az ilyet, legjobb azonnal kihajítani.

— Megyek — mondta Rózsi. (Érthetetlen, de nem érzett féltelmet). — Azt hiszitek, hogy nagyon félek. Kapok én állást, ne féljetek. Nem fogok éhendöglenni. De vigyázzatok magatokra.

Kifordult az ajtón és futásnak eredt. Hazarohant. Néhány gyors mozdulattal összedobálta dolgait. Megcsókolta a két kislányt, akik egyedül játszogattak a gyermekszobában. Mikor kilépett az ajtón, sírás emelkedett a torka felé. Előbbi dühe lehült, elpárolgott. Megint tanácstalanul, magányos volt. Milyen ostoba, milyen megbocsájthatatlanul ostoba... De mégsem. Nem

tűrhette. Végre mégiscsak 'aljasság, amit azok csinálnak. Mindenük a pénz, az istenük, az ördögük.

És most mi lesz... Áll az utcán. Félt, de valahol mélyen bent érezte, hogy nem tette helytelenül. Elvesztette ugyan lakását, nincs hova aludni menjen, de legalább egyszer istenigazából megmondta a véleményét... Hogyan is mondta?... Kommunista... No, hazudhatott abban a helyzetben. Legalább azok egy kicsit megijedtek. Most majd reszketnek, hogy nyakukra hozza a rendőrséget. No nem, azért ilyesmit nem tenne meg. Mégiscsak... Ha Vértessnére gondolt, minden alkalommal előntötte a keserűség sűrű hulláma. Most csak undort érzett s valamiféle kielégülést.

No, elég a tűnődésből. Valahová mennie kell. Rokonságával az ostrom óta nem tartotta a kapcsolatokat. Egyetlen egyszer volt Andoréknál a Peterdy-utcában, de fél óra után onnan is elmenekült. Menjen Székelyékhez? Ki nem állhatja az örökösen fecsegő öregasszonyt. És a férfit sem... Meglóbálta a bőröndjét. Egyszerre, valahonnan a mélységből felmerült Andi képe. Gyorsan előkotorásztta a táskájából noteszét. Itt lakott, nem messze. Menjen Andihoz?...

Ő volt az első férfi, aki megcsókolta. Kissé elpirult erre az emlékre. Node az nagyon furcsa lenne, ha most csak úgy beállítaná Andihoz. Talán nem is lakik egyedül. Emlékezett rá, valamit rebesgetett a fiú. Egy öregasszonynál lakik. És mit fog mondani? Hogy kidobták? Vagy otthagya az állását?

Önkéntelenül is elindult a Nyugati felé. Ez a hirtelen, akaratlan mozdulat megpirosította az arcát. Kellemes, könnyed nyugalom futott rajta végig. Egészen jó volt, így szabadon, amikor már nem kellett remegni azért, hogy Vértessné leszidja, mert odaégett a rántás. Egészen jó volt, ebben a céltalan bizonytalanságban. Lassan továbbment. Igen, Andihoz. Sejtette, hogy Andi megérti majd. Olyan jó lesz vele elbeszélgetni a multról. A fiúkról, a lányokról, akik már nincsenek. És a jövőről is lehet Andival beszélgetni. Különös. Úgy érezte, most senki mással nem tudna a jövőjéről beszélni, csak Andival. Gyerünk oda! Ő okosabb, mint én. És olyan jól esik majd megfogódzni valakiben, akiről úgy érzi az ember, hogy biztosan áll a lábán.

*

A gyárban már reggel rebesgették, hogy az üzemi bizottság délre gyűlést akar összehívni. Néhányan megpróbálták találgatni; de senki nem tudott bizonyosat efelől. Bordás a raktárban egyik megoldást a másik után eszelte ki s ezek a hírek futó-

tűzként szaladtak végig az épületeken. Izgatottan lesték az órát. A dél lassan közeledett s még semmi bizonyosat nem tudtak. Többen rosszállólag csóválták a fejüket. Mi jót hozhat egy üzemi értekezlet? Biztosan azt akarják közölni, hogy be kell iratkozni a pártba, mert különben elbocsátás lesz. Nem kell engedni a terrornak — morogták egymásnak. Nem lehet valakit kényszeríteni, hogy belépjen valahová, ahová nem akar. Csak egységes fellépést — biztatta Bordás a szerszámosokat, amikor bejöttek anyagért a raktárba. Ki kell jelenteni, hogy nem! Nem és nem! Mit képzelnek!

Marianne szótlánul hallgatta gépe mellett a felröppenő és lehulló híreket. A hosszú teremben, ahol ült, nyolcan dolgoztak az excenderpréseknél. A terem túlsó végén a fal bombatámadás következtében leomlott. Nyolc nő; nyolc különböző korú és természetű asszony s mesterük, egy morgó, öreg bácsi, bizonyos Korláth nevű, kivénhedt lakatos. Lógó bajsza alól vaskos tréfákat sütögetett el a nők felé; azok már meg sem hallották e sületlenségeket. Micsoda szennyes szája van! Az ember inkább bedugja a fülét, de nem figyel oda. Az öreg ide-oda ténfergett a gépek között, beállította az új szerszámokat, aztán leült a motor mellé és hallgatott. Már senki sem beszélt vele, az egy Annát kivéve, dehát az is olyan mocskosszájú disznó, mindenkivel összeadja magát, csak fizessenek. Mert a cukrászsüteményt szereti. Hát ki nem szereti elvégre a cukrászsüteményt s ki jut hozzá? A munkásnak ma is még csak bab jut, meg sárgaborsó és zsír helyett olajjal kell főznie, ha ugyan van mit. Brrr... olajjal... Ki hitte volna, hogy ide jutunk? Hát... ez a háború... Azt hiszik, hogy béke van?... Ugyan, kérem... még mindig háború van... Csak háborúban lehet olyan vészettül éhes az ember. Mi a fenét akar megint az üzemi bizottság? Az is csak a száját tudja járatni, de hogy egy kocsit leküldjön vidékre és bevásároljanak valamit, arra nincs gondja. Pfuj!...

— Minek legyen? Kérdezlek, mondd, minek legyen? Ők ott ülnek a jó, zsíros állásokban, nekünk meg itt a meló. Ugyan, a munkásnak mindig ez volt a sorsa, régen is, most is. Azt hiszed, valaha is lesz ebben változás? Tévedés, öregem, nagy tévedés... A melós az melós marad, dolgozzon és szakadjon meg. Meg a fia és a felesége, meg az anyja odahaza, minek azoknak enni? Kussolj, proli és dolgozz, különben...

A gyár, az üzemi értekezlet hírére olyan volt, mint egy megbolygatott méhkas. Talán fizetésemelés? Hiszen alig tudok valamit venni azért a rohadt hetibéremért... Öt hónapja nem ad-

tak cukrot, fiam, öt hónapja! És zsírt? És zsírt talán adtak? Talán láttál az ostrom óta egy deka zsírt? Azelőtt, óh, igen, azelőtt volt minden, emlékezzél csak vissza, volt zsír meg liszt, meg szalonna, igaz a háború alatt már drágább volt, de az óráberek is magasak voltak és nem romlott így ez a nyomorult pénz. Maholnap éhen veszünk a fizetéssel együtt. Egy kiló gyümölcs 150 pengő! Ki bírja ezt? Nemsokára őszi lesz, meg tél...

Holder izzadva ült az irodájában! Micsoda hajsza! A fene ennél meg. Sohasem hittem volna, hogy a vezérigazgatónak ennyi dolga lehet. Reggel nyolctól este tízig, megállás nélkül. Az elhagyott Javaktól a miniszterelnökségig, onnan a közellátásba, onnan a szakszervezetbe, onnan a Szaktanácsba, aztán vissza a pártba, a gyárba és újra elülről... S most még ez a jóvátételi megrendelés is... Tulajdonképpen örülnie kellett volna, hogy a gyár munkát kap, legalább rendbehozhatja az excenderműhelyt, hiszen azokra becsurog az eső s mi lesz még a télen! De mérgesen káromkodott mindennek ellenére. Hogy a fenébe mondja meg a melósoknak, hogy megint túlórázniuk kell. Igen, túlórázni, mert a rendelést októberre le kell szállítani. Harminckét szerszám kell hozzá, át kell szólni a szakszervezetbe, hogy küldjenek ide négy vagy öt szerszámot, mert ezek nem győzik. Az udvaron át lekiáltott a szemközti épület földszintjére:

— Krancz elvtárs!

Az öreg kidugta a fejét az ablakon:

— No, mi kell?

— Jöjjön csak fel egy percre. — Krancz intett, hogy azonnal jön. Holder türelmetlenül járt fel-le a szobájában. Nem is olyan egyszerű minden, mint ahogy gondolta. Ha száz feje volna, se tudná megjegyezni mindazt, amit annyi helyen tárgyal: utasítások, kérdések, elképzelések tömegét hordozta magában. Olyan volt a feje, mint egy szemétdomb. Egymás után szívta a cigarettaikat. Az öreg Krancz, az üzemi bizottság elnöke jött be. — Mit akarsz?

Holder háttal állt neki, lenézett az udvarra. Az ócska, rozoga teherautó, amit nagynehezen könyörgött ki az Elhagyott Javaktól, ott görnyedezett a porban. Hárman vacakoltak vele, semmit nem ért az egész. Alig tett húsz kilométert, rögtön bedöglött, úgy kellett bevontatni a Váci-útról. Még szerencse, hogy egy ruszki teherautó behúzta!... A fene ette volna meg ezeket a nyomorultakat, egyetlen rendes kocsit nem hagytak az országban...

Krancz mégegyszer rászólt:

— Nem hallasz talán? Minek hivattál? — Holder izzadva

jött az íróasztalához és leült. A táskájából egy csomópapírt vett elő és maga elé terítette.

— Itt az új jóvátételi rendelés tervrajza — mutatta Krancz elé. Az öreg belenézett.

— Micsoda ez?

— Nem tudom. Valami részletmunka. Harminckét szerszám kell hozzá, itt vannak a rajzok. Tizennyolc kivágó, öt húzó, a többi hajlító. Van köztük olyan is, amelyik négy lépéses. Ezek pontos rajzok. Egy század fel-le. Elég rohadt. De ami a fő... fizetnek... persze...

Krancz a rajzokon matatott. Örült ennek a munkának, mert a gyár akadozva, köhécselve, nehezen indult. Pedig már itt járnak a nyár közepén...

Holder elmondta, hogyan képzei a bejelentést. Krancz félfüllel hallgatta csak, közben a saját szavait szövögette. Mostanában rájött arra, hogy szeret nyilvánosság előtt beszélni s hogy szavai hatásosak. Jó érzés volt ez, istenbizony. Az ember maga előtt látja a sokfejű, hullámozó tömeget s érzi a szavaiból áradó erőt, amely mindig újabb és újabb lendületet kölcsönöz. Örült annak, hogy beszélhet. Hogy nehézségek vannak? Majd legyűri azokat is.

De fáradt volt. Napok óta ez a hajsza s közben alig valami kevés ennivaló. Egyetlen egyszer sikerült lemenni Gyöngyösre s megszerezni egy kevéske élelmiszert, azóta semmi... semmi... Mindennap bab és bab és borsó. Soha egy szem husocska, egy falat fehér kenyér. Az ember kimerül így, elveszti erejét s méghozzá nem is olyan fiatal már. Tudta, hogy a többiek hasonló helyzetben vannak s ez legalább viszonylag valami kevéske erőt adott neki. Csak nem elkeseredni, nem csüggedni. Valahogy ennek is a végére jutunk. S főként nem mutatni a többieknek! Jó példával előljárni. De üres hassal... Nem tagadhatta, unalmas volt már ez az örökös prédikáció, unalmas volt mindannyiszor kitartásra és türelemre biztatni a tömeget. Azok is emberek... Jön a tél... Mi lesz a télen? Ha nem lesz se szén, se fa, se ennivaló, a műhelyekbe becsorog a víz... S akárhogy is szaladgál, könyököl, kérlel, fenyegetőzik az ember, sohasem kap semmit. Még mindenütt azok ülnek, akik utálják a munkást. Hogy a fenébe beszéljen az-zal, aki egy éve még szembeköpte volna, ha találkoznak. Itt csak egy pofon segítené, de nem szabad. Mindig csak nyugodtan, türelmesen, beszélni, végighallgatni, aztán elmenni... Hát, elég ostoba játék ez, meg kell vallani.

Morgott magában és visszament a szobájába. Holder egyedül maradt. Eszébe jutott, hogy mára nagyobb acélszállítmánynak

kell megérkeznie. Óráját nézte. Elmúlt már tizenegy. Nem hozták. Aztán újra felderült, mert a kapu felől motozást hallott. De csak két szerelő jött az autóhoz. Kedvetlenül ült le az íróasztala mellé és kezeibe temette fejét. Nem, nem szabad ellankadni; dolgozni kell.

A műhelyekben tovább folyt a találgatás. Ha valaki összeszámolta volna, nem kevesebb, mint százhuszonhét változat röppent fel a mai gyűlésről. Mindenki tett hozzá egy-két szót, mindenki törült belőle... Nem először hívták össze őket, így munka után. De ma mintha izgatottabbak lettek volna. A fene egye meg, csak már dél lenne! De az ebédidő zajtalanul mult el. Délután hozták az ívet, amely tudtukra adta, hogy csengetés után itt kell maradniok. No vegyetek...

A csöngetéskor Marianne nyugodt mozdulattal állította le a gépet. Nem tudott résztvenni a gyár forrongó hangulatában. Hidegen, unottan, majdnem utálattal végezte ezt a munkát. Nem értette sajátmagát sem. Már napok óta kergette, kínoztta ez a borulat. Pedig micsoda lendülettel kezdett dolgozni, milyen mámoros boldog örömmel. Úgy ült a gép mellé, mintha saját gyermekét dajkálná. A napok, amelyeket a gyárban töltött, egy új világgal ismertették meg. Minden újdonság volt számára, meglepetés. Soha nem látott még ilyesmit. A nagy motort néha percekig nézte, amint apró kékes szikrákat vetnek a kefék. A szíjakat végigsimogatta s csodálkozva figyelte, amint a présekből ezerszámra hullanak ki a megmintázott munkadarabok. Amikor Holder egy ilyen gép mellé ültette, megijedt. — Ezt sohasem fogom megtanulni — kiáltotta megszeppenve. — De a férfi csak mosolygott. — Korláth bácsi majd megtanítja magát. — Az öreg kidülledt halszemével, kunkorodó bajuszával ellenségesen nézte. — Ürikisasszony — dohogta magában s Marianne azonnal érezte az ellenséges hideg levegőt, amely már az első percben körülvette. Akkor még csak négy nő dolgozott rajta kívül az üzemben. Azok is körülállták — mint valami városligeti csodát, mint egy madárfejű Lajosikát — és úgy figyelték első, reszkető mozdulatait. — Nem úgy — dörrent rá ellenségesen Korláth, — így. — És mutatta. Marianne félt a géptől, de nagyon igyekezett s így néhány napon belül eloszlott első réműlete. Egy-két hét alatt meg felfedezte, hogy nem is olyan veszedelmesen ügyetlen. Dolgozott; s ha nem is tudott elérni olyan teljesítményt, mint Anna, a piszkosszájú vagy a mellette dolgozó, valaha kövér Nagyné, aki évtizedek óta ült a prés mellett, — mindenestre nem dobták ki. S ez sokat számított.

Megnövelte, kiszélesítette önbizalmát, önbecsülését s maga-

biztossága növekedett. Igyekezett. Napról-napra jobban ment a munka. Minden apró fogást megfigyelt. Hogyan lehet a széles vagy keskeny fémcsíkot zökkenésmentesen betolni a szerszámba, minél gyorsabban lenyomni a pedált. Zajtalanul, pontosan, ész-szel dolgozott.

Keze alatt gyorsan csúszott az anyag. emelkedett s vágott a gép. Korlátnak el kellett ismernie, hogy nem a legrosszabb munkaerő. Marianne nyugodtan, figyelmesen élt. Mégsem békült meg önmagával. Ahogy a hetek és hónapok multak, úgy lett egyre idegesebb, ingerültebb. Ha reggel a gyárba kellett mennie, idegesen rángatta magára a ruhát. Megint látnia kell azokat az arcokat! Megint hallgatnia azokat a megjegyzéseket! Hát soha, egy percre sem felejtik el, hogy ő nem közülük való? Soha nem bocsátják meg azt, hogy valamikor más körülmények között élt? Hiszen nem mesélt nekik erről az életről, egyetlen szóval sem. Mégis társnői megéreztek, hogy a lány más világból származik, más emberekkel élt eddig s nem fogadták be. Hiába igyekezett eleinte, hiába kezdett beszélgetni velük. Anna utálkozva fordult el, Piri szóba sem állt vele, leginkább Nagynéval tudott néhány szót váltani. Ez eleinte még nagyobb igyekezetre sarkalta. Lehetetlen, hogy ne tudjon velük összeemelegedni. Hiszen éppúgy él, mint azok, akkor kel és fekszik, ugyanazt eszi naponta a gyár menzáján (bableves, borsó s néha lencse vagy száraz tészta) s mégsem?... Később ez az igyekezett keserű haragba fulladt. Nehéz, sötét felhő vette körül Marianne-t. Nem tudott összebarátkozni az asszonyokkal, lányokkal, jóformán senkivel sem a gyárban. Úgy élt, mintha számkivetett lett volna egy szigeten. Ha a fizetésért ment, a férfiak jelentősen végignézték, mintha azonnal ágyukba szeretnék volna vinni, az asszonyok meg csipkelődő megjegyzéseket tettek rá és elhúzódtak tőle, mintha tetves lenne. Óh, hogy gyűlöli őket! Valamennyit! Ostobák értelmetlenek, nem érzik, hogy mennyi szívvel, milyen jóakarattal közeledett feléjük. S hogy mennyire vágyott valami társaságra, néhány szóra, egy-két ismerőssel!

Egyedül maradt. Már csak dühe és emlékei voltak vele. Ha legalább Holderrel találkozhatott volna néhanapján. De a férfi azóta, hogy behozta a műhelybe, s néha még egy-két napig bejött megnézni, megy-e a munka, eltűnt. Néha látta, amint izzadva lohol a gyárudvaron, egyszer-kétszer találkoztak munka után, de a férfi akkor figyelmetlenül, üres tekintettel futott el mellette. Egészen máson járt az esze, Istenem... Marianne nem egyszer elhatározta, hogy megszólítja vagy felmegy hozzá az

irodába, de amikor megvalósításra került volna a sor, megriadt. Gyakran felidézte május elsejét. Akkor azt hitte, hogy a férfi tanítani fogja, beszélgetni fog vele, majd találkoznak s a fiú bevezeti őt abba a rejtélyes, félelmetes távoli világba, amelynek szele, akkor május elsején érintette meg először.

A család, ahol lakott, nem törődött vele. Jóformán azt sem tudták, kicsoda, miért van itt s bár az első napokban azok is furcsa szemmel nézegették a nem közéjük való jövevényt, mikor látták, hogy rendesen megfizeti a szoba árát, megbékültek vele, elnéztek felette. Mit is kezdtek volna Marianne-nal? Négy gyerek sivalkodott örökké a bezárt ajtók mögött. A férfi és az asszony kora reggel munkába mentek s csak késő este jöttek haza, akkor holtfáradtan ágynak dőltek. A négy gyerek (három kislány, egy fiú) egész nap a lakásban hancúroztak, vagy ha szetb idő volt, anyjuk már reggel kizavarta őket a szemközti grundra. A Tünde-utcában lakott, micsoda név, istenem! Nem messze innen a Váci-úton villamosok jártak, amelyekkel be lehetett jutni a városba, a Váci-utcába! A Petőfi Sándor-utcába! A korzóra! S itt?

A düh lassan fojtott ellenszenvvé, majd utálattá változott. Gyűlölte Korláthot, az asszonyokat, sajátmagát, Holdert, a házigazdát. Gyakran egész éjjeleket töltött azzal, hogy a hibát kereste. Hol hibázott, mivel vétette el az első lépést? Túl udvarias volt, túl gúnyos, túl fölényes, túl idegen? Nem tudott rájönni semmire. Ez az önmarcangolás később elvezette a szízszenő haragig. Sajátmagát utálta legjobban. Ő a hibás, nem kétséges.

Nem beszélt senkivel, végezte dolgát. Amit hallott, tudomásul vette, amit meg kellett tennie, szó nélkül megtette. Még néhány kísérletet tett a barátkozásra, de sikertelenül. Egyedül Nagyné mutatott némi hajlandóságot rá, de őt is hamarosan megijesztették a többiek. Ha azok nem beszélnek vele, miért én...? S így Marianne-t lassan körülfogta az egyedüllét, értetlenség, kietlen, fagyos levegője.

Ebben az állapotban gondolt először az emlékeire. Először csak régi szobája villant meg benne egyik este, amikor már harmadszor csavarta fel a villanyt és ölte meg a rátámadó poloskákat. Most hirtelen jól látta a szobát, az ablak mellett álló zongorát, a szekrényt, a szalongarnitúrát, a könyvespolcot s az ágyat, amelyben oly sok szépről álmodozott valamikor... Igen, az ágya, a szekrény, amelyben ruháit tartogatta. A ruhái most

is megvannak. Csak éppen nem használhatja azokat sohasem. Mit is szólnának, ha felvenné mélyen kivágott kék selyem estélyiruháját vagy azt az apró délutáni ruhácskát, amelyet Clementisné csinált a háború utolsó évében, s amely még ma is pontosan olyan divatos, mint akkor volt...

Mit kezdjen a ruháival?

S mit a cipőkkel, amelyek meghúzódva, porosodnak szekrénye aljában. Otromba magasszárú cipőjét használta, szinte tönkrenyúzta. A fehér, barna, kék, szürke, magassarkú vagy trottórcipőket nem merete felvenni, félt, hogy azt a kevéske jóindulatot is elveszti, amit nagynéha még érzett.

Mit kezdjen a cipőivel, istenem?...

S így növekedett benne az emlékezés, napról-napra kínnövekedésben. Egyik nap azon vette észre magát, legyűrhetetlen vágyat érez arra, hogy a belvárosban sétáljon. Másik nap felöltött benne régi barátnőinek sora. Óh, micsoda értelmellenség volt... Azok bizonyára otthon élnek, a városban már kezdődik az élet, újra felvillannak a neonfények, este el lehet menni táncolni, s vannak fiúk, gramofónok, már szól a rádió is, táncolnak biztosan.

Így növekedett türelmetlensége és vágyódása. A legnagyobb erőfeszítéssel kényszerítette magát, hogy reggelenként bemenjen a gyárba. Arcára sötét nyugtalanságának fekete felhője ült. Társnői még jobban elfordultak tőle, megérezvén a lányban dúló vihart. Marianne őrlődött. Kíváncozott is vissza a régi világba, néha el is indult a Váci-úton, de egy-két sarok után megállt. Ha apjára, anyjára s arra a szerencsétlenre gondolt, még mindig elképzelhetetlen volt számára a visszatérés.

S vajjon nem fantázia az egész? Vajjon biztos az, hogy azok a régi emberek, úgy élnek, ahogy ő elképzei? Nem a messzeség, a távolság szépíti így mindezt? Emlékezett, hogyan járt Bechekéknél. Még nagyon is tisztán látta az asszony megvető arckifejezését és Vera sajnálkozó, bágyadt mosolyát. S a többiekkel vajjon nem így járna?

Sírni kezdett. Úgy érezte, hogy kiesett a világból, s valamilyen légüres térben leng, gazdátlanul. Már nem tudott visszamenni, bármennyire is vágyódott régi élete után. A hullám hátára vette s most felemeli, leejti kénye-kedve szerint. Az utcán zokogott, nem törődött vele, hogy nézik.

Csengetés után leballagott az udvarra. Félfüllel hallgatta, ahogy a többiek a gyűlés lehetőségeit vitatták. Nem vett részt ebben a beszélgetésben. Egykedvűen álldogált. Most is, mint

már napok óta, az alatt az egyforma nyomás alatt élt, amely életét apró darabokra sajtolta. Óh, ha valaki jönne és kiszabadítaná ebből a mocsárból! Ha valaki jönne és visszavinné! Vagy ha nem is vinné, itt adna neki jobb munkát, több ennivalót. Végignézett magán. Munkaruhája, amelyet akkor szerzett, amikor idejött dolgozni, lötyögött a testén. Lefogyott! Csoda? Hiszen alig eszik valami keveset, alig jut néhanapján egy-egy jobb falathoz! A tiszta szoba, a tágas ágy, valamilyen révületben jelent meg szeme előtt. S középen a dúsan terített asztal! De elhessegette magától ezt a gondolatot.

Az udvaron már gyülekeztek az emberek. Marianne belevyűlt a többiek közé. A férfiak izgatottan tárgyalták az eseményeket. Mindenki beszélt, magyarázott, kézzel-lábbal hadonásztak. Egy asszony, amikor észrevette Marianne-t, elfintorította az orrát. Marianne nem törődött evvel, inkább az ajtót figyelte, amelyben Krancz jelent meg. Néhány pillanattal később Holder lépett ki, kezében iratesomóval. A zajgás erősödött, majd halkult. Holder Krancz után indult s nyugodtan nézett szét az embereken. Marianne hetek óta most látta először közelebbről. Milyen sovány volt, istenem. Jóval soványabb, mint május elsején. S az a vonás, ott a szájuszélén! Az a vonás valamikor örökös mosolyt vetett az arcára. Most száraz, hallgatagon legörbülő vonal volt ott, amely keserűen kiszikkadt arcot mutatott.

Ez az örökké nevető Holder? — gondolta Marianne.

Krancz kiért a tömeg elé felemelte a kezét.

— Szaktársak — mondta csendben, mert sejtette, hogy takarékoskodni kell az erejével — szaktársak, az üzemi bizottságnak van némi közölni valója.

— Halljuk, halljuk — kiabálták többen. Holder leintette a közbeszólókat.

Krancz lélekzetet vett. — Arról van szó, amit mindannyian tudunk. (Beszéljen, ne kerteljen). Mindjárt elmondom. Szaktársak, mi tudjuk jól, hogy nehéz körülmények között végezzük a munkát. A fasiszták összerombolták a gyárainkat, tönkretették a hídjainkat. Ezért ők a felelősek. (De mi isszuk meg a levét — kiáltott Marianne hátamögül egy asszony). — Krancz nem zavartatta magát. — Mi mindannyian öntudatos dolgozók vagyunk. Nem azért jöttünk ide közvetlenül az ostrom után, hogy most valami kis nehézség meghátrálásra kényszerítsen. Szaktársak! A gyár nagyobb jóvátételi megrendelést kapott. Új embereket veszünk fel. A munka szaporodni fog, még hozzá igen erősen. Ez nem baj. Tudjuk, hogy minél többet dolgozunk, annál többet

keresünk, (Sokat érünk azzal a rohadt pengővel!) máától kezdve túlórázni fogunk! Mégpedig este 7-ig minden nap. Egészen, amíg...

Nem fejezhette be a szavait, a tömeg felhördült, mindenki kiabált.

— Micsoda aljasság.

— Hétig dolgoztatni.

— Éhesek vagyunk! Krancz jól látta, hogy ki ordít legjobban. — Te csak ne beszélj Veress. Te minden este hétig bent vagy. Néha még fél nyolckor is itt látlak. Fuserálni, arra jó a gyár, de dolgozni, azt nem akarsz az oroszoknak. Szép kis szociálista vagy, mondhatom.

Holder idegesen megrezzent. Ami a fuserálást illeti, azt különben ők engedték meg üzemidő után. Bordás beleszólt a vitába.

— Aztán mi a túlóra-díj? — Krancz felemelte a kezét, mert már olyan zsivalygás volt, hogy nem értett semmit. — A szokásos. Pontosan a szokásos. Azt hiszed, te többet fogsz kapni, mert kegyeskedsz dolgozni?

— No, — kiáltott Nagyné — az oroszok igazán fizethetnének.

— Ostoba liba vagy — dühöngött Krancz — és ha mi fizetünk nekik, azt hiszed, nem érdemeljük meg? El tudod te képzelni, hogy milyen rombolást vittek véghez odakint a magyarok? Igen, a te fiad is ott volt.

— Hagyja a fiamat — mormogta Nagyné — a hadifoglyokat hagyja. Azok nehezebb helyzetben vannak, mint maga, maga... — Nem folytatta. A fene egye meg ezt az öreg Kranczot, milyen rendes fickó volt ez, amíg csak esztorgályos volt. De most, hogy felvitte az isten a dolgát, egyszerre olyan magas lóra szállt, hogy nem is lehet vele beszélni.

Krancznak végre sikerült lecsendesíteni a zajongókat. — Azt akarom mondani, hogy a szaktársak nagyon fegyelmeztelenek. Ebben az üzemben (felemelte a hangját) minden van, csak munkafegyelem nincs. Így akarják újjáépíteni az országot? Jól tudjuk, amit csinálunk, magunknak csináljuk. Maguk meg lógnak, húzódoznak a melótól, mintha szúrná a kezüket. A demokráciáért dolgoznunk kell, szaktársak értsék meg.

Ismét felzúdulás támadt.

— Adjanak enni!

— Persze, beszélni lehet, de ha az ember éhezik!

— Nézze csak meg a feketézőket.

— Menjen csak be Krancz elvtárs a városba. A kirakatok tömve vannak!

— És micsoda nők, istenem, micsoda ruhák!

— De enni, enni!

— Azoknak szabad?

— A munkás dögöljön éhen?

— Hát ez a demokrácia?

— Csak egyet kössenek fel belőlük, ezt mondja meg a pártban.

— De szaktársak, szaktársak, — emelgette a kezét Krancz, érezte, hogy lassan elveszti uralmát a zsongó, hullámozó tömeg felett.

Nagyné Marianne mellett fortvogott. — Micsoda ganéjság! Dolgozni azt igen, de enni adjanak! — Bordás kilépett a tömegből. Félrelökött egy fiatal munkást, aki az első sorban állt. — Miért nem mennek vidékre és hoznak valami ennivalót? Az Ulbrichék is lementek, meg a Ganzék. Csak mi ülünk itt és éhezünk. — Krancz erőlködött. — Tudja jól, hogy rossz a kocsi. Itt áll maga is megnézheti.

Ismét hangok: — Rossz! Meg kell javítani!

— Talán nem látjátok, hogy dolgozunk rajta? Mit csinálunk, ha ilyen vacakot kaptunk.

— Kérjenek másikat!

— Könnyű mondani! Menjen maga be az Elhagyott Javakhoz. Menjen csak és kolduljon egy másik kocsit. Fene ette volna meg őket odafent, valahányan vannak.

Marianne bárhogyan is szeretett volna, nem tudott belevegyülni a kiabálók indulatos tömegébe, mellette mindenki ordított, kipirult arccal integetett, öklök emelkedtek a levegőbe, fenyegetően mordultak Krancz és Holder felé (aki egész idő alatt az épület fala mellett állt, de nem szólt egy szót sem), artikulátlan hangokat hallott, jobbra-balra mérgesen topogó asszonyok pfujjoltak, szitkozódtak, de ő csak állt, s ha egyszer kinyitotta a száját, hogy valamit kiáltson ő is, csak rekedt, hang jött ki onnan, ismeretlen idegen hang, nem az övé. Megrettenve figyelt, egyre csak Holdert nézte, vonagló arcát, amelyen sűrűn gyöngyözött az izzadság. Miért nem szól? Miért nem csillapítja le a dühöngőket. Elvégre az ő ügyükről van szó. Senki nem akar rosszat nekik. Hogy dolgozni kell? Többet fognak keresni és ezt az egyszerű dolgot nem értik? Hát akkor

mit értenek? Nagy szavak kellenek ide, puffogó frázisok? Ország, meg haza, meg újjáépítés? Hiszen az munka nélkül üres fogalomná válik, értelmellen dadogássá. Újjáépítés? Csak akkor van értelme, ha dolgozik az ember. Itt — vagy akárhol. Apró kis munkát csinál, becsavar egy srófot vagy lenyomja a prés pedálját. Igen, ez az. Ebből a sok apró mozdulatból lesz egy mozdony vagy egy híd. De ezek a kiabálók!

Nem, nem tudott résztvenni a zshivajban.

— Csak dolgozni. Mindig csak dolgozni — hallotta Nagyné zsörtölődő hangját. — Mondja Nagyné — (az asszony vörös arccal pillantott rá, csodálkozva, már régen figyelte, hogy Marianne milyen hűvösen szóltanul áll. Bosszantotta a kisasszony — maguk között csak így nevezték — viselkedése. Marianne elérte ezt a pillantást. — Óh, hogy gyűlölte ezt a testesedő asszonyt. Ez pofázik? Hiszen láthatólag hízik, van mit ennie). — Mondja Nagyné — ismételte Marianne — miért nem gondolják meg, hogy mit kiabálnak. Azt hiszik a Krancz úr maguknak rosszat akar? Ugyan ne legyen ilyen gyerek, hiszen, ha többet dolgozunk, többet fogunk keresni. Nem így van? — Az asszony megrándította vállát. — A kisasszony (megijedt ettől a szótól, most használta először szemtől-szembe) is tudhatná, hogy az embernek más dolga van. Otthon főzni kell, meg minden. Akinek persze nincs semmi dolga, az dolgozhat itt is.

Marianne tisztán hallotta a célzást és a „kisasszony“ szót. Ezt így még nem vágták a fejéhez sohasem. Elpirult. Sírt volna, ha nem szégyenli ennyi ember előtt. Lehajlotta a fejét, majd felnézett és ismét Holdert figyelte.

A zshivajgás nem szűnt, ha lehetett, még erősödött. Marianne látta, hogy Holder megmozdul. Most — gondolta — most fog közbelépni. Micsoda ostoba, hülye csürhe ez, érdemes ezekkel ennyit vesződni? Miért vesződik velük annyit Holder. És mi az, ami őt odáig vitte, hogy harcolt értük, börtönben ült, kínozni hagyta magát. Ezekért? ... Akik még azt sem értik meg, hogy a javukat akarják? Hogy velük akarják felépíteni az országot, ami az övék kell hogy legyen. Ezeké? ... Szánalom és utálkozás fogta el.

Holder előrejött és megállt a csoport előtt. Az emberek most kissé elcsendesedtek. A volt esztergályost tisztelték s ha sokan gyűlölködve pillantottak is feléje, nem mertek szólni. Egyedül Bordás izgatott ellene, amikor alkalma nyílt rá. Holder felemelte a kezét.

— Értsék meg szaktársak — mondta nagyon halkán és nyugodtan — nemcsak a gyárnak kell a jóvátételi munka. Ez mindannyiunknak és az országnak is hasznára van. Képzeljék el, hogy felvesszünk még harminc munkást. Ennyi embernek adnak kenyeret az oroszok. És nemcsak nálunk van így, hanem sok helyen. És mindenütt sok ember kap munkát. Kellenek a hidak, a vasutak, az utak, minden. Hát értsék meg ezt. Senki nem akarja, hogy hátrányba kerüljenek. A demokráciát magunknak építjük, ugye ezt értik?

— Hát ennyi az egész. Menjenek szépen haza és holnap kezdjük a munkát. Aki megérti az dolgozni is fog. Aki nem — (Bordásra nézett) — azelőtt nyitva áll az út. A kommunista elvtársakat kérem, maradjanak itt.

Senki nem szólalt meg. Lassan indultak a kapu felé. Marianne egy ideig még nézte Holdert, aztán ő is nekivágott az útnak. Gyalog ment, mert így megtakarította a villamosköltséget. Takarékoskodott. Ez új fogalom volt számára, amely azonban jóleső vidámsággal töltötte el. A kapunál visszanézett. Holder körül öt ember állt — a gyár kommunistái. Holder szenvedélyesen magyarázott nekik. Most, hogy a férfit látta, ismét teljes erővel szúrt bele egyedüllétének és magányának tűje. Az a kínzó nyomás, amely a gyűlés alatt kissé engedett, ismét visszahúzódott a fejébe. Halántéka lüktetett.

Mellette néhány ismerős munkás ment el, nem köszöntek. Eleinte ez még nagyon fájt neki, most jóformán észre sem vette. Óh, ha valaki várná otthon és kiszabadítaná ebből a pokolból.

A konyhán át jutott be a szobájába. A négy gyerek nem is vett róla tudomást. Ő se nézett rájuk. Benyitott. Az ablaknál egy nő ült, az utcát nézte. Marianne megállt az ajtóban. A fény a szemébe világított, nem ismerte meg látogatóját. Az idegen az ajtócsikordulásra megfordult. — Mariannel!

A szívére teszi kezét és nyugtalanul lélegzik. Mégis jól lát, ő az: Vera. Pillanatok alatt számtalan gondolat fut fel az agyába. Érte jött? Ilyen gyorsan teljesedett az, amire nemrég gondolt? Elsikította magát.

— Vera!

Átölelték egymást. — Hogy kerülsz ide? — kérdezte Marianne és elengedte a lányt. Végignézte. Szébb volt, mint amikor utoljára látta. Könnyű nyári ruhája, fehér cipője kiemelte karcsú alakját. Szőke haja hosszabb volt, mint valamikor. Arca megtelt, de száján és szemén, idegen, ismeretlen fény ragyogott. Marianne

nem tudta, hogy mit szóljon. Minek jött ide Vera? Mit akar tőle? Ha eddig vágyakozott arra, hogy valaki érte jöjjön és elvigye, most (amikor a vágy teljesült) megrettent. Mi lesz ebből? — leült egy székre és maga mellé vonta Verát.

Még nem beszéltek, egymást nézték. Szegény, szegény Marianne, hát ide jutott? Ez lett belőle. Eszébe ötlöttek Jonasz atya szavai: megindul a züllés lejtőjén, ahol nincs megállás. Talán bizony már kommunista is?

Marianne csendben elhúzta kezét Vera válláról. Nem, ne lássa ezeket az eldurvult kezeket. Minek? Vera pirosra lakkozott körmét nézte, majd óvatosan sajátjára nézett, amelyet sárgára márt az olajos hűtővíz. Egyszerre szerencsétlennek érezte magát. Vera látta, hogy Marianne nem tud szóhoz jutni. Sajnálata most apró undorrá fordult. Ez a lakás! Ez a furcsa, nehéz, émelyítő szag! Hogy lehet itt élni?

— Mesélj már valamit — kezdte Vera — hogy élsz, mit csinálsz, mit dolgozol? — Marianne elkomorodott.

— Egy gyárban dolgozom, — mondta halkan — egy gyárban; préselek. Nem nehéz munka. És keresni is lehet vele, mert akkordba megy. Amennyit dolgozom annyi pénzem van. — Vera értetlenül nézte. Gyárban dolgozik? Hogyan dolgozhat valaki gyárban, amikor nem kellene? És hogy járhat Marianne ilyen ruhában, amelynek olyan utálatos piszkos szaga van. Kissé elhűzódott.

Marianne azonnal észrevette ezt a mozdulatot. Micsoda finnyás kisasszony — gondolta, de azonnal eszébe jutott, hogy a gyárban viszont őt nevezik kisasszonynak. — Te! hát mi szól hozott ide — tört ki belőle hevesen — azt sem tudom, hogy találta ide. — Vera nevetett. — Hát valahogy megkerestelek. De te! De te, hogyan kerültél ide?

Marianne tünődött. — Tudod, nem sokkal azután, hogy eljöttem tőletek, idejöttem dolgozni. Valami véletlen folytán. De azért megszerettem ezt a munkát. — Felállt és az ablakhoz ment. — Ne csodálkozz, így van. Van abban valami különös, ha az ember szabadon és magában élhet és sajátmagának keres, még ha nem is sokat. De ez nem fog örökké tartani. Egyszer majd megjavul ez is. Hidd el, nem panaszkodom.

Vallja be Verának, hogy megvetik, nem fogadják be, hogy egyedül él, olyan egyedül, mint még sohasem? Nem! Nem! S különben is, nem értené meg ez a kimázolt szépség. Most érezte csak, hogy mennyire ellenszenvesnek tűnik számára ez a túlfínomodott,

fehér virág, aki a szék szélére mer csak leülni, s attól fél, hogy tetves lesz. Nevetséges.

— Te Marianne — mondta Vera türelmetlenül. — Ne akard nekem bebeszélni, hogy jól érzed magad itt. — Körülnézett a szobában fintorogva. — Te egészen máshoz voltál szokva. Nem érzed, hogy hova sülyyedté. Azt hiszed, hogy szabad vagy, megszabadultál mindentől? Nem hiszem, az emlékeidtől nem szabadultál meg. És különben is. Fogoly vagy. Reggel be kell menned a gyárba, s addig vagy ott, ameddig mások akarják. Ez neked szabadság?

Hirtelen saját szabadságára gondolt, e gondnélküli élvezetes életre, amely az utóbbi hónapokban egyre vidámabb, könnyedébb lett. Óh Szentendre! Milyen kár, hogy Pista elutazott s csak keveset lehettek együtt.

Marianne figyelmesen hallgatta. — Azt hiszed — azt hiszed, hogy ez rabság? És a te életed? Te talán olyan szabad vagy?

Vera nevetett. — Marianne, te sem hiszed el azt, amit mondasz. — Hirtelen meggondolta magát. — De mit vitatkozzam veled. Nem azért jöttem. Érted jöttem. Voltam kint anyádéknál Szentendrén. Tudod, mit tettél, te szerencsétlen? Apád búskomor, anyáddal nem lehet beszélni. Miattad! Érted? Miattad! És te akkor azt mondod, hogy szabadon élsz? Hát rájuk nem gondolsz? Nem gondolsz arra, hogy ők neveltek, nekik köszönheted az életedet. Ez sohasem jut eszedbe?

Marianne megvonta a vállát. Szüleinek említése nem okozott neki különösebb megrendülést. Soha, soha nem fogja e'felejteni nekik azt, amit akkor tettek ott Rómaiban. Vera látta a vállrándítást. Megijedt. Most érezte csak, hogy micsoda szakadék tátong közte és Marianne közt. Felállt, odament a lány mellé és átfogta a vállát. — Drágám, gondold meg magad. Gyere haza.

— Követnek jöttél — szúrta feléje Marianne.

— Nem, senki nem küldött. Magamtól határoztam el, hogy idejövök. És megmondjam neked, hogy Pista él! hazajött.

— Pista! Hát megvan? Életben maradt?

— Igen él, hazajött, de már el is ment. Pedig hogy szeretett volna veled beszélni.

— Hova ment? — kérdezte Marianne. — Vera ingerülten toppantott.

— Hol élsz te Marianne, hol élsz? Hát nem tudod, hogy a volt tiszteket bíróság elé állítják? Hogy a bátyádat üldözik és el akarják fogni? Menekülnie kellett. El kell bújni. Nem maradhat otthon.

Marianne idegesen ráncolta össze a homlokát. — Ok nélkül

ma nem üldöznek senkit. Én ismerem Pistát. Olyan ő is, mint
anya. Biztosan csinált valami disznóságot. Különben mi a fenének
üldöznék.

— Ostoba liba vagy — sziszegte Vera ellenségesen — mit csinált! Katona volt, azt tette, amit a többi katona: teljesítette a parancsot. Vagy talán te is sajnálsz már, hogy néhány parasztot megöltek, vagy egy-két zsidót eltettek láb alól? Pista sem csinált mást. Ez persze ma a legnagyobb bűn. Tudod is te, mi van odakint! Tisztességes ember már nem is mehet az utcára, anélkül, hogy ne kelljen örökösen rettegnie, hogy elfogják. Már téged is megfertőztek. Te is az ő pártjukon vagy. Nem emlékszel arra, amit az iskolában tanultunk? Kommunisták. Rosszabbak az ördögnél.

Vera egy hamutartót vett a kezébe, forgatta. — Jól van, nem értjük meg egymást — mondta haragosan. De magadra vess. Mi lesz, ha megfordul a kocka? Mi lesz, ha újra mi kerülünk fölül? Ez hinta. Egyszer fent, egyszer lent. Azt hiszed, nem fordul meg valahára? Es nem tart sokáig, nem, ne hidd. Nem tart sokáig. Ez a csűrhe egyszer még a lábunk alá kerül.

Marianne érezte, Vera úgy beszél, mint akit betanítottak. A szavak, nem saját szavai voltak, mintha valaki idegen beszélne belőle. — Ki tanít erre a sok hülyeségre Vera? — kérdezte halvány mosollyal — mert ezek nem a te gondolataid.

— Ki tanít — vetette fel a fejét — senki sem tanít. Azt hiszed olyan buta vagyok, hogy nem jövök rá magamtól? De különben is? Mi közöd hozzá. És ha valaki elmondja ezt nekem. Tanulni sohasem szégyen. Azt hiszed mindenki olyan sötét, mint te vagy? Ha mással is beszélnél, nemcsak ezekkel a bűdös prolikkal, hamarosan rájönnél, mennyire nincs igazad.

— Nem hiszem — mosolygott keserűen Marianne — nem hiszem, hogy magadtól találod ki ezeket. Jonasz atya nem szokott erről beszélni?

Vera dühösen legyintett. Arcára ismét ráterült az az álmosoly, amely mint lárva fedte el valódi vonásait.

— Hol van már Jonasz atya, Marianne — kiáltott. — Hát nem tudod, hogy én sem élek odahaza már hónapok óta? — Marianne megdöbbenve hallgatta ezt a kitörést. Vera nevetve folytatta. — No ne képzelődj, lányom, én nem kaptam össze a szüleimmel, mindössze nyaralni vagyok anyádeknál. Mit nézel? Nyaralok Szentendrén. Remek hely, hidd el. Okosan tennéd, ha hazajönnél. Micsoda alkalom a szórakozásra. Tánc, csupa tánc. Minden nap másutt van kerti multság vagy gardenparti. Tel! És micsoda

jöképű fiúk vannak most odalent. Hogy értik a mókát... — kacsintva, hangsúlyozva fejezte ki a szó hátsó értelmét. Marianne bosszankodva hallgatta. E pillanatban mintha felpattanna a lárva burka és megpillantaná Vera igazi arcát. Ez hát az a híres szabadság, amit annyira emleget. Korlátlan lehetőségek, kötetlen élet.

Hirtelen megvizsgálta önmagát. Nem, semmi kedve nem volt ehhez a formához. Inkább nyomorog és gürcöl tovább. Melyik jobb a tánc vagy az excenderprés? E vallató pillanatban lelkében összekeveredtek a mértékek. Szeme előtt forgott a világ. Vera arca helyén régen elfeledett fiúkat látott, akiknek csak nevét vagy egy-egy arcvonását őrizte meg. Mit tegyen?

Vera meglátta ingadozását. Támadott. — Látom, hogy neked sincs kedvedre ez az élet. A fene egye meg, hiszen nem való ez neked. Ennyi bűdös népség körül. Ha látnád! Amikor bejöttem, a konyhában egyik kis mocsok a bilin ült. Érted ezt? A konyhában a bilin. Elfintorította az orrát és zsebkendőjét maga elé tartotta. — Micsoda piszkos. Pfuj... disznók...

Marianne előtt hirtelen kitisztult a köd. — Nézd, Vera — mondta halkán, kimerülten s egy újságpapír szélét tépdeste idegesen — neked megmondhatom őszintén. Én gyakran vágyódtam azután a régi élet után. És most amikor csinálom ezt, látom ez is milyen mocskos, mennyire gonosz, mennyire piszkos. Sokat gondolkoztam már ezen. Sokszor azon voltam, hogy visszamegyek. Már neki is indultam. Megálltam a következő sarkon. Menjek vissza? Azoknak ott nálatok ösmerem a dolgait. Gyilkosok, csalók, tolvajok, hazugok. Olyanok, akik nem tudnak kikecmeregni a hazugságból, amelyet önmaguknak építettek. Hát ezekhez menjek vissza? És itt vannak ezek... Nyomorognak, szennyben és piszkokban, éheznek... Nincs mit enniök, Vera, nekem sincs. Pontosan úgy, mint nekik. Mi tart fogva, Vera azt mond meg nekem. Mi tart fogva, hogy nem tudok elszakadni ezektől, pedig gyűlölnek engem, nem fogadnak be, nem állnak szóba velem és én is pontosan úgy gyűlölöm őket, mint azokat odafönt nálatok... Nem értem... hidd el... nem értem...

Vergődve hullt le a diványra, amelyből hegyes tűk módjára álltak ki a rugók. Milyen utálatos — gondolta Vera — milyen utálatosan színészkedik. Émelyegni kezdett. Hiszen ez a Marianne is piszkos és bűdös, ugyanolyan, mint azok. Közelebb lépett és megnézte a lány kezét. Töredezett lapos körmei voltak, ellenszenvesen piszkosak. Féltette hüvös tisztaságát. Ugyan kérem. Ostoba módon bőg, helyett, hogy fogná magát és jönne. Menthetetlen —

jól mondta Jonasz atya, menthetetlen. Belefulladás a sárba és mosokba... Én legyek az, aki kihalássza...? Vállatvont. És odalépett az ajtóhoz.

Marianne felkapta a fejét. — Menni akarsz?

Vera lobogása mostanra kihült. Tulajdonképpen minek is jött ide? Valami exotikusnak akart látni, hogy Szentendrén eldicsekedhessék Jancsinak, hogy prolikat látogatott meg. Végeredményben gyűlölte ezt a piszkos, kopott, mállófalu szobát s a szennyes diványt, a foncsorozatlan tükröt, minek jött akkor? Ha őszinte önmagához, tudja, nem Marianne-t akarta látni, még kevésbé visszaszerezni... Minek? Hogy ő kiszoruljon abból a kedves, szentendrei szobából s ismét a királynő vegye át... A királynő — jutott eszébe Marianne régi gúnyneve, amelyet egyenes tartása, közönyös viselkedése miatt kapott a társaságban. A királynő lebukott. Maga akarta, jól van ez így. Most persze nyujtózkodik utána, most szeretne megkapaszkodni benne... Hirtelen ráeszmélt látogatásának igazi céljára. Ez az! Megalázni, legyűrni, megrugdosni azt, aki úgyis a porban fekszik. Ez az! Micsoda remek érzés, látni Marianne-t, a régi gögös Marianne-t, aki úgy hagyta ott őket még nemrég, hogy szinte érezte a pofont csattani az arcán... Itt fekszik és sír és könnyörög... Sarokkal! Vagy szóval! De rugni és ütni, mindegy!

Szótlán remegéssel állt az ajtóban. Marianne fölült a diványon, igyekezett rendbehozni haját. — Te ostoba — sziszegte feléje Vera — maradj csak ebben a fertőben. Maradj csak nyakig a mocsárban. Majd még találkozunk. Én jót akartam. — Föl-emelte a kezét, mintha egy hatalmas követ hajítana Marianne felé: — Te is olyan szennyes vagy már, mint a többiek. Utállak, tudd meg. Gyűlöllek. Úgy gyűlöllek, ahogy te gyűlölsz engem és anyámat és mindenkit. Dögölj meg!

Felrántotta az ajtót és kiszaladt.

Marianne téován bámult utána, aztán felkelt, odabotorkált az ablakhoz és még látta, amint a lány átszaladt a piszkos, szemetes udvaron, majd kiugrik a kapun. Teste hevesen remegett, minden ízében érezte, előbbi kitörésének maradványait. Csak néhány pillanat múlva tért magához.

Józan, hűvös szél érintette meg, talpától a fejéig végigszaladt rajta, megsimította. Remegése azonnal elállt. A szoba, mely eddig árnyakkal, emlékekkel, indulatokkal volt tele, ismét visszakapta régi szegényes, egyszerű képét. Nagyot lélegzett. Milyen ostoba is volt, milyen ostoba! Ezzel a taknyos kis hülyével akart beszélni,

ezzel akarta megértetni magát...? Hiszen ez rosszabb még, mint az anyja... Rosszabb.

Ezek az emberek? Milyen jó lenne, ha meg tudná érteni őket és ők is megérténék... De hogyan? Hogyan kezdjen hozzá...? Holder? Lehet, hogy Holder sok mindent tudna mondani, de annyi dolga van. Hiszen még arra sem ér rá, hogy néha odajöjjön a géphez és annyit mondjon. — „Na Marianne, ugye, hogy nem is olyan veszélyes...” Mégis hozzá kellene fordulni. Egy-két órát csak tud szakítani számára. És Holder okos, értelmes ember. Elmondaná neki, hogy nem érti ezt az egészet. Emlékezett rá, megismerkedésük első órájában is hasonló érzése volt. Ennek az embernek mindent elmondhat, ez segíteni fog. És akkor segített is. Hátha most is tudna segíteni. Végre el kell igazodni ebben a zür-zavarban.

Fel-le sétált a szobában. Lássuk csak. Hát itt maradt. Itt bizony. Elmehetett volna és nem ment. Ezt mind el kell mondani Holdernek. Verát is. Nagynét is, mai gyűlésüket is...

Sötétedett Marianne leszaladt a kertbe, hogy kicsit felfrissüljön. A levegőn ismét nyugodtabbnak, erősebbnek érezte magát. Holder majd segít. A kapun néhány srác tódult be, hangos ordítással. Egy szomszéd kislány énekelni kezdett angyalian hamis hangon. Apró szellő kerekedett. Vasné, egyik szomszédasszonyuk vasalót lengetett az udvaron s a szétpattanó szikrák illata megtöltötte az orrát.

Marianne szíve hirtelen valamilyen ismeretlen melegséggel telt meg. Milyen ostobaság, — korholta önmagát — milyen romantikus kis bakfis vagyok. De nem tudta megakadályozni, hogy néhány csepp könny fel ne szökjék a szemébe. Ekkor köhögni kezdett, mintha torkára szaladt volna valami; így próbálta palástolni hirtelen megtalált örömét.

*

Alig néhány ember járt az utcán; Debrecen a kora őszi csendjében pihent.

Fábi már hat hete élt a városban. Megbeszéléseket folytatott, összejövetelekre járt, bezárt szalugáteres szobákban ült és tervezett. Mióta Szentedréről eljött hosszú utat tett meg. Beutazta az ország csaknem valamennyi nagyvárosát, igyekezett megtalálni a régi barátokat, a katona bajtársakat, akiktől (azon emlékezetes napon, amikor gyáván megfutamodott a tankok elől s belebujt a magavájta gödörbe) elszakadt. Ez a gyávaság volt a serkentője,

ebből táplálkozott, s ha véletlenül egyedül maradt s erre gondolt, vér szökött a fejébe, elpirult, rettenetesen szégyelte magát. Micsoda szennyes fickó! Micsoda gyáva kukac! Az isten verje meg — hát sohasem fogja elfelejteni ezt az ocsmány históriát?

Ám az elmúlt néhány hónap hasznos munkával telt el. Sikertől felvenni az összeköttetést olyanokkal, akik maguk is hasonló körülmények között éltek. Fábrri jól tudta, hogy ha elfogják, bíróság elé kerül, így álnéven, hamis papírokkal bujkált az országban, lehetőleg gyakran változtatva lakóhelyét. A debreceni tartózkodás azonban hosszúra nyúlt. A lassan összeszedett és egybefogott csoport innen akart először hírt adni a világnak létezéséről mindazok számára, akik elszórtan szédelegve éltek, biztató jelt adni nekik és felhívni figyelmüket a szervezkedésre.

Debrecenben jó ta'ajra talált. Míg Miskolcon, Pécsen, Pápán vagy Győrött alig egy-két embert sikerült összekaparnia, Debrecenben már huszan voltak szervezkedők. S azonfelül szerencsájuk is volt, mert Fábrin kívül még egy megfelelő vezetőt is találtak, aki szigorával, józanságával, tisztánlátásával, mindig megőrzött hideg nyugalomával irányítani tudta a szépen fejlődő csoportot. Ezt az embert Fábrri már régen jól ismerte. Először Körmenben találkozott vele, Bencsikéknél. Jonasz atya volt ez az ember. A páter is vándorúton volt. Egyszer Budapesten, egyszer Debrecenben, máskor Szegeden vagy Sátoraljaújhelyen bukkant fel, mindig az alkalmas pillanatban. Nem volt hangos, nem hívta magára a rendőrség figyelmét, mindig kereste a megfelelő helyeket, ahol apróbb beszélgetésekkel maga köré gyűjtötte az elégedetleneket, főleg a fiatalságot. Gyűjtő hatású beszédeket tartott, sovány, szikár alakja ilyenkor megnyult, kiegyenesedett, szinte szikrát vetett s a körülötte ülők tátott szájjal, hipnotikus álomban bámulták e régi idők-ből ittmaradt prédikátort. Szívós céltudatossággal, fáradhatatlan energiával járta az országot s igyekezett híveket szerezni az elszórtan, ieszujtottan heverő emberek köreiből.

Fábrinak különös szerencséje volt, hogy a páterrel találkozott. Az első pillanatban érezte, nem véletlen ez, hanem isten rendelése, aki azt akarja, hogy az együvé tartozó emberek együtt legyenek. A páter szigorú szemmel nézett rá, amikor megszólította, de aztán felderült, jólismert mozdulatával karonfogta a fiút s elmentek sétálni. Néhány perc múlva kiderült, hogy gondolataik megőrizték hasonlóságukat s mindenről nagyjában egy a véleményük — ami a legfontosabb — hasonló ügyben járták az országot.

A szervezkedők vérszerződést is kötöttek; vérüket egy tisztáramosott üvegbe csepegtették s a keveredő vér megpecsételte e

fajlag és eszmeileg együvé tartozók szövetségét. Fábri lelkesen intézte a szervezet ügyeit, igyekezett érintkezést találni a más városokban működőkkel, s néha-néha fel is vetődött valaki, aki hírt hozott Győrből vagy Pécsről vagy Szegedről.

Ezek a hírek csak megerősítették őket abban a tudatban, hogy nincsenek egyedül s hogy az ország többi részein hasonló munka folyik. Így tehát szükség esetén segítségre is számíthattak. Itt Debrecenben már megállapodtak a tervekben. Egyelőre terrorcselekményekkel akarták megzavarni a város békésnek látszó életét. Fenyegetések, névtelen levelek. A sikerben nem kételkedett egyikük sem. Hogyan is kételkedtek volna, amikor a páter megáldotta őket s szikár csontos alakja tüzelve ágált, érvelt a fiúknak, akik mindent elhittek neki.

Második programpontjuk volt e terrorcselekmények kiterjesztése az ország egész területére. Úgy számítottak, hogy mindazok, akik elégedetlenek vagy ellenségesek a mai rendszerrel, csatlakozni fognak hozzájuk. Egyik közülük, bizonyos Klinkhammer Feri nevezetű (nemrégén tért haza Németországból) öszszeköltötésben áll az ausztriai nyilasok vezetőivel, akik pénzt és fegyvert ígértek. Különben pedig Koltay, egyik társuk (valaha páncélos főhadnagy), tudott a Nagyerdőben, Debrecentől vagy hat kilométernyire egy rejtett fegyverraktárról, amelyet még a nyilasok rejtettek el, s amely érintetlenül ott hever egy bizonyos megjelölt fa tövében. A rejtékhelyet Koltay csak Fábrinak és a páternek árulta el, akik egy hajnalon kimentek a megjelölt fához, felásták a vermet s abban vízhatlan zsákokba varrva nagymennyiségű géppisztolyt, revolvert, kézigránátot és töltényt találtak. Mindegyikük magához vett egy-egy revolvert (néhányat beledobáltak a hálizsákba a többiek számára) lőszert és gránátokat, aztán lefedték a vermet és visszamentek a városba, ahol még aznap délelőtt kiosztották a fegyvereket. Így már mindegyiküknek volt revolvere s néhány golyója. Az a tudat, hogy szükség esetén még másfajta fegyver is rendelkezésükre áll, biztosakká, fölényesekké tette őket, néhány utcai verekedést provokáltak, amiért azután Jonasz atyától hatalmas fejmosást kaptak. A páter kiabált, fenyegetődött és kijelentette a sápadt fiúknak, hogy ezekkel a sületlen viccekkel felboríthatják féltve őrzött terveiket. Ettől kezdve nagyon vigyáztak, hogy mit hol és hogyan mondanak. Így nagyobb baj nem is történt.

A mai nap azonban sokat jelentett Fábrinak. Mai összejövetelükön kellett határozni arról, hogy kik fogják elkövetni az első terrorcselekményeket, vagyis kik fogják lelőni az orosz katoná-

kat. Már reggel dobogó szívvel ébredt, álmában ismét a harc-
teren volt s újból végigélte aljas gyávaságát. Ezt a szégyent le
kell mosnia magáról. Magában vívódott terhével. Még anyjának
sem mesélte el, mert félt annak korholó tekintetétől, feddő sza-
vaitól s igazán nem akarta hallani azokat a legendákat, amelye-
ket az Andreánszkyak nevéhez fűződtek. Azért neveltelek magyar
katonatisztnak, hogy megfutamodj az ellenség elől — mondaná
szemrehányóan anyja — s Fábri ezt nem tudta volna elviselni.

Őrült, hogy jó alkalom kínálkozik, megtapogatta revolverét
a hátsó zsebében s arra gondolt nem volna-e jobb esetleg gép-
pisztolyt vinni magával. Még nem határoztak afelől, hogy a gyil-
kosságot hol, milyen körülmények között követik el. Fábri kép-
zelete szabadon csapongott. Többször elképzelte magát már
ebben a helyzetben s mindannyiszor meglepődéssel tapasztalta,
hogy nem érez félelmet, inkább heves izgalmat, mély kielégülést.

Lefordult a Piac-utcára s végigment egészen a Bikáig. Itt
jobbra tért, a Csapó-utcán, a Vár-utcaig. Ebben az utcában tartot-
ták a megbeszélésüket. A választás azért esett Deákékra, mert a
fiú szülei elutaztak s a nagy lakás üresen állt. Deák debreceni
fiú, egyetemista korában került be a Turul-féle szervezkedésbe,
majd katona lett, zászlós, fogságba került s csak úgy, mint Fábri,
megszökött. Hazatérése óta nem volt hajlandó semmihez sem
fogni, sem tanulmányai befejezését (jogász volt), sem apja mészár-
székének átvételét nem találta megfelelőnek. Leginkább munkát-
lanul cselleng a poros utcákon, lelógó fejjel, bozontos üstökét
homlokára fésülve s nagy, szomorú dióbarna szemeivel maga elé
meredve, mintha mindig valamilyen fájdalmat takargatna.

Mikor belépett a szobába, Jonasz atya és Deák az asztal fölé
hajolva babrált valamivel, Fábri közelebbment. Rátette kezét
Deák vállára és megérintette a páter szoknyáját. Erre mindketten
felnéztek a térképről, mert Fábri akkor vette észre, hogy e két
férfi előtt Debrecen és környékének térképe fekszik. Kezetráztak.

Fábri a térkép fölé hajolt érdeklődve.

— Mit kerestek? — kérdezte halk fojtott hangon. Jonasz
atya előrebökött. Nagy csontos ujjá, mint valami nyíl meredt, s
Fábri hirtelen felnagyítva látta az ujját, pórusaival, ráncaival,
bütykeivel, olyan volt, mint maga a pap, egyenes száraz, csontos
kiaszott, izgága s félelmetesen energikus.

— Ide kell ma mennünk — szólalt meg Jonasz atya s ujjával
a Debrecen—Hajdúböszörmény felé vezető utat mutatta. — Erre
gyakran járnak oroszok.

A hangja szárazon csapott ki a torkából, s szavai mérhetet-

len gyűlöletet leheltek. Fábris szinte megrettenve lépett hátra a tüzes lehellet elől. Felnézett a papra. Jonasz atya fekete, állig gombolt reverendájában, hatalmas faragott kereszttel oldalán, s ökölbeszorított balkezevel meredten állt, elvette ujját a térképről s a levegőbe bámult. Egyikük sem szólt. Az elsötétített szobában halkan zizegett a levegő, a bútorok néha-néha megroppantak. Deák sápadtan hallgatott, hol a papot nézte, hol Fábrit. Tudta, hogy életének döntő fordulatahoz ért, s ezt a mélyen remegő izgalmat még a frontra indulásakor vagy az első bevetés alkalmával sem érezte. Lába nehéz volt, mintha ólmot öntöttek volna beléje, tüdeje kényszeredetten zihált s nyakában állandóan kényelmetlenül csiklandozó vibrálást érzett. A szobába zsúfolódó izgalom átszikkasztott rajta, mint egy villamosütés. Tétován mozgott meg, amikor zörögtek az ajtón.

Rövid közökkel egymásután szállingóztak a fiúk. Valamennyien halkan köszöntek, aztán szótlanul leültek a székekbe, fotójókba. Akinek már csak a földön vagy az asztalon jutott hely, az csendben lekuporodott a padlóra vagy felült a hatalmas diófa-asztalra és várt.

A pap az ablaknál állt, nem fordult meg; a belépők köszönésére, mindannyiszor csak megbiccentette a fejét. A szállingózók szobába való belépésükkor rögtön érezték azt a fojtó füllelt szikkasztást, amely megtöltötte a szobát.

Több, mint hat hete vettek részt ezeken az értekezleteken, melyek minden alkalommal forróbbak, hangosabbak, szenvedélyesebbek lettek, s amelyekben — úgy érezték — életüknek valamilyen új formája kezd kialakulni. Szívesen jártak a megbeszélésekre, élénken helyeseltek Fábrinak és hallgatták Jonasz atya szenvedélyes előadásait az isteni gyűlölet földi megvalósításáról. Ma mindannyian rossz előérzettel és kellelten fintorral jöttek, inkább kényszerből. Tudták miről lesz szó. Eddig a terrorcselekmények, a gyilkosságok, az ellenforradalom csupán a szobák zárt levegőjében élt, borozgatás közbeni tervezgetés volt, most azonban mindez megvalósulásának első pillanatához érkezett. Ma meg kellett tenni az első lépést! S a belépők mindannyian érezték feladatuknak roppant súlyát és óriási veszélyeit. Mit is jelentett az, megölni egy vagy két orosz katonát? Rossz esetben az akasztófát, jobb esetben egy életen át tartó bujkálást (legalábbis addig, amíg nem győznek s az bizony Jonasz atya szerint is egy-két évig eltart még), rettegést, izgatott éjszakákat s még izgatottabb nappalokat.

Jonasz atya hirtelen megfordult és szikkasztó tekintettel végig-

suhintott a társaságon. A pap a belépők halk köszönéséből, a csendes gubbasztásból azonnal észrevette, hogy valami nincs rendjén. Ezzel a suhintó éles villanással akarta helyrerántani a kizökkent kerekeket.

— Mindannyian itt vagytok?

Fábi végigszámolta a jelenlévőket. Nyolcan hiányoztak. Háromnegyed négy volt. — Tizenkettő — mondta hangosan, mert ő is érezte a fiúkból áradó bizonytalanságot; igyekezett valamilyen közönyös hangon beszélni. Magában egyre határozottabban érezte, hogy megerősödik, szinte már kívánja a megbeszélés végét, hogy elindulhasson és elvégezhesse a kijelölt feladatot. Vajjon ki lesz a másik? — tűnődött s ahogy végignézett az itt jelenlevőkön, úgy látta, senki sincs, aki neki megfelelő partner volna. A pap eljött az ablaktól és megállt az asztal mellett. Egy vékony fénycsík esett az arcára, s megvilágította száraz kemény száját, amely furcsán vonaglott. Fábi látta, hogy az indulat át-meg átjárja a papot.

— Tudjátok miért jöttetek ide? — csattant bele a csöndbe a pap hangja s ez a szaggatott, ideges kérdés megrezzentette a körben ülőket. Mindannyian bólintottak.

— Ma elérkeztünk tevékenységünk első igazi állomásához. Munkához kell látnunk. Eddig csak beszéltünk, beszéltünk, mindig csak beszéltünk! Magyar ember tesz és nem beszél annyit. Beszélni a kommunisták szoktak. — Pillanatnyi szünetet tartott, s ezalatt végighordta tekintetét a sápadtan figyelő fiúkon.

— Ahogy megnézlek benneteket s látom elszánt arcotokat, meg vagyok arról győződve, hogy a mai akciónk sikerrel fog járni, így van? — Bólintottak. — Ti mindannyian magyarok vagytok, s tudjátok, hogy milyen kötelezettséggel jár ma magyarnak lenni. Sínylődni az idegen megszállás alatt, sorvadni a bűnben, amit a bolsevisták hoznak ide közénk, görnyedni az iga-nchéz járma alatt, nézni, tehetetlenül nézni hogyan esik a leg-szörnyűbb fertőbe szegény magyar népünk. — Szétcsapta a kar-ját s most olyannak látták, mint a megfeszített Krisztus. — Nézni, nézni napról-napra, hogyan hull szét a nemzet. Földet adtak a parasztnak? Vajjon miért? Azért-e, hogy megéljen a saját lábán vagy azért, hogy apró nincstelen gazdaságok, állatok és felszere-lések nélkül a legrövidebb idő alatt tönkremenjenek. Magyaror-szágon idén a háború miatt a földek fele bevetetlenül maradt. A városi és falusi lakosság szörnyű éhség elé néz. S jövőre? Jövőre csak rosszabb lesz a helyzet, mert a parasztok képtelenek lesznek termelni rossz és kevés szerszámukkal nem fogják tudni megmű-

velni a földet. Erre kellett a kisbirtok? Emlékezzetek rá: a hatalmas birtokokat milyen nagyszerűen lehetett megművelni, milyen csodálatosak voltak az egytagban ringó sokezerholdas búzatáblák, amelyek annyi nagyszerű, finom fehér kenyeret adtak nekünk. Ó uram isten — emelte fel a hangját — mit tettél velünk szegény fiaiddal? Éhezünk, elveszünk, megsemmisülünk. Legszebb építményeink porbahulltak, csodálatos intézményeinket megsemmisülés fenyegeti és az Egyház, a te leányod is a legnehezebb gondokkal küzd Magyarországon.

Leszegte fejét s előbbi szárnyaló panaszos hangját tompára halkította. — Oroszországban bezárták a templomokat, kiirtották a papokat. Mi következik Magyarországon? Bezárják a templomokat és kiirtják a papokat. Oroszországban felosztották a földeket és kolchozokat csináltak. Mi következik Magyarországon? Felosztották a földeket és majd kolchozokat csinálnak. Oroszországban — szenvedélyesen felerősítette a hangját — még beszélni sem lehet olyan a terror. Mi van ma Magyarországon? Egy-két hét választ el bennünket a kommunista diktatúrától. — Ó testvéreim — kiáltott — menjetek szét a falvakba, a drága istenáldotta magyar falvakba és vigyétek szét a hírt, riadó, riadó! Keltsétek fel a magyar nép ősi akarátát, a magyar faj csodálatos élnivágyságát, hogy vigyázzon, vigyázzon, emelje fel kapáját-kaszáját is, ha kell, mert közeledik a megsemmisülés éjszakája, ha nem örködünk mi igaz magyarok.

— Kapára, kaszára — be a városba a munkásokra, akik a vérüket akarják kiszívni, akik el akarják venni tőlük véres verejtékük gyümölcseit. És menjetek a városokba is. Magyarazzátok meg a munkásoknak, hogy lelkük az ördög kezébe kerül. Bizonyítsátok be előttük, hogy a fertő dögletes lehellete vár rájuk ha idejében fel nem ismerik a pokol veszélyeit. Oh fiaim! — Menjetek hordjátok szét a híreket a városokba és a falukba, segítsetek a népnek nagy harcában.

Mámorosan elhallgatott. Szétesapott kézzel félig vállábahúzott fejfel. A fiúk csillogó szemmel hallgatták.

A pap folytatta. Ismét visszazökkent száraz, kimért modorába. — Mindez azonban még távolabbi teendő. Ma meg kellene szerveznünk előmunkánkat. — Sürgető, halasztást nem tűrő hangsúllyal beszélt s a fiúkat ismét meglepte az a tikkadt félelem, amelyet az előbb éreztek. Nem mertek ellenkezni.

— Két orosz katona lelövését határoztuk el. Az időpont: késő délután. A vállalkozás végrehajtására két önként jelentkezőt kérünk. Illye bajtársunk és testvérünk (ez Fábri volt, mert itt

is álnéven szerepelt) már bejelentette részvételt. Eszerint még egy emberre van szükség.

A jelenlévők egymásra néztek. — Fábri megszólalt. — Egy önkéntes jelentkezzék. Gondoljátok meg. Hazánk leigázása óta ez lesz az első nagyszabású cselekedet, amely a leszámolás kezdetét jelenti. — Szavai visszhangtalanul zörrentek. Senki sem jelentkezett. Halottsápadtan néztek egymásra. A pap arca idegesen megrándult.

— Most léptek vissza — dörrent középük a hangja — most amikor tenni kell? Amíg beszélni kellett addig nagy hangotok volt. Szégyeljétek magatokat, szégyeljétek magatokat. Mitől féltek? Attól, hogy elfognak és felakasztanak. És aztán? A hazáért való halálnál ismertek-e nemesebb, szebb, tisztább halált? A bujkálástól féltek. Vagy talán nem tudjátok, hogy ezer és ezer testvérünk van falukban, városokban, akik vizet adnak a tikkadóknak, ételt az éhezőknek?

Csillogó szemmel nézett körül, majd ismét vállába húzta a fejét s száraz kezével gombjait babrálta. A szoba most már teljesen megtelt a szikrázó ide-oda villanó feszültséggel. A fiúk izzadtak, törülgették homlokukat, segélykérően néztek egymásra, mintha azt mondanák, — „No jelentkezzék már valaki az istenért, oldjuk meg ezt a nehéz feladatot.“ — Deák szólalt meg, mert már nem bírta a csendet.

— Sorsoljunk. Akire esik az megy. Jonasz atya húzza ki a neveket.

Mindannyian felsóhajtottak. Gyorsan papír és ceruza került elő, felírták neveiket, Fábri ellenőrizte, hogy mindenkinek a neve belekerüljön a kalapba. Beledobták az összegöngyölt cédulákat és összerázták. Fábri — nem bízott másban — odavitte Jonasz atyához a kalapot. A pap mielőtt belenyúlt volna sötét pillantását végighordozta a fiúkon. Sápadtan lesték ujjait, amelyek még mindig kabátja gombjával játszottak. Másik kezét a háta mögé dugta, így állt (mint mindig), néhány másodpercig. A fiúk szótlannul figyeltek; Fábri kezében idegesen remegett a kalap. Türelmetlensége már-már tetőfokára hágott; múltott a délután és még sok mindent el kellett intéznie. Lehetséges, hogy még ma este szöknie kell? Hova megy? Nem tervezett semmit, mindent rábízott a szerencsére és a véletlenre.

A pap kinyújtotta a kezét a kalap felé. Tizenkét szempár figyelt megbabonázva. Két száraz ujját beleejtette a kalapba s ott kotorászott. Lassan, kotorászva csinálta ezt a mozdulatot, élvezte a fiúk rémületét. Szinte önmagán érezte, mindegyikük torkát

hogyan szorítja össze az az izgalom, amelyet ő irányít. Kéjesen behúnyta szemét s még mindig kavargott a kalapban. Megfogott egy darab papírt, visszaejtette, közben csukott szemhéja mögül hallgatta tizenkét ember ziháló hörgő lélegzését, amely mintha szívét kenegelte volna. Most, csakis most érezte jól magát, amikor ennyi embert tartott kezei között, akik egyetlen szavára azt tették, amit akart.

Hirtelen tört mozdulattal kiemelte kezét a kalapból és ujjai közt egy apró cédulát szorongatott. Fábri gyorsan az asztalra tette a papírral telt kalapot. Mindannyian, egy emberként meredtek a pap kezében lévő cédulára. Mindegyikük saját sorsával számolt le ezekben a másodpercekben. A sorsuk itt lebegett a szobában. A pap egy pillanatig ujjai közt forgatta a papírszeletet, aztán félmosollyal körül nézett. Előredűlt vállakat, kiugró szemeket látott.

Lassan göngyölte ki a cédulát. Senki nem mozdult. Fábri biztos, nyugodt léptekkel ment a pap háta mögé és a vállá fölött bepillantott a cédulába.

Jonasz atya felnézett. Szigorúan összeszorított szája nem árult el seni csodálkozást, sem könyörületet. Most olyan kegyetlennek látták, mint még sohasem. Orra körül az a kérlelhetetlen vonás mintha megszélesedett volna. Szeme a szokottnál is jobban szikrázott. — Deák — kiáltotta — rád esett a sor. Te mégyl Illyével.

A szobán egyetlen fergeteges sóhajtás viharzott végig. A megmenekültek egy mozdulattal fordultak a dermedten álló Deák felé. A fiú lehajtott fejjel állt; a szörnyű teher súlya megroppantotta derekát, bedöntötte térdeit. Hát nincs menekvés — gondolta — nincs semmi kiút? Aztán felnézett. Néhány szem örömet tükrözött, néhányan sajnálkozva pillantottak rá, de a legtöbb arc most már szenvtelen volt és fölényes. Aztán Jonasz atyára pillantott. A pap még mindig azzal a kegyetlen tekintettel állt, Deák felsóhajtott.

— Szóval én megyek — mondta s ez a mondat kérdés és kérés is volt egyben.

— Te — dörrent rá Fábri és legjobb lesz ha szedelőzködsz. — Itt van a revolvered? Töltsd meg, aztán megyünk.

— Még nem — mondta lágy mély hangon Jonasz atya — édes fiaim, még nem mentek. Mielőtt utatokra elindultok meg kell áldjalak benneteket. Jöjjetek közelebb.

Fábri és Deák odaléptek a pap elé lehajtott fejjel.

— Térdeljete le — kiáltott fel szaggatottan, csukott szemekkel a pap. — Ti többiek, ti is térdeljete le!

Mindannyian letérdeltek a kis szobában.

— Fiaim — mormolta a pap, mintegy mély álomba zuhanva

—, én isten szolgája, megáldalak benneteket. Isten veletek lesz, fiaim, minden nehézségen át isten gyermekeinek fogad majd benneteket az égben. Az Úr kísérjen benneteket és áldja meg tetteiteket. Én feloldalak benneteket bűneitek alól.

Hangja halk volt, bensőséges, mindenki meghatottan figyelt. A legtöbben azon örvendeztek, hogy most nem őket áldja meg a pap, s a hála és öröm meghatottsággá alakult bennük.

Kezét rátette a két előtte térdeplő fejére. S halkan mormolni kezdett behúnyt szemmel. Deák érezte, hogy lassan könnyek törnek fel a szeméből, igyekezett azokat visszafojtani. Fábri csak hatalmas megkönnyebbülést, kéjes kielégülést érzett magában, s azt szerette volna, ha minél előbb végez a pap s ők elindulhatnak útjukra.

Alig mondta ki az Áment Jonasz atya Fábri felugrott. — Gyerünk Deák, gyerünk, nincs időnk késlekedni. — Ezzel a mozdulattal szétfoszlott az az áhítattal telített pillanat, amelyet a pap varázsolt közéjük.

Mozgolódás támadt. Az eddig lefojtott, kényszerű csend feloldódott. Mindenki menni készült, mindenki örült, hogy ennek a kínos délutánnak vége van. Mielőtt elmentek a pap megeskette őket a némaságra. — Senkinek, értitek? — mondta Fábri. A fiúk bólintottak. Dehogvis beszélnek róla, dehogvis!

Egymásután elhagyták a szobát. Deák közben felkészült. Magához vette a pisztolyt; csőre töltötte, előkotorta viharkabátját, felpumpálta bicikligumiját, aztán bement a szobába, ahol Fábri és a pap tárgyalt. — Készen vagyok — mondta egyszerűen —, azt hiszem indulhatunk. — Előre engedték Jonasz atyát, majd Deák bezárta a kaput.

Nem siettek. Fábri élvezte a hűvösen arcukbacsapódó szelet. Deák szomorúan, letörten taposott mellette; hamarosan kiérték a városból s lefordultak a Böszörményi-útra. Egyetlen lélek sem járt erre. Végigszaladtak vagy öt kilométert fölfelé. Egy parasztszekérrel találkoztak az is lefordult egyik dűlön hamarosan. Aztán leszálltak a gépről s az országút szélén lassan ballagtak vissza Debrecen felé.

Gyönyörű, derült délután. Ujváros felől néhány apró felhő közeledett, de a vénasszonyok nyara még teljes fényével ragyogott. Már nem volt meleg, kellemes hűvös szél fújt, amely különösen jólesett nekik a forrólevegőjű szoba után. Deák mégegyszer emlékezetébe idézte a sorsolást. Most már mindegy, nem tehet semmit. Egykedvűen ballagott Fábri mellett, aki a kijelölt követ kereste. Néhány méter után odaértek az ötös számú kőhöz, le-

ültek. Böszörmény felől három hatalmas orosz teherautó viharzott el. Utána ismét csend ült a vidékre. Már sötétedett s ez nem volt jó. Fázósan összehúzták kabátjaikat. Jobbra-balra nézegettek. Sehonnan sem jött senki. A várakozás percei a legszörnyűbbek. Ha az ember már tudja, hogy viszik kivégezni, akkor már minden mindegy, vége... de addig... az utolsó éjszaka, a fegyőrök koppanó lépései... az árnyak imbolygása a falon... gondolta Deák. Csak már látná az oroszokat. Akkor könnyebb lenne. Többször elővette és megvizsgálta a fegyverét; így tett Fábri is. A kerékpár előttük hevert, s a por a szemükbecsapódott. Fábri türelmetlen nyugtalanságot érzett. Mi lesz? Talán nem is jönnek? Talán Jonasz atyának rossz információi voltak, talán becsapta őket? Már-már megrendült hitében s káromkodva szidni kezdte a papot, amikor a fordulóban feltűnt két orosz katona. Fábri meglökte Deákot, aki elsápadt. Egész teste megrándult, hányingert érzett, behúnyta a szemét. — Kelj fel — súgta Fábri — lassan mellettük toljuk a gépet. Mikor mögéjük érünk... hirtelen... akkor...

Deák úgy érezte, hogy csontjai kocsonyásodó remegő anyaggá váltak a lábában. Alig vonszolta magát, ajka remegett; s a hideg és forróság hullámai váltva öntötték el. Borzalommal nézte a mindjobban közeledő gyanútlan oroszokat. Két fiatal fiú volt, egyikén arany vállpánt, a másikon csak három piros stráf. Nem jól ismerte ki magát az orosz rangjelzésekben. Most meredten bámulta a magasabbik orosz pisztolytáskáját, amely a farát verdeste. Már alig voltak tíz lépésnyire. A szél megerősödött. Az oroszok felemelték a kezüket, mintegy védekezve a por ellen. Lassan sétáltak. Fábri szóltanul, összeszorított foggal ment. Biciklijét maga előtt tolta. Elhaladtak mellettük. Deák egy pillanatra a magasabbik orosz szemébe nézett, de az közönyösen elfordította a fejét. Egy lépéssel voltak a hátuk megett. Fábri már menetközben kihúzta a revolvert. Deák kezében is megcsillant a fegyver. Két lépés... Most... — súgta Fábri — hirtelen megfordult. Deák követte, Fábri előtt biztosan világított a célpont: az orosz katona koponyája. Ő a jobboldalit, Deák a baloldalit célozta. Nem volt sok idejük a célozgatásra. Deák szeme előtt megrebbent a világ. Néhány furcsa összefutó képet látot célzás közben.

Fábri nem sokat tétozózott. Megrántotta a ravaszt. Dörrenés... Az előtte menő orosz katona megtántorodott és lehullt a földre. Estében a fejéhez kapott. Még egy lövés. Fábri biztos akart lenni a dolgában. Deák lőtt... Fábri ijedten pillantott oda.

A fiú elhibázta a lövést . . . Az orosz szempillantás alatt felismerte a helyzetet. Odakapott a revolvere felé. Fábri számára nem volt tétovázásra idő. Lőtt. Az orosz félignyílt táskája felé kapkodott, majd arca elé vágta a kezét. Szeme előtt megfordult a világ és egyszerre sötét lett. Irtózatos ordítás tört fel belőle, valamilyen ismeretlen nyelven. Deák a félelemtől majdnem megőrülve reszketve állt. Fábri célzott, lőtt . . . négy lövés . . . Csak biztosra menni! A második orosz még mindig élt . . . Deák jól látta az arcát. Csoválkozó nagy szemekkel nézett rájuk, mintha nem értené meg mi történt. Száján néhány szó buggyant fel, s utána lassan szivárogni kezdett a vér . . . Eredj — suttogta zihálva, rekedten Fábri — eredj, eressz belé még egyet, a pisztolyomból kifogyott a golyó . . . Deák a revolverére nézett. Kezében remegett a fegyver. Az orosz katona halk nyögő hangokat hallatott. Igyekezett előkotorni fegyverét, amelyre estében zuhant. Deák nem moccant. Fábri a foga között sziszegett . . . — Gyáva dög, a fene a pofádat. Kikapta a kezéből a revolvert, odalépett az orosz katona elé — még látta tágranyitott szemét — aztán közvetlen közélről két lövést eresztett belé.

Ebben a pillanatban Deák felhördült. — Nem . . . nem . . . — motyogta rekedt, hörgő hangon . . . — nem bírom . . . eressz . . . — Aztán, mintha megőrült volna, felkapta biciklijét, amely oldalradólve hevert az út porában, felugrott rá. Fábri utánakiáltott. — Maradj, te örült . . . — De a fiú se látott, se hallott. Néhány pillanat múlva apró ponttá változott. Micsoda disznó! . . .

Fábri csak most tért magához. Előtte ott feküdt a két véres orosz s nadrágján apró nedves pettyek csillogtak. Gyorsan letörölte a vért zsebkendőjével, mielőtt még jobban beleszárad. Aztán odament az egyik oroszhoz és vonszolni kezdte az árok felé. Nem volt nehéz a fiú s Fábri most végtelen megkönnyebbülést érzett. Csak Deákra volt dühös, amiért az ilyen gyáván megszaladt a feladat elől. Végeredményben mind a kettőt ő lőtte le, s ez nem is baj! Büszkeség! Igenis büszkeség, mert végre megmutatta, hogy nem is gyáva, nem is gyáva, lemosta azt a foltot, amit a harc-téren . . .

Nekilátott, hogy a másik férfit is behúzza az árokba. A vizes-árok mélyén kevéske víz csobogott, Fábri abba lökte bele a két holttestet. Elégedetten nézte őket egy pillanatig, a szemközti akác-fáról néhány ágat tördelt, befedte velük a holttesteket. Aztán homokot markolt fel az út mentén és behintette a véres utat. Fel-emelte a biciklit. Nem messze tőle egy árva tehénke legelt, béké-

sen. — Te vagy az egyetlen tanum — mondta és elnevette magát — az az ostoba Deák talán nem jártatja majd a száját.

Izmaiban és idegeiben most újra kellemes pezsgést érzett, mint mindig, ha mozgalmas idők következtek. És ha hajszozni fogják...? Akkor vad, hányatott izgalommal teli élet következik, amit annyira szeretett... Micsoda világ! gondolkodott, miközben mégegyszer odament az árokhoz és még néhány falevelet, gázt, szórt a testekre — micsoda világ! Lábával eligazította a port, ott, ahol az oroszok elvágódtak... Most hirtelen felvillant előtte az a kérdő, csodálkozó pillantás, amellyel a második katona ránézett. Elnevette magát. No, ez se gondolta két perccel előbb, hogy megdöglik. Felszállt a gépére, gyorsan bekarikázott a városba.

Először Jonasz atyát kereste fel. A pap idegesen várta. Deák már ott járt nála és remegve, csapzottan, feldultan mesélt valami összefüggéstelen történetet a dolgokról. A páter már azt hitte, hogy Fábrinak valami baja csett... A fiú most megnyugtatta, „minden a legnagyobb rendben“.

Mindketten mosolvgotak. — Te vagy az én leghűségesebb fiam — mondta Jonasz atya s Fábr megfátott örömet érzett. — Hanem most aztán menned kell innen — folytatta a pap — még-hozzá a lehető legsürgősebben. Nem tudom, az a hülye Deák nem fecseg-e ki valamit izgalmaiban.

— Nem hiszem — mondta Fábr —, annál sokkal jobban be van gyulladva... hanem, azt hiszem, igaza van... azonnal el-megyek Debrecenből. — Hallgattak egy darabig.

— Hová még, kérdezte a pap.

— Azt hiszem — mondta Fábr —, hazamegyek Szentendrére s onnan le a Dunántúlra. Ott rengeteg jó anyag van. Arrafelé lesz alkalom ismét valamit csinálni. S különben is szeretnék a pécsiekkel találkozni.

Jonasz atya idegesen járt fel és alá. Nem tetszett neki ez a félig sikerült vállalkozás. Ha az a Deák... Egy ilyen taknyos... Minek vállalkozik rá, ha rosszak az idegei...

— Szóval, Pécsre még? — kérdezte aztán.

— Igen — felelte Fábr és azon tünődött, hogyan jut fel leg-hamarabb Pestre. Majd felkérezkedik valami orosz autóra, gon-dolta, azok szívesen felveszik az embert.

Jonasz atya megállt előtte. — Eredj Pécsre — mondta erősen a szemébe nézve — eredj Pécsre, egy hét múlva én is ott leszek. Ott találkozunk... Aztán majd meglátjuk mit lehet csinálni.

Fábr mélyen meghajolt. Szerette a pap kezének hűvös érintését, ez a kéz azonban most forró volt és idegesen lüktetett.

Fábri a papra nézett, az azonban lehajtotta fejét, majd kivonta kezét a Fábri tenyeréből és felemelte. — Eredj... fiam — mondta vontatottan. Aztán háttafordított neki és a szokott biztos lépéssel odament az ablakhoz, mintegy jelezve, hogy többet most nem tördölködjön Fábrival. Már teljesen sötét volt. Hazamenjen...? Nem csinálhat feltűnést avval, hogy csomagol. Inkább vesszen az a sok vacak! Rövid ideig az utcákon ténfergett, aztán kiment a Pest felé vezető útra. Hajnalban sikerült felkapaszkodnia egy orosz teherautóra. Ez azonban csak Szolnokig vitte. Itt várnia kellett a vonatra három óra hosszat. Addig idegesen sétált a városban s az összebombázott állomást nézegette.

Fábriné a piacról jövet, még benézett a fűszereshez, de nem kapott semmit. Dohogva indult tovább; a meleg egyre erősödött, zsebkendőjével megtörölte homlokát. Karján üresen himbálódzott a kosár. Elaludt, későn ért a piacra, s ami kevés áru volt, már szétkapkodták. Mérgében nagyokat fújt. Lement a napsütötte fehér országútról a fák alá. Itt eszébe jutott, hogy mielőtt hazamegy, benéz a szomszédjukhoz egy kis beszélgetésre. Mindjárt be is lökte a kertajtót és végigballagott a lugason. Sáfáréknál csend volt. Boszantotta volna, ha nem talál itthon senkit, akinek mérgét kibeszélheti, ezért elindult a ház körül. Hátról a nyári konyhában aztán megpillantotta Sáfárnét. Könnyű, pettyes blúzban mosott. Hangosan ráköszönt. Az asszony felemelte a fejét, kissé meglepődve, de amikor megpillantotta a látogatót, elmosolyodott. — Jó reggelt Icuka — mondta szélesen. — De örülök, hogy átjött. Ritkán szokott minket meglátogatni. Pedig nem is lakunk olyan messzire egymástól. — A vendég elé sietett s mielőtt kezét nyújtotta, szoknyájába törölte szappanos tenyerét, mintha azt mondaná: ... „ugye, nem haragszik, dehát...“ Örült a látogatónak és annak, hogy ilyen kedves-közvetlenül Icukának szólíthatta a méltóságos asszonyt. Szerencsének érezte a szomszédságot s bár ette a méreg, amikor az ura — hosszú évek kuporgatása után — megvette ezt a vityilót, amint megtudta, hogy szomszédjuk Fábri Zoltán méltóságos úr, a pénzügyminisztériumból, haragja egyszerre elpárolgott. Igyekezett megismerkedni velük. Aztán valamilyen mulatság alkalmából — még a háború alatt — összebarátkoztak. Azóta mindig valamilyen meglegedés-féle öntötte el, ha találkozott az asszonnyal — s különösen ha társaságban Icukának szólíthatta. Egy széket tolt alája. Az asszony letette súlyos

testét, mintegy elterpedt a széken. Ilyenkor, nyáron, már iszonyú teher volt ez a test, amely eluralkodott egész lényén. Állandóan rosszkedvű volt miatta, sértődött, zaklatott. Sáfárné, kedveskedve állt meg mellette. — Mi jót vett a piacon, Icuka? — kérdezte (minden alkalmat megragadott, hogy nevén szólíthassa az asszonyt).

Fábriné mérgesen felhorkant. Megtörölte a szájaszélét. — Azt hiszi, lehet azon az istenverte piacon valamit kapni? Mire kiértem, még a hagymát is elkapkodták, ha ugyan volt egy szál is. Csak cipeli az ember a pénzt, de haszna nincs belőle. Az uram nyugdíjából éppen éhen veszhethet az ember. — Azt, hogy vendégének pénzéből mennyi fekete vásárlásra jut, bölcsen eltitkolta; nem kell ilyesmiről beszélni a proliknak, még meggyanusítják az embert. Sáfárné megértően bólintott. — Én már ki sem mentem ma. Minek? Úgyis tudom, hogy nem kapok semmit. Csak feleslegesen mérgelednék. — Megrándította vállát, jelezve, hogy őt nem érdekli már semmi. Fábriné széttárta a karját. — Az ember nem is hinné, ha nem látná. Semmi nincs, érti Sáfárné? Semmi. Az ég-világon semmi. Cipőfüzöt kaphattam volna, ha akarok, semmi mást. Az ég szerelmére, mondja, meddig fog ez tartani? Az ember csak adogatja el a dolgait, amíg van. De aztán? Mi lesz aztán?

Sáfárné sóhajtott és felnézelt az égre. — Nem tudom, mi lesz velünk, Icuka — mondta halkan. Az asszony fészkelődött a széken.

— Hát maga hitte volna — mondta hangosan —, hogy idáig jutunk? Emlékszik, még ezelőtt egy éve minden volt, a világon minden. Igaz, akkor is drágult már az élet, de azért a keresetből nagyszerűen meglehetett élni. De most...? Ebben a... no, jobb, ha nem beszél az ember, mert mindjárt ráordítják, hogy hazááruló. Pedig sokat tudnék én beszélni ezekről a maiakról, csak hát... — sóhajtott. Az uram is mindig mondja, jobb hallgatni, mint beszélni. Tudja aranyom, ne szólj szám... — Tenyerét szájára tapasztotta. — Sáfárné élénken helyeselt.

— Ha legalább a pesti lakásunk megmaradt volna — dünyögte Fábriné kis szünet után — de hát először a bomba verte szét, aztán, aztán... Jelentősegteljesen mutatta a lopás mozdulatát. Majd hozzátette: — „Kedves vendégeink“. Még jó, hogy a villánk sértetlen, itt legalább eléldegél az ember valahogy. Hallgattak. Sáfárné visszament a teknőhöz, felvette a szappant, de nem volt kedve mosni. Rövid idő után felállt az asszony. — No — mondta szárazon —, mennem kell, nem haragszik? Lehet, hogy Vera már felébred és reggelizni akar. — Vette a kosarát és a karjára akasztotta. Sáfárné kezét nyújtott.

— Jöjjenek gyakrabban, Icuka, kedves férje is, meg a Vera kisasszonyka. Miért hanyagolnak így el bennünket? Megígéri, hogy jönnek?

Az asszony bólintott. Valójában nem szerette ezt a szomszéd népséget, csak kényszerűségből barátkozott össze velük. Magában azonban bevallotta, hogy idegesíti, ha ennek a motorszerelőnek a felesége egyszerűen Icukának szólítja. Azért nem akarta megbántani — az ember sohasem tudja —, inkább kerülte. Ma azonban jólesett neki, hogy legalább kibeszélhette a mérgét. Otthon Verának hiába mondana bármit, őt nem érdekli az ilyesmi. Csak a tennisen, a strandon meg a táncon jár az esze. Mérges volt, ha a lányra gondolt. Abhelyett, hogy megértené nehéz helyzetüket, úgy tesz, mintha semmi sem változott volna. Fújva, szuszogva bujt át a kerítés alatt s végigment a csikorgó kavicsos úton. Lábujjhegyen haladt át a szobán, ahol Vera még aludt. Egy pillantást vetett az ágy felé, szeme átsuhant a lány szőke, hosszú haján. Óvatosan csukta be maga mögött az ajtót s kiment a konyhába. Már nagyon meleg volt ott. Nem tudta pontosan, miért mérgesebb, azért-e mert Vera még alszík (pedig már fél tizenegy volt) vagy azért-e, mert nem kapott semmit a piacon. Ha Zoltán nem hoz valamit a városból, nem lesz vacsora — gondolta és elővett néhány darab krumplit az asztal alól. Maga elé tett egy vízzel telt edényt, leült az asztalhoz és gondolkodott. Néha-néha befülelt a szoba felé, nem hallja-e Verát motozni. Sóhajtvá hámozott meg egy-két szemet. Közben tenyerét ölébe ejtette és ült. A krumplihéj lehullt a földre. Vera kiáltása térítette magához. Hirtelen felugrott, mint akit mély álomból ébresztettek fel és kapkodni kezdett. Utálta, ha valaki az ágyban reggelizik, de nem akart Verával vitatkozni. Szegény Briegel néni — gondolta, miközben egy csészét vett elő a szekrényből — mi lesz vele, ha kitelepítik? Ki fog nekünk tejet adni? Micsoda disznóság — fűzte tovább a gondolatait — micsoda disznóság! Egy ilyen jóra való, rendes asszonyt, csak azért, mert svábl Beöntötte a forró tejet a csészébe és elindult. Előre tudta, Vera szavá fogja tenni, hogy nincs vaj a kenyéren. De mit csináljon, ha nincs? Nem adnak és kész. Ha nem hiszi, csak járjon ki minden nap a piacra és ne henteregjen tizenegyig.

— Igyál — mondta nyersen —, friss tej, most hoztam a Briegel nénitől. — A lány morgott valamit álmosan. Kezébe vette a tejeshögrét és hosszú kortyokban inni kezdett. Fábriné állt egy pár pillanatig, aztán eszébe jutott a krumplihámozás. — Itt a kenyér — lökte oda a sárgás, furcsa masszát. Ha még akarsz, csak szólj, van elég. — A lány nem válaszolt, élvezte a forró tejet.

Fábriné hátat fordított az ágynak, az ablakon át kinézett a napos kertbe. A kertajtót ebben a percben lökte be egy férfi. A nap-sütés elkápráztatta, csak egy mozdulattal később ismerte fel a fér-jét. Fábrí feljött a kerti úton, néha-néha megállt egy-egy paradi-csomtőnél. Ő maga ültette ezeket az aprócska veteményeket, ön-tözte, nyesegette, gyomlálta valamennyit, de a gondos és szerető kéz nyoma csak nem akart megmutatkozni rajtuk. Ez az isten-verte aszály, gondolta Fábrí. Torka száraz volt, a zsúfolt viciná-lison összepréselték, nyakkendője félrelógott, kalapját gyűrötten csapta a fejébe.

— Micsoda utazás — szörnyülködött — a fene enné meg. — Felemelte az egyik paprikabokor leveleit, de nem volt alatta gyü-mölcs. Káromkodott volna, de meglátta az asszonyt, amint elébe jött. — Jó reggelt — mondta rekedten, mert ma még nem talál-koztak; ő korábban kelt és sietett be a városba. Az asszony ku-tató szemmel nézte végig. Szinte meztelennek érezte magát e röntgenélességű pillantás kényelmetlen sugarában. Szégyelte ki-szolgáltatottságát, elvörösödött.

— Hozott valami ennivalót, fiam? — Ez volt az asszony első kérdése. Fábrí érezte, hogy a kutató pillantás csomagját keresi s nem félrecsúszott nyakkendőjét vagy gyűrött kalapját nézi. Fel-emelte az aktatáskáját.

— 20 deka szalonna — mondta szinte bocsánatkérőleg. — Odabent semmit sem lehet kapni, higgye el. — Az asszony fejé-hez kapott, érezte, hogy szúrja a nap, hirtelen felment az árnyé-kos verandára és leült. A férfi utána. — Legalább adott volna el egy gramm aranyat és vett volna valami zsírfélét — dohogott Fábriné. — Enni, azt akarnak, maga is meg Vera is, de hogy mi-ből főzzék, azt nem tudják megmondani. Miért nem adott el ara-nyat? — A férfi nem válaszolt. Az asszony megtörölte homlokát. — Magát, fiam, úgy látszik, már semmire sem lehet használni. Hát hol él maga? Még mindig azt hiszi, hogy leküldhetem a Julit, hozzon tíz deka disznósajtot, ha véletlenül arra fáj a foga? — Szuszogott. — Régen nincs már Juli és ebben a világban nem is lesz. Az persze közömbös maguknak, hogy én halálra dolgozom magamat. Csak megkövetelik, hogy ebéd legyen, meg vacsora lé-gyen, meg reggeli legyen, de hogy miből, hogyan, az magukat nem érdekli. — Fábrí tiltakozva emelte fel fejét.

— Értse meg, szivem, aranyért sem lehet kapni semmit. Majd holnap megint megpróbálom.

— Holnap megint csak újabb útiköltség — mondta krákogva az asszony. Felállt és legyintett. — Menjen, vetközzék le, mert

tönkremegy az egyetlen ruhája is. Vegyen fürdőruhát, ott van a szekrénye mellett a széken. Becsuszogott a szobába egy tiszta zsebkendőért.

Fábrri nem nézett utána. Odament az ablakhoz és a Dunát figyelte. Azon gondolkozott, lemenjen-e sétálni, vagy sem. Áradtnak érezte magát és kimerültnak. Úgy döntött, hogy inkább kifekszik a nyugágyba. Vera a vállára rakta a kezét. — Meg tetszett jönni? — mondta lelkendezve. — De örülök, hogy itt van. — Jelentősegteljesen a konyha felé pillantott, de nem szólt semmit. Fábrri megfordult. Vera kék shortban volt, fehér blúzban és piros övet csatolt a derekára. Fábrri már sokszor megállapította, hogy milyen csinos ez a lány. Ilyenkor mindig Marianne-ra gondolt elszomorodva. Vajjon mi lehet vele? Vera vidáman mesélt. — Jaj, tegnap voltunk bálon. Valami multság volt, irtó jó. Sokat táncoltunk és sokat nevtünk. — Fábrri nem is hallgatott oda. Marianne... gondolta — Marianne. Mennyit kényeztette, óvta, svájci nevelőintézetbe küldte, nyaralni a Semmeringre, Abbáziába és ez lett a vége. Node az más világ volt. Akkor még tehetette, hogy a lányát neveltesse s nyaralni küldje, akkor megbecsülték az állami hivatalnokokat... de most... ezek... Levette a kabátját. Csak meg kell nézni, hogy kik ülnek a minisztériumban. Soha életükben nem volt toll a kezükben és most osztályokat vezetnek. Valahonnan Angyalföldről vagy az Isten tudja honnan kerültek oda... Most tanácsosok, meg titkárok és még miniszter is lehet belőlük, anélkül, hogy legkisebb sejtelmük is lenne arról, mi is az állami hivatal. Bezzeg neki annakidején... még tanulnia kellett, meg vizsgáznia, meg várni, amíg a létrán előremászott az ember. Ma? Valaki jön a gomblyukában egy jelvénnel, erre mindenki hasraesik előtte... Sőhajtott és arra gondolt titokban — mert senkinek sem merte ezt mondani —, hogy ez a világ egyszer véget ér és ő megint visszakerül az osztálya élére. Úgy érezte, ma már csak az az egy vágya van, igazán, mélyről fakadó vágya, hogy minden reggel 8 órára bemehessen a hivatalba, estig dolgozhasson, kissé félhomályos, keskeny szobájában s a duplapárnás ajtón napjában hússzor is végigolvashassa az aranybetűs, aranykeretes táblát, amelyen rangja és beosztása van.

Tekintete ismét visszarévedt a lányra. Nézte, amint végigsétált a kerti úton és lekanyarodik a Duna felé. Aztán felkelt, bement újra a szobába, levetkőzött és kifeküdt az árnyékba. Hűvös szellő sepert végig a kerten, megsimogatta az arcát. Határozottan kellemes volt itt, távol mindenféle városi zsvajtól. Itt nem volt se

igazolóbizottság, se párt, se elvtársak, se semmi. Csak kellemes, hűvös szellő, amely megsimogatta a homlokát. Feje felett e napfényben megcsillant néhány szem őszibarack. Evett volna, de lusta volt ahhoz, hogy felemelkedjék. Behúnyta a szemét és ringatózott. Arra riadt fel, hogy hátamögött az úton csikorognak a kavicsok, mint amikor szalad rajtuk valaki. Ki a csoda lehet ilyenkor — gondolta, mérges volt, hogy megzavarják. De amikor lihegést hallott, felemelkedett és megfordult. Először azt hitte, nem jól lát, káprázik a szeme a naphan. De a fiú mozdulatára magához tért.

— Pista! — kiáltotta. Szájához kapta a kezét. Hideg futott végig a gerincén. A fiú egy lépést közelebb lépett. Sápadt volt, melle erősen zihált. Annyira szaladhatott, hogy most nem tudott szóhoz jutni. Fábri egy percig csak bámult. Régen látta a fiát, több mint fél éve. Most, hogy előtte állt, alig ismert rá. A fiú arca megnyúlt, orra alatt vékony bajusz pelyhedzett, szeme alatt szarkalábak terpeszkedtek. Öregnek látszott. És a szemében valami különös izgalom bujkált. Fábri azonnal rosszat sejtett. De még nem tudott szólani, amikor kiszaladt az asszony. Odaugrott a fiához, átölelte. Őt is rögtön — mint minden ilyen váratlan érkezéskor — megérintette a balsejtelem.

— Mi történt veled? — kérdezte és már majdnem sírt. Zseb-kendőjét orrához szorította. A fiú most mozdult meg másodszor. Üres irattáskáját maga mellé tette és kibontotta nyakkendőjét. Ezzel a mozdulattal hazaérkezett. Fábri felsóhajtott. Az asszony szipáskolt.

— Az ég szerelmére, mondd el, mit jelent ez a hirtelen berontás.

Fábri kérdően nézte a fiát, de nem szólt. Érezte, hogy magától is elmond mindent. A fiú körülnézett, helyett keresett, ahol leülhetne. Aztán végigfeküdt a gyepen. Az anyja melléje térdelt.

Végre kelli képpen kilihegte magát. Lassan kezdett beszélni, vontatottan. Látszott rajta, nem is tudja, hol is kezdje. A szemét néha fáradtan le-lecsukta. Nyurga, szőke kamasz volt, Marianne tökéletes férfimása. Szőke, hosszúlábú, vékonyderekú.

— Baj van — kezdett hozzá —, azaz hogy bajt csináltam. — Fábriné kérdezni akart, de a férfi leintette. — Tegnap — mondta akadozva a fiú —, tegnap délután történt... Az asszony nem bírta ki szótlansul. Ingerülten kitört.

— Mondd meg már, ne tedd próbára a türelmünket.

A fiú arca megrándult. Egy pillanatra olyan volt, mint egy haragos aggastyán.

— Hát jó — mondta bosszusan —, megmondom. Felült. Az arcáról hirtelen eltűnt a futás okozta kimerültség; nyugodt, biztos vonásai helyükre ugrottak. Az izgalom és idegesség is eloszlott szeméből, helyébe inkább egy kíváncsi torz csillogás került. Kihívóan nézett körül. Az asszony mázsás súlynak érezte a nyakán a fejét. Be kellett húnynia a szemét. — Szóval — folytatta a fiú, most már teljesen nyugodtan —, ne ijedjete meg nagyon. Semmi különös nem történt. — Szidta önmagát, hogy az előbb ilyen bűtán fogott hozzá, amikor erre nem is volt szükség. Megrántotta a vállát. — Semmi különös — mondta mégegyszer. — Megöltem két ruszki katonát.

Az asszonyból és a férfiből egyidőben tört fel egy értelmetlen, vakkantó sikoltás.

— Mondtam, ugye, hogy ne ijedjete meg, semmi az egész. Meg kellett tennünk. — Gyorsan beszélt, szeretett volna túl lenni ezen a kínos percen. — Már régen készültünk rá. Kibírhatatlan, hogy az oroszok mit művelnek nálunk. Mindenbe beleütik az orukat, mindenkit leterrorizálnak. Ha már elvesztettük ezt a háborút és ezek a szörnyek idejöttek, legalább ne legyen olyan biztos itt az életük. Megbeszéltük ezt Deákkal, ő is velem volt. Ő is úgy gyűlöli a ruszkit, akárcsak én. Hát erre elhatároztuk, hogy valamit teszünk. Csak éppen még nem volt rá kellő alkalom. Tegnap aztán sikerült. — Nyugodtan, már szinte fölényesen beszélt. Most, hogy visszagondolt erre a históriára, — eddig menekülés közben alig volt ideje rá — megállapította, hogy helyesen cselekedtek. Meg kell mutatni nekik, hogy még vannak magyarok ebben az országban. Hogy nem olyan egyszerű legyőzni őket. S ha sikerült is, csak ideig-óráig sikerülhet. Készül már a visszaütés! A keze ökölbeszorult.

Fábi csak rekedten suttozta: — Istenem! — nyöszörögte. — Istenem!...

A fiú felállt, vállat vonva. — Én nem vagyok gyilkos. Jonasz atya előre feloldozott a bűn alól. Ő mondta, hogy oroszt megölni nem bűn. Nyugodtan tehetjük, a hazának teszünk jó szolgálatot. S végeredményben az ő ötlete volt az egész. De mi is helyesnek tartottuk. S aztán mi történt? Két gazemberrel kevesebb él a földön. Kissé fáradtan elhallgatott. A baj csak az, hogy ezek a disznók keresni fognak, ha felfedezik. El kellett menekülnöm Debrecenből.

Most felállt az asszony is. Megtörölte a szemét és eltette a

zsebkendőjét. Végignézett a fián. Az első ijedtség után öröm és meglegedett büszkeség töltötte el. — Óh — gondolta —, hát mégis jól neveltem a gyereket, mert az ő nevelése volt, egyedül az övé.

Az apját nem érdekelte más, csak a lánya, meg a hivatal; a fiúval ő foglalkozott. Ő tanította hazaszeretetre, ő véste lelkébe a kormányzó képét. A fiú nem lett hűtlen Magyarországhoz — gondolta. Megsimogatta a fiú szőke haját.

— Jól van, szívem — mondta —, nincs semmi baj. Helyesen tettél. Csak nem kellett volna idejőnnöd. Először itt fognak keresni. — A fiú ránézett. Örült, hogy az anyja megérti.

— Muszáj volt hazajőnnöm, — mondta — otthagytam mindent. Mélyet lélekzett. — Különben csak a kötelességemet teljesítettem. Jonasz atya megmondta, hogy ez nem bűn, kötelesség. Minden magyar ember kötelessége. Engem jó magyarnak neveltetek. Most nem ítéltetek el.

Fábris felemelte a fejét. A szeme homályos volt, megtört, homlokáról kövér cseppek gördültek végig az arcán. — De azért gyilkosság — mondta nagyon halkán. Az asszony felugrott. A szeme szikrázott. — Maga mindig védi az oroszokat. Nem is tudom, hol él maga. Azt hiszi, a Pista gyilkos, hát vegye tudomásul, hogy hős! Tegnap a harctéren volt hős, ma itthon. Maga egy lehetetlen kispolgár, jobb lett volna, ha elpusztul, mint a zsidók, azokat is mindig sajnálta. — Fábris hallgatott. A fiú folytatta.

— Tulajdonképpen nem lett volna semmi baj, ha az a hülye Deák be nem ijed. Még mielőtt végeztünk volna, elszaladt. Azt hiszem ijedtében eljárt a szája. A két ruszki meg sem moccant, azok többet nem beszélnek. Az első lövésre az egyik még hátranézett, ha láttad volna, anya, milyen ijedt pofával! Aztán az is lefeküdt szépen. Begurítottam őket az árokba s gallyat dobáltam rájuk. — Arca most kipirult, látszott rajta, hogy újra éli az izgalmas kalandot. Fábriné felállt. — Jobb lenne, ha bemennél, levetköznél fürdőruhára. Nagyon meleg van. Aztán majd meglátjuk, mit kell tennünk.

— Még ma tovább kell mennem — mondta halkán a fiú — lehet, hogy már este keresni fognak. Az anyja megsimogatta a homlokát. — Hogy izzadsz kicsim. Gyere tussolj le. Ebéd után elindulhatsz. — Bementek a házba.

Fábris ottmaradt. Agya még nem dolgozta fel az eseményeket. Két szál futott benne és tekergett fel valami puha, fekete tömbre. Az egyik a gyilkosságról szólt, a másik az orosz katonákról. Valóban — kérdezte magát — valóban nem gyilkos-

ság, hanem kötelesség? Hiszen már nincs háború! Alapjában véve utálta az oroszokat és az egész rendszert, hiszen annyi kellemetlensége volt miatta. De ezzel a gondolattal nem tudott megbarátkozni.

A kerti úton Vera közeledett. Intett neki, hogy jöjjön oda hozzá. Néhány szóval elmondta mindazt, ami történt. A leány fejéhez kapott. Az izgalomtól csak suttogni tudott.

— Az örült — mondta rekedten — az örült! Mi lesz vele? Azonnal menekülnie kell, azonnal.

— Átöltözik — mondta Fábri — odabent van a szobában. A fiú akkor jött ki egyedül, ruganyos léptekkel. Mintha kicserélték volna. Odalépett Verához, kicsit nézték egymást, aztán kezefogtak.

— Te hülye — sziszegte a leány — nem tudtad ügyesebben csinálni, ha már csináltad? A fiú nevetett.

— Neked csak a szád jár. Még zsidókísérőnek sem voltál alkalmas.

— Mert nem tudok ölni csak úgy, minden nélkül, mint ti. — A fiú arca elsötétedett.

— Mi nem ölünk ok nélkül. Mi tudjuk, hogy mit csinálunk. — Vera legyintett.

— Most nem vagyok hajlandó veled vitakozni, mert éhes vagyok. — A fiú mindkét karját magasba emelte.

— Végre hallok tőled valami okosat. A friss tuss után jól esik az ebéd. S egészen jól érzem magamat itten. — Körülnézett nyujtózkodva.

— Itt nem változott semmi. Még a cseresznyefák is ugyanazek. — Meggyfák — szólt közbe Fábri — nem tudod megkülönböztetni a kettőt? — Nevettek.

— Anya hozhatná az ebédet — mondta a fiú. — No — mondta Vera — ne várj valami csodálatosat: Itt minden nap krumpli van. — És jó, ha van — tette hozzá Fábri. Lehajolt és letépett egy szál gyomot a paradicsompalánta mellől.

Csendben ettek, jóízűen. Az árnyékban nem volt túlságosan meleg s némi kis szellő is fújt a Duna felől.

— Délután, mielőtt indulok, jó lenne úszni egyet — mondta a fiú. Ki tudja, mikor lesz rá ismét alkalmam?

— Jobban tennéd, ha összepakkolnál — mondta Vera. Ezek a hekusok nagyon gyorsak.

— Igaza van Verának — szólt az asszony. Ez a perc nem alkalmas nyaralásra. — Fábrinak nem izlett a paprikáskrumpli.

Keserűnek érezte s nem tudta, hogy a krumpli keserű-e vagy a szája íze. Le is tette a kanalat.

— Köszönöm — mondta halkán — nem vagyok éhes. Nem ennéd meg? Odalolta tányérját a fia elé.

A fiú apja idegességét figyelte. Igyekezett megnyugtani saját magát, de mégsem tagadhatta le, hogy a mélyben heves izgalom váltja fel a hűvös nyugalmat. Nézte a házat, amely remegve fénylett félig árnyékban, félig napsütésben. Azon tűnődött, vajjon mikor fogja újra látni, ha elmegy innen. Útközben megváltoztatta elhatározását. Nem, nem megy Pécsre. Nagyon veszélyes lenne az. Hadd várjon csak rá Jonasz atya. Vigye vásárra más is bőrét, a fene enné meg... Az volt a terve, hogy kiszökik Ausztriába — úgy hallotta, hogy volt alakulata a Szent László páncélos hadosztály — amelytől egy kellemetlen véletlen folytán szakadt el — valahol Linz környékén állomásozik. Ezek kósza és ellenőrizhetetlen hírek voltak, megbízhatatlan értesülések, s mindebből csak annyi volt bizonyos, hogy Ausztriában és Németországban még magyar csapatok vannak. Itt talán biztonságban lenne, gondolta, s képzeletben útvonalat keresett magának a szökésre. Lépésekre lett figyelmes, a háta mögött. Nem fordult meg, szembenülő anyjának arcára meredt. Az asszony kezében megállt a kanál, szája fölött egyetlen ponttá futott össze arcának valamennyi vonala. Szeme kitágult és összehúzódott. A fiú nem pillantott máshova, de tudta, hogy anyja veszedelmet lát. Érte jönnek — villant át rajta és hirtelen megfordult. Egy töredék gondolatban eszébe jutott a pisztolya, amelyet — elég könnyelműen — levetett nadrágja zsebében hagyott. A következő másodpercben egy rendőrtisztet látott közeledni. Valami megmagyarázhatatlan erő lekényszerítette a székre. Nem ugrott fel. Érezte, hogy a többieket is a félelem és izgalom szögezi a székekhez. Senki nem mozdult. A rendőrtiszt közelebb jött. Ekkor Vera felugrott.

Isten hozta Gyurka — mondta kitörő örömmel, de hangja megcsuklott. Széles mozdulattal sietett az érkező elé. — Nohát ilyen váratlan vendég — mondta hangsúlyozottan, túlzott kedvességgel. De másként nem tudta izgalmát leplezni és ezért beszélnie kellett. Tudta, hogy a tiszt nem Pistáért jött, hanem ő hozzá, de váratlan megjelenése — amelyet akaratlanul is a fiúval hozott összefüggésbe — megzavarta. A tiszt különben újonnan szerzett ismerőse volt, tegnap ismerkedtek meg a bálon s a nyári este, az egyenruha, a Duna illata, a holdfény, hamar

összehozta a főhadnaggyal, akit alig egy-két napja helyeztek ebbe a faluba. Akkor éjszaka célzást tett rá, hogy egyszer meglátogathatná. Két csók közt mondta ezt és talán nem is gondolta komolyan. A meglepetés még egy hosszú vonást vetett az arcára.

A tisztet egy kissé megütötte ez a túl szívélyes fogadtatás. A lány kilőrő örömét nem tartotta természetesnek, de nem esett rosszul neki; nem gondolkozott rajta. Nem tagadta, hogy tetszik neki Vera, s bár egész nap nem gondolt a lányra, most, hogy útja erre vitte, eszébe jutott a tegnapi meghívás. Szeretett idegen, ismeretlen emberekkel találkozni. Nem sokat tűnődött, belökte a kertajtót.

A többiek is felemelkedtek a székről.

— Bemutatom egy jó barátomat — mondta nagyon hangosan és pirosan a lány. — Jöjjön, Gyurka, mutakozzék be szépen. — A főhadnagy feljött a kéllépcsős verandára.

— Bocsássanak meg — mondta —, bocsássanak meg, hogy ebéd közben zavarok. Már megyek is. — Vera nevetett. Érezte, hogy torkában még ott vibrál az izgalom és idegesítette, hogy hangja rikítóan és hamisan hangzik. Kezetfogtak.

— Szász — mondta a főhadnagy s úgy érezte, hogy a keresztnevét már úgysis tudják. Mégegyszer bocsánatot kért. Most már megjött az asszony hangja is. — Ugyan dehogy, nem zavar bennünket. — Óvakodott megemlíteni, hogy a fia most érkezett meg, hátha a tiszt már tud a dologról és ez csak gyanússá tenné. Elhatározta, hogy behívja Verát a konyhába és megkérdezi, ki ez az ember, honnan ismeri, s mi a csudának hív hozzájuk rendőröket. — Vera — mondta kedvesen — gyere fiacskám, segíts nekem egy feketét csinálni. Tálcára rakta az edényeket és bementek a konyhába.

Fábri még mindig az izgalom hálójában fickándozott. Krázkogott, köhécselt. Nem szólt. A fiú a beállott csendben egy-két pillantást vetett a tisztre. Vékonysontúnak látszott, bár olyan magas volt, mint ő. Azt számítgatta, hogy mi lenne, ha verekedésre kerülne a sor. De bosszúsan elhessegette magától ezt a gondolatot. Érezte, hogy beszélni kellene valamit, mert a csend gyanússá válhat. Olyan lehetek, mint valami diák — gondolta —, aki szólni sem tud a tanár előtt. Figyelte, amint a tiszt lassú pillantással körülnéz.

— Régen ismeri Verát? — kérdezte aztán, csakhogy kérdezzen valamit. — Szász felnézett.

— Óh csak tegnap óta — mondta és mentegetődző mozdu-

latot tett. — De nagyon összeharátkoztunk. Jó, ha van az embernek valamilyen ismerőse egy ilyen istenverte helyen. — A fiú bólintott.

— Azért nem olyan szörnyű hely ez. Könnyen be lehet jutni Pestre. Vicinálison alig egy fél óra. — A szobában most megszólalt a rádió. Egy keringő dallama szűrődött ki a kertbe. Aztán csend lett s újra valami zene szólt. Szász hallgatott. Kényszeredetten várt, érezte, hogy a beszélgetés csak nem akar megindulni. Tompa, nehéz feszültséget érzett a levegőben, de nem tudta mire vélni. Meg-meglökte a beszélgetést, de az csak elakadt. Úgy érezte, hogy a fiúban van az ellenállás. Arcát, haját, alakját kezdte nézegetni. Érdekes — gondolta — délelőtti rádiógrammjában körülbelül hasonló leírást kapott arról a fiatal emberről, aki Debrecen mellett meggyilkolt két orosz katonát. Egész nap nem tudott megszabadulni ettől az átkozott gyilkosságtól. A megdöbbenést, amelyet a hír vételekor érzett, először düh, majd később, napközben feneketlen gyűlölet és harag követte; igyekezett másra gondolni, elfelejteni a két orosz katonát, de bármit mondott vagy tett, a mondatok és tettek alján önkéntelenül ott lopakodott a halott katonák ismeretlen arca. Nem, nem a halál és nem a gyilkosság volt számára újdonság, a felelőtlen izgatást és a felelőtlen tetteket nagyon jól ismerte. Mégis volt ebben a gyilkosságban valamilyen állatian kegyetlen, kaján megátalkodottság, amely minden alkalommal — ha erre gondolt — megrázta, felébresztette gyűlöletét.

— Maga egyetemista? — kérdezte aztán, mert érdekelni kezdte a fiatalember. Az felpillantott.

— Igen — mondta halkan —, de sajnos kevés időm volt bejárni az egyetemre — tette hozzá — sokat dolgozom. — Örült, hogy láthatólag könnyedén és szinte fölényesen válaszolt.

— Kár — mondta a főhadnagy — kár. Magam is egyetemista voltam valamikor s bizony abban az időben nem sok jót tapasztaltam a hasonlókorú fiatalság körében. Szerettem volna hallani, vajjon most megváltoztak-e már. Belátják-e, hogy meg kell változniuk. — Csóválta a fejét és eszébejuthott, hogy egyetemi évei alatt, mennyit kellett bujkálnia, lopakodnia, meghúzódnia, nehogy véletlenül gyanút keltsen s felfedezzék. Amúgy is tudták, hogy sötét és tiltott helyekre jár s hogy olyanokkal barátkozik, akikkel tilos. Egyszer az egyik prof. beidéztette a rektori hivatalba s felelősségre vonta. — Maga kommunista — mondta neki — le fogom csukatni. Szégyelje magát. — S a

diákok! A diákok! milyen görbe szemmel nézték egy-egy Turul kivonuláson, amikor csendben igyekezett meglógni a sorból. Milyen gyűlöletet fújtak feléje, amikor — később — már határozottan kijelentette, hogy nem megy velük. Jól tudta, a diákmozgalmak nagyszerű anyagot termeltek a későbbi nyilaspárt számára s hogy ezeket a fiatalokat milyen könnyűszerrel lehetett kicipelni a vágóhídra; jóformán önként mentek, dalolva. — Az én időmben — folytatta a főhadnagy — az egyetemi ifjúság meglehetősen pocsék anyag volt. Belőlük lettek a legnagyobb keretlegények, a Szent László önkéntesei, meg a zsidókísérők. Remélem, most már más a szellem az egyetemen, ugye? — A fiú a Szent László név említésére alig észrevehetően megrezzent. Mégis — villant át rajta — mégis sejtene valamit ez a gazember? Majdnem hihetetlennek tűnt számára. Kierőszakolt magából egy jelentéktelen mondatot. — Azt hiszem — felelte — ma már megváltoztak ott is. Végére...

A tiszt közbevágott. — Én nem nagyon hiszek ebben, az istenit, sajnos nem nagyon hiszek ebben. Az egyetemistákkal több bajunk van, mint kellene. Nem vagyok benne biztos, hogy az a csirkefogó, aki azt a két szerencsétlen orosz katonát agyonlőtte, nem volt-e egyetemista. Egyáltalán nem vagyok ebben biztos. Valami fiatalember volt annyit tudok.

A fiú szeme elé sötét függöny hullott, amelyen keresztül szürke és kemény lett a kert, a ház, a karosszékekben ülő apja s a tiszt. A szótlanság, kínzó fájdalommal fojtogatta s tagjaiban hevesen lüktető apró szúrásokat érzett. Egy villanásnyira látta a két orosz árokbafordított testét. Keze görcsösen markolászta a szék fonott karfáját.

— Megöltek... két... orosz katonát — dadogta a félelem és izgalom harapófogójában, amelynek szárai egyaránt szorították torkát és fejét. Mintha agyában negyven-ötven zsilipet nyitottak volna meg, több millió hektóliter víz zúdult végig iszonyatos dörrenéssel a fején. A hangok elperegtek, semmivé váltak ebben a morajban. Teste vonaglott, vergődött, hogy kiszabadítsa magát a harapófogó szorításából. Emberfeletti erőfeszítéseket tett, szinte harapta önnön tagjait. Néhány pillanat múlva hirtelen kitisztult a szeme. Egyszerre világosan látta a kertet, a házat, apját s az előtte ülő tisztet. Vonaglása megmerevedett, az előbbi szorítás lepattant róla. Borzadtan megrázta magát. A tiszt érdeklődve fordult feléje. Most már beszélnie kellett.

— Iszonyú — mondta nagyon határozottan, keményen,

olyan hangon, amely merőben idegen volt számára, mintha nem is ő beszélt volna. Hallgatta hangját, amint nekilódul a ház falának, visszaverődik és lehull a porba. — Iszonyú! Ilyen ocsmányságot tesznek? Az ember nem is hinné.

Nem vett észre semmit — gondolta aztán megnyugodva, mert megérezte, hogy a tiszt érdeklődő arca nem ijedtségét, hanem meglepetését vette észre. Valóban. Szász úgy látta, hogy a fiú megrendülése őszinte, mesterkéetlen, spontán riadalom, amely erre a hihetetlen gaztettre eszmélve megdöbben. Sejtette, hogy a fiú valaha közelebb állhatott a Turulhoz, mint hozzá, de ezek a pillanatok, mintha meggyőzték volna arról, hogy ebben az emberben a múlt valamennyi, szinte vérré vált eszménye és tapasztalata kerül összeütközésbe egy — a fiú számára — valóban igen rossz hírű mával. Úgy látta, hogy ez a kettőség — két sárkány — verekszik a fiúért. — Igen — mondta aztán — tegnap délután történt. Mást még nem tudok, részletesebb jelentést nem kaptam. — Eltűnődött. Mennyit kell még küzdeni, hogy mindez ne történhessék meg — gondolta. És azt mondta:

— Csak azt nem tudom, hogyan szánhatják rá magukat emberek ilyen közönséges gyilkosságokra. Élesen figyelte a fiú arcát, most már kíváncsian. — S azt mondja meg nekem — folytatta mintegy önmagával vitatkozva — hogy mit csinálhatott az a gazember a holttestekkel, mi?

A fiú nem válaszolt, belemeredt a levegőbe. Az árkot látta, rajta a kereszthetett néhány gallyat, levelet, letépett fűvet. Nem messze onnan egy tehén legelt, elhagyatva. Az volt arrafelé az egyetlen élőlény, amely tanuja volt. Deák akkor már messzire járhatott.

A főhadnagy tovább beszélt.

— Országúton gyilkolt biztosan, az a legmegfelelőbb. Arra manapság kevesen járnak. Kicsit távolabb a várostól, csönd van és nyugalom. Éppen gyilkosságra alkalmas hely.

A fiú most felfigyelt. A tiszt szavai — amelyekben volt némi félreérthetetlen gúny, lappangó figyelmeztetés — egyszerre ismét felkeltették izgalmát. — Aztán fogta a testeket — hallotta a főhadnagy hangját, amely száraz nyugodtsággal pattogott — és begurította az árokba, az ilyenkor a legkényelmesebb. Lehet, hogy kicsit véres is lett, azt bekente porral. Néhány gally, levél meg fűszál. Egyelőre el is intézte a dolgot. — Előrehajolt és mereven belenézett a fiú szemébe. — De vajjon tényleg elintézte-e, vajjon végérvényesen elintézte?

A fiú hátul köhécselést, kavics-csikorgást hallott. Tudta, hogy apja hintázik a széken. Ez most élesen, kínos pontossággal hatolt az agyába. Ebben a percben másra nem is gondolt. A köhécselés és csikorgás mintegy megtöltötte, elárasztotta. De érezte, hogy e tiszta, világos gondolat mögött egy másik kavargó, de nagyon fájdalmas felismerés lapul. Most már napnál világosabb volt számára, hogy a tiszt tudja kicsoda, hiszen tökéletes pontossággal elmondta mindazt, amit csinált. Szavaival szinte újra eljátszotta azt a percet, amelyben a két halott könnyed mozdulattal, érzéketlenül fölénytel és gonoszán bezörrent az árokba. Még a ruhájára frecskelt vérről is tudott, amelyre az országút porát hintette. Játsszik velem — hessent át az agyán, amely e pillanatokban töredékekben, foszlányokban gondolkozott, — játszik velem, mint a macska a gombolyaggal. Mikor fog letartóztatni? Védkezzen? Még revolvere sem volt nála, a tisztnél pedig ott a fegyver. Ez kilátástalannak látszott. Igyekezett nyugodtan ülve maradni.

— Megnyugtatom, — mondta most a főhadnagy — nem sokáig maradnak szabadon az ilyen fickók. Hamarosan lakat alá kerülnek, nagyon gyorsan elfogjuk őket. Egy-két napig sem tart az ilyesmi. Elhallgatott. Mit tárgyal ilyesmiről ezzel a fickóval, aki — most döbönt rá — ostoba módon ellenszenves? S különben is már mennie kell. Hirtelen órájára pillantott. Több mint negyedórája fecserli itt az idejét. Most azt sem tudta, valójában minek jött ide, egyszerre értelmetlennek találta azt, hogy ebben a merőben idegen kertben ül. Felállt. Vera éppen kijött a verandára. Kedvesen mosolygott. — Még egy perc — mondta nevetve, — kicsit sokáig tart. De pörkölni is kellett. — Rákacsintott a tisztre. Szász nevetett. — Ne haragudjék — mondta tréfásan, de a fiú érezte a szó életét, amely húsába vágott — nagyon sürgős dolgom van. Itt a szomszédban bujkál egy gyilkos, azt azonnal el kell fognom.

A fiúban az első pillanatok forrósága után, mély, jeges hullám ömlött végig. A tiszta hűvös józanság hidege volt ez, amelyet úgy üdvözölt magában, mint a szabadulást. A gyűlölet, amely eddig izgalmának hamuja alatt elfojtva parázslott, e jeges szél-fuvallatára hirtelen fellobbant. Félig lehunytt szeme mögött tisztán látta a készülődő alakot, Verát, apját. Kezét zsebébe mélyesztette, mintha megmarkolná revolverét. Elbúcsúztak. A tiszt kezetrázott vele, végignézte, kutató, kemény pillantással s ez a tekintet — amely vallatott és vádolt e pillanatban — ismét fenekestől felkavarta.

— Adja át üdvözetemet a nagyságos asszonynak — mondta Szász Vera felé és nekiindult. A fiú ismét forrósodó hulláma mögül figyelte a férfit. Az biztosan lépkedett, kissé oldalra hajtott fejével.

Aztán megállt — mintegy szimatolva — a kapuban, mégegy-szer jól körülnézett, alaposan. Fábriné ebben a pillanatban ért ki a verandára.

A fiú egy percig állt a lángok között.

A forróság végigszaladt az agyán; kínlódva igyekezett feldolgozni gondolatait. Azzal, hogy a tiszt elment, a szorosan köréje font félelem kioldódott, szélesebb, nagyobb távlatot kapott. A tegnap, a tegnapelőtt, a ma átzuhant rajta; mindebből semmi mást nem értett meg, csak azt, hogy felismerték. Hirtelen megfordult — bár nem állt biztosan a lábán, magáraerőszakolt valamilyen egyenes tartást — berohant a szobába, széken heverő nadrágjából kirántotta a pisztolyát és visszafutott a verandára. Körülnézett. Láta, hogy három szempár mered rá, hat különböző szem, de azt már nem tudta megállapítani, hogy melyik kihez tartozik. Érezte e megdermedt emberi testek súlyát, amely rá is nehezedett, de minden erejét megfeszítve kiszakította magát e holtak közül. A tenyerében fekvő revolverre nézett, ez mintegy feloldotta tehetetlenségéből.

Futni kezdett a kapu felé. Mielőtt kiment volna, megállt, visszafordult. A verandán, görcsösen félbeszakadt mozdulatokkal még ott állt a három ismeretlen, sohasem látott, sárga viaszfigura. Elkapta róluk a szemét és meglódtította magát. Hallotta, amint a kertajtó nyikorog mögötte. Zsebében megtapogatta a fegyvert, aztán ismét szaladni kezdett arra, amerre a tisztet eltűnni látta.

*

Már itt is — morogta magában Fülöp — már itt is firkálnak ezek a suhancok! Zsebéből egy darab papírt kotorászott elő, s megpróbálta letörölni a ház faláról a krétával hevenyészve odarajzolt felírást: *Halál a feketézőkre!* Egy darabig dörzsölgette a falat, de a betűk konokul odatapadtak a falhoz. Aztán mérgesen eldobta a papírt és befordult a kapu alá.

Nem régen laktak itt, habár közvetlenül az üzlet megnyitása után új lakás után kezdtek szaladgálni. A régi háromszobás lakás az Aulich-utcában szűk lett, sötét és nyirkos, de a környék s a lakók is kellemetlenekké váltak Fülöpék számára. Mérfetetlenül utálta Raskót, aki egyre inkább beleavatkozott dolgaiba, s néhány

fenyegető megjegyzést is tett. Gyűlölte ezt a fickót, aki magasra-tartott orral s hatalmas kommunista pártjelvénnyel szaladgált, állandóan régi forradalmi érdemeire hivatkozott és a háznak már majdnem valamennyi lakóját lefaszisztázta. Egyetlen-egyszer volt tisztességes, akkor is némi pénzébe került Fülöpnek. Ez az igazolási eljárásának tárgyalásán történt. Raskó elmondta a megbeszéléteket, felvette a pénzt s utána villogó szemmel távozott; de Fülöpöt símán igazolták, sőt még, mint érdemét hangoztatták, (micsoda remek ügy), hogy megszökött a nyilasok elől és bujkálva várta a felszabadító orosz csapatokat.

Azóta — ha tehette — elkerülte a Raskóval való találkozást (s a másik is így tett) mindennek ellenére nem bujhattak ki némi kötelezettség alól s így elég gyakran találkozniuk kellett. Ez is csak hozzájárult ahhoz, hogy minél jobban szorgalmazták a költözést. Olgi különben is régen szeretett volna új lakásba menni s magánkívül volt a boldogságtól, amikor végre hosszas alkudozás után 220 gramm aranyért (potom árért) sikerült megkapniuk ezt a Szent István-parkban lévő háromszobás lakást, berendezéssel és felszereléssel (amelynek nagyrésztét kicserélték) egy kívándorló házaspártól.

Új bútorok, frissen festett, még olajszagú lakás, vadonatúj eszlingeni redőnyök, fényesre kefélt padló! — Fülöp valahányszor belépett új lakásába, mindannyiszor kellemes, hűvös borzongás futott végig a gyomrán. Lassan-lassan kényelemben és biztonságban érezte magát s bár körülötte füttyültek a golyók (néhány volt tisztfársa már a Markóban ült), őt mindedig szerencsésen elkerülte a veszedelem s úgy látszott, végleg el is kerüli.

Ezek a feliratok azonban minden alkalommal felbosszantották. Halál a feketézőkre — morogta magában, miközben a lépcsőn mászott fel a negyedik emeletre, mert (ez volt a lakás legnagyobb hibája) a lift még nem járt, — ezek is csak ordítózni tudnak, meg halált kiabálni, a kereskedőket szidni és ócsárolni. Azt hiszik, ma már mindent szabad... Szeretné tudni mit csinálnának, ha nem lennének kereskedők Magyarországon. Xereskedők, akik mindent visszavisznek a rendes kerékvágásba.

Felesége kipirult arccal fogadta, mérgesen. Felakasztotta kalapját és bement a szobába. Az asszony utána jött. Fülöp odament az ablakokhoz és felhúzta a redőnyt. Ilyenkor már jól esik egy kis levegő, lement a nap — mondta és megtörölte izzadt homlokát. Néhány szál haj maradt a kezében. Kopaszodom — tűnődött — kopaszodom. Mi lesz pár év múlva? Az asszony idegesen

járt fel-le a szobában. — Mi bajod? — kérdezte és leült egy fotőjbe. — Megint nincs gáz — vetette oda az asszony — megint nem tud főzni a lány. Minden nap így van ezzel a nyomorult gázzal. Elalszik és aztán befellegzett. — Fülöp nem nagyon ügyelt az asszony kitörésére. — Főztek villannyal — mondta csakhogymondjon valamit. — Jól tudod, hogy rossz a villanyfőzőnk, minek bosszantasz? — A férfi vállatvont. — Akkor ne főztek semmit, hagyjatok békében. De legalább maradjatok csöndben. Tudhatod, hogy ilyenkor el kell számolnom a napi forgalmat. — Odament a szekrényhez és könyvet, tollat vett a kezébe. Az asszony fújt egyet és leült a másik fotőjbe. — Volt ma valami? — Fülöp írni kezdett. — Kevés — felelte — elég kevés. De holnapra ígérte a Mányoki, hogy nagyobb tétel angolt hoz. Kár, hogy nem ma hozta, mert éppen a Kondóiék voltak bent és valami jobb angol anyag után érdeklődtek. Mondtam nekik, jöjjenek holnap. — Te — mondta hirtelen — milyen csinos lett az az asszony. Napról-napra fiatalabb. Pedig biztos ötven fölött van már. A jövő héten valószínűleg megint felmegyünk hozzájuk.

Fülöpné most még ennek a hírnek sem tudott örülni. A fejétől a talpáig vörös volt a méregtől. Micsoda disznóság — szidta a gáztársaságot, az államot, mindenkit, aki a nyelvére jött. — Ilyenkor nincs gáz, amikor kellene. Pedig a prolik is most mennek haza — morogta, — most akarnak főzni, azoknak pedig ma mindent megadnak, amit csak akarnak!

A férfi néhány sornyi írás után felemelte a fejét.

— Van egy remek ötletem. Minek izgulsz? Elmegyünk valahova vacsorázni. Az asszony elmosolyodott. — Kitűnő. — Van még jobb is — mondta Fülöp — utána meg elmegyünk mulatni. A fene egye meg, hónapok óta nem voltunk sehol, még egy ócska moziban sem. Mi a fenének spóroljak el magamtól egy kis mulatást. Elmegyünk valami rendes bárba — emelte fel a hangját.

Az asszony egészen felélénkült. Már úgy is unta ezt az örökös itthon-kuksolást, amely mindig csak számolgatásban, fejfájásban végződött. — Gyerünk mulatni — mondta és az órájára nézett. — Éppen vacsoraiddő van.

— No — mondta Fülöp — avanti, előre öltözködni. — Mit vegyek fel? — kérdezte az asszony. — Bánom is én — mondta Fülöp — csak szép legyél. A többi a te dolgod.

Nevettek. Mindketten jól érezték magukat s a görbe éjszaka előrevetítette izgalmait. Kellemes friss pezsgés futott át a vérükön.

Sietve mosakodtak és öltözködtek. Nem volt türelmük tovább otthonmaradni.

Kilenc óra után végeztek a vacsorával. Rántott csirkét ettek, burgonyával, vegyes salátával, előételnek majonézes hal-salátát, majd különböző tortákat (dobosat és csokoládésat) s végül feketét ittak. Bort alig, azt a bárba tartogatták.

— Mennyit fizettél? — kérdezte Fülöpné — amikor kiléptek az ajtón.

— Szóra sem érdemes — mondta a férfi — igazán csekélység.

— Most hová? — kérdezte Fülöp — rád bízom a választást. Az asszony már vacsora közben kitervelte, hogy hova fognak menni.

— Van egy remek kis bár a Kossuth Lajos-utcában — mondta — Annie mesélt róla sokat, ők odajárnak a vőlegényével, azzal az amerikai katonával, — tette hozzá. Egy kevésbé irigyelte Annie-t, aki unokahuga volt (s egyben barátnője is), amiért ilyen szerencsésen kifogta ezt a fickót. A fiút valamilyen garden partyn szedte fel, az amerikai missziónak egyik fogadóestélyén. Az amerikai alacsony, vállas, fiatal gyerek egészen belehabarodott a nála ötévvel idősebb Annie-ba. Nem sokkal megismerkedésük után eljegyezte. Annie boldogan igent mondott, hiszen egyetlen vágya — a kivándorlás — így egy-csapásra valósággá vált, szerencsés leány! Lassan elindultak a villamosmegálló felé. Fülöpnek eszébe jutott, hogy valójában taxin kellene menniök, de nem látott a közelben egy kocsit sem. Ezért felültek a villamosra és végigbumliztak a Vilmos császár-úton. — Montmarte — mondta halkán Olgi — Montmarte-nak hívják a bárt. Mindjárt itt van a mozi mellett. — Remélem — mondta Fülöp — egészen exkluzív. Ha egyszer megyek valahová, igazán szeretnék jó társaságban lenni.

-- Ugyan — mondta az asszony — amerikai katonák járnak oda, és ha nekik megfelel. Különben egész Budapest tud róla, nem olcsó hely az igaz. (A pénz most nem számít — vetette közbe Fülöp), de olyan előkelő, mint békében volt a Póló a szigeten, emlékszel?

Fülöp igazán örült, hogy ezt a kirándulást kitalálta. Egy kicsit szellőztetni vágyta a fejét, amely hetek óta csak számokkal, minőségekkel, mintákkal volt tele s még hozzá az az örökös izgalom! Minden nap várt valami razzíát s bármily ügyesen is csinálta a dolgokat, nem egy esetet hallott már — üzletbarátai körében — mikor még nála ügyesebbeket is elkapott a gépszíj.

Most igyekezett kiverni a fejéből azt a rengeteg kavargó összevisszaságot, amely hétköznapjait jelentette.

A bár előtt kövér, egyenruhás portás állt. Néhány autó is parkírozott ott, főként amerikai jeepek. — Látod — mutatta az asszony — látod, az amerikaiak. — Óh — mondta a kövér portás — hozzánk ma Budapest legelőkelőbb és legelegánsabb közönsege jár. — Az asszony végignézett ruháján és határozottan elegánsnak, csinosnak találta magát. Fehér, valódi santung-selyem ruha volt rajta, hatalmas fekete virágmintákkal, amelyek azonban nagyságuk ellenére sem voltak harsogók, feltűnőek. Elégge lesült a nyáron, pedig csak néhányszor volt strandon s így arcának kellemes barnasága elvegyült a ruha fekete-fehér összetételével, egyik a másikat emelte ki, élénkítette.

Bent a helyiségben még nem voltak sokan. — Ügylátszik itt tíz után kezdődik az élet — mondta Fülöp. A főpincér eléje sietett és mélyen meghajolt. Villanó szemmel nézte a belépőket s máris osztályozta azokat. Fülöp nem nézte a főpincér arcát, csak elegáns hibátlan frakkját s arra gondolt, egyszer majd ő is csináltat ilyen frakkot magának.

Itt kellemes félhőmály volt. A páholyok fölött néhány tarkára festett égő világított, sohasem élesen és vakítóan, mindig csak azzal a kellemesen előzékeny fénnel, amely az egész lokált jellemezte. Az égők csakis maguk köré vetettek némi fényt, olyanmilyra, hogy alattuk a páholyokban már csak halvány derengés volt. Az elmés szerkezet azonban, amelyet az asztalok alá szereltek, megkönnyítette a világosban élkezni vagy inni szeretők dolgát s a páholyok falán elhelyezett apró gomb érintésére az asztal alól is kellemes opálszerű fény tört elő, amely bevilágította az egész kis helyiséget.

A páholyok előtt apró kerek asztalkák húzódtak végig, valamennyi színesen hímzett fehér asztalterítővel letakarva, mellettük karcsú, faragott székek álltak. Néhány sor szék után, a halványan világított fényes táncparkett következett, amely azonban oly picinek látszott, hogy Fülöp szerint több mint tíz pár nem is fért el rajta. A parkett szélén ült a zenekar, amely belépésükkor a helynek megfelelően, tompa monotonniával egy erősen spanyolos hangzású tangót játszott, lefajtott kürttel, amelynek bánatos hangja így símán beleilleszkedett az egész tompafényű terembe.

A zenekart alig lehetett látni, s megfigyelte, hogy a villanyok apró színváltozásai megfelelnek a zenekar ritmusváltásának. Amikor tangót játszottak, halványkék fények gyul-

ladtak ki a páholyok fölött s a parkett körül elhelyezett apró égőkön, amikor foxot játszottak vörös színeket árasztottak a világítótestek, majd a slowfoxnál világoszöld, a keringőnél rózsaszín fényt láttak a bárban ülők. Mindezt a legfinomabban, legraffináltabban oldották meg, szinte kormányozták az emberek hangulatát, akik könnyen megszedülőknek érezték magukat a félhomályos helyiségben, ahol minden egyszerűbbnek, sikeresebbnek és főként könnyedebbnek látszott, mint odakint, nappali világításban. A hangulatosan váltakozó fények, hangulatos emberekké varázsolták azokat is, akik egyébként odakint mogorvák, üzlet után törtető, kapzsiak, zsugoriak és kegyetlenek voltak, csupa jószívű, könnyen költekező, a pénzt nem sajnáló ember ült már a váltakozó fények eredményeként — karcsú székeken, kényelmes páholyokban.

Lassan szállingóztak az emberek. Néhány amerikai katonát lehetett látni, egyelőre nő nélkül; odamentek a bárpulthoz s cigarettára gyűjtva, valamilyen habzó italt ittak, mindannyian. Aztán egy sovány, feszestartású monoklis úr jött be, egy apró melegszerű barna nőcskével, akinek a kezén vakító gyűrűk szikráztak s akinek a szeme annyi melegséget, jószágot sugárzott, hogy Fülöp szinte megbabonázva nézte a vidám, jóillatú teremtet, amint asztaluk mellett elsétált, lovagjába kapaszkodva. A férfinak azonban gyomor baja lehet — tűnődött s ismét a nő után nézett. lopva, nehogy Olgi észrevegye; de látta, hogy felesége mással van elfoglalva, semmint ő utána kémlelődjön.

Most már egymás után jöttek a férfiak, nők, kisebb nagyobb társaságok. A terem hamarosan megtelt, hiszen egészében nem sok ember fért ide be. A páholyokban már néha-néha pezsgősüveg durranását lehetett hallani, s utána csengő nevetést. Fülöp szemével követte a molett barna nőt, s látta, amint beülnek a szemközti páholyba, s aztán elalszik az asztal alól világító fény. A szoba megtelt halk morajlással, amelyet kellemesen színezt a csendben játszó zene. A fények most is váltakoztak a ritmus egymást követő változásait kísérve, a parketten már néhány pár táncolt. Fülöp megérkezni látta a kövér Megyerit nőjével, azzal a szennyes kis szubrettel együtt, akiről tudta, hogy csak telefonkönyv-színésznő. A férfi még kövérebb volt, mint valaha, vastag szivar ült a szájában, s Fülöp tudta róla, hogy az egyik legnagyobb palija a szakmának. Rengeteget keresett, de sohasem sajnálta a pénzt, úgy szórta, mintha arra számított volna, hogy ez a konjunktúra, amelyet most hajánál fogva — igen hajánál fogva! — kellett megragadni — örökké

fog tartani s az a bizonyos (minél távolabbi időpontban bekövetkező) stabilizáció sohasem válik valóra. A dollár és aranyforgatag Megyerit is vállára kapta, de a kövér, örökké szivarozó férfi, félvállról, könnyedén vette a pénzsikereket, amilyen gyorsan összeszedte a hatalmas összegeket, súlyos dollárokat, aranyat, Napoleont, briliánsokat, olyan könnyen szórta ki az ablakon. Fülöp fejét csóválja, ha erre gondol.

Már alig volt néhány üres asztalka. Aki figyelt, most már megállapíthatta, hogy a teremben egyre inkább a jókedv jelei kezdenek mutatkozni. Egymás után pukkantak a pezsgősdugók, a parketten már csak riszálni tudták magukat a párok, a hangosabb és hangosabb nevetés mindjobban fokozta a hangulatot. Fülöp is pezsgőt rendelt. — Batthyány brut — mondta a pincér — kitűnő, békebeli márka. — Hozza — mondta Fülöp. Már a harmadik üveggel fogyasztották, mert nagyon ízlett. Soha ilyen jót nem ittak még!

A zene is megélénkült. Egy-egy szám után éles füttyök hasítottak a levegőbe, Fülöp ijedten kapta fel a fejét e szokatlan hangra s botrányt szimatolt — de sajnálatára meg kellett állapítania, hogy csak az amerikaiak füttyültek, ilymódon adván kifejezést tetszésüknek.

Már meleg volt. Az izzadó testek kipárolgása sűrűvé és nehezzé tette a levegőt, amelybe izzadságon kívül a nők erős parfümillata is belevegyült. A szomszéd asztalnál felborult egy üveg pezsgő. Hangos nevetés keletkezett. S a pincér szolgálatkészen már is felbontotta a másik üveget.

Fülöp érezte, egyre jobban érezte, azt a gondtalan, szinte békebeli jólétet, az élet szeretetének könnyű áradását, a finom ínycsalatok ínycsiklandozó illatát, a vidám nevetések érzékkorbácsoló futamát, amely a teremben egyre forróbban, egyre sűrűbben áradt. Többen jöttek megint. Az asztalokat össze kellett szorítani, de az emberek szívesen engedtek be maguk közé ismeretleneket is. Csak személyileg voltak ismeretlenek egymásnak, belülről valamennyien tudták, hogy egy családhoz tartoznak s ez lényegesen megkönnyítette a társalgást. A nők, férfiak, — eddig ismeretlenek — néhány szó után összetegződtek s feloldódtak abban a boldog, békebelien nyugodt s minden gondtól mentes hangulatban, amely oly gyorsan összekötötte őket. A bejárat nehéz bordó-vörös bársonyfüggönye egymásután lebbent fel. Mind többen és többen jöttek.

Fülöp beleveszett a színes forgatagba. Egy táncot táncoltak, de elég volt. Csak a tánc örültjei maradtak a parketton, izzadva,

de kitartottak. A pezszo tagadhatatlanul a fejébe szállt. De inni akart. Igen, ő is, a felesége is inni akartak. Még egy üveggel...

Ebben a pillanatban — éppen az ajtóra nézett — egy férfi és egy nő lépett be. A sűrű füsttel teli homályban nem jól látott, de a nő mozgását mégis ismerősnek gondolta. A férfi magas kopasz, a nő valamivel alacsonyabb, hizásra hajlamos, barna haja befonva. Kik ezek?

Figyelmeztette feleségét a belépőkre.

Az asszonyon hatalmas ezüstróka kepp volt, a férfin világoszürke, nagyon elegáns ruha. Egy pincér előzékenyen elvette a keppet s a pár megállt, körülnézett. Láthatólag nem először voltak itt. Valaki köszönt nekik, az asszony mosolyogva visszabicecentette a fejét. Egy kéz nyúlt ki a sokaság felett s a férfi meg-
rázta ezt a függetlenül önmagában érkező kezét.

Igen, semmi kétség. Vértések voltak azok.

Fülöpnében az első pillanatban némi kelletlen érzés csírázott ki. Szeretett volna megszökni innen hirtelen, észrevétlenül. A férfi valami hasonlót érzett. De nem mozdultak. Vértések még mindig az ajtóban álltak, s a helyeket figyelték. Fülöpné hirtelen ötlettel odasúgta az urának. — Hívd ide őket hozzánk. — Bolond vagy — nézett rá a férfi — a halálos ellenséggemmel üljek egy asztalhoz? — Az asszony türelmetlenül, idegesen toppantott. Bár a zaj erős volt, mégis odahajolt a férfi füléhez. — Ugyan, kérlek — mondta s a szemét törölgette, mert csípte a szokatlanul erős dohányfüst — ugyan kérlek, manapság jó, ha az embernek zsidó barátai vannak. Mit tudod te, mi jön még, mit tudod te, holnap nem kell majd egy tanut állítani valahova, hogy rendesen viselkedtél a nyilasok alatt. Én mondom neked, nem fog ártani, ha kicsit összebarátkozunk velük.

Fülöp összeszorította a fogát. — Nagyon felvitte az Isten a dolgukat. Nézd, úgy állnak ott, mint valami fejedelmi pár. — Miért — mondta az asszony leplezetlen irigységgel — az asszony egész csinos, meg sem látszik rajta a két gyerek. S különben is, nem kunszt királynak látszani egy olyan keppben.

Ezt szemrehányólag mondta, mert már ő is régen kért hasonló estélyi kabátot. Fülöp nem válaszolt. — Hívd ide őket — mondta az asszony — mielőtt késő. — Belecsípött a férfi lábába az asztal alatt. Fülöp felszisszent. — Nem — mondta határozatlanul — ez mégis... — Ugyan — nevette az asszony dühösen — ugyan, te olyan gyáva kukac vagy. Mi történik? Vissza-utasít? Nem hiszem. Nem úgy néznek azok ki. El fogják fogadni a meghívást. Eredj.

Fülöp határozatlanul felkelt. Nem állt biztosan a lábán, egyrészt a három üveg pezsgő, másrészt a furcsa feladat miatt. Az asztalok előzékenyen szétnyíltak előtte. Egyszerre azon vette észre magát, hogy ott áll Vértésék előtt. Az asszony nézett rá először, megismerte. Fülöp érezte, hogy elvörösödik, de az szerencséjére nem látszott a félhomályban. Hátralétsikoltott a szaxofon valamilyen örületesen vonagló hanggal. — Kezétcsokolom — mondta Fülöp. Az asszony még egyszer végigmérté. Ez hajmeresztően sértő pillantás volt. De aztán mégis visszaköszönt. Fülöp közelebb lépett. — Alig ismer meg — ugye — mondta és aztán a férfi felé fordult. — Örülök, hogy látom Vértés úr — nevetett — igazán nagy öröömre szolgál, hogy látom. A férfi csak most vette észre Fülöpöt. Szétnyitotta a száját. — Maga az Fülöp, maga vén csirkefogó, hogy kerül ide? — Vértésné nem volt elkészülve erre a hangra, azt várta, hogy a férje hidegen visszautasítja valamikori tönkretevőjüket. Fülöp érezte, hogy megnyerte a csatát. Rácsapott a másik vállára. — Hát csak vagyunk — mondta s gyorsan elhadarta. — Láttam, hogy jöttek, ott ülünk a feleségemmel (s előre mutatott valahova az egyre sűrűsödő őskáoszba) mingvárt mondtam neki, itt úgy sincs hely, odahívom magukat az asztalomhoz. Ugyis régen nem beszélgettünk már. A másik férfi nevetett. — Hát én nem tudom, mit fog szólni ehhez a feleségem, ő nagyon haragszik magára. — Fülöp ismét kényelmetlenül érezte magát. — Oh — mondta kényszeredett vigvorgással — volt köztünk némi kis nézeteltérés, még a multkorjában az ostrom után. De azóta hacsak párszor is találkoztunk, igazán nem volt semmi baj, ugye? — A nő látta, hogy a férje vállatvonva tudomásul veszi ennek a férfinak jelenlétét. hamar alkalmazkodott. — Oh — mondta — az ember eltávolodik azoktól a szörnyűségektől. — Kicsit megbicsaklott a hangja, mintha szégyelné azt, amit mond, de hamarosan visszabillent régi, nyugodt, biztosságos egyensúlyába. — Menjünk? — fordult oda Vértés az asszonyhoz, Györgyi bólintott. — Mehetünk.

Átcsörtettek a tömegben. Az asszonyok is jól ismerték egymást. Valamikor tegeződtek. Most Fülöpné, néhány bizonytalan mondással, igyekezett kikerülni a tegezést, várta, a másik hogyan szólítja meg. — Pezsgőt és ha van, kaviárt — mondta Vértés. — Ma sokat mérgeledtem, jól akarom érezni magamat. — Fülöp diszkrétén nem érdeklődött e „sokat mérgeledés“ felől. Inkább másról kezdett beszélni. — Mit szólnak hozzá, milyen

kedves, hangulatos hely ez? — Óh — mondta Vértésné — mi már voltunk itt néhányszor. Igazán helyes. Nagyon jól szoktuk itt érezni magunkat. Hozták az italt, töltöttek, koccintottak és ittak. Vértésné, bár eleinte idegenkedéssel fogadta azt, hogy ebbe a társaságba keveredett, máris jobban érezte magát. A férfiak hamarosan belemelegedtek a szakmai beszélgetésbe, s ők ketten is néhány pillanat múlva megtalálták a régi „te” szót és így nyugodtan, felszabadultan beszélgetni kezdtek.

Közben lassan kortyolták a finoman temperált italt. Most már Vértés rendelt. — Engedjétek meg — mondta s a felesége látta, hogy szemei kissé zavarosan csillognak — legyenek az én vendégeim. Oly régen találkoztunk.

— S azok olyan rémes idők voltak — mondta Fülöpné. — Bizony — tette hozzá Györgyi — rettenetes idők. De fő az, hogy túléltek. — Az hát — mondta Fülöp — túléltek, itt vagyunk, s nem is élünk olyan rosszul. Mint a mellékelt ábra mutatja.

Kaviárt tettek a asztalra. — Ez hogyan kerül ide? — Csempezik — mondta Vértés, miközben enni kezdett. — Akarsz? — Fülöp nem tudta, mit tegyen. — Csak egy csipetnyit — nagyon megkívántam. A szájába rakott egy keveset.

Hamarosan összelelegedtek. Vértésben még az első percekben volt némi idegenkedés, ezzel az emberrel szemben, aki — kétségtelenül aljas módon — kirakta őt akkor az üzletéből. De ma minden olyan távolinak és talán meg sem történtnek látszott! Itt fény volt és gazdagság, sokkal nagyobb és biztonságosabb gazdagság, mint valaha is a háború előtt vagy alatt abban a kis Vilmos császár-úti krejzlerájban. S most kezdjen veszekedni olyan semmiségekért? A felesége közlése szerint nem is Fülöp jelentette őt fel, amikor munkaszolgálatra behívták, hanem az a piszkos kövér Megyeri, egye meg a fene, ha egyszer találkozna vele, nagyon megmondaná neki a véleményét.

S most tartsa a haragot ezekkel az emberekkel, akik végzettségben régi őskeresztény magyar családból származnak, s az jól esik az embernek, ha ilyen előkelő emberekkel ülhetnek asztalnál. Ez a demokrácia! Jól tudta, hogy ezelőtt két évvel még az utcán is elkerülték egymást s különösen Fülöpék vigyáztak a három lépés távolság betartására, de most ebben a fülledt, mámorosan zsongó helyiségben, ennek igazán semmi jelentősége nem volt! Semmi!

Érezte, hogy szédül, talán túl sokat ivott már? Kezét átrakta Fülöp vállán és úgy ivott. Gazdagságának tudata mámorítóan

zakatolt benne, mindig mélyebbre és mélyebbre furta magát agyában.

Fülöp undorodva érezte magán Vértés kezét. Ma is — változatlanul — gyűlölte a zsidókat, talán jobban, mint valaha, s nem csak ő volt így, hanem egész társasága. Emlékezett rá, erről beszéltek ma délelőtt Kondóival is. Ez a mai együttlét, egyáltalán nem hiányzott neki, de a feleségének örökös biztosító mozdulatait Ezek olyan butaságok, olyan teljesenes erőlködés... Hiszen nincs semmi baja, igazolták, az a Timár vagy hogy híviák, ügylátszik szökés közben elveszett, mert bármennyiszer érdeklődött már utána, nem tudtak róla semmit, sehol, a többiek?... A többiek meg láthatólag nem törődtek vele s így élt nyugodtan, zavartalanul a jólét és kényelem vizeiben úszkálva.

De ezzel a zsidóval nem békült meg. Amilyen szemtelen, még majd mulatni fog, őt... őt... a magyar embert akarja mulatni tanítani... Micsoda ocsmánv népség, az ember nem bír velük. Mindenütt ott vannak, mindent jobban akarnak tudni, mint a tisztességes magyar emberek.

De Vértés mindebből nem vett észre semmit. Egyre többet ivott, s egyre jobban belemerült a részegség kellemesen ringó távába. Az arcok körülötte fel — le himbálóztak, eltorzultak, majd nevetni kezdtek s a székek asztalok bizonytalanul himbálóztak. — Öregem — mondta mélyen — öregem, mi mindannyian örülhetünk, hogy élünk. Jó dolgunk van szabadok vagyunk — felemelte a poharát. — Éljen a demokrácia! — suttozta maga elé s mikor senki nem helyeselt kissé hangosabban elismételte. — Éljen a demokrácia! — Fülöp kényszeredetten mosolygott és utána motyogta... Éljen... a...

A teremben már vágni lehetett a füstöt. A zene elhallgatott, de a morailás, amely lassan-lassan tört elő a föld mélyéből mindinkább erősödött. A nők, férfiak elnyulva heverték egymás vállain, kiáltoztak, egymást éltették, szidták; a főpincér, mint valami kígyó síklott át az asztalok között s ügyes mozdulattal vasalta be az irtózatosségeket.

Odaért Fülöpék asztalához is. — Záróra. Vértés úr — mondta jelentőségtelenesen. Vértés felemelte véres szemét. Nem látott rendesen és hiába erőlködött, hogy a szemüvegét kikaparazsebéből. — Károly — mondta — nem megvünk — foglaljon odabent asztalt. — Igenis — suttozta a főpincér — négy személyre? — Vértés bólintott. Fülöp kérdően nézett az elvillanó fecskefark után. — Odabent külön terem van — mondta halkan

Vértes — az ismerős vendégek záróra után ott folytathatják a szórakozást. — Fülöp megértően bólintott, de az órájára nézett. — Késő van, mennünk kellene. — Az asszony szemrehányó pillantást vetett rá. — Ugyan kérlek, Sándor, most kezdem jól érezni magamat. Ne menjünk még — kérlette s a férfi nem tudott ellenállni.

A helyiség lassan ürülni kezdett. Az idegen ismeretlen vendégek eltávoztak, a lámpák elaludtak, a zenekar hazament. Most szomorúan üresnek, kétségbeesetten kopottnak látszott a bár. A hangulatlámpák helyett egyszerű fehér, józanul világító kis égők gyulladtak meg, s ezeknek fényében a kavargó színes cigarettafüst hideg volt és utálatosan nyálkás. Fülöp émelygett, legszívesebben máris hazament volna, de Vértesék felálltak s egy óvatlan pillanatban betuszkolták őket a gondosan elrejtett falszínű tapétaajtón keresztül a titkos kis helyiségbe, ahol már voltak jónéhányan.

Egy apró szobába értek; a falon a merész freskók azonnal magukra vonták Fülöp figyelmét. A világítás itt is olyan volt, mint odabent a bárban s így a férfi hamarosan visszazökkent abba a hangulatba, amelyben ott is volt.

— Italt — vezényelt Vértes.

És újra inni kezdtek.

A bor most már könnyebben hatott. Valamilyen régi évjáratú nehéz tokajit ittak, amely olajosan sűrűn csillant meg a homályos lámpafényben. Különös, nemes zamata volt a bornak s ez aztán végkép eláztatta valamennyiüket.

— Kedves öregem — mondta Fülöp és Vértes vállára fektette a fejét — kedves öregem, ne haragudj rám, ha valami rosszát tettem ellened az élelben. Én jó fiú vagyok... — zokogta mámorának hatodik emeletén, amikor már minden szépnek s nagyon távolinak tűnt, még ez az ocsmányság is. De valóban miért is ocsmányság...? Igenis, szereti ezt az embert, akár mennyire zsidó is, szereti, mert úgy viselkedik, mint az igazi magyar emberek. Igazi magyar ember, aki szereti a bort... És Vértesék valódi ivók voltak... Ismét felcsuklott. — Azok az idők... — morogta — én sohasem voltam gyilkos... Én mindig a zsidók mellett álltam, te emlékszel rá... Úgy-e emlékszel... mondd hogy emlékszel...

Vértes a levegőbe meredt. Egy szippantás után eldobta a cigarettáját, mert nehéznek, undorítóan érezte. Feje kótyagosan zavart volt, csak néhány szót értett abból, amit a mellette ágáló Fülöp mesélt. — Megbocsátok... — mondta, mert egészen

másra gondolt... — megbocsátok neked is és mindenkinek megbocsátok... Mi zsidók mindig humanisták voltunk és azok is maradunk... Még a nyilasoknak is megbocsátok, azzal a feltétellel, hogy most már jó demokraták lesznek... Még Szálasi-nak is megbocsátok... Mert én jó ember vagyok, igaz Sándor...? Hiába mondták nekem ma, hogy gazember vagyok. Hazudtak! Érted!? Hazudtak!

— Helyes — mondta Fülöp — ügye anyukám? — Az aszszony elnehezülő fejjel figyelt. A szomszédos asztaloknál nem igen törődtek velük, mert ott hasonló dolgok történtek. — Nekünk most össze kell fognunk — közölte Fülöp gondolatainak közepéről —, nekünk kereskedőknek össze kell fognunk. Ebben az országban mindenki ellenünk van. — Főként a kommunisták — tette hozzá Vértés —, főként a kommunisták. Én nem mondom, mi sokat köszönhetünk nekik, de azért ők nem szeretik a kereskedőket, az országnak ezt a leghasznosabb rétegét. — Jól pergett a nyelve, csodálkozott azon, hogy ilyen simán, folyékonyan beszél.

Fülöp a gőzön át hallotta, hogy Vértés a kommunistákról beszél. — A kommunisták — suttogta — azok valamennyien felkötnének bennünket... Mindig csak a munkások, a munkások meg a parasztok. A kereskedő nem ember? Mi nem vagyunk emberek? Mit csinál a munkás? Dolgozik és kész. Előfrják neki mit és hogyan. De neked a saját fejed után kell menned, neked senki nem mondja meg, hogy mit csinálj. Ez a művészet, öregem, nem az. A kommunisták... Dűnnyögte... — majd lesz nekik is kisebb pofájuk...

Vértésné bizakodón nézett rá. Nem szerette a kommunistákat, főként mióta Rózsival összevesztek. Nem való az egy tisztességes úrilánynak! Ilyenekkel jön: hogy ne feketézzünk, mert feljelent... Meg hogy fizessünk rendesen adót... hát ezért kellett kidobni, igazán éppen megért már az elbocsátásra, menjen isten hírével... Hálátlan kutya...

— Gondolja — kérdezte aztán —, gondolja, hogy vissza lehet őket szorítani? — A férfi érdeklődve nézte. — Hogy vissza-e? Én hajlandó vagyok önnel fogadni nagyságos asszonyom, hogy vissza. Majd jönnek most a választások, akkor letörnek. Azt hiszik az ország rájuk fog szavazni? Tévednek...

Zihálva, nehezen beszélt s utána mindjárt le is hanyatlott az asztalra. Az a kellemes szalonspicc, amely az előbb még ölében tartotta, émelygős részegséggé változott. Eddig még tudott beszélni, de most már csak szavakat öklendezett ki magából.

— Minden tisztességes... magyar... — kiabálta... — minden tisztességes magyar... a Kisgazdapártra fog szavazni... Ott vannak az igazi magyarok... — Vértés felemelte nehéz fejét. Mellette Fülöpné hortyogott. — Én nem vagyok tag. Egy pártnak sem vagyok tagja. Utálom a pártokat meg a politikát, mégis... valahová tartozni kéne, oda, ahol az ember érdekeit védik... — motyogta. — Gondolod... hogy lépjek be?...

De választ már nem kapott. Körülötte a maró, keserűen hideg füstben asztalraborult fejek horkoltak. Voltak, akik sárgán zölden tántorogtak a W. C.-re hányni. Megkönnyebbülve jöttek vissza és folytatták a horkolást. Vértés lehajtotta a fejét, de agya tisztán, világosan dolgozott. Előhúzta az óráját. Három óra. Mellette hortyogva szuszogott a felesége és Fülöpék. Egy darabig nézte a férfit, aztán az ő feje is lezuhant.

Hajnalban ötkor rázták fel őket. Égő gyomorral keltek fel, bután néztek egymásra, mint aki nem tudja, hogyan került idáig. Aztán lassan-lassan végigkövették magukban a tegnapi este történetét.

Vértés fizetett. — Én hívtalak ide benneteket — mondta — igazán... ne haragíts meg. — Erősen fájt a feje a halántéka körül, mintha vaspántok szorítanák. Ilyen alkalomra mindig volt nála Karil, azt bevette, egy korty, hideg vízzel. Ez kissé felfrissítette. A két asszony néhány pillanatra eltűnt. Kifestve jöttek elő, karikás szemük alatt megcsillantak a púder fehér szemcséi. A tükörben vizsgálták a szemük alatt meghúzódó előtörni készülő ráncot. — Szép este volt — mondta Fülöpné — igazán szép. — A másik ümmögött valamit, de Fülöpné nem értette.

Lassan szedelődzködtek s hangtalanul mentek kifelé. Már hajnalodott, a házak között be-beszűrődött a felkelő nap fénye. Mély hajnali csend volt, az a minden mástól különböző hajnali csend, amelyet csak nagyvárosokban hallhat az ember. Valahol egy mellékutcában cipő kopogott. Fülöp ernyedten figyelte. Vértés fejében ott motoszkált, amit a másik tegnap mondott neki. Hogy is van ez? — igyekezett rendbeszedni a gondolatait... Belépni a Kisgazdapártba? Úgy érezte, hogy ott valóban nekivaló társaságot találhat. A kommunisták? Utálta hangosságukat, demagógiájukat, nyakló nélkül való ígéretéseiket s félt kereskedőgyűlöletüktől. Igazán nem tehetett erről. Féltve kuporgatta hazajövelele óta nagyranőtt vagyonát s rettegett attól, hogy jöhet valami, s mindent... mindent elvesznek tőle... Úgy tudta, hogy a kommunizmusban senkinek nem lehet semmiye, talán még

saját inge sem... s az iszonyú... Most, amikor végre kezdi összeszedni magát, van mit enni, van miből öltözködni, a gyerekeket taníttatni lehet...

Nem tudott dönteni, elhatározta, hogy megbeszéli a dolgot Györgyivel. Ez az ötlet határozottan tetszett neki, igen, határozottan tetszett...

Felkapaszkodtak az első villamosra, fázósan, szótlantul. Fülöp ismét ellenséges gyűlölettel nézte ezt a két aprószemű embert... Utálta önmagát, amiért leereszkedett az ilyen jött-ment zsidóhoz, de megtörtént... hát... mindegy...

A Marx-téren leszálltak és elbúcsúztak. Vértés megígértette velük, hogy a következő hét egyik estéjén felnéznek hozzájuk. — De igazán — kiáltott az asszony. Azok csak megfordulva intettek igent.

Még néhány pillanatig nézték Fülöpéket, aztán ásítva neki-vágtak az ébredezni-kezdő Váci-útnak. A Katona József-utcán befordultak s máris otthon csöngettek a kapun. Szerencsájük volt; baj nélkül megúszták a hajnali kirándulást.

*

Nagy halom újság hevert Fábri előtt, s az első oldalon öklömnnyi betűkkel: *Elfogták a határon a rendőr- és oroszgyilkos fiatalembert. A tettes volt Szent László páncélos, fogolytáborból szökött, Debrecenben gyilkolt.*

Mereven nézte már fél órája az újságokat. A betűk megoldultak előtte, vigyorgó vagy ijedt arcokat vágtak, aztán kihulltak az újságból és szállni kezdtek fel az ég felé... Fábriné a nyugágyban ült csukott szemmel, sápadtan, hullámozó mellel. A férfi egy darabig az asszonyt nézte, aztán újra az újságokra révedt a tekintete. Miután elolvasták az újságot és megtudták, hogy szökés közben az osztrák határon elfogták Pistát, nem szóltak egymáshoz. Fábri körül megperdült a világ, a szentendrei ház tótágast állt s a kéményből egyszerre hatalmas sugárban frecskelt szét a víz.

Csend volt körülöttük, néha-néha szél söpört végig az utakon, a fák között s lerázott néhány száraz levelet. Hosszú vénasszonyok nyara volt, száraz, de nem kellemetlenül meleg.

Az országútról néha idehallatszott az autózúgás; az utóbbi hetekben szaporodott a forgalom, az utak megteltek kocsikkal, a tetszhalott ország mindjobban kezdett magához térni. Fábri

már régen járt Pesten, de hallotta, hogy ott is nekilendül, megugrik az élet, a romokat már majdnem mindenütt eltakarították, s a vonatok megindultak, egyre sűrűbben járnak s bár a tömött kocsikon fűtlökben lógtak az emberek, mégis élet volt ez a szörnyű ájultság után.

Mindez most nem érdekelte Fábrit: mereven nézte az újságokat, egyiket a másik után. Nem a fiát, a feleségét gyűlölte meg ezekben az órákban s ahogy jobban és jobban belefúrta magát e történetbe, rájött, hogy milyen régen, milyen embertelenül régen és milyen rettenetesen gyűlöli a feleségét. De nem szólt. Nem fájt neki ez a csend; az sem, amit az újságban olvasott. Most már tudta, hogy hosszú hetek vagy hónapok óta érzi azt, ami bekövetkezett. Mióta Marianne megszökött és egy gyárba ment dolgozni, az élet elvesztette minden eddigi értelmét. Már csak kényszerből járt be a hivatalába, hogy felvegye egyre jobban értéktelenedő nyugdíját s abból valamit vásároljon. Alig evett; az ételt kószolatlanul tányérján hagyta, inkább sétált, a füveket s a legelésző kecskéket nézte, de közben nem gondolkozott, hagyta, hogy a képek, színek, hangok átsuhanjanak az agyán, valamilyen értelmetlen, de mégsem bántó zavarra alakuljanak. Csendesen figyelte, mint növekszik az a kongó keserűség benne és körülötte. Senkinek nem mondta el a fájdalmát, úgy érezte, hogy nincs ember, aki megértené. Így a kín önmagába fordult, belül növekedett s ahelyett, hogy valami nyíláson keresztül a világba ömlött volna, belül tépte, marcangolta, örölte Fábrit.

Az éjszakák hosszan és álmatlanul teltek, gyakran felkelt, felesége kérdésére nem is válaszolt, csak kiment a kertbe, a meleg őszi éjjelbe, nézte a holdat vagy hallgatta a közeli folyó zúgását, néha-néha beleszimatolt a levegőbe, amely tele volt érett, dús illatokkal. Szerette ezt a szagot, régi emlékeket idézett fel benne; mostanában szívesen játszott az emlékekkel.

Lassan-lassan már csak emlékeinek élt. Felidézte Marianne gyerekkorának apró részleteit, végigkövette növekedésének napjait, heteit, éveit, külön-külön elidőzött egy-egy érdekesebb eseménynél, amikor lánya először ment az iskolába, először volt koszorúslány valamelyik jó barátja lányának esküvőjén. Már csak ezekkel az emlékekkel élt. A jelen nem létezett számára és így a világ kicsúszott lába alól. Ha szóltak hozzá, idegesen és értelmetlenül kapta fel a fejét, zavartan, mert hallotta ugyan a kérdést, de az értelmét már nem tudta kiszűrni a szavak mögül. Minden idegszálával a multon csüngött. Azt szívta, mint valami

hatalmas emlőt, amely az életet adó tejet — az emlékeket — adta neki.

Mikor aztán fia hazajött és az az iszonyú esemény történt, végképp lezárult körülötte a világ. Pistát azóta sem látta, hogy revolverrel a kezében kifordult a kapun s ők ott maradtak anélkül, hogy egy szavuk is lett volna a szörnyűség megakadályozására. Egy szavuk sem volt!

Ismét az asszonyra nézett. Majd vállatvont. Ő nevelte azzá a fiút, ami... Neki köszönheti, ha most majd... Képtelen volt végiggondolni azt, hogy mi vár a fiára és rájuk, milyen meghurcolás a sajtóban, ország-világ színe előtt, milyen szégyen, milyen megalázás s a kín végén talán ott áll majd az akasztófa is, amelyen a fia elveszi méltó büntetését...

Méltó büntetés...? Igen, határozottan érezte, most már világosan látta, hogy fia megérdemli a büntetést, amit majd kapni fog. Valahol nagyon távolban látta saját életének iszonyatos tévedését, de nem sokat tünődött ezen. Minek is tünődne...? Az élet értelmetlen és lassan már a múlt sem érdekli...

Felállt, felvette a kabátját, mert hűvösödött, kezébe vette a botját, majd hangtalanul elindult a kerti úton a kapu felé. Halotta, hogy az asszony utána kiált, de nem fordult meg. Ebben a pillanatban, e szótlán félóra után nem bírta a feleségére nézni anélkül, hogy valami iszonyút ne tenne. Csendesen lépegetett kifelé és óvatosan beriglizte maga után az ajtót. Behúnyta a szemét, állt egy pillanatig és hagyta, hogy a hűvös szellő megsimogassa arcát. De lehúnyt szeme mögött egy pillanat alatt felbukkantak az újságcímek ordító betűi s ezt nem tudta elviselni. Hirtelen kinyitotta szemét és elindult. Tétován ment néhány lépést, majd lefordult a Duna felé. Két ember jött szembe, egyiknek kapa volt a vállán, igen élesen megfigyelte őket, mintha meg akarná rögzíteni az ismeretlen arcokat. Olyannyira nézett, hogy az egyik — aki nyilván kényelmetlennek érezte ezt az átható pillantást — megemelte a sapkáját. Fábri bólintott és határozottan jól esett neki, hogy visszaköszönhet. Valami melegségféle suhant át rajta, de ez csak egy pillanatig tartott, aztán minden újra hideg és üres lett.

Leért a Dunához. A folyópart üres és kihalt volt ilyenkor. Már majdnem teljesen besötétedett. Felnézett a felhőtlen égre, melyen már kigyulladt az első csillag. Sokáig nézte az eget, mintegy kutatva, honnan bukik fel a sötét, mely egyszerre magáévá teszi az egész világot. Aztán a folyót nézte, leguggolt a fővényparra és beleértette a kezét. A víz nem volt még hideg

(legalábbis, így a kezének) óvatosan megsimogatta a partra csápódó habokat. A botjával ábrákat firkált a fővénybe. Néhány keresztet rajzolt, aztán mellé egy horogkeresztet, egy nyilaskeresztet. Egyszerre dühös mozdulattal eltörülte a figurákat. Sétált néhány lépést fel és alá. Háta mögött a városban már kigyulladtak a lámpák. Szemközt a monostori szigeten egyetlen árva fényecske pislákol, kigyulladt, megint elaludt, újra kigyulladt. A víznek most erős halszaga volt, átható nehéz illat, amelyet Fábri nagyon szeretett. Ez a szag mostanában mindig a Balaton illatát idézte, ahol Marianne-nal egyszer kettesben nyaraltak, mikor felesége és fia a birtokon voltak. Egy teljes nyáron át, két hónapig tartott ez a különös álom s Fábri egész életében (Marianne tizennégyéves volt akkor) hordozta magában emlékét, mint féltve őrzött kincset.

A víz szagáról most is ez jutott eszébe. Így ment ez már napok óta. S Fábri tapasztalta, hogy az emlékek, ahelyett, hogy enyhítenék fájdalmát, napról-napra elviselhetetlenebbé válnak, édességük, egyre kínzóbb sebet szakít a belsejében. Már ott tartott, hogy gyakran minden erejével meg kellett akadályozni a feltörő ordítást...

Pedig milyen jó lett volna kiabálni, kiabálni... ordítani... Most már tudta, hogy sok minden jó lett volna, csak éppen nem lehetett, mert valami mindig megakadályozta. Nem is bántódott ezen, egy csalódással több vagy kevesebb, mit számít? A víz közelebb jött hozzá. Egy-egy hullámocska megérintette cipője orrát, s a zsíros bőrön elporladt, semmivé vált. Kíváncsi volt, vajjon beázik-e a cipője, ha beljebb megy. Néhány lépés után a harisnyája nedves lett. Mérgesen nevetett, mintha csiklandoznák.

Aztán állt. Már nem akarta elterelni a figyelmét semmiféle játékkal. Vajjon elég ereje van-e még erre... Gondolkozott és behúnyta a szemét. Úgy tűnt neki, mintha a lágy sötétben néhány puha kéz megemelné és játékosan, hancurozva, beleejtené a vízbe, amely nem hideg, nem nedves, csak fekete és sűrű, mint a szirup és az irgalmatlan szenvedés.

*

November első hetének végén, Kondói, hosszas tünődés után, úgy döntött, hogy mégis visszamegy a gyárba. Feleségével megtárgyalta a dolgot. — Azt hiszem, nincs semmi veszély, úgye? — Az asszony megvonta a vállát. — Én ezt már régen mondom

neked. Mire vársz? Arra, hogy hívjanak? A gyár a miénk. — Nevetett. — Legalább felépítették és rendbehozták. Csak bele kell ülni.

Kondói is mosolygott. Még néhány hónappal ezelőtt nem hitte volna, hogy ez megtörténhet s most, tessék, nyugodtan visszamehet, elfoglalhatja jogos tulajdonát. Mintha kellemesen csiklandozták volna, kárörömet érzett. Valóban, úgy tűnt neki, mintha a viharfelhők elvonultak volna s kezdődnék minden, újra előlről. Nekiindult.

A Váci-úton megállt, a gyárral szemben, nézelődött. Az ostrom előtti idők óta nem volt még itt. A látvány megijesztette s örült is neki. A csavargár oldala romokban hevert, az esztergaműhely ablakai üveg nélkül tátongtak, de az utcán érezte azt a csendes, egyenletes remegést, amely a gépek járását jelezte. Bemegy s körülnéz — határozta el hirtelen. A szíve erősen dobogott. Nem tudta, mi történhet vele, ha belép saját gyáranak kapuján. A nagy vasajtó félig nyitva volt. A portásfülke üresen állt, ajtaja perzselten lebegett. Továbbment. A lépcsőn senkivel sem találkozott. Az irodák felé tartott, elkerülte a műhelyeket. Szuszogva fujtatott fel az első emeletig. Amikor az ajtón benyitott, egy íróasztalt látott, valaki ült mellette s dolgozott. Meredten állt néhány pillanatig.

Az íróasztal mellett ülő felnézett.

— Tessék — mondta aztán. — Tessék beljebb jönni. Huzat van.

Kondói becsukta maga mögött az ajtót.

— Jónapot. — Hirtelen támadásba ment át. — Maga mit keres itt mi? Hogy kerül ehhez az asztalhoz?

A férfi felkapta a fejét. Szemében csodálkozás tükröződött, értetlenül bámult. Kondói nem engedte ki markából ezt a pillanatnyi előnyt. — Azt kérdeztem, hogy maga kicsoda. Itt úgy látszik mindenki megsüketült, mióta nem járok be. — Kicsit megijedt saját hangjának erélyességétől. Hiszen nem tudhatta kivel áll szemben, az illető felkelhet és kipenderítheti, de úgy...

A férfi tétován felállt.

— Kondói úr — mondta, aztán idegesen kijavította saját szavát. — Vezérigaz... — Arcán vér futott végig. Hogy kerül ez ide? Sejtelve nem volt arról, hogy mit kell csinálnia. Mindenestre egy széket tolt az érkező elé.

— Tessék:

— Ne udvariaskodjon. Arra válaszoljon, amit kérdeztem.

Mit keres maga az én szobámban, mi? Lenne szíves felvilágosítást adni erre?

Holder! Holdert kellene hivatni! De hogyan?

Krancz levegő után kapkodott. De aztán megemberelte magát. Micsoda hang ez? Eddig feléje se nézett a gyárnak és most egyszerre, visszajön és így beszél. Szentelenség. A mérég — mint a fővő víz — hirtelen felforrt benne. Node ilyent...

— Kérem, én — kezdett hozzá kissé bizonytalanul, de Kondói türelmetlen mozdulata felbosszantotta, hogy kitört. — Én az üzemi bizottság elnöke vagyok — „ha tudni akarja“ ezt tette volna hozzá legszívesebben, de jobbnak látta elharapni a szót.

— Az üzemi...?

— Az üzemi bizottság elnöke — mondta most már nagyon határozottan az öreg. Mit magyarázkodjon. Azt legalább tudja ez a pasas, hogy mi az üzemi bizottság.

— Nohát majd adok én maguknak üzemi bizottságot. Vegye tudomásul, hogy én itt vagyok, érti? Azonnal hívja össze a gyárat és közölje velük, hogy a tulajdonos visszajött. Eddig garázdálkodhattak szabadon, de most ennek vége. Vége! — Egész testét előntötte a veríték s szeme idegesen vibrált. — Kérem, vegye tudomásul, hogy én intézkedek és nem maga. — Most már ordított. Krancz tanácstalanul bámult rá.

— Ne ordítson — mondta halkan.

— Azt teszek, amit... Különben mi köze hozzá? — Úgy látta, megnyerte az első ütközetet. Az öreg arca ismerősnek tűnt neki. Most már emlékezett rá, hogy ez valami régi esztergályos vagy lakatos, aki éveken át itt dolgozott a gyárban. Persze! Most ezek azt hitték, hogy ők az urak! Node most majd megmutatja nekik! Előbb kellett volna visszajönni, de így sem lesz semmi baj.

— Értette amit mondtam. Mondja meg mindenkinek, hogy visszajöttem. Maga pedig takarodjék az irodámból, hallja?

— Micsoda lárma ez?

Kondói hátrafordult. Krancz megkönnyebbülten lélekzett fel. Holder a legjobbkor jött.

— Kérem magyarázza meg, mit kiabál ön itt?

Kondói fujtatott. Megérezte, hogy most nehezebb ellenféllel áll szemben, mint az előbb.

Támadni próbált.

— Azt magyarázza meg, hogy maga kicsoda, A férfi közelebb lépett.

— Szóval vissza méltóztatott jönni — mondta Holder csendben. A feléje forduló Kondóit azonnal felismerte. — És eddig? Eddig nem volt kíváncsi a gyárra? Eddig nem volt kíváncsi arra, hogy mi élünk vagy halunk? Most egyszerre ennyire érdekli a sorsunk?

Kondóit lehütötte ez a nyugodt csendes hang.

— Jöjjön kérem beljebb. Van néhány megtárgyalni való dolgunk. — Hallomásból tudta, hogy Holder vezeti a gyárat. — Tessék helyet foglalni.

— Köszönöm — mondta Holder, de állva maradt.

Kondói az asztal mögé húzott egy széket és odatelepedett. Most hirtelen otthon érezte magát, hazajött. Az asztal megerősítette s így biztosabban beszélt.

— Nézze kérem — mondta nyugodtan, majdnem kedvesen — azt hiszem felesleges a vitalkozás. A gyár az enyém.

Holder nem felelt.

— Valami ellenvetése van?

— Nincs.

Kondói mosolygott.

— Akkor talán menjünk tovább. Maguk elindították a gyárat. Ezért maguknak hála jár és köszönet. De ne haragudjanak, én nem mondhatok le a saját gyáramról. Ilyen törvény nincs.

Kondói idegesen dobolt az asztalon. Arca elsötétült, de igyekezett erőt venni magán. Tőle is ötszáz holdat vettek el. Csak száz maradt mindenből. Száz, meg egy kis kaszáló. Úgy gondolta, helyesebb, ha erre nem válaszol.

— Én arra gondoltam, hogy maguknak most itt szükségük lesz némi irányításra. Nem dolgozhatnak ebben az anarchiában. — Szemét végighordta az üres szobán, a falon lógó Lenin képről lecsúszott a tekintete s orra megrezsent, mintha légy szállt volna rá. — A termelést csak szervezeten lehet irányítani — mondta szárazon s a hangja olyan volt, mint egy lehangelődött zongoráé.

— Értem — vágott közbe most Holder és Kranczra nézett, aki az ablaknál állt, viaszsápadtan. — Értek mindent. Önnek joga van visszajönni. De önnek tiszteletben kell tartania a mi intézményeinket. A jogainkat, amelyeket kiharcoltunk. Az üzemi bizottságot nem lehet egyszerűen kidobni. Remélem tud erről.

Kondói tudott már erről. Kranczra nézett, aki lesütött szemmel állt. Nem értette Holdert. Ilyen simán átadni a gyárat, minden feltétel nélkül, minden...

— Szeretnék magával négy szemközt beszélni — hallotta most Kondói hangját s aztán Holderét. — Legyen szíves...

Miután kiment, Kondói cigarettával kínálta Holdert.

— Maga régen dolgozik itt a gyárban, úgye?

— Elég régen.

— Kommunista?

— Igen.

— Helyes. A munkásoknak szervezkedniök kell. Így van?

— Azt hiszem — mondta Holder és erősen figyelt. Mi lesz ebből? Hamarosan megtudta.

— Maga becsületes embernek látszik — mondta Kondói. Holder nem válaszolt.

— Nekem szükségem van a becsületes emberekre. Mondja, ez az üzemi bizottsági elnök milyen ember? Az is becsületes?

— Igen.

— Hát akkor rá is szükségem van. Igazán sajnálom, hogy az előbb úgy ráordítottam. Kérem mondja meg neki, hogy... Nem, majd én személyesen megmondom neki, az jobb lesz. Tudja, nekem ez nagy nap, igazán elhiheti, hogy ideges voltam s kissé kijöttem a sodromból, azt hiszem megért engem. Nem kapott választ. Folytatta. — Ott tartottunk — mondta nagyon halkán — hogy nekem szükségem van becsületes emberekre. Olyanokra, mint maga, meg mint a...

— Krancz...

— Krancz... igen... Krancz... higgye el, most már a nevére is emlékszem. Ő is kommunista?

— Szociáldemokrata.

— Ahá. — Magában nevetett. — Annál jobb, legalább mind a két párt képviselve lesz nálunk. Igen, én szeretem az egyensúlyt, szeretem, ha mindenkinek van hangja. Mondja, kik vannak többségben?

— A szociáldemokraták.

— Őh igazán... ne haragudjon. De gondolom, hogy ők a mérsékelt emberek, én igazán, anélkül, hogy az ön világnézetébe beleszólást kívánnék, azt hiszem én inkább hozzájuk állok közelebb. Maga megért engem. Azt is tudja, hogy én soha nem zárkóztam el a haladástól. Emlékezhet rá...

Holder ránézett.

— Nagyon jól emlékszem — mondta — igazán világosan emlékszem.

Kondói felállt az asztaltól és járkálni kezdett, nem szólt. Végigment ötször-hatszor a szobán. — Azokat az embereket, akik hűek maradtak hozzám és — hangsúlyozva ejtette ki — a gyárhoz, én mindig becsülni fogom. Leginkább magukat. Elvégre maguknak köszönhetem, hogy a gyáram dolgozik. Nem igaz?

Szorosan Holder elé állt.

— És most kérem, vezessen végig az üzemeken. — A hangja csattant, mintegy éreztetni akarta, hogy átvette a parancsnokságot. — Aztán nagyon szeretném, ha megmutatná a könyveket. Vagy várjon. Legjobb lesz, ha egy feljegyzést készít nekem mindarról, amit máig végeztek. A további utasításokat majd kiadom... illetve... megbeszéljük. Kérem, én még nem vagyok tájékozott az üzleti élet mai dolgaiban. Legyen segítségemre. — Elhallgatott, aztán nagyon halkán hozzátette. — Én nem leszek ezért hálátlan, maga tudja...

— Kérem — mondta Holder gyorsan —, azt hiszem elindulhatunk.

Az üzemben már tudtak Kondói érkezéséről. Amikor Krancz kilépett a szobából, lerohant a gépterembe és elmondta, hogy mi történt. S a hír, mint a futótűz elterjedt az egész gyárban. Néhányan morogtak, többen vállaltvontak. Bordás megjegyezte. — Végeredményben egész mindegy, hogy kinek dolgozunk, no nem? — de lehurrogták. A műhelyekben csönd volt, amikor a gépek között elhaladtak, csak a dinamó sustorgása hallatszott, a szíjak verődtek egymáshoz, csatlogva. Az emberek hangtalanul dolgoztak. Kondói az arcokat figyelte. Leginkább közönyös tekintetekkel találkozott. Néhány szemből azonban izzó gyűlölet csapott feléje. Ezekről megijedt, gyorsan befejezte a gyárlátogatást és felment az irodába. Holder követte.

Munkaidő után, az emberek izgatottan tárgyalták az eseményeket. Krancz és Marianne megvárta, amíg Holder kijön az irodából. A férfi sötét arccal ballagott le velük a lépcsőn s nem szólt egyetlen szót sem. Útközben néhány izgatottan tárgyaló csoporttal találkozott. A kapuban többen csatlakoztak hozzájuk és a kérdések özönét zúdították Holderre.

— Most mi lesz?

— Dolgozzunk tovább? Vagy álljunk le?

Holder ráfordult a kérdezőre.

— Nyavalyatörést. Dolgozunk tovább. Mit képzeltek?

— Mit? — fortyogott egy öregebb lakatos. — Azt, hogy

sztrájkolni fogunk. Nem tűrjük, hogy visszajöjjön. Nem neki építettük a gyárat újjá. Most egyszerre beleül a mi munkánkba.

Holder tudta, hogy az öregnek igaza van. De most nem lehet sztrájkolni. Az egészen más. Bordás zavarta meg a gondolatait.

— Végeredményben övé a gyár. Joga van visszajönni.

Valaki megrángatta Bordás kabátját.

— Te egy piszkos fráter vagy, mindig tudtam. De hogy ennyire... — Mondd Holder, igazán visszajöhet?

— Igazán — mondta Holder halkan. — Övé a gyár. Senki sem akadályozhatja meg, hogy visszajöjjön. Tovább kell dolgozni. Ezt mindenki értse meg. Nem állhat le a termelés egy percre sem.

— Én indítványozni fogom, hogy a szociáldemokraták álljanak le. Sztrájkoljunk. Nem egyszer sztrájkoltunk már. Ez jó fegyver. Vagy megy vagy nem dolgozunk.

— Igaza van az öregnek — mondta sunyítva Veress. A fejében az járt, hogy milyen jó lenne abbahagyni a munkát és egy kicsit lógni. Talán még sztrájksegélyt is kapnának — hallott már ilyesmit.

Holder felnézett.

— Magának mi a véleménye, Marianne?

A lány eddig szótlanul ment mellette.

— Szerintem be kell menni azonnal a szakszervezetbe és bejelenteni az ügyet. Az übét meg kell védeni. Ez képes lesz és ki akarja dobni az öreget. — Krancz morgott valami olyasmit, hogy őt nem olyan könnyű. — Eh — mondta Marianne — magának igazán jobban kell ismernie Kondóit, mint nekem. De én is tudom, hogy mindent meg fog kísérelni, hogy magukat elnyomja.

— Minket — igazította ki Holder — magát is kedvesem.

Marianne vállatvont.

— Ha így jobban tetszik. Különben nem érdemes ezen vitatkozni. Fogja magát és menjen be a szakszervezetbe.

— Elkísér.

— Ha magának így könnyebb.

Elbúcsúztak a többiektől és villamosra szálltak.

Egyik gyár a másik után, egyik műhely a másik után. Már mindegyikben volt élet, megindult a vérkeringés a motorokban, gépekben. Marianne úgy érezte, hogy most végre, hosszú vándorlás után hazaérkezett. Minden percét, minden pillanatát lefoglalta a gyár. Nem ért rá mással törődni. Holder mellett dolgozott s ez éppen elég volt ahhoz, hogy egyetlen percnyi szabad-

ideje se legyen. Eleinte csodálkozott önmagán. Ha valaki ezt két évvel ezelőtt mondani merne volna, istenem... Soha egy percnyi szabadidő, minden nap reggeltől estig munka és mégis... Marianne nem volt elégedetlen. Mély megnyugvást, kielégülést érzett, ha munkájára gondolt. Eltöltötte, kiegészítette a munka, amelyet Holderrel végzett. S hogy nincs ideje...? Mire kellene neki az idő...? Régen, nagyon régen elmúlt az a világ, amikor a tükör előtt álldogálva órákat is el lehetett tölteni. Boldogan úszott a felszínen és merült le — mind gyakrabban a mélybe. Este, ha holtfáradtan hazavánszorgott, néha még olvasásra is maradt ereje. Holder látta el könyvekkel. Milyen idegen, ismeretlen világot mutattak neki a könyvek. Nehezen barátkozott meg vele. Még a munka csak hagyján...

Amikor leszálltak Marianne sietni kezdett.

— No jöjjön Holder, intézzük el gyorsan ezt az ügyet. A gyárnak nem szabad leállni. Legjobb lenne, ha maga venné át az Ü. B.-t. Az öreg Krancz rendes, becsületes ember, de tudja, szocdem. és nem elég erélyes. Én nem akarok ebbe a pártvitába beleszólni, de látom, amit látok. Szóval beszéljék meg, hogy új választás lesz. Maga talán ellensúlyozni tudja azt a csirkefogót.

A szakszervezet elé értek.

— Nem jön be velem?

— Nem. Intézze el egyedül. Legyen maga az übé elnöke, addig amíg...

— Meddig?

— Nézze Holder, mit faggat. A lány végigsimította haját és mosolygott. — Azt hiszi nem tudom, hogy elérkezik majd az idő, amikor Kondói — füttyentett egyet és kezével hosszú mozdulatot tett.

Holder nevetett.

— Marianne, Marianne, holnap felviszem a pártba.

— Menjen, menjen — tuszkolta előre a lány — ha végez, jöjjön be a körzetbe. Ott várok magára tízig.

— Felmegy a körzetbe? — csodálkozott Holder.

— Hát hová menjek? — kérdezte Marianne s miután Holder eltűnt a kapualjban, hangosan, tiszta szívből nevetni kezdett.

1947 január—augusztus.

Déry Libor

JÓKEDV ÉS BUZGALOM

A Kossuth-díjas író
összegyűjtött novelláinak
megjelenése irodalmi életünk
jelentős eseménye

Szikra kiadás

NAGY LAJOS

JANUÁR

A Kossuth-díjas író sok-
évtizedes novellatermésé-
nek színe-javát gyűjtöttük
össze ebben a kötetben,
amelynek minden darabja
Nagy Lajos egyedülálló írás-
művészetét, mély realizmu-
sát és emberségét tükrözi

Ára fűzve 22.— forint, kötve 32.— forint

SZIKRA KIADÁS

200-100

